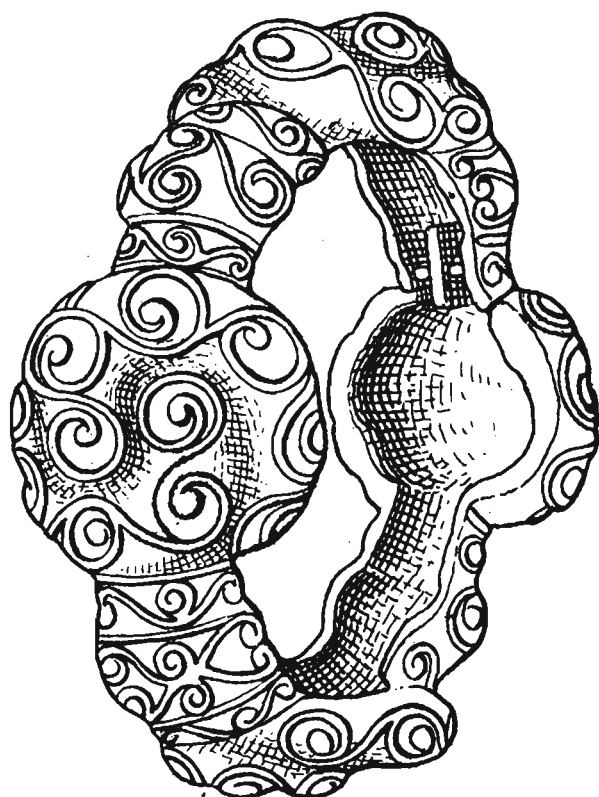

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY
A NÁLEZY
NA SLOVENSKU
V ROKU 1974

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V NITRE

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY
A NÁLEZY
NA SLOVENSKU
V ROKU 1974

NITRA 1975

Zodpovedný redaktor prof. PhDr. Bohuslav Chropovský, DrSc.
Redaktorka publikácie PhDr. Eva Kolníková, CSc.
Výkonný redaktor Štefan Hrebíček

OBSAH - INHALT

Predhovor - Vorwort	11-12
Mapa lokalít - Karte der Fundorte	13
Prehľad lokalít - Übersicht der Fundorte	14-16
 Ladislav Bálesz /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Paleolitické nálezy z Cejkova	17
Paläolithische Funde aus Cejkov	17
Prieskum aurignackej stanice pri Hraničnej pri Hornáde-Kechneci	17
Begehung der Aurignac-Station bei Hraničná pri Hornáde-Kechnec	17
 Juraj Bártá /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Speleoarcheologický výskum Kostrovej jaskyne pri Zádielských Dvorníkoch	17
Speläoarchäologische Untersuchung der Höhle Kostrová jaskyňa bei Zádielske Dvorníky	19
 Jozef Bátorá /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Záchranný výskum slovansko-avarského pohrebiska v Kameničnej	20
Rettungsgrabung auf dem slawo-awarischen Gräberfeld in Kameničná	20
Záchranný výskum na pohrebisku nitrianskej kultúry v Komjaticiach	20
Rettungsgrabung auf einem Gräberfeld der Nitra-Kultur in Komjatice	21
Neskoroeneolitické nálezy z Nevidzian	21
Spätäneolithische Funde aus Nevidzany	22
Neskoroeneolitické a halštatské nálezy zo Žitavian	22
Spätäneolithische und hallstattzeitliche Funde aus Žitavany	22
 Blázej Benadík /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Keltské pohrebisko v Palárikove	22
Keltisches Gräberfeld in Palárikovo	24
 Darina Bialeková /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Nové nálezy z povrchového prieskumu v Pobedime	25
Neue Funde aus Geländebegehungen in Pobedim	26
 Slovanské pohrebisko v Závade	26
Slawisches Gräberfeld in Závada	27
 Vojtech Budinský - Krička /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Slovanské sídlisko v Blatných Remetách	27
Slawische Siedlung in Blatné Remety	28

Vojtech Budinský - Krička /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Zaniknutá románska sakrálna stavba v Buzici	29
Untergegangener romanischer Kirchenbau in Buzica	29
Neskoroeneolitické mohyly v Dúbrave a Petrovanoch	29
Spätäneolithische Hügelgräber in Dúbrava und Petrovany	30
Sídliskové nálezy z Hrane	30
Siedlungsfunde aus Hraň	30
Nález ľudských kostier v Kurime	30
Fund menschlicher Skelette in Kurima	30
Stopy osídlenia z mladšej doby bronzovej v Michalku	31
Besiedlungsspuren aus der jüngeren Bronzezeit in Michalok	31
Stopy stredovekého osídlenia v Mysline	31
Mittelalterliche Besiedlungsspuren in Myslina	31
Stopy stredovekého osídlenia v Novosade	31
Mittelalterliche Besiedlungsspuren in Novosad	32
Stopy osídlenia z mladšej doby bronzovej v Ruskom Kazimíre	32
Besiedlungsspuren aus der jüngeren Bronzezeit in Ruský Kazimír	32
Neolitické sídlisko z okruhu mladšej východnej lineárnej keramiky v Sečovskej Polianke	32
Neolithische Siedlung aus dem Bereich der jüngeren östlichen Linearkeramik in Sečovská Polianka	33
Slovanské sídlisko v Skrabskom	33
Slawische Siedlung in Skrabské	34
Sídlisko z mladšej doby bronzovej v Továrnom	34
Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit in Továrne	34
Neskoroeneolitická mohyla v Trhovišti	34
Spätäneolithisches Hügelgrab in Trhovište	35
Nález románskej sakrálnej stavby vo Vinnom	35
Entdeckung eines romanischen sakralen Baues in Vinné	35
Sídlisko z mladšieho neolitu vo Vojčiciach	36
Siedlung aus dem Jungneolithikum in Vojčice	36
Nález základov stredovekej sakrálnej stavby a slovanských sídliskových objektov vo Vranove nad Topľou	36
Entdeckung von Fundamenten eines mittelalterlichen Kirchenbaues und slawische Siedlungsobjekte in Vranov nad Topľou	37

Vojtech Budinský - Krička /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou-Čemernom	37
Slawische Siedlung in Vranov nad Topľou-Čemerné	38
Výšinné sídlisko z eneolitu a mladšej doby bronzovej v Zádielských Dvorníkoch...	39
Höhensiedlung aus dem Äneolithikum und der jüngeren Bronzezeit in Zádielske Dvorníky	39
Prieskum zaniknutých opálových baní v Zámutove	39
Suche nach Aufgelassenen Opalbergwerken in Zámotov	39
Jozef Bujna /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Revízný archeologický výskum rímskej vojenskej stanice v Stupave	40
Archäologische Revisionsgrabung in der römischen Station von Stupava	41
Jozef Császta /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Bronzová sekerka z Dolných Lefantoviec	41
Bronzeaxt aus Dolné Lefantovce	42
Ďalšia slovanská pec z hradiska Lupka v Nitre	42
Ein weiterer slawischer Ofen aus dem Burgwall Lupka in Nitra	42
Pavol Čaplovič /Oravské múzeum, Oravský Podzámok/ Sídlisko lužickej kultúry v Dolnom Kubíne-Medzihradnom	42
Siedlung der Lausitzer Kultur in Dolný Kubín-Medzihradné	43
Zlata Čilinská /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Predveľkomoravské kostrové pohrebisko v Komárne	43
Vorgrossmährisches Skelettgräberfeld in Komárno	45
Jana Dekanová Hroby z doby rímskej v Šoporňa-Štrkovci	45
Gräber aus der römischen Zeit in Šoporňa-Štrkovec	46
Mikuláš Dušek /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Hradisko z doby halštatskej v Podhradí	46
Hallstattzeitliche Burg in Podhradie	47
Sigrid Dušeková /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Stredoveké pohrebisko v Modranoch	47
Mittelalterliches Gräberfeld in Modrany	48
Václav Furmánek /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Další nálezy na halštatském a laténské pohřebišti v Drni	48
Weitere Funde auf dem hallstatt- und latènezeitlichen Gräberfeld in Drňa	49

Václav Furmánek /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Ojedinelý nález koflíku piliňské kultury z Drně	49
Einzelfund eines Bechers der Pilinyer-Kultur aus Drňa	49
Výzkum žárového pohřebiště z doby bronzové v Radzovcích	50
Abdeckung des bronzezeitlichen Brandgräberfeldes in Radzovce	51
Žárové pohřebiště piliňské a kyjatické kultury v Šiatorské Bukovince	52
Brandgräber der Pilinyer und Kyjatice-Kultur in Šiatorská Bukovinka	52
Výšinné eneolitické sídliště v Šídu	52
Äneolithische Höhensiedlung in Šíd	53
Matej Hanulík /Prírodovedná fakulta Univerzity Komenského, Bratislava/	
Predbežná správa o zhodnotení antropologických nálezov z Kostrovej jaskyne pri Zádielskych Dvorníkoch	53
Vorbericht über die Auswertung der anthropologischen Funde aus der Höhle Kostrová jaskyňa bei Zádielske Dvorníky	53
Jozef Hoššo /Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava/	
Historickoarcheologický výskum v Liptovskej Mare v r. 1974	54
Historisch-archäologische Forschungen in Liptovská Mara im J. 1974	55
Igor Hrubec /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Nález podzemnej krypty vo Dvorníkoch	55
Fund einer unterirdischen Krypta in Dvorníky	55
Ostrohy z porušeného hrobu v Hruboňove	56
Sporen aus einem gestörten Grab in Hruboňovo	56
Stredoveký hrob v Hrušove	56
Mittelalterliches Grab in Hrušov	56
Stopy stredovekého osídlenia Šurian	57
Mittelalterliche Besiedlungsspuren in Šurany	57
Titus Kolník /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Kostrový hrob z doby sťahovania národov v Cíferi	58
Völkerwanderungszeitliches Skelettgrab in Cífer	58
Výskum v Cíferi-Páci v roku 1974	58
Grabung in Cífer-Pác im J. 1974	60
Mária Lamiová - Schmiedlová /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Ďalšia etapa výskumu na mohylníku z doby rímskej v Zemplíne	61
Weitere Grabungsetappe auf dem römerzeitlichen Hügelgräberfeld in Zemplín	61

Elena Miroššayová /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Sídliisko zo staršej doby železnej v Stretavke	62
Siedlung aus der älteren Eisenzeit in Stretavka	62
Jozef Moravčík /Považské múzeum a galéria, Žilina/ Nález bronzovej sekerky v Ďurčinej	62
Fund einer Bronzeaxt in Ďurčiná	63
Nález stredovekého hrnca v Jasenovom	63
Fund eines mittelalterlichen Topfes in Jasenové	63
Črepy neskorolátenských zásobníc z Marčeka	63
Scherben spätlatènezeitlicher Vorratsgefäße aus Marček	64
Nález stredovekej mince vo Varíne	64
Fund einer mittelalterlichen Münze in Varín	64
Rímska minca zo Žiliny	64
Römische Münze aus Žilina	64
Nové nálezy z Budatínskeho zámku	64
Neue Funde aus dem Budatíner Schloss	65
Záchranný výskum v Žiline	66
Rettungsgrabung in Žilina	66
Viera Němejcová - Pavúková /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Systematický výskum vo Svodíne v rokoch 1971-1974	66
Systematische Grabung in Svodín in den J. 1971-1974	68
Gabriel Nevizánsky /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Záchranný výskum pohrebiska z 10. storočia v Bešeňove	68
Abdeckung eines Gräberfeldes aus dem 10. Jh. in Bešeňov	69
Petr Novák /Západoslovenské múzeum, Trnava/ Záchranný výskum na hradišti v Prašníku	69
Rettungsgrabung auf einer Burganlage in Prašník	70
Záchranný výskum pohřebiště únětické kultury v Trnavě	70
Rettungsgrabung auf einem Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur in Trnava	70
Raně středověká nádoba z Vlčkovci	71
Frühmittelalterliches Gefäß aus Vlčkovce	71
Ondrej Ōždáni /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Nové sídliskové nálezy z Levíc	71
Neue Siedlungsfunde aus Levice	72

Jozef Paulík /Archeologický ústav SNM, Bratislava/ Výskum mohyly z mladšej doby bronzovej v Dedinke	72
Untersuchung eines Hügelgrabes aus der jüngeren Bronzezeit in Dedinka	73
Juraj Pavúk /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Predhistorické a včasnodedinné nálezisko v Komjaticiach	73
Vor- und frühgeschichtliche Fundstelle in Komjatice	74
Sídlisko badenskej kultúry v Leviciach	75
Siedlung der Badener Kultur in Levice	75
Juraj Pavúk - Peter Romsauer /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Sídlisko z doby neolitickej, laténskej a rímskej v Komjaticiach	76
Siedlung aus dem Neolithikum, der Latène- und römischen Zeit in Komjatice	76
Výsledky prieskumu v Obide	77
Ergebnisse der Geländebegehung in Obid	78
Juraj Pavúk - Ladislav Veliačik /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Záchranný výskum v Pečeňadoch	78
Rettungsgrabung in Pečeňady	80
Karol Pieta /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Pokračovanie výskumu v Liptovskej Mare roku 1974	81
Fortsetzung der Grabung in Liptovská Mara im J. 1974	82
Veronika Plachá - Jana Hlavicová - Igor Keller /Mestské múzeum, Bratislava/ Predbežné výsledky archeologického výskumu Devína v roku 1974	82
Vorläufige Ergebnisse der archäologischen Untersuchung von Devín im J. 1974 ...	84
Belo Polla /Archeologický ústav SNM, Bratislava/ Historickoarcheologický výskum v Krásnej nad Hornádom	84
Historisch-archäologische Grabung in Krásna nad Hornádom	86
Záchranný historickoarcheologický výskum vo Vinnom	86
Historisch-archäologische Rettungsgrabung in Vinné	87
Mária Rejholcová /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Výskum pohrebiska z 11. storočia v Čakajovciach	87
Abdeckung eines Gräberfeldes aus dem 11. Jh. in Čakajovce	89
Pohrebisko z 10. storočia v Zemnom	89
Gräberfeld aus dem 10. Jh. in Zemné	91
Marta Remiášová /Vlastivedné múzeum, Bojnice/ Archeologický výskum na hradisku Vyšehrad	91
Archäologische Grabung auf dem Burgwall Vyšehrad	92

Peter Romsauer /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Džbánok stredodunajskej mohylovej kultúry z Petrovej Vsi	93
Ein Krug der mitteldonauländischen Hügelgräberkultur aus Petrova Ves	93
Záchranný výskum na halštatskom žiarovom pohrebisku vo Velčiciach	93
Rettungsgrabung auf dem hallstattzeitlichen Brandgräberfeld in Velčice	94
Alexander Ruttkay /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Včasnostredoveká rotunda a zaniknutý sídliskový región pri Nitrianskej Blatnici ..	94
Frühmittelalterliche Rotunde und Siedlungswüstung bei Nitrianska Blatnica	95
Hradisko a hrad pri Veľkom Klíži-Klížskom Hradišti	96
Burgwall und Burg bei Veľký Klíž-Klížske Hradište	97
Karol Sedlák /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Neolitické a neskoroláténske sídlisko v Krakovanoch	98
Neolithische und spätlatènezeitliche Siedlung in Krakovany	98
Ondrej Šedo /Považské múzeum a galéria, Žilina/ Nálezy keramiky z 12.-13. stor. v Kotešovej	98
Keramikfunde aus dem 12.-13. Jh. in Kotešová	99
Stredoveká keramika z hrádku nad Strečnom	99
Mittelalterliche Keramik aus der Wohnburg oberhalb von Strečno	100
Zisťovací výskum na Strečnianskom hrade	100
Feststellungsgrabung auf der Burg Strečno	101
Nálezy stredovekej keramiky v Žiline	101
Mittelalterliche Keramikfunde in Žilina	102
Stredoveká keramika zo Žiliny /Radničnej ulice/	102
Mittelalterliche Keramik aus Žilina /Rathausgasse/	102
Stanislav Šiška /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Výskum pohrebiska a viacvrstvého sídliska v Kopčanoch	102
Untersuchung von Gräberfeld und mehrschichtiger Siedlung in Kopčany	105
Anton Točík /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Prieskum zaniknutých banských diel v Slovinkách	105
Suche nach untergegangenen Gruben in Slovinky	106
Ladislav Veliačik /Archeologický ústav SAV, Nitra/ Bronzová sekerka a strieborná minca z Branča	107
Bronzeaxt und Silbermünze aus Branč	107

Ladislav Veliačik /Archeologický ústav SAV, Nitra/	
Záchranná akcia v Čiernych Kľačanoch	107
Rettungsgrabung in Čierne Kľačany	110
Pohrebisko lužickej kultúry v Diviakoch nad Nitricou	110
Gräberfeld der Lausitzer Kultur in Diviaky nad Nitricou	111
Bronzová kopija z mladšej doby bronzovej z Lúčnice nad Žitavou-Vajky nad Žitavou	112
Bronzene Lanzenspitze aus Lúčnica nad Žitavou-Vajka nad Žitavou	112
Bronzový meč zo západného Slovenska	112
Bronzeschwert aus der Westslowakei	113
Obrázky 1-99 - Abbildungen 1-99	115-169

Každoročne sa rozrastá fond archeologických nálezov zo Slovenska početnými novými objavmi zo všetkých období praveku a včasnej doby dejinnej. Zvlášť v posledných rokoch veľké stavby socializmu, najmä Ropovod družby, plynovod, autostrády, vodné diela a meliorácia i ostatná široká investičná výstavba a rozsiahle zemné práce urýchľujú archeologický prieskum mnohých, často dosiaľ dostatočne neprebádaných oblastí. Výsledky plánovaného organizovaného prieskumu, záchranných akcií, ale často i dodatočne, bez odborného zásahu získané nálezy podstatnou mierou dopĺňajú mozaiku vytvárajúcu obraz spoločensko-ekonomického i chronologického vývoja jednotlivých regiónov dnešného Slovenska tak, ako ho načrtáva systematický archeologický výskum dávnovekých sídlisk a pohrebísk. Mnohé takéto ojedinelé náhodné nálezy stávali sa poväčšine na publikovanie druhoradými - jednak preto, že nešlo o ucelené nálezové celky, jednak pre potrebu upriamiť pozornosť najmä na výsledky systematických výskumov. Ak aj boli publikované, tak často na stránkach rôznych regionálnych zborníkov, a preto často unikali pozornosti odborníka, najmä však strácali sa zo zreteľa zahraničných bádateľov. Archeologický ústav SAV v Nitre pristúpil preto k pravidelnému zverejňovaniu nových archeologických nálezov zo Slovenska podľa vzoru sesterských ústavov v Čechách a na Morave i viacerých zahraničných archeologických inštitúcií. Predkladaná publikácia by sa mala postupne stať informátorom o priebehu a náplni archeologického roku na Slovensku, a to nielen pokiaľ ide o výsledky práce Archeologického ústavu SAV v Nitre, ale aj všetkých ostatných slovenských archeologických pracovísk. Šírka informácií o jednotlivých náhodných nálezoch, nálezových súboroch i o priebehu a výsledkoch záchranných či dlhodobých systematických výskumov bude závisieť od autora správy, najmä od jeho plánov na ďalšie spracovanie a publikovanie objektov a nálezov. Prehľad nových nálezov a výskumov poskytne tak nielen komplexný pohľad na archeologické dianie v tom-ktorom roku na Slovensku, ale pomôže zároveň odstrániť mnohé poľňnosti bádateľov voči odbornému spracovaniu a sprístupneniu nálezov, predovšetkým tých, ktoré už zo spomínaných dôvodov často zostávali nepublikované.

Nech teda nová publikácia prinesie osôh všetkým domácim i zahraničným odborníkom, nech však slúži aj našim osvetovým i pamiatkársko-ochranným inštitúciám, slovenským múzeám, ale aj všetkým tým, ktorí so záujmom sledujú výsledky archeologického výskumu na Slovensku.

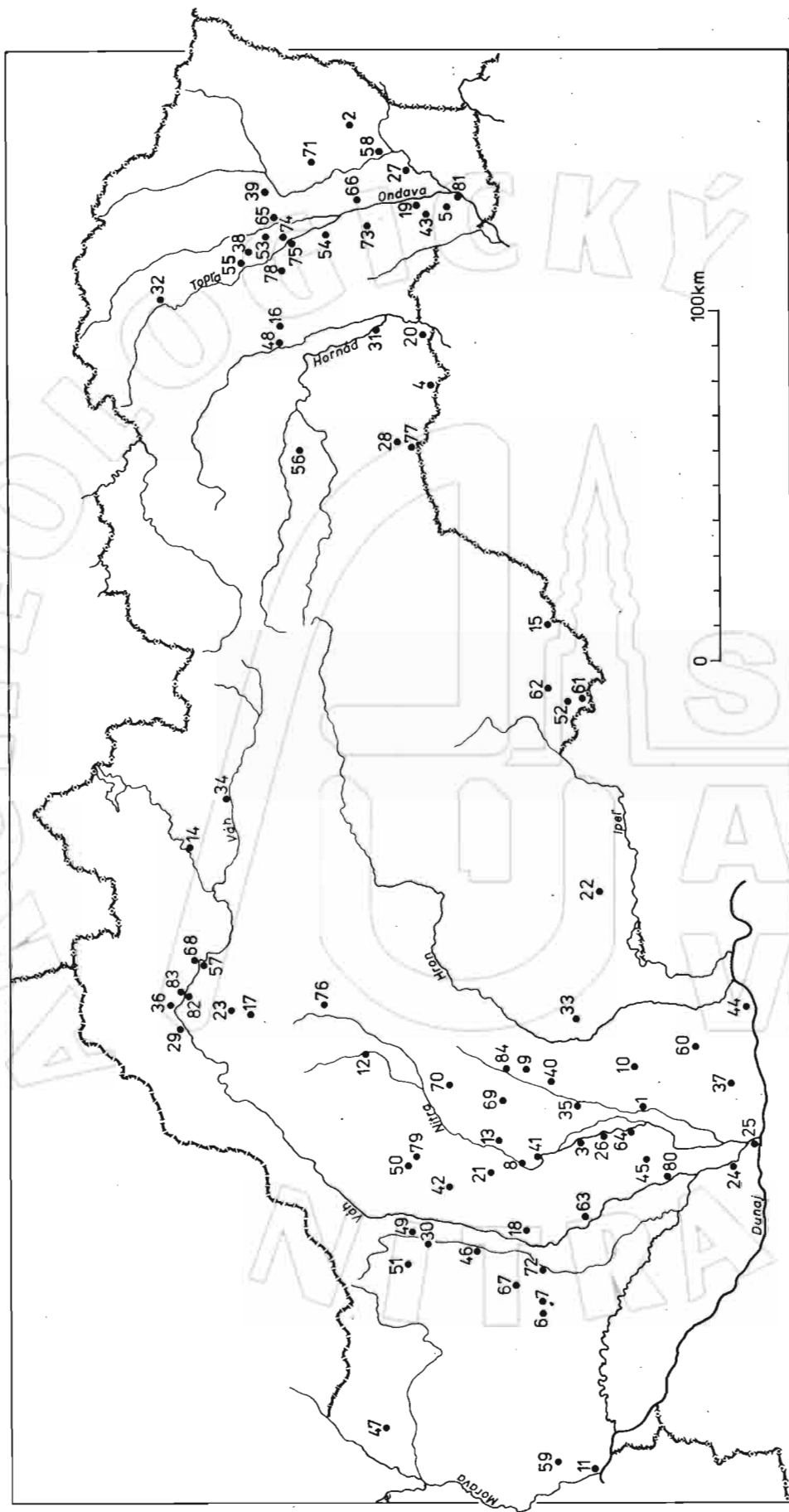
Bohuslav Chropovský

NITRA

Mit jedem Jahre vergrößert sich der Fond der archäologischen Funde aus der Slowakei um zahlreiche neue Entdeckungen aus allen Abschnitten der Vor- und Frühgeschichte. Besonders in den letzten Jahren beschleunigen die grossen Bauten des Sozialismus, namentlich die Ölleitung Ropovod družby, die Gasleitung, Autobahnen, Wasserstauanlagen und Meliorationsarbeiten wie auch der übrige breite Investitionsaufbau und umfangreiche Erdarbeiten die Untersuchung vieler, bisher nicht genügend erforschter Gebiete. Die Ergebnisse geplanter systematischer Geländebegehungen, Rettungsaktionen, doch oftmals auch nachträglich, ohne sachgemässe Eingriffe gewonnene Funde, ergänzen wesentlich das Bild über die sozial-ökonomische und chronologische Entwicklung der einzelnen Regionen der heutigen Slowakei so, wie es die systematische archäologische Abdeckung der einstigen Siedlungen und Gräberfelder skizziert. Viele solcher vereinzelter Zufallsfunde wurden grösstenteils für die Publikation zweitrangig, teils weil es sich nicht um geschlossene Fundverbände handelte, teils wegen der Notwendigkeit, die Aufmerksamkeit insbesondere auf die Ergebnisse systematischer Grabungen zu lenken. Falls sie auch publiziert waren, so häufig in verschiedenen regionalen Sammelbänden, wodurch sie oftmals der Aufmerksamkeit der Fachleute entgingen, hauptsächlich jedoch entgingen sie der Sicht ausländischer Forscher. Deswegen schritt das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu Nitra zu einer regelmässigen Veröffentlichung neuer archäologischer Funde aus der Slowakei nach dem Muster der Schwesterinstitute in Böhmen und Mähren wie auch mehrerer ausländischer archäologischer Institutionen. Die vorliegende Publikation soll zum Informator über den Verlauf und Inhalt des archäologischen Jahres in der Slowakei werden, und zwar nicht nur hinsichtlich der Arbeitsergebnisse des Archäologischen Institutes der SAW zu Nitra, sondern auch sämtlicher übrigen slowakischen archäologischen Arbeitsstellen. Die Breite der Informationen über die einzelnen Zufallsfunde, Fundverbände und über den Verlauf wie auch die Ergebnisse der Grabungssaison bei Rettungs- oder auch langfristigen systematischen Grabungen wird vom Autor des Berichtes abhängen, vor allem von seinen Plänen der weiteren Aufarbeitung und Publizierung der Objekte und Funde. Die Übersicht der neuen Funde und Grabungen wird somit nicht nur ein geschlossenes Bild über das archäologische Geschehen in der Slowakei in einem betreffenden Jahre bieten, sondern wird zugleich viele Schulden der Forscher gegenüber der fachlichen Aufarbeitung und Zugänglichmachung jener Funde zu entfernen helfen, welche wegen der schon genannten Gründe oftmals unveröffentlicht blieben.

Trage also die vorliegende neue Publikation allen heimischen und ausländischen Fachleuten Nutzen, diene sie jedoch auch unseren Kultur- und denkmalpflegerischen Institutionen, aber auch allen jenen, die mit Interesse die Ergebnisse der archäologischen Forschung in der Slowakei verfolgen.

Bohuslav Chropovský

Mapa lokalít k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 1974
/číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam na tabuľke - str. 14-16/.

Karte der Fundorte zur Übersicht der archäologischen Grabungen und Funde in der Slowakei im J. 1974
/die Nummern der Fundstellen entsprechen den laufenden Zahlen in der Tabelle auf S. 14-16/.

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 1974 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty, nálezy a pod.

/Poradové čísla zodpovedajú číslam lokalít na mapke - str. 13./

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.										Príslušný príspevok pozri na stra- nách č.	
			paleolit	neolit	eneolit	doba					7.-12. stor.	13.-16. stor.		novovek
						bronzo	halštatská	laténska	rímska	stahovania národov				
1	Bešeňov	Nové Zámky												68-69
2	Blatné Remety	Michalovce		•	•	•				•	•			27-29
3	Branč	Nitra				•							•	107
4	Buzica	Košice										•		29
5	Cejkov	Trebišov	•											17
6	Cífer	Trnava								•				58
7	Cífer-Pác	Trnava		•					•		•			58-61
8	Čakajovce	Nitra									•			87-89
9	Čierne Kľačany	Nitra		•	•	•	•				•			107-110
10	Dedinka	Nové Zámky				•								72-73
11	Devín	Bratislava			•		•	•	•	•	•	•	•	82-84
12	Diviaky nad Nitricou	Prievidza				•	•							110-112
13	Dolné Lefantovce	Nitra				•								41-42
14	Dolný Kubín-Medzi- hradné	Dolný Kubín				•								42-43
15	Drňa	Rimavská Sobota				•	•	•						48-49
16	Dúbrava	Prešov			•									29-30
17	Ďurčiná	Žilina				•								62-63
18	Dvorníky	Trnava											•	55
19	Hraň	Trebišov							•		•			30
20	Hraničná pri Horná- de-Kechnec	Košice	•											17
21	Hruboňovo	Nitra										•		56
22	Hrušov	Veľký Krtíš										•		56-57
23	Jasenové	Žilina										•		63
	Jasenovo	Martin												
24	Kameničná	Komárno										•		20
25	Komárno	Komárno										•		43-45
26	Komjatice	Nové Zámky		•	•	•	•	•			•			20-21, 73-75, 76
27	Kopčany	Michalovce		•	•	•					•			102-105
28	Kostrová jaskyňa	Košice		•		•							•	17-19, 53-54
29	Kotešová	Žilina									•	•		98-99
30	Krakovany	Trnava		•				•						98
31	Krásna nad Hornádom	Košice									•	•	•	84-86
32	Kurima	Bardejov											•	30-31
33	Levice	Levice	•	•	•	•								71-72, 75

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.										Príslušný príspevok pozri na stra- nách č.
			paleolit	neolit	eneolit	doba					stre- dovek	novovek	
						bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov			
34	Liptovská Mara	Liptovský Mikuláš							•	•			54-55, 81-82
35	Lúčnica nad Žitavou-Vajka	Nitra				•							112
36	Marček	Žilina						•					63-64
37	Modrany	Komárno								•			47-48
38	Michalok	Vranov n. Topľou				•							31
39	Myslina	Humenné									•		31
40	Nevidzany	Nitra			•								21-22
41	Nitra	Nitra									•		42
42	Nitrianska Blatnica	Topoľčany									•	•	94-96
43	Novosad	Trebišov									•	•	31-32
44	Obid	Nové Zámky	•			•		•	•		•	•	77-78
	Pác	Trnava											
45	Palárikovo	Nové Zámky				•		•	•		•		22-25
46	Pečeňady	Trnava	•	•	•	•					•		78-80
47	Petrova Ves	Senica				•							93
48	Petrovany	Prešov			•								29-30
49	Pobedim	Trenčín				•			•		•		25-26
50	Podhradie	Topoľčany						•					46-47
51	Prašník	Trnava						•	•		•		69-70
52	Radzovce	Lučenec				•							50-52
53	Ruský Kazimír	Vranov n. Topľou				•							32
54	Sečovská Polianka	Vranov n. Topľou	•										32-33
55	Skrabské	Vranov n. Topľou									•		33-34
56	Slovinky	Spišská Nová Ves										•	105-107
57	Strečno	Žilina										•	99-101
58	Stretavka	Michalovce						•					62
59	Stupava	Bratislava-viediek							•				40-41
60	Svodín	Nové Zámky	•	•	•	•							66-68
61	Šiatorská Bukovinka	Lučenec				•							52
62	Šíd	Lučenec			•								52-53
63	Šoporňa-Štrkovec	Galanta							•				45-46
64	Šurany	Nové Zámky										•	57-58

Poradové číslo	Obec /lokalita/	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.										Príslušný príspevok pozri na str- nách č.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
			paleolit	neolit	eneolit	doba					stre- dovek	novovek																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
						bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								

PALEOLITICKE NÁLEZY Z CEJKOVA

Ladislav Bánesz

V rámci prieskumu paleolitického osídlenia východného Slovenska získal Archeologický ústav SAV v r. 1974 z lokality Cejkov I /okr. Trebišov/ dovedna 113 nálezov štiepanej kamennej industrie, prevažne obsidiánové artefakty. Okrem odštepov, úštepov neretušovaných čepelí, ich zlomkov a jadier sa našlo päť rydiel, päť vrubov, zúbkovaná čepel, čepeľové škrabadlo, hoblík, dláto a oškrabovač.

Všetky nálezy boli získané zberom a pochádzajú pravdepodobne z najmladšej fázy osídlenia lokality. Kultúrne patria do gravettienu.

PALÄOLITHISCHE FUNDE AUS CEJKOV. Im J. 1974 gewann das Archäologische Institut der SAW aus der archäologischen Fundstelle Cejkov I /Bez. Trebišov, Ostslowakei/ 113 Funde, überwiegend von Obsidian-Industrie der Gravettien-Kultur.

PRIESKUM AURIGNACKEJ STANICE V HRANIČNEJ PRI HORNÁDE-KECHNECI

Ladislav Bánesz

Roku 1974 Archeologický ústav SAV nadobudol 103 paleolitických artefaktov z lokality Kechnec I /obec Hraničná pri Hornáde, okr. Košice/. Našli sa počas povrchového prieskumu, ktorým sa zistilo, že jadro osídlenia sa nachádzalo nie na temene kopca, ale západne od najvyššieho bodu vyvýšeniny. Medzi nástrojmi sú klinové rydlá na zlomenej čepeli, jadrové škrabadlo, diskovitý úštep a čepeľové škrabadlo. Značnú časť industrie predstavujú artefakty moustierskeho charakteru /driapadlo, zúbkované úštepy a hrotité kremeňové úštepy/. Nálezy patria do stredných fáz aurignacienu hornádskej skupiny.

BEGEHUNG DER AURIGNAC-STATION IN HRANIČNÁ PRI HORNÁDE-KECHNEC. Auf der archäologischen Fundstelle Kechnec I /Gemeinde Hraničná pri Hornáde, Bez. Košice/ wurde festgestellt, dass sich der wesentliche Teil der Siedlung westlich des höchsten Punktes der Fundstelle erstreckt. Die Neufunde aus dem J. 1974 stellen aurignacienzeitliche Spaltwerkzeuge mit Moustier-Elementen dar.

SPELEOARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOSTROVEJ JASKYNE PRI ZÁDIELSKYCH DVORNÍK- KOCH

Juraj Bárta

Málo známa Kostrová jaskyňa nachádza sa vo východnej časti Slovenského krasu na ľavom brehu Zádielskeho kaňonu v katastri obce Zádielske Dvorníky, v osade Zádiel /okr. Košice/.

Jaskyňa leží v ťažko dostupnom krasovom teréne s hodinovým výstupom od dna Zádielskeho kaňonu. Pomenovaná bola v r. 1955 podľa rozhádzaných ľudských kostí na povrchu dna v časti jaskyne, do ktorej dopadá denné svetlo. Na týchto miestach našli G. Stibrányi a autor tohto príspevku /Bárta 1955b, 1963/ medzi spomenutými kosťami aj črepy keramiky z mladšej doby kamennej i z mladšej doby bronzovej, čo bolo podnetom k výskumu v jaskyni.

Prvá etapa výskumu sa uskutočnila od 9. do 31. júla 1973. Odkrývacie práce vykonávali v rámci preddiplomovej prázdninovej praxe študenti Katedier antropológie Prírodovednej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Karlovej univerzity v Prahe pod vedením autora tejto správy a M. Hanulíka z Katedry antropológie PFUK.

Počas tejto prvej etapy sme okrem ochranného zabezpečenia prístupovej cesty v prudkom svahovom sutinovom kuželi zamerali jaskyňu aj s priečnymi rezmi, jej teplotu a vlhkosť. Odstránený bol z vchodu aj sekundárny sutinový kužel a predjaskynný porast, ktorý sťažoval prístup do jaskyne. Po zameraní jaskyne vytýčili sme vo výklenku vchodovej časti sondu I /2 x 1,5 m/ a na protilahlom mieste oproti vchodu v strede tzv. Chodby ľudožrútov sondu II /3 x 2 m/, ktorá sa neskôr vzhľadom na bok steny prechádzajúcej do zošikmeného dna zúžila /na 3 x 1 m/.

V sonde I sa okrem novovekých črepov našli aj dôkazy o obývaní jaskyne na sklonku druhej svetovej vojny, ďalej nasledovali črepy keramiky z mladšej doby bronzovej /kyjatická kultúra? / sprevádzané ojedinelými ľudskými kosťami. V tejto sonde však boli najpočetnejšie pamiatky bukovohorskej kultúry s keramikou jej klasickej fázy, hlineným vretienkom, ihlou a sílexom. Našli sa tu holocénné i pleistocénné paleontologické pamiatky.

V sonde II boli najpočetnejšie zastúpené črepy keramiky z mladšej doby bronzovej; našiel sa tu aj polovýrobok - praslen z črepu a množstvo ľudských kostí viacerých jadincov so zlomkami lebiek. Chudobnejšie boli neolitické - bukovohorské - pamiatky, medzi nimi aj romboidný gombík s dvoma prevrtanými otvormi /predbežne sa zdá, že nemá na našom území analógie/.

Od 16. do 30. júla 1974 sa uskutočnila druhá etapa výskumu. Rozšírená bola sonda II, vytýčená a vyhĺbená sonda III /3 x 1 m, v hĺbke 1,3 m dosiahla dno jaskyne/ a sonda IV /2 x 2,5 m/, ktorá súvisela s menším výklenkom pri západnej stene vstupnej chodby.

V sonde III sa bezpečne zistila superpozícia dvoch hlavných časových horizontov praveku, a to uhľiky a črepy keramiky z mladšej doby bronzovej /kyjatická kultúra? / spolu s tromi jednoduchými bronzovými predmetmi /liatym krúžkom, drôtenou špirálovou rúrkou a malým drôteným krúžkom/. V tejto vrstve sa našli početné ľudské kosti bez anatomickej súvislosti; dlhé kosti boli rozštiepené a lebky zlámané.

V západnej časti sondy III sa v nižšej polohe koncentrovali pamiatky neolitického osídlenia, reprezentované črepmi klasickej bukovohorskej keramiky, sprevádzané však aj črepmi s jednoduchšou výzdobou, ktoré niektorí autori /Lichardus 1965, Bárta 1965, 1968/ prisudzujú staršiemu stupňu bukovohorskej kultúry. V oboch pravekých vrstvách sa zistili aj osteologické a v podloží neolitickej vrstvy v pleistocénnych sedimentoch aj paleontologické nálezy.

Sonda IV bola plošne väčšia, avšak pokrytá balvanmi napadanými zo stropu, ktoré veľmi sťažovali hĺbkovú odkrývku. Táto sonda obsahovala vápencovú drvinu a v malej miere hlinené sedimenty, v ktorých sa našlo pomerne málo črepov z mladšej doby bronzovej, ako aj ľudská sánka. Početnejšie boli v nej črepy z okruhu klasickej fázy bukovohorskej kultúry spolu so zvieracími kosťami.

Paleolitické nálezy sa, žiaľ, v žiadnej zo sond nenašli, hoci sme túto možnosť spočiatku nevyuľčovali, a to preto, lebo r. 1953 jeden z účastníkov exkurzie Zjazdu čs. archeológov v Košiciach našiel vo vstupnej časti Zádielskeho kaňonu v zosypanom profile patinované mladopaleolitické čepeľové škrabadlo.

Uvedené dve etapy speleoarcheologického výskumu Kostrovej jaskyne, ktorých hlavnou problematikou bolo vysvetlenie pozoruhodného úkazu - roztrúsenia ľudských pozostatkov bez anatomickej súvislosti po celej ploche jaskyne, umožnili riešiť predovšetkým nadstavbové otázky pravekého ľudstva na rozhraní mladšej doby bronzovej a staršej doby železnej. Preto treba v ďalších výkopových etapách v tomto smere pokračovať. Územie Slovenského krasu náleži kultúrnym masiek z niektorých priepastovitých jaskýň /Bárta 1958, 1961, 1962, 1975/, ale aj nálezmi rozhádzaných ľudských pozostatkov z horizontálnych jaskýň /Bárta 1955a, 1955b/, upozornilo na svoj osobitný význam pri poznávaní náboženského kultu pravekého Slovenska. Tým že v Kostrovej jaskyni po prvý raz v histórii speleoarcheológie na Slovensku priamo počas výskumu spolupracoval archeologicko-antropologický team, získal sa kľúč k nálezovým okolnostiam z niektorých iných jaskýň, ktorých sedimenty boli prv vykopané bez prítomnosti odborníkov.

Kostrová jaskyňa svojou osobitnou geografickou polohou prispieva k riešeniu otázky pravekého osídlenia nielen vlastného Zádielskeho kaňonu, ale aj problematiky osídlenia doteraz nie jednoznačne datovaného rozsiahleho hradiska na Zádielskej planine, nevysoko nad jaskyňou.

Literatúra

- BÁRTA, J. /1955a/: Chvalovská jaskyňa a pilinské jaskynné pohrebiská v Juhoslovenskom krase. Slovenská archeológia, 3, 1955, s. 110-121.
- BÁRTA, J. /1955b/: Praveké osídlenie Juhoslovenského krasu. Krásy Slovenska, 32, 1955, s. 382-390.
- BÁRTA, J.: Majda-Hrašková jaskyňa a jej kultová funkcia v dobe halštatskej. Slovenská archeológia, 6, 1958, s. 347-360.
- BÁRTA, J.: Zur Problematik der Höhlensiedlungen in den Slowakischen Karpaten. Acta Archaeologica Carpathica, 2, 1961, s. 5-39.
- BÁRTA, J.: Další nález kultovej masky pri Silici. Svet vedy, 9, 1962, s. 246.
- BÁRTA, J.: Desiat rokov speleoarcheologickej činnosti Archeologického ústavu SAV. Slovenský kras, 4, 1963, s. 87-97.
- BÁRTA, J.: Príspevok k pravekému osídleniu jaskýň Domickej sústavy. Slovenský kras, 5, s. 58-73.
- BÁRTA, J.: Sto rokov archeologického výskumu v jaskyniach na Slovensku. Slovenský kras, 13, 1975, s. 3-36.
- LICHARDUS, J.: Domic - jaskyňa pravekých tajov. Svet vedy, 12, 1965, s. 24-29.
- LICHARDUS, J.: Domic - najvýznamnejšie sídlisko ľudu bukovohorskej kultúry. Bratislava 1968.

SPELÄOARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNG IN DER HÖHLE KOSTROVÁ JASKYŇA.

Im östlichen Teil des Slowakischen Karstes, an der linken Seite des Zádiel-Caňons befindet sich die Höhle Kostrová jaskyňa. Bei ihrer Entdeckung im J. 1954 wurden in dem Höhlenteil, in den das Tageslicht fällt, Eingriffe von Amateuren und die Breitwerfung anthropologischen Materials festgestellt. Die Höhle liegt in schwer zugänglichem Gelände in den Felsgipfeln von Zádielska planina. In den J. 1973-1974 verwirklichte man zwei Etappen kurzfristiger Feriengrabungen, die von Hörern der Anthropologie aus Bratislava, Praha und Krakau unter der Leitung des Archäologischen Institutes der SAW zu Nitra und des Katheders der Anthropologie der Naturwissenschaftlichen Fakultät der Komenský-Universität zu Bratislava durchgeführt wurden. Bisher wurden vier Schnitte angelegt. Am erfolgreichsten waren die Schnitte II und III im sog. Saal der Menschenfresser /Sieň ľudozrútov/, in welchen Scherben aus der jüngeren Bronzezeit am stärksten vertreten waren, ferner ein Spinnwirtelhalbfabrikat aus einer Scherbe und einfache Bronzegegenstände gewonnen wurden /gegossener Ring, ein Drahtspiralröhrchen und ein Drahting/. In der Schicht mit diesen Gegenständen befanden sich zahlreiche menschliche, dadurch gekennzeichnete Knochen, dass sie ohne anatomischen Zusammenhang mit gespaltenen Röhrenknochen und zerbrochenen Schädeln lagen. Ein Teil der Knochen trägt Schnitt- und Brandspuren. In tieferer Lage der Schnitte II und III konzentrierten sich Denkmäler der neolithischen Besiedlung, repräsentiert durch klassische Scherben der Bükker Keramik, jedoch auch durch Scherben mit primitiverer Verzierung, die als ältere Stufe der Bükker Kultur betrachtet werden. Klassische Scherben der Bükker Keramik und Knochenindustrie erfasste man auch in den Schnitten I und IV. Man fand auch holozäne wie auch pleistozäne paläontologische Denkmäler. Die angeführten zwei Etappen der speläoarchäologischen Untersuchung von Kostrová jaskyňa ermöglichten es, vor allem mit der Lösung von Überbaufragen der urzeitlichen Menschheit an der Wende der jüngeren Bronzezeit und der älteren Eisenzeit anzufangen. Die Höhle Kostrová jaskyňa trägt mit ihrer eigenständigen geographischen Lage wie auch mit den beachtenswerten Äusserungen des anthropopahagen Höhlenkultes zur Lösung der Fragen der urzeitlichen Besiedlung nicht nur des eigentlichen Zádiel-Caňons, sondern auch der strittigen Datierung der ausgedehnten Burganlage von Zádielska planina bei.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM SLOVANSKO-AVARSKÉHO POHREBISKA V KAMENIČNEJ

Jozef Bátora

V intraviiálne obce Kameničná /okr. Komárno/ bolo v septembri 1974 pri výkope základov administratívnej budovy JRD rozrušené slovansko-avarské pohrebisko. Archeologický ústav SAV v spolupráci s Podunajským múzeom v Komárne uskutočnil záchranný archeologický výskum ohrozenej časti lokality.

Pohrebisko sa nachádza v strede obce na miernej vyvýšenine vľavo od cesty spájajúcej Kameničnú s Kolárovom, asi 40 m od predajne potravín. Na ploche stavby administratívnej budovy JRD sa počas výskumu zistilo 10 hrobov, z ktorých bol neporušený iba jeden /hrob 1/74/; všetky ostatné hroby boli porušené hlbokými základovými ryhami.

Hrobové jamy mali obdĺžnikový tvar a rovné dno. V troch hroboch /3,6 a 10/74/ bola na oboch koncoch jamy priehlbina. Hĺbka hrobových jám sa pohybovala od 165 do 205 cm. Bezpečne sme orientáciu zistili iba v hrobe 1/74, v ostatných hroboch sa kostry buď nezachovali, alebo boli veľmi porušené. Kostry v hroboch boli pôvodne uložené pravdepodobne na chrbte vo vystretej polohe s rukami pozdĺž tela. Hlavu mali orientovanú na SZ a nohy na JV. Hrob 4/74 bol porušený sekundárnym zásahom; svedčia o tom rozhádzané kosti a lebka premiestená k nohám. Stopy šachty sa nepodarilo zachytiť.

Najpočetnejším milodarom v hroboch bola keramika /obr. 1/ a zvyčajne aj zvieracie kosti. Uvedené milodary sa nachádzali takmer v každom hrobe bez rozdielu pohlavia pochovaného pri dolných končatinách. Keramika patrí podunajskému a potiskému typu, posledný prevahuje.

Okrem keramiky sa v hrobe 1/74 našla železná pracka /obr. 2/ a sklené koráliky.

Hoci pohrebisko v Kameničnej bolo preskúmané iba z malej časti, možno ho podľa nájdeného materiálu časove zaradiť do staršej fázy slovansko-avarských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM SLAWO-AWARISCHEN GRÄBERFELD IN KAMENIČNÁ. Im Gemeindekataster von Kameničná /Bez. Komárno/ wurde im September 1974 bei Fundamentgrabungen für ein Verwaltungsgebäude der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft ein slawo-awarisches Gräberfeld gestört. Das AI der SAW zu Nitra verwirklichte in Zusammenarbeit mit dem Donauländischen Museum zu Komárno eine Rettungsgrabung im bedrohten Teil der Fundstelle. Auf der Baufläche für das Verwaltungsgebäude wurden zehn Skelettgräber festgestellt, von denen lediglich das Grab 1/74 ungestört war. Die Grabgruben hatten rechteckige Form und gerade Sohle. In drei Gräbern /3,6 und 10/74/ befand sich an beiden Enden der Grabgrube eine Vertiefung. Die Tiefe der Grabgruben bewegte sich von 165-205 cm. Die zahlreichste Beigabe in den Gräbern war Keramik /Abb. 1/ und gewöhnlich auch Tierknochen. Die Keramik meldet sich typologisch zum Donau- und Theiss-Typus, wobei der letztere überwiegt. Ausser Keramik enthielt das Grab 1/74 eine Eisenschnalle /Abb. 2/ und Glasperlen. Obwohl vom Gräberfeld in Kameničná nur ein kleiner Abschnitt untersucht wurde, kann man es an Hand der Grabfunde zur älteren Phase der slawo-awarischen Gräberfelder in der Südwestslowakei einstufen.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA POHREBISKU NITRIANSKEJ KULTÚRY V KOMJATICIACH

Jozef Bátora

V katastri obce Komjatice /okr. Nové Zámky/ v polohe Vicena boli pri hĺbení závlahovej ryhy narušené hroby nitrianskej kultúry, ako aj halštatské a včasnostredoveké sídliskové objekty. Archeologický ústav SAV v Nitre tu uskutočnil záchranný výskum.

Lokalita sa nachádza na miernej vyvýšenine severovýchodne od Komjatíc, asi 1 km od ľavého brehu starého koryta Nitry, približne 100 m od chotárnej hranice s Vinodolom a Milanovcami.

Výskumom sa podarilo zachrániť sedem hrobov nitrianskej kultúry. Kostry boli uložené v skrčenej polohe a prísne bola dodržiavaná opačná orientácia mužov /SZ-JV/ a žien /JV-SZ/. Hrobové jamy boli prevažne obdĺžnikové so zaoblenými rohmi. Nezistili sa v nich žiadne zvláštne úpravy.

Najčastejším nálezom v hroboch boli parohové koráliky, ktoré tvorili súčasť kombinovaných náhrdelníkov, a náušnice z dvojitého medeného drôtu. K ojedinelým nálezom v hroboch patrí silexový hrot srdcovitého tvaru /obr. 3: 5/ a diskovitý fajansový korálik. V hrobovom inventári sa vyskytol aj náhrdelník pozostávajúci zo šiestich medených rárok a dvoch štvorcových rozdeľovačov z tenkého medeného plechu /obr. 3: 7/. Zo zberu pochádzajú dve záušnice tvaru vrbového listu /obr. 3: 3/ a medený náramok podobného tvaru /obr. 3: 1/, ktorý je pre nitriansku kultúru charakteristický.

Pri výskume sme zachránili časť štvorcového halštatského objektu, ktorý bol porušený mladším včasnostredovekým sídliskovým objektom a našli sa v ňom nepočetné črepy keramiky seredskej skupiny kalenderberskej kultúry.

Asi 20 m západne od pohrebiska sme odkryli časť včasnostredovekého objektu, v ktorom bola pec /pravdepodobne na pečenie chleba/ s rovným vymazaným dnom a sčasti zachovanou kopulou. Z tohto objektu pochádzajú črepy z okraja masívnych zásobnicových nádob. Včasnostredoveké objekty datujeme do 12. až 13. stor.

RETTUNGSGRABUNG AUF EINEM GRÄBERFELD DER NITRA-KULTUR IN KOMJATICE. Im Gemeindekataster von Komjatice /Bez. Nové Zámky/ wurden in der Flur Vicena beim Ausheben einer Berieselungsrinne Gräber der Nitra-Kultur wie auch hallstattzeitliche und frühmittelalterliche Siedlungsobjekte gestört. Das Archäologische Institut der SAW zu Nitra führte im bedrohten Teil der Fundstelle eine Rettungsgrabung durch, im Laufe welcher sieben Gräber der Nitra-Kultur abgedeckt wurden. Die Skelette wiesen Hocklage und streng eingehaltene umgekehrte Orientierung der Männer /NW-SO/ und Frauen auf /SO-NW/. Die Grabgruben hatten überwiegend rechteckige Form mit gerundeten Ecken und zeigten keine besonderen Gestaltungen. Die häufigsten Funde in den Gräbern waren Geweihperlen von verschiedenartig kombinierten Halsbändern und Ohringe aus doppeltem Kupferdraht; vereinzelte Grabfunde stellen eine herzförmige Silerspizze und diskusförmige Fayenceperle dar /Abb. 3/. Bei der Grabung wurde der Teil eines quadratischen hallstattzeitlichen Objektes abgedeckt, das von einem frühmittelalterlichen Siedlungsobjekt gestört war und wenige Keramikscherben der Sereď-Gruppe der Kalenderberger Kultur enthielt. Etwa 20 m südlich des Gräberfeldes erfasste man den Teil eines frühmittelalterlichen Objektes, in welchem ein Ofen /etwa zum Brotbacken/ stand. Die frühmittelalterlichen Objekte stammen aus dem 12.-13. Jh.

NESKOROENEOLIGICKÉ NÁLEZY Z NEVIDZIAN

Jozef Bátor

V roku 1969 som pri povrchovom zbere v katastri obce Nevidzany /okres Nitra/ v polohe Konopiská našiel niekoľko neskoroeneolitických črepov keramiky.

Lokalita sa nachádza južne od obce na pravej terase potoka Širočina. Už v minulosti sa tu zistilo osídlenie ľuďmi s volútovou, železovskou a kanelovanou keramikou. Známe sú odtiaľto i črepy z doby laténskej a rímskej.

Nájdenny keramický materiál predstavujú dva okrajové črepy z hrncovitých nádob /obr. 4: 1, 2/ a fragment z nízkej misy, zdobenej na vnútornej strane vypichanými kosoštvorcami /obr. 4: 3/. Nálezy patria skupine Kosiň-Čaka.

SPÄTÄNEOLITHISCHE FUNDE AUS NEVIDZANY. Im J. 1969 fand der Autor bei einer Begehung der Flur Konopiská in der Gemeindegemarkung von Nevidzany /Bez. Nitra/ mehrere spätäneolithische Keramikscherben der Kosihy-Čaka-Gruppe /Abb. 4/.

NESKOROENEOLITICKÉ A HALŠTATSKE NÁLEZY ZO ŽITAVIAN

Jozef Bátor

Vlastivednému múzeu v Zlatých Moravciach odovzdal Klement Bařala zo Žitavian /okres Nitra/ pravéke črepy, ktoré našiel v katastri obce v polohe Pod starými vinicami na potoku. V novembri 1974 uskutočnil Archeologický ústav SAV na lokalite prieskum.

Nálezisko je na západnom úpätí výbežkov Pohronského Inovca, medzi vinohradmi a cestou vedúcou do kameňolomu, vzdialené asi 1,5 km na juhovýchod od obce.

Nájdene črepy keramiky pochádzajú zo sídliskových objektov rozrušených pri kultivácii pôdy. Ide o črepy z nádob zhotovených z piesčitého materiálu so značnou prímесou sludy. Ojedinelý je črep z okraja misy s nôžkou so stopami bielej inkrustácie na vnútornej strane /obr. 5: 1/; patrí skupine Kosihy-Čaka, ktorá nebola doteraz z horného Požitavia známa. Ostatný črepový materiál /obr. 5: 2-5/ patrí do mladšej doby halštatskej.

SPÄTÄNEOLITHISCHE UND HALLSTATTZEITLICHE FUNDE AUS ŽITAVANY. In das Heimatkundliche Museum von Zlaté Moravce brachte Klement Bařala aus Žitavany /Bez. Nitra/ urzeitliche Scherben, die er im Gemeindekataster gefunden hatte. Im November 1974 führte das AI der SAW eine Geländebegehung auf der Fundstelle durch. Sie liegt am Westhang des Pohronský Inovec, zwischen Weingärten und einem in den Steinbruch führenden Weg, etwa 1,5 km südöstlich der Gemeinde. Die gefundenen Keramikscherben stammen aus den durch Kultivation des Bodens gestörten Siedlungsobjekten. Das Material enthält eine vereinzelt Scherbe vom Rand einer Fusschüssel mit Spuren von Weissinkrustierung an der Innenseite /Abb. 5: 1/; sie gehört zur Kosihy-Čaka-Gruppe, die bisher aus dem Oberlaufgebiet des Žitava-Flusses nicht bekannt war. Das übrige Scherbenmaterial /Abb. 5: 2-5/ meldet sich in die jüngere Hallstattzeit.

KELTSKÉ POHREBISKO V PALÁRIKOVE

Blažej Benadik

Na začiatku apríla 1969 oznámil prof. Jozef Šilhavský /bytom v Palárikove č. 74/ Archeologickému ústavu SAV nález kostier, nádob a ďalších predmetov porušených v pieskovisku za sušiarňou tabaku JRD v Palárikove /okr. Nové Zámky/. V tom istom mesiaci odovzdal pracovník spomenutého JRD Stanislav Hyndický Archeologickému ústavu SAV dve nádoby, dva bronzové nánožné kruhy a ďalšie predmety z hrobov porušených na pieskovisku.

Nálezisko obhliadli autor tohto príspevku a technický pracovník spomenutého ústavu E. Rejholec 8. apríla 1969. Zistili tri porušené hroby /1-3/ neďaleko seba, čo viedlo k rozhodnutiu začať záchranný výskum, ktorý sa však z technických príčin uskutočnil až v r. 1970. Pretože JRD medzitým ťažbu piesku na tomto mieste skončilo, k ďalšiemu porušovaniu hrobov nedošlo.

Palárikovo I

Pohrebisko označené ako Palárikovo I sa nachádza pri severozápadnom okraji obce, v bývalej osade Dolný Kerestár /Dolné Krížovany/, bezprostredne za budovami tabakovej sušiarne, č. parcely 3279/2. Lokalitu tvorí vyvýšenina tiahnúca sa v smere SZ-JV, na juho-

východnom okraji splývajúca s okolitým terénom a na severozápade po vyvrcholení náhle klesajúca k niekdajšiemu inundačnému terénu Váhu. Na vrchole vyvýšeniny je tenká vrstva ornice a pod ňou vrstva piesku, prípadne žlté hlinitiesočnaté podložie; na úpätí prevažuje tmavo sfarbené a hlinitiesočnaté podložie /hrúbka 30-70 cm/.

Zisťovací výskum pohrebiska sa uskutočnil v júli až októbri 1970. Na ploche vyše 1800 m² boli odkryté hroby 4-32. V rokoch 1971-1974 sa systematicky odkrylo ďalších 63 hrobov, takže ich celkový počet dosiahol 95, z čoho bolo sedem žiarových a 88 kostrových. Preskúmaná plocha pohrebiska mala rozlohu približne 1 ha. Napriek veľkému úsiliu prebádať celú plochu pohrebiska nebol tento cieľ dosiahnutý. Na jeho severozápadnom okraji bola po prvej svetovej vojne zriadená pokusná záhradná škôlka pre žiakov základnej školy a terén tu bol zrigolovaný do hĺbky vyše 60 cm; v tejto časti pohrebiska sa podarilo odkryť len ojedinelé hroby. Nemohla byť preskúmaná ani plocha zasahujúca pod budovy tabakovej sušiarne a pre obmedzené časové možnosti a nevhodné pôdne podmienky ani časť pohrebiska na súkromnej parcele Karola Víteka v bezprostrednom susedstve tabakovej sušiarne. Tmavá hlinitiesočnatá vrstva dosahovala tu hrúbku až 80 cm, preto odkrývka hrobov bola veľmi náročná na čas i prácu.

Aj napriek uvedeným nedostatkom predstavuje 95 systematicky preskúmaných hrobov druhé najväčšie zistené keltské pohrebisko na Slovensku /popri pohrebisku v Mani, okr. Nové Zámky, s vyše 100 hrobmi/. Na rozdiel od ostatných doteraz preskúmaných keltských pohrebísk na Slovensku má pohrebisko v Palárikove v nálezovom materiáli i v pohrebnom ríte niektoré osobité prvky /napr. náramok - obr. 8/. Hroby boli na pohrebisku nepravidelne rozložené a pochovaní nejednotne orientovaní, prevažne hlavou na juh, juhovýchod alebo juhovýchod. Zreteľná väčšia koncentrácia hrobov sa zistila na temene vyvýšeniny, zatiaľ čo na jeho úpätí v smere k inundačnému terénu nadobúdali postupne väčší rozptyl. Na rozloženie hrobov nemalo zrejme vplyv ani pohlavie ani vek pochovaných. Nápadný je malý počet bojovníckych hrobov; z 95 hrobov len v ôsmich boli zbrane /hroby 5, 6, 24, 44, 46, 77, 84 a 89/, zato takmer vo všetkých týchto prípadoch ide o štandardnú výzbroj: meč, kopiju a štít. Výnimku tvorí hrob 45, v ktorom bola iba kopija a štít. Hrob však bol vykradnutý, a preto jeho obsah treba považovať za neúplný. Okrem zbraní boli v hroboch bojovníkov reťazové opasky, spony, keramika a kosti z ošípaných.

Na významné postavenie ozbrojenej vrstvy v rámci obyvateľstva osady, ktorá na pohrebisku pochovávala svojich zomrelých, poukazuje skutočnosť, že tri z bojovníckych hrobov boli ohraničené priekopou: hroby 44 /obr. 7/ a 46 kruhovou / $\varnothing$ asi 6,5 m/, hrob 84 štvorcovou /dĺžka strán 6-7 m/. Po prvý raz sa na Slovensku stretávame na jednom pohrebisku s obidvoma druhmi tohto vonkajšieho vymedzenia hrovej jamy /kruhovou priekopou boli napr. obkolesené dva žiarové hroby v Holiaroch, štvorcovou dva kostrové hroby v Trnoveci nad Váhom-Hornom Jatove a dva kostrové hroby v Bajči-Vlkanove/.

Význam uvedených hrobov podčiarkuje okolnosť, že bojovnícke hroby 44 a 46 s kruhovou priekopou tvoria s ďalšími hrobmi skupinu na juhovýchodnom okraji pohrebiska a bojovnícky hrob 84 so štvorcovou priekopou s inými hrobmi na juhozápadnom okraji pohrebiska. Paralelne s hrobom 84 bol situovaný ženský hrob 86 so štvorcovou priekopou a neďaleko detský hrob 75 s kruhovou priekopou /obr. 6/. Spomenutý hrob ženy mal rozmery 230 x 140 cm, bol hlboký 180 cm a na dne mal šachtovité vyhlbenie s rozmermi asi 155 x 75 cm, vyložené drevom do výšky 25 cm. Okrem iného sa v ňom našli dva bronzové a jeden lignitový náramok, tri železné a jedna bronzová spona stredolaténskej konštrukcie, bronzové nánožné kruhy, železný reťazový opasok, päť nádob a kosti z ošípanej. Hrob 84 nebol vydrevený; z jeho obsahu uvádzame: meč, kopiju, štít, reťazový opasok, bronzový nákrčník, dve železné spony s veľkou guľovitou pätkou, štyri vázy /medzi nimi kalichovitá váza s nôžkou - tzv. marnský typ/ a kosti z ošípanej. Nezvyklý bol obsah detského hrobu 75 s kruhovou priekopou: zlatý, strieborný a bronzový prsteň, bronzové náramky, bronzové nánožné kruhy, železné spony, päť nádob /jedna z nich tvaru topánočky/ a kosti z ošípanej. Ku štvorcovej priekope hrobu ženy pripájal sa troma stranami ďalší podobný útvar s menšou, takmer štvorcovou jamou vnútri neďaleko stredu, avšak bez pohrebu. Zrejme ide o kultovú úpravu skupiny týchto troch hrobov.

Z pozoruhodnejších výsledkov výskumu na pohrebisku Palárikovo I treba spomenúť ešte tri hroby s vydrevením a s pozoruhodným počtom i druhmi nálezov. Ide o kostrový a žiarový hrob 62 v jednej hrovej jame na rovnakej úrovni. Vydrevenie siahalo približne 25 cm nad dno bronzovej jamy. Z obsahu spomenieme: sklený a bronzový náramok, dva bronzové

prstene, bronzová retiazka s jantárovým záveskom, železný reťazový opasok, bronzové nánožné kruhy, železné spony, šesť nádob a kosti z ošípanej. Hrob 64, v ktorom bol pochovaný nedospelý jedinec, mal vydrevenú jamu podobne ako predchádzajúci hrob a našlo sa v ňom 14 rôznofarebných sklenených korálikov, strieborná minca lýrovitého typu /podľa E. Kolníkovej z 2. stor. pred n. l. /, sklené náramky, bronzový prsteň, bronzová retiazka, železný reťazový opasok, železný nôž, železná spona, štyri nádoby a kosti z ošípanej. V hrobe 67 bola pochovaná dospelá žena; hrobová jama, pozdĺžne rozdelená drevenou priečkou na dve polovice, mala rozmery 280 x 180 a bola hlboká 320 cm, vydrevenie v šachtovite vyhlbenom dne malo rozmery 240 x 160 cm a siahalo do výšky 50 cm. V hrobe sa okrem iného našiel sklený náramok, trojpuklicové bronzové nánožné kruhy, jedna bronzová a dve železné spony spojenej konštrukcie, bronzový opasok vykladaný červenými emailovými vložkami, sedem nádob a kosti z ošípanej. Zaujímavý obsah mali aj niektoré ďalšie hroby.

Pohrebisko v Palárikove možno rámcovo zaradiť do stupňov LB₂-LC.

Popri keltských hroboch sa pri výskume pohrebiska zistili aj zvyšký sídliska z doby rímskej /2. stor. n. l. /, medzi nimi šesťkolová chata, ako aj stredoveké sídliskové objekty /z 12.-13. stor. / Osobitnú pozornosť si zasluhuje chata /rozmery približne 4 x 4 m/ s pecou na pečenie chleba a kamenným žarnovom v rohu, zničená požiarom. V chate sa našli kosti štyroch násilne usmrtených indivíduí /dvoch dospelých a dvoch nedospelých/ a predbežne ju s rezervou datujeme do čias tatárskeho vpádu /zač. 13. stor. /

Vo vzdialenosti približne 200 m juhozápadne od pohrebiska, na okraji inundačného terénu Váhu, sa v rokoch 1973 a 1974 uskutočnil zisťovací výskum predpokladaného sídliska z doby laténskej. Zistili sa stopy osídlenia, no bez zachovaných sídliskových objektov. V r. 1973 tu boli odkryté dva žiarové hroby zo strednej doby bronzovej; našla sa v nich keramika, bronzová dýka a iné predmety. Laténske osídlenie predstavujú len črepy keramiky a hrudky vypálenej hliny v porušených kultúrnych vrstvách.

Palárikovo II

Pri výskume mohly z mladšej doby bronzovej v polohe Kopcová remíza /Palárikovo II/, južne od železničnej trate Bratislava — Nové Zámky, vzdialenej od pohrebiska približne 2,5 km, odkryť v r. 1973 J. Paulík z Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave tri kostrové a jeden keltský žiarový hrob /? / a kultúrnu jamu s laténskymi nálezi. Kostrové hroby mali nezvykle priestorné hrobové jamy s vydrevením. Podľa antropologického posudku ide najskôr o hrob muža, ženy a dieťaťa. J. Paulík pripúšťa, že tu mohla byť pochovaná jedna rodina a kultúrnu jamu považuje za kultový objekt, naproti tomu hroby pripisuje zvláštnej vrstve keltskej spoločnosti - druidom. Hroby datuje na rozhranie stupňov LB₂/LC. /Paulík J. - Zachar, L.: Kultový objekt a hroby z doby laténskej v Palárikove. Slovenská archeológia, 23, s. 283-340/.

Výskum keltského pohrebiska v Palárikove a ostatné nájdené pamiatky priniesli viacero nových poznatkov k pravekým včasnohistorickým dejinám južného Slovenska i Karpatskej kotliny.

KELTSCHES GRÄBERFELD IN PALÁRIKOV. Bei Sandgrabungen im J. 1969 in Palárikovo /Bez. Nové Zámky/ hinter der Tabakdarre der dortigen landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft wurden drei keltische Gräber gestört. Bei der Grabung in den J. 1970-1974, die hier das Archäologische Institut der SAW zu Nitra führte, wurde ein grösseres keltisches birtuelles Gräberfeld mit der Gesamtzahl von 95 Gräbern abgedeckt /die drei erwähnten gestörten Gräber miteinbezogen/, davon sieben Brandgräber und 86 Körpergräber. Die untersuchte Fläche erreichte ungefähr 1 ha Ausmass. Das als Palárikovo I bezeichnete Gräberfeld erstreckte sich beim Nordwestrand der Gemeinde im ehemaligen Gemeindeteil Dolný Kerestúr /Dolné Križovany/ auf einer mässigen sandigen Erhebung, die im Nordwesten an das Inundationsgelände der Waag grenzt. Die Gräber waren unregelmässig verteilt und uneinheitlich orientiert, die Toten lagen mit dem Kopfe nach Süden, Südosten oder Südwesten. Die grösste Gräberdichte war auf dem Gipfel der Anhöhe. Auffallend ist die geringe Zahl waffenführender Gräber. Von sämtlichen enthielten nur acht Gräber Waffen /Gräber 5, 6, 24, 44, 46, 74, 84 und 89/; ausser dem Grab 45 /das Lanze und Schild enthielt/ wiesen alle anderen die Standartbewaffnung Schwert, Lanze und Schild auf. Zwei der Kriegergräber /44 und 46/ waren auf dem Gräberfeldareal von einem kreisförmigen Graben mit dem Durchmesser von 6,5 m umgeben, ein Grab /84/ mit einem quadratischen Graben von 6-7 m Seitenlän-

ge. Beim Grab 84 befand sich das Frauengrab 86 mit quadratischem Graben und unweit von ihnen das Kindergrab 75 mit kreisförmigem Graben. Das Frauengrab war bei der Sohle schachtartig gestaltet und mit Holz verkleidet. Eine ähnliche Gestaltung wiesen auch weitere drei Gräber auf /62, 64 und 67/; der Inhalt dieser Gräber war überdurchschnittlich: Glasarmbänder und Perlen, ein Bronzegürtel, eine Silbermünze des leierförmigen Typus und weitere Gegenstände. Rahmenhaft gehört das Gräberfeld in die Stufen LB₂-LC. /Abb. 6-8/

Neben den keltischen Gräbern wurde auf dem Gräberfeld eine römerzeitliche Hütte /2. Jh. u. Z./ und mittelalterliche Siedlungsobjekte /12.-13. Jh. u. Z./ abgedeckt. Ungefähr 2,5 km vom Gräberfeld entfernt, in der Flur Kopecová remíza /Palárikovo II/, wurden bei der Untersuchung eines Hügelgrabes aus der jüngeren Bronzezeit drei keltische Skelettgräber und ein Brandgrab aus ungewisser Zeit abgedeckt. Die Grabgruben waren mit Holz verkleidet und auch der Inhalt der Gräber war reich. Der Grabungsleiter J. Paulík aus dem Archäologischen Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava schreibt die Gräber einer gesellschaftlichen Sonderschicht der Kelten - den Druiden - zu und datiert sie an die Wende der Stufen LB₂/LC.

NOVÉ NÁLEZY Z POVRCHOVÉHO PRIESKUMU V POBEDIME

Darina Bialeková

Externý spolupracovník Archeologického ústavu SAV Gejza Klimo urobil v r. 1974 povrchový prieskum v chatári obce Pobedim /okr. Trenčín/ a získal tieto nálezy:

Poloha Hradištia

1. Fragment bronzového kosáka s hlbšou dvojitou ryhou; zachov. d. 9,1 cm, max. š. 2,9 cm, hr. pri lome 0,1-0,2 cm /obr. 9: 1/.
2. Miniatúrna, v rukách formovaná tenkostenná nádobka s konkávne prehĺbeným dnom; povrch je nepravidelne zahladený a bez výzdoby, okraj veľmi jemne modelovaný, stenčený a nepatrne von vyhnutý; v. 3,1 cm, Ø ústia 2,6 cm, max. Ø 3,7 cm, hr. stien 0,2-0,3 cm /obr. 9: 2/.

Obidva predmety súvisia s osadou zistenou v polohe Hradištia počas systematického výskumu v r. 1959-1962, a to s jej fázou z mladšej doby bronzovej.

Nálezy sú uložené v Archeologickom ústave SAV.

Lit.: BIALEKOVÁ, D. - PAULÍK, J.: Nové nálezy z Hradišťa. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV č. 3. Nitra 1959, s. 153-158.

Poloha Dolné pole

A. Sídliisko z mladšej a neskorej doby bronzovej:

1. Fragment tenkostennej misky s odsadeným okrajom a tuhovanim povrchom /obr. 9: 3/.
2. Črep z tela väčšej nádoby s tuhovanim povrchom; zachovala sa na ňom časť žliabkovanej výzdoby.

B. Sídliisko z doby rímskej /2.-3. stor. n. l.:/

1. Niekoľko črepov terry sigillaty, na jednom z nich sa zachovala časť plastickej výzdoby /obr. 9: 4, 5/.

2. Črep tzv. panónskej keramiky, nad dvojicou jemných rýh tehlovočerveno sfarbený; farba dolnej časti črepu je svetložltá okrová /obr. 9: 6/.

3. Črepy sivej keramiky z jemne plaveného materiálu; jeden okrajový črep je zdobený jemnou mnohonásobnou vlnovkou /obr. 9: 7/; ďalší je z okraja misky /obr. 9: 8/, z tela nádoby a jeden z misky, ktorá má na lome rebro.

Nálezy sú uložené v Archeologickom ústave SAV.

Lit.: KOLNÍK, T.: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeologické rozhledy, 14, 1962, s. 344-368, 371-380, 385-397.

C. Slovanská osada z 9. stor.:

1. Črep z tela nádoby zhotovenej na hrnčiarskom kruhu, povrch je zdobený mnohonásobnou vlnovkou a obvodovou ryhou rytou hrebienkovým rydlom; materiál obsahuje prídavok jemného piesku; farba šedohnedá, lom šedočierny /obr. 9: 9/.

2. Okrajový črep z nádoby s rímsovitým okrajom; materiál a farba ako u predchádzajúceho črepu /obr. 9: 10/.

3. Polovička dvojkónického praslena; Ø 2,7 cm.

Všetky nálezy sú uložené u Archeologického ústavu SAV v Nitre.

NEUE FUNDE AUS GELÄNDEBEGEGHUNGEN IN POBEDIM. Bei der Geländebegehung des Gemeindekatasters von Pobedim /Bez. Trenčín/ fand man im J. 1974 in der Flur Hradištia Scherben und ein Sichelfragment aus der jüngeren Bronzezeit und in der Flur Dolné pole Siedlungsfunde aus der jüngeren und späten Bronzezeit, aus der römischen /2.-3. Jh. u. Z. - Terra sigillata, sog. pannonische Keramik, graue Keramik/ und slawischen Zeit /9. Jh. - Scherben, die Hälfte eines Spinnwirtels/. /Abb. 9./

SLOVANSKÉ POHREBISKO V ZÁVADE

Darina Bialeková

V r. 1974 uskutočnil Archeologický ústav SAV záchranný výskum slovanského pohrebiska v Závade /okr. Topoľčany/ v polohe Chríby. Lokalita sa nachádza oproti základnej deväťročnej škole, po ľavej strane hradskej vedúcej zo Závady do Záhrad. Na pohrebisko sa prišlo náhodne počas odhumusovania kopca Chríby. Geologický podklad kopca tvorí dolomit, ktorý sa v poľnohospodárstve používa ako katalyzátor pôdy, a preto miestne JRD sa rozhodlo otvoriť tu baňu na dolomitový piesok. Pri zemných prácach bolo buldozércom zničených niekoľko kostrových hrobov, ktorých obsah buldozérista zhrnul do rokliny na západnej strane kopca. Údajne ide o šesť hrobov, ale podľa rozsahu plochy, na ktorej sa hroby našli, predpokladáme, že počet zničených hrobov mohol byť aj väčší, najmä ak prihliadame na chatrnú zachovalosť kostier /najmä detských/, ktoré si buldozérista nemusel v zhrňanej pôde všimnúť.

Prvé záchranné práce na pohrebisku urobilo Okresné vlastivedné múzeum v Topoľčanoch, ktoré vyzdvihlo a zdokumentovalo tri hroby /I-III/ a nález ohlásilo Archeologickému ústavu SAV. Záchranný výskum tohto ústavu sa upriamil na preskúmanie celej odhumusovanej plochy a neodhumusovanej časti kopca, ktorá ostala na strmom svahu medzi hornou a dolnou časťou novootvorenej pieskovej bane neporušená. Táto časť kopca bola preskúmaná sondami I-III /2,5 x 25 m/. Počas záchranného výskumu sa zistilo ďalších 23 hrobov /označ. 1-23/, z ktorých hroby 15-21 sa našli v sondách a ostatné v hornej časti odhumusovanej plochy. Hroby boli pomerne plytko zahĺbené do dolomitového podlažia; väčšina detských hrobov sa nachádzala na rozhraní hnedozeme a podlažia /vrstva hnedozeme bola hrubá 20-40 cm/. Predpokladáme, že pôvodne boli hroby hlbšie a ich hĺbka sa zmenšila len v dôsledku erózie pôdy, najmä po veľkých daždoch. Hrobové jamy boli vyhlbené tak, že dno je v horizontálnej rovine aj tam, kde je svah kopca veľmi strmý. Hroby sú orientované v smere Z-V s nepatrnými odchýlkami na sever.

Hroby 8, 14, 23 boli poškodené exploataciou piesku v dávnej minulosti, hroby 19 a 20 zase úpravou poľnej cesty, ktorá viedla cez kopec. Hrobová jama 9 a čiastočne poškodená hrobová jama 14 s dobre zachovaným dreveným obložením až po dno boli bez nálezov a akýchkoľvek zvyškov ľudských kostí /kenotaf?/. V hrobách 7, 17, 18 a spomínanom hrobe 14 sa zistili stopy po drevenej rakve, drevenom obložení hrobovej jamy alebo len drevenej podložke. V niekoľkých hrobách sa pod hlavou pochovaného našli zvyšky organických látok /podľa predbežného určenia pravdepodobne konopné pazderie/ a v hrobe 17 bola horná polovica tela pochovaného pokrytá hnedočiernou organickou látkou /kožená časť odevu?/. Zvláštnosťou pohrebného rítu v Závade je uloženie popola s uhlíkmi k hlave dievčaťa v hrobe 22 a sekundárne vloženie nádoby s popolom a uhlíkmi do hrobu 13.

Pohrebisko je pomerne chudobné na milodary. Z doteraz preskúmaných 26 hrobov len v 13 boli sprievodné nálezy. Keramika sa vyskytla v piatich hrobách; v hrobe 6 okrem dvoch nádob pri nohách ležala aj malá poškodená nádoba z jemne plavenej tehlovočervenej hliny /keramika antických tvarov/. Takmer všetky nádoby majú na vnútornej strane nalepené zvyš-

ky kašovitej hmoty. Z hrobov III a 23 sú ostrohy typu III, z hrobu 18 ostrohy typu IA aj s prievlečkami a prackami. V ďalších hroboch sa našli nožíky, vedierko, sekerka, kresadlo, ocielka, zatvárací nôž a v hrobe 11 rímska spona, priložená k ostatným nálezom k lakťu pochovaného. Najzávažnejšie nálezy z hľadiska problematiky pohrebiska pochádzajú z hrobu 23, ktorý bol v subpozícii voči hrobu 22; pri kostre dospelého muža /40 r. / tu bol meč typu X spolu s okrasnými kovami a prievlečkou s dlhým uškom, ako aj neúplná ostroha typu III. Hrob bol porušený vykrádačmi a druhotne poškodený exploataciou piesku, avšak pravá ramenná kosť a kosti pravej nohy pochovaného ostali neporušené a na pôvodnom mieste. Rozloženie prievlečky, nákončia a kovania so šarnierom je teda autentické a svedčí o používaní týchto úžitkovo-okrasných kovani na upevnenie meča, a nie ako súčasť konského postroja, ako sa doteraz predpokladalo. V hrobe 23 v Závade sa po prvý raz našiel meč typu X spolu s kovami blatnicko-mikulčického umeleckého štýlu /obr. 10/, ktoré výskyt mečov tohto typu posúvajú do prvej polovice 9. stor.

Podľa zistenej vertikálnej stratigrafie /hrob 22 čiastočne prekrýva hrob 23/ na pohrebisku v Závade je doložené dvojfázové pochovávanie; staršia fáza je datovaná hrobom 23 do prvej polovice 9. stor., mladšia do druhej polovice 9. stor. Vo výskume tohto pohrebiska sa bude pokračovať.

V obci Závada v mieste starého cintorína sa nachádzajú zvyšky zaniknutého včasnostredovekého kostolíka s mladšími prestavbami. Aj tento objekt bude predmetom archeologického výskumu.

SLAWISCHES GRÄBERFELD IN ZÁVADA. Im J. 1974 erfolgte in der Gemeinde Závada /Bez. Topoľčany/ in der Flur Chríby eine Rettungsgrabung auf einem slawischen Gräberfeld. Vor Grabungsbeginn wurden sechs Gräber vernichtet. Drei Gräber rettete das Heimatkundliche Bezirksmuseum von Topoľčany und 23 Gräber untersuchte das Archäologische Institut der SAV. Die Gräber waren relativ seicht in die dolomitische Unterlage eingetieft. Die Orientierung der Gräber war W-O. In den Gräbern 7, 14, 17 und 18 erfasste man Reste von Särgen und der Holzverkleidung der Grube. In einigen Gräbern befanden sich unter dem Schädel des Toten Reste eines organischen Stoffes /Hanf?/. Die Grabgruben 9 und 14 waren ohne jedwede Funde /Kenotaph?/. In das Grab 13 hatte man sekundär ein Gefäß mit Asche und Holzkohlestückchen abgestellt; im Grab 22 erfasste man beim Schädel des bestatteten Mädchens ein Aschenhäufchen. Grabbeigaben wiesen 13 Gräber auf /Keramik, ein Exemplar von antiker Keramik, Sporen des Typus Ia und Typus III, Messer, eine Axt, ein Eimer, Zündsteine, ein Feuerstahl, ein Klappmesser, eine römische Fibel/. Die bedeutendste Entdeckung auf diesem Gräberfeld stellt das Grab 23 dar, das teilweise vom Grab 22 überdeckt war. Im Grab 23 /mit 40-jährigem Mann/ befand sich ein Schwert des Typus X zusammen mit einem Spornfragment des Typus III und Zierbeschlägen zur Schwertbefestigung /Abb. 10/, die in den Bereich der Kunstarbeiten des Blatnica-Mikulčice-Stiles gehören. Aufgrund der vertikalen Stratigraphie datiert das Grab 23 die ältere Gräberfeldphase in die erste Hälfte des 9. Jh.; die jüngere Phase meldet sich in die zweite Hälfte des 9. Jh. Die Grabung wird fortgesetzt werden.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO V BLATNÝCH REMETÁCH

Vojtech Budinský - Krička

Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach /V. Budinský-Krička/ ukončilo v čase od 17. júla do 30. septembra 1974 výskum slovanského sídliska na miernej terasovitej vyvýšenine západne od obce Blatné Remety /okr. Michalovce/, na okraji štátnej prírodnej rezervácie. Sídlisko bolo objavené roku 1972 podľa názvu honu Remecisko pri štúdiu projektu autostrády Michalovce — hranica ZSSR. V tom istom roku boli po povrchovom výskume lokality pokusne odkryté dva objekty /1 a 2/, v roku 1973 59 objek-

to v /3-61/ a v roku 1974 34 objektov /62-95/. Celkove bola preskúmaná plocha približne 19 000 m². Sídliisko bolo prebádané takmer v celom rozsahu, iba niekoľko objektov, narušených pri melioračných prácach v jeho východnej okrajovej časti, ostalo nepreskúmaných.

Sídliisko sa rozprestiera na oráčiine, preto bolo nanajvýš žiadúce výskum realizovať a ukončiť urýchlene. Z toho dôvodu sa objekty vyhľadávali a zisťovali i v poslednom roku výskumu miesto súvislej plošnej odkrývky sieťou rovnomerne vytýčených malých pokusných sond, čím sa trvanie výskumu podstatne skrátilo.

Aj objekty odkryté v roku 1974 boli nepravidelne rozložené - jednotlivito i v skupinách, zväčša plytko zahĺbené do žltého fľovitého podložia. Mali nepravidelný oválny, obdĺžnikový, lichobežníkový alebo kruhový pôdorys. Ich dno len výnimočne dosahovalo 72-74 cm pod povrchom. Objekty pretiahnutého tvaru boli dlhšou osou orientované spravidla v smere S-J alebo Z-V s väčšími-menšími odchýlkami. Len výnimočne sa zistili na spodku objektov kolové jamy a podobne iba výnimočne sa prišlo na zvyšky ohnísk. Odkryté objekty slúžili prevažne na hospodárske účely a menší počet ako prísbytky. Účel viacerých objektov sa nepodarilo zistiť.

Z čiernosivého závalu objektov sa získali bohaté súbory slovanskej keramiky, početné kamenné osličky a ojedinelé železné predmety /nože, ostroha s krátkym bodcom, torzo nomádskeho zubadla, strela, udica a i. /. Výnimočne sa našli aj prasleny a kostené šidlo. Ostatné nálezy: zlomky pekáčov, zvieracie kosti, kusy tehloviny, uhlíky a kusy železnej trosky. Vo väčších objektoch sa prichádzalo spravidla i na množstvo prepálených kameňov.

Podľa keramiky a niektorých výraznejších nálezov železných predmetov možno aj časť sídliska odkrytú v roku 1974 datovať rámcovo do čias od 8. do 10. stor. No začiatky slovanskej osady v Blatných Remetách podľa ojedinelých nálezov starobylej slovanskej a predslovanskej keramiky bude treba položiť najskôr už do 6. -7. stor. Spoľahlivejšie bude možné túto otázku zodpovedať až po podrobnom spracovaní nálezových súborov.

Rovnako ako v roku 1972 a 1973, aj pri výskume v r. 1974 sa vyskytli nálezy svedčiace o sporadickom osídlení lokality už v neolite, eneolite a mladšej dobe bronzovej. V jednom objekte sa našla napr. aj miniatúrna nádobka przeworského typu.

Význam výskumu v Blatných Remetách spočíva predovšetkým v tom, že slovanské sídliisko sa podarilo počas troch sezón prebádať takmer v celom rozsahu. Od rozboru bohatého keramického a iného materiálu z výskumu možno očakávať, že prinesie nové poznatky o začiatkoch a vývoji slovanského osídlenia na východnom Slovensku. Popri sídlisku v Hnojnom predovšetkým nálezy zo sídliska v Blatných Remetách poskytujú nateraz azda najlepšie možnosti dôkladnejšieho štúdia slovanskej osady nízinného typu v podvihorlatskej oblasti.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN BLATNÉ REMETY. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes der SAW in Košice beendete im J. 1974 die 1972 begonnene Abdeckung der slawischen Siedlung in der Flur Remecisko in Blatné Remety /Bez. Michalovce/. Insgesamt wurden dort 95 Objekte abgedeckt. Auch die im J. 1974 erfassten Objekte waren unregelmässig, einzeln oder in Gruppen verteilt, seicht in die Lehmunterlage eingetieft und von unregelmässig ovalem, rechteckigem, trapezförmigem oder kreisförmigem Grundriss. Nur in Ausnahmefällen wurden auf der Sohle der Objekte Pfostenlöcher und Reste von Feuerstellen festgestellt. Aus der schwarzgrauen Verschüttungsschicht der Objekte gewann man zahlreiche Fragmente slawischer Keramik, Wetzsteine, Spinnwirtel, eine Knochenahle, Eisengegenstände /Messer, Sporn mit kurzem Stachel, Bruchstück einer nomadischen Trense, Pfeilspitze, Angel/, Ziegelbrocken, Tierknochen, Holzkohlestückchen und Stücke von Eisenluppe. In den grösseren Objekten befanden sich in der Regel auch viele durchglühte Steine. An Hand der Funde kann auch der im J. 1974 abgedeckte Siedlungsabschnitt rahmenhaft in das 8.-10. Jh. gewiesen werden, jedoch die Anfänge der slawischen Siedlung wird man nach den vereinzeltten Funden von altertümlicher slawischer und vorslawischer Keramik schon in das 6.-7. Jh. ansetzen müssen. Auch bei der Grabung im J. 1974 kamen Funde vor, die von sporadischer Besiedlung der Fundstelle schon in Neolithikum, Äneolithikum und in der jüngeren Bronzezeit zeugen. Ein Miniaturgefäss aus einem Objekt gehört zum Przeworsk-Typus. Von der Analyse der Funde aus der Grabung ist zu erwarten, dass sie neue Erkenntnisse zur Frage der Anfänge und Entwicklung der slawischen Besiedlung in der Ostslowakei bringen wird. Die Funde aus der besprochenen Siedlung bieten zur Zeit vielleicht

die besten Möglichkeiten zu einem gründlicheren Studium der slawischen Talsiedlungen am Fuss des Vihorlat-Gebirges.

ZANIKNUTÁ ROMÁNSKA SAKRÁLNA STAVBA V BUZICI

Vojtech Budinský - Krička

Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach /V. Budinský-Krička/ a pracovníci Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody /SÚPSOP/ v Prešove /E. Markuš, M. Slivka a A. Halža/ vykonali 23. apríla 1974 obhliadku zaniknutej stredovekej stavby v Buzici /okr. Košice/. Objekt sa nachádza na kopci západne od obce medzi dnešným a zaniknutým židovským cintorínom a medzi polohami Templomaja, Tanor a Remete, severne od kóty 264,6. V teréne sa črtajú zvyšky približne 23 m dlhej a 13 m širokej románskej stavby s polkruhovou apsidou, obdĺžnikovou loďou a štvorcovou vežou, situovanej dlhšou osou v smere Z-V. V jame na západnej strane objektu sa našli zlomky tehál s odtlačkami pliev, malta, stredoveká i mladšia keramika a tenký železný stredoveký kľúč.

Prvá zmienka o Buzici je z r. 1262 a o tamojšom kostole sv. Martina z r. 1275 /Varsik, B.: Osídlenie Košickej kotliny. II. Bratislava 1973, s. 107/. Začiatky zániku kostola sa kládú k roku 1526 /A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve. I. Abaúj-és Sárosmegye. Kassa 1904, s. 172 a nasl. /. SÚPSOP v Prešove podal návrh na zapísanie lokality do zoznamu chránených kultúrnych pamiatok.

UNTERGEGANGENER ROMANISCHER KIRCHENBAU IN BUZICA. Im April 1974 erfolgte eine Begehung der Fundstelle der untergegangenen mittelalterlichen Kirche westlich der Gemeinde Buzica /Bez. Košice/. Die Fundstelle liegt auf einem Hügel zwischen dem heutigen und dem aufgelassenen jüdischen Friedhof und zwischen den Fluren Templomaja, Tanor und Remete. Im Gelände erkennt man Reste eines ungefähr 23 m langen und 13 m breiten romanischen Baues mit halbkreisförmiger Apsis, rechteckigem Schiff und quadratischem Turm. Der Bau ist mit der Längsachse in W-O-Richtung situiert. In einer Grube an der Westseite des Objektes fand man Ziegelbruchstücke mit Spreuabdrücken, Mörtel, mittelalterliche und jüngere Keramik und einen mittelalterlichen Eisenschlüssel.

NESKOROENEOLITICKE MOHYLY V DÚBRAVE A PETROVANOCH

Vojtech Budinský - Krička

Pri prieskume 21. júna 1974 v lesoch na náhornej terase medzi Torysou a jej prítokom Delnou zistili sa dve doteraz neznáme mohyly východoslovenského typu. Prieskum sa uskutočnil na upozornenie a za účasti J. Sabóa z Porúbky, ktorému sa po dlhšom časovom odstupe podarilo znovu nájsť miesto mohyly 1. Tento zachovaný mohylový násyp sa nachádza v záseku lesa na lúke a je vzdialený asi 1350 m severozápadne od obce Dúbrava /okr. Prešov/ a asi 200 m na severovýchod od kóty 377,2. Mohyla má kruhový základ, priemer 16,5 m a výšku 70-80 cm.

K mohyle 2 zaviedol účastníkov prieskumu J. Kapral z Dúbravy. Nachádza sa v lese asi 0,5 km na juhozápad od mohyly 1, na kóte 366,0, pri samom okraji katastra obce Petrovany /okr. Prešov/. Je tiež zachovaná, má kruhový základ, priemer 14,5 m a výšku 1,5 m.

Tretia mohyla sa podľa J. Kaprala nachádza asi 1 km juhozápadne od mohyly 2 a štvrtá niekde severozápadne od mohyly 1. Dve posledné mohyly účastníci prieskumu už nestihli z časových dôvodov vyhľadať a lokalizovať.

Zistené mohyly, zrejme neskoroneolitické, východoslovenského typu, nadväzujú na neďaleké skupiny už známych východoslovenských mohýl v katastri Drienova a Šarišských Bohdanoviec /Budinský-Krička, V.: Východoslovenské mohyly. Slov. Archeol., 15, 1967, s. 278 a nasl. /.

SPÄTÄNEOLITHISCHE HÜGELGRÄBER IN DÚBRAVA UND PETROVANY. Bei der Begehung der Gebirgsterrasse zwischen den Flüssen Torysa und Delňa erfasste man in den Wäldern der Gemeindekataster von Dúbrava und Petrovany /Bez. Prešov/ zwei bisher unbekannte Hügelgräber des ostslowakischen Typus aus spätäneolithischer Zeit. Das Hügelgrab im Gemeindekataster von Dúbrava hat einen Durchmesser von 16,5 m und eine Höhe von 70-80 cm, das zweite, das sich ganz am Rand des Katasters von Petrovany erhebt, misst 14,5 m im Durchmesser und ist 1,5 m hoch. Die entdeckten Hügelgräber knüpfen sich an die unweite Gruppe der schon bekannten ostslowakischen Hügelgräber im Gemeindekataster von Drienov und Šarišské Bohdanovce.

SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z HRANE

Vojtech Budinský - Krička

Pri prieskume v Hraní /okr. Trebišov/ pred kaštieľom, terajšou budovou rím.-kat. fary, zistil J. Macák kultúrnu vrstvu s keramikou z mladšej doby rímskej a zo strednej doby hradištnej /9.-10. stor./.

SIEDLUNGSFUNDE AUS HRAŇ. Vor dem Kastell in Hraň /Bez. Trebišov/ erfasste man eine Kulturschicht mit Keramik aus der jüngeren römischen Zeit und aus der mittleren Burgwallzeit /9.-10. Jh./.

NÁLEZ LUDSKÝCH KOSTÍ V KURIME

Vojtech Budinský - Krička

A. Kaputa /archivár v Bardejove/ odovzdal antropologickému oddeleniu Archeologického ústavu SAV v Nitre ľudské kosti, nájdené v polohe Tábor na hospodárskom dvore JRD v Kurime /okr. Bardejov/ pri výkope jamy na úschovu zemiakov. Kosti sú z dolných končatín dvoch jedincov. Pri kostrách okrem dvoch železných klincov z rakiev a železnej skobky našli sa údajne aj gombíky a mince. Ostatné časti kostier ostali pravdepodobne v zemi. Miesto nálezu je na terase po ľavom brehu Topľa /značne vzdialené od obecného cintorína/. Narušené hr. by v Kurime možno s výhradami datovať približne do 18. stor.

UND MENSCHLICHER SKELETTE IN KURIMA. In Kurima /Bez. Bardejov/ stiess man f der linksseitigen Terrasse des Topľa-Flusses in der Flur Tábor auf dem Wirtschafts- f der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft beim Ausschachten einer Karfelmietegrube auf Gräber zweier Individuen. Die aus ihnen geborgenen Knochen der

unteren Gliedmassen wurden an die anthropologische Abteilung des Archäologischen Institutes der SAW in Nitra abgegeben. Bei den Skeletten fand man ausser zwei Eisennägeln und einer Eisenklammer angeblich auch Knöpfe und Münzen. Die Fundstelle der Gräber ist ziemlich weit vom Gemeindefriedhof entfernt. Die in Kurima gestörten Gräber können mit Vorbehalt ungefähr in das 18. Jh. datiert werden.

STOPY OSÍDLÉNIA Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V MICHALKU

Vojtech Budinský - Krička

J. Macák zistil vo svahu vyvýšeniny za domom M. Ondovčáka na vyšnom konci obce Michalok /okr. Vranov nad Topľou/ kultúrnu vrstvu z mladšej doby bronzovej. Ojedinelé zlomky nádob z tejto vrstvy /na jednom črepe je podlhovastá vypuklina/ možno zaradiť do gávskeho kultúrneho okruhu. Lokalita leží v povodí Tople.

BESIEDLUNGSSPUREN AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN MICHALOK. Im Hang einer Anhöhe hinter dem Haus des M. Ondovčák am oberen Ende der Gemeinde Michalok /Bez. Vranov nad Topľou/ beobachtete man eine Kulturschicht aus der jüngeren Bronzezeit. Nach den sporadischen Keramikfunden gehört sie am ehesten in den Bereich der Gáva-Kultur. Der Fundort liegt im Flusssystem der Topľa.

STOPY STREDOVEKÉHO OSÍDLÉNIA V MYSLINE

Vojtech Budinský - Krička

J. Macák odovzdal výskumnému pracovnému stredisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach atypické zlomky stredovekej keramiky, nájdené pri prieskume v chotári obce Myslina /okr. Humenné/ v poriečí Ondavky, východne od cesty Myslina — Humenné.

MITTELALTERLICHE BESIEDLUNGSSPUREN IN MYSLINA. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes der SAW zu Košice gewann atypische Scherben mittelalterlicher Keramik aus Myslina, die östlich des Weges Myslina-Humenné im Ondavka-Tal gefunden wurden.

STOPY STREDOVEKÉHO OSÍDLÉNIA V NOVOSADE

Vojtech Budinský - Krička

Pri prieskume v Novosade /okr. Trebišov/ zistili sa na východnej strane obce, na miernej terase za domami a ev. ref. kostolom, stopy osídlenia zo staršieho a pokročilého stredoveku. Črepy získal odtiaľ J. Macák.

MITTELALTERLICHE BESIEDLUNGSSPUREN IN NOVOSAD. Bei der Begehung einer leicht erhöhten Terrasse an der Ostseite der Gemeinde Novosad /Bez. Trebišov/ wurden Besiedlungsspuren aus dem frühen und fortgeschrittenen Mittelalter erfasst.

STOPY OSÍDLENIA Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V RUSKOM KAZIMÍRE

Vojtech Budinský - Krička

J. Macák upozornil na nález pravdepodobne sídliskového objektu, na ktorý sa narazilo na dvore M. Ivanova v Ruskom Kazimíre /okr. Vranov nad Topľou/. Vyzdvihnuté dva atypické črepy sú z mladšej doby bronzovej. Lokalita leží v povodí Ondavy.

BESIEDLUNGSSPUREN AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN RUSKÝ KAZIMÍR. In Ruský Kazimír /Bez. Vranov nad Topľou/ erfasste man auf dem Hofe von M. Ivanov eine dunkle Schicht, wahrscheinlich eines Siedlungsobjektes aus der jüngeren Bronzezeit. Der Fundort liegt im Ondava-Tal.

NEOLITICKE SÍDLISKO Z OKRUHU MLADŠEJ VÝCHODNEJ LINEÁRNEJ KERAMIKY V SEČOVSKÉJ POLIANKE

Vojtech Budinský - Krička

Na podklade hlásenia o melioračných prácach uskutočnilo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach 10. mája 1974 povrchový a v dňoch 1.-10. októbra 1974 pokusný výskum v Sečovskej Polianke /okr. Vranov nad Topľou/. Lokalita leží severne od obce na terase po pravom brehu Tople, južne od Krivej doliny /poloha Pod Krivu dolinu/, východne od cesty Sečovská Polianka — Vranov nad Topľou a po stranách poľnej cesty smerujúcej k železničnej trati Vranov nad Topľou — Trebišov. Podľa tmavých miest na povrchu oráčiny sa zistili východne od cesty Sečovská Polianka — Vranov nad Topľou stopy asi 10 sídliskových objektov a západne od tejto cesty predbežne len jeden objekt.

Z objektov črtajúcich sa na povrchu terénu východne od spomenutej cesty sa pokusne odkryl zatiaľ jeden. Mal nepravidelný podlhovastý pôdorys, bol zahĺbený do žltej celiny, situovaný dlhšou osou v smere Z-V, dvojpriestorový, s rozmermi ca 4,2 x 3,2 m, zhora zasiahnutý orbou. Juhovýchodnú časť objektu zaberala korytovitá priehlbeň a severovýchodnú časť kruhová jama s ohniskom s priemerom 50 cm.

Z čierneho závalu odkrytého objektu 1 sa získalo približne 870 črepov, zlomky hlinených kruhov /obr. 12: 3/, dva hlinené závesky /obr. 12: 1, 2/, početná štiepaná industria, prevažne obsidiánová /obr. 11: 3, 5, 8/, torzá žarnovov, zlomky mazanice a chatrné zvyšky zvieracích kostí a zubov.

Črepy sú z vakovitých, guľovitých, pekáčovitých nádob, ako aj z miskovitých a tanierovitých nádob s nôžkou. Ich výzdobné prvky sa skladajú z vypuklín, jamiek, hlavne však z rytých línií /lomenice, pásy rovných alebo vlnitých línií, meandry/. Na črepopoch sa zistili aj stopy oranžovočervenej, výnimočne aj hnedej a čiernej smolnej farby. Nádobky boli zhotovené prevažne z jemnej alebo pastóznej hliny s prímiesou organických látok. Vo farbe nádob prevláda belavý, sivý, okrový, oranžový a hnedý tón. /Obr. 11-13/

Sídlisko v Sečovskej Polianke podľa terajšieho začiatočného stavu výskumu možno zaradiť do okruhu mladšej východnej lineárnej keramiky. Ku keramike a hlineným kruhom z pokusne odkrytého objektu sú najbližšie analógie zo sídliska vo Veľkých Raškovciach na Východoslovenskej nížine, podľa ktorého J. Vizdal vyčlenil a určil skupinu Raškovce, datovanú

ním na sklonok staršieho neolitu /Vizdal, J.: Zemplín v mladšej dobe kamennej. Košice 1973/. Na časti keramických nálezov z objektu v Sečovskej Polianke badať ešte vzťahy k staršej východnej lineárnej keramike /obr. 11: 1, 2/, napr. z Michaloviec. Niektoré ďalšie zlomky nádob pripomínajú charakteristickú mladšiu východnú lineárnu keramiku skupiny Tiszadob-Kapušany /obr. 13: 1, 2/.

Už i podľa doterajších nálezov sa ukazuje, že lokalita objavená v Sečovskej Polianke má značný význam pre riešenie otázok staršieho neolitu na východnom Slovensku. Z toho dôvodu je jej systematické prebádanie veľmi žiadúce.

NEOLITHISCHE SIEDLUNG AUS DEM BEREICH DER JÜNGEREN ÖSTLICHEN LINEAR-KERAMIK IN SEČOVSKÁ POLIANKA. Aufgrund der Meldung von Meliorationsarbeiten verwirklichte man in der Gemeinde Sečovská Polianka /Bez. Vranov nad Topľou/ zuerst eine Geländebegehung, später eine Probegrabung. Die Fundstelle liegt nördlich der Gemeinde auf einer rechtsseitigen Topľa-Terrasse und östlich des Weges Sečovská Polianka – Vranov nad Topľou. An Hand der dunklen Flecken im Ackerland beobachtete man an der Stelle vorderhand 11 Objekte.

Das versuchsweise abgedeckte Objekt östlich des genannten Weges hatte unregelmässig gestreckten Grundriss, war in den gelben gewachsenen Boden eingetieft und mit der Längsachse W-O orientiert, zweiräumig, von der Grösse etwa 4,2 x 3,2 m und von Überpflügung in Mitleidenschaft gezogen. Der südöstliche Teil des Objektes wies eine muldenförmige Vertiefung und der nordöstliche eine kreisförmige Grube mit Feuerstelle auf. Aus der dunklen Verschüttungsschicht des Objektes gewann man reiches Scherbenmaterial, Bruchstücke von Tonringen, zwei tönerner Anhänger, zahlreiche Spaltindustrie /überwiegend aus Obsidian/, Mahlsteinbruchstücke, Hüttenlehmbröckchen und schlecht erhaltene Reste von Tierknochen und Zähnen.

Die Scherben stammen von beutelförmigen, kugeligen, backschüsselartigen, schüssel-förmigen wie auch tellerartigen Gefässen mit Fuss. Ihre Verzierungselemente bestehen aus Buckeln, Grübchen und Ritzlinien /Zickzack, Linien- oder Wellenbänder, Mäander/. Die Scherben trugen auch Spuren von orangeroter, ausnahmsweise auch brauner und schwarzer Pechfarbe. In der Farbe der meist aus feinem oder pastosem Ton angefertigten Gefässe überwiegt weissliche, graue, ockerfarbene, orangefarbene und braune Tönung. /Abb. 11-13./

Die Siedlung in Sečovská Polianka meldet sich in den Bereich der jüngeren östlichen Linearkeramik. Die nahestehendsten Analogien zur Keramik und zu den Tonringen aus dem versuchsweise abgedeckten Objekt lieferte die Siedlung in Veľké Raškovce in der Ostslowakischen Tiefebene, nach welcher J. Vizdal die Raškovce-Gruppe herausgliedert und bestimmt hat und von ihm in das Ende des älteren Neolithikums verwiesen wurde. Auf einem Teil der Keramikfunde aus dem Objekt sind noch Beziehungen zur älteren östlichen Linearkeramik zu beobachten und einige weitere Gefässbruchstücke erinnern wieder an die jüngere östliche Linearkeramik der Gruppe Tiszadob-Kapušany. Schon nach den bisherigen Funden skizziert es sich, dass die in Sečovská Polianka entdeckte Siedlung von grösserer Bedeutung für die Lösung von Fragen des älteren Neolithikums in der Ostslowakei ist.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO V SKRABSKOM

Vojtech Budinský - Krička

29. apríla 1974 vykonalo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach revízný prieskum na dôležitej rozsiahlej lokalite v Skrabskom /obr. Vranov nad Topľou/, rozprestierajúcej sa na terase po ľavom brehu Tople /osídlenie s kultúrou Suciu de Sus, gávskou a neskorolaténskou kultúrou a rozsiahle slovanské sídlisko/. Podľa tmavého sfarbenia povrchu oráčiny sa našli na lokalite - severozápadne od obce blízko domu

M. Baloga - stopy dvoch ďalších zahĺbených slovanských sídliskových objektov. Črepy nájdene v ich blízkosti patria do prelomu predveľkomoravského a veľkomoravského obdobia. Systematický výskum v Skrabskom, na najväčšom nateraz zistenom pravekom a slovanskom sídlisku v doline Tople, bol by veľmi žiadúci.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN SKRABSKÉ. Auf der bereits bekannten bedeutenden Fundstelle in Skrabské /Bez. Vranov nad Topľou/, die sich auf der linksseitigen Terrasse der Topľa erstreckt, wurde eine Geländebegehung durchgeführt /Besiedlung mit Trägern der Suciú de Sus-, Gáva- und Spätlatène-Kultur wie auch eine ausgedehnte slawische Siedlung/. Nach der dunklen Verfärbung der Oberfläche des frisch umgepflügten Bodens erfasste man auf der Fundstelle nordwestlich der Gemeinde Spuren zweier weiterer eingetiefter slawischer Siedlungsobjekte. Die in ihrer Nähe Gefundenen Keramikscherben entfallen an die Wende der vorgrossmährischen und grossmährischen Zeit.

SÍDLISKO Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V TOVÁRNOM

Vojtech Budinský - Krička

Pri prieskume 10. októbra a 19. novembra 1974 v údolí Ondavky, prítoku Ondavy, zistila sa severozápadne od obce Továrne /okr. Vranov nad Topľou/ v polohe Pod hurku pozoruhodná archeologická lokalita. Rozprestiera sa pod lesom medzi vodným kanálom a ľavým brehom Ondavky na značnej ploche oráčiny, zvažujúcej sa mierne na juh. Tmavé miesta na povrchu oráčiny, ktoré na sídlisko upozornili, sú najskôr stopami pravekých zahĺbených objektov. Súdiac podľa povrchových nálezov črepov, lokalita bola osídlená hlavne v mladšej dobe bronzovej /gávsky kultúrny okruh?/. Na sporadické osídlenie miesta v neolite poukazyvali by zatiaľ iba ojedinelé nálezy obsidiánových odštepov. Podľa nálezu atypických črepov možno s výhradami pripustiť sporadické osídlenie lokality i v eneolite a v keltsko-dáckom období. Výnimočne sa našli na oráčine aj úlomky stredovekej keramiky.

SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN TOVÁRNE. Bei einer Geländebegehung im Ondavka-Tal, einem Zufluss der Ondava, beobachtete man eine beachtenswerte archäologische Fundstelle nordwestlich der Gemeinde Továrne /Bez. Vranov nad Topľou/. Sie erstreckt sich unterhalb des Waldes am linken Ondavka-Ufer auf einer grösseren Ackerfläche, die sich leicht nach Süden senkt. Die dunklen Flecke im Ackerfeld, die auf die Lokalität aufmerksam machten, sind am ehesten Spuren eingetiefter urzeitlicher Objekte. Nach den aufgelesenen Scherbenfunden zeigt es sich, dass eine intensivere Besiedlung der Lokalität in der jüngeren Bronzezeit herrschte /Gáva-Kulturbereich?/.

NESKOROENEOLITICKÁ MOHYLA V TRHOVIŠTI

Vojtech Budinský - Krička

Pisateľ tohto príspevku vykonal 16. augusta 1974 obhliadku náleziska veľkej a nateraz už s povrchom skoro úplne zrovnanej neskoroeolitickej mohyly východoslovenského typu v Trhovišti /okr. Michalovce/. Zvyšok mohyly sa rozprestiera severovýchodne od obce, na terasovitom výbežku horského hrebeňa ťahajúceho sa severo-južným smerom, medzi

okrajom lesa Stavenec a cestou Trhovište – Michalovce, asi 100 m západne od kóty 148,4. Pred niekoľkými rokmi bol násyp mohyly z cesty Trhovište – Michalovce ešte dobre viditeľný na oráčíne. Z rozorávaného kopca ostala už len mierna, ca 25-30 cm vysoká kruhová vývýšenina s priemerom približne 22 m. Oráčina na mieste mohyly sa líši od okolitého terénu tmavším sfarbením.

Podľa toho, že na povrchu násypu sa nenašli zlomky kalcinovaných kostí, možno pripustiť, že vo vrstve pod úrovňou okolitého terénu sú zvyšky kostrového hrobu. Pri obhliadke náleziska sa našiel zlomok brúseného nástroja z vulkanického tufitu okrovobelavej farby a dva odštepý a jadro hnedého rádiolaritu.

Mohyla v Trhovišti patrí k najjužnejším článkom reťaze východoslovenských mohýl, ťahajúcich sa na horskom hrebeni medzi Trhovišťom a Brekovom. Od nej na juh smerom k Laškovciam zistil K. Anđel ešte štyry mohyly, tie sú však pravdepodobne už úplne rozorané /Budinský-Krička, V.: Východoslovenské mohyly. Slov. archeológia, 15, 1967, s. 307/.

SPÄTÄNEOLITHISCHES HÜGELGRAB IN TRHOVIŠTE. In Trhovište /Bez. Michalovce/ verwirklichte man eine Begehung der Fundstelle eines grossen, der Vernichtung entgegengehenden Hügelgrabes des ostslowakischen Typus. Das Hügelgrab befindet sich nordöstlich der Gemeinde auf einer Ackerfläche zwischen dem Wald Stavenec und dem Weg Trhovište – Michalovce. Von dem überpflügten Hügel verblieb nur noch eine mässige kreisförmige, etwa 25-30 cm hohe Erhebung mit ungefähr 22 m Durchmesser. Bei der Besichtigung der Stelle fand man das Bruchstück eines geglätteten Artefaktes aus vulkanischem Tuffit, Absplisse und einen braunen Radiolaritkern. Das Hügelgrab von Trhovište gehört zu den südlichsten Gliedern der ostslowakischen Hügelgräberkette, die sich auf dem Gebirgskamm zwischen Trhovište und Brekov erstreckt.

NÁLEZ ROMÁNSKEJ SAKRÁLNEJ STAVBY VO VINNOM

Vojtech Budinský - Krička

Na upozornenie J. Macáka uskutočnilo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach 1.-5. augusta 1974 zisťovací výskum vo Vinnom /okr. Michalovce/, pod horou Senderovec, v polohe Pod krížom. Sieťou pokusných sond sa tu podarilo obnažiť v hrubých črtách zvyšky románskej sakrálnej stavby, zbudovanej z lomových kameňov kladených na piesočnatú maltu a pozostávajúcej z obdĺžnikovej lode a štvorcového presbytéria. K severnej strane presbytéria sa pripája malá obdĺžniková sakristia.

Pôdorys zhruba odkrytej architektúry vo Vinnom pripomína neskororománske dedinské kostoly z prvej polovice 13. stor. Ide pravdepodobne o rúmy eremitského kostola s patrociom sv. Kríža, spomínaného v historických prameňoch k roku 1336.

Zo záznamov vo Výskumnom pracovnom stredisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach vysvitá, že o stredovekej lokalite vo Vinnom vedel už K. Anđel.

Ďalšieho výskumu vo Vinnom sa ujal Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave pod vedením B. Pollu.

ENTDECKUNG EINES ROMANISCHEN SÄKRALEN BAUES IN VINNÉ. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes der SAW zu Košice realisierte eine Feststellungsgrabung am Fusse des Berges Senderovec, in der Flur "Pod krížom" in Vinné /Bez. Michalovce/. Mit Hilfe von Probeschnitten wurden in groben Zügen die Fundamente eines romanischen, aus Bruchsteinen gebauten Kirchenbaues freigelegt. Die Steine waren mit sandigem Mörtel verbunden. Der Bau bestand aus einem rechteckigen Schiff und quadratischem Presbyterium. An der Nordseite ist eine kleine rechteckige Sakristei angeschlossen. Der abgedeckte Grundriss erinnert an Dorfkirchen aus der ersten Hälfte des 13. Jh. Es

handelt sich wahrscheinlich um die Ruinen einer Eremitenkirche zum Hl. Kreuz, die in den historischen Quellen zum J. 1336 erwähnt wird. Die weitere Erschliessung des Kirchenbaues in Vinné übernahm das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava unter der Leitung von B. Polla.

SÍDLISKO Z MLADŠIEHO NEOLITU VO VOJČICIACH

Vojtech Budinský - Krička

V súvisi so sledovaním melioračných prác uskutočnilo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústav SAV v Košiciach 25. októbra a 5. novembra 1974 v polohe Tábor vo Vojčiciach /obr. Trebišov/ prieskum, pri ktorom sa zistili na povrchu oráčiny stopy početných sídliskových objektov. Nálezisko sa rozprestiera severne od obce medzi cestou Vojčice – Hriadky a vodným kanálom Trnava, západne od pravého brehu Ondavy. Prevažná časť nálezov keramických zlomkov zo zberu svedčí o intenzívnom osídlení lokality v pokročilom neolite; výraznejšie fragmenty možno dať do súvisu predbežne azda s polgárskym kultúrnym okruhom. S neolitickým osídlením lokality súvisia aj početné nálezy štiepanej industrie. Iná časť keramických nálezov poukazuje na sporadické osídlenie polohy Tábor v dobe bronzovej a v stredoveku.

SIEDLUNG AUS DEM JUNGNEOLITHIKUM IN VOJČICE. Bei der Geländebegehung im Zusammenhang mit der Beobachtung umfangreicher Meliorationsarbeiten in der Flur Tábor nördlich der Gemeinde Vojčice /Bez. Trebišov/ erfasste man an der Oberfläche eines Ackerfeldes Spuren zahlreicher Siedlungsobjekte. Der überwiegende Teil der aufgefundenen Keramikfunde zeugt von intensiver Besiedlung der Lokalität im fortgeschrittenen Neolithikum, in dessen Zeitepoche am ehesten auch zahlreiche Funde von Spaltindustrie gehören. Ein anderer Teil der Keramikfunde deutet auf sporadische Besiedlung der Flur Tábor in der Bronzezeit und im Mittelalter.

NÁLEZ ZÁKLADOV STREDOVEKEJ SAKRÁLNEJ STAVBY A SLOVANSKÝCH SÍDLISKOVÝCH OBJEKTOV VO VRANOVE NAD TOPLOU

Vojtech Budinský - Krička

V historickom jadre mesta sa v r. 1974 pokračovalo v sledovaní zemných prác /V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom/, pri ktorých sa v r. 1972 na Rázusovej a Pribinovej ulici narazilo na šesť sídliskových objektov z časového úseku od predveľkomoravského obdobia do včasného stredoveku, a na ulici Sovietskej armády na základy stredovekej sakrálnej stavby /zaniknutého farského kostola/ a príslušného cintorína.

Pri sledovaní zvyškov stredovekej architektúry vo výkope pozdĺž severovýchodného okraja ulice Sovietskej armády sa zistili a zamerali ďalšie časti obnažených základov sakrálnej stavby, azda chóru a sakristie, a pri sledovaní kanalizačných prác, vedených v súvisi so stavbou deväťposchodovej budovy severovýchodne od spomenutej ulice, sa zas zachytila tmavá výplň ďalšieho, už siedmeho slovanského sídliskového objektu na území starého jadra mesta. Z jeho narušenej vrstvy, ktorá siahala od 160 do 195 cm pod povrch, sa vyzdvihlo niekoľko zlomkov slovanskej keramiky, ojedinelé zvieracie kosti, kamene a škvara. Objekt ani v tomto prípade nebol prístupný širšej odkrývke. Podľa keramiky je datovateľný približne do prelomu predveľkomoravského a veľkomoravského obdobia.

Výber nálezov:

Črep z hornej časti hrnca s mierne roztvoreným ústím a zaobleným okrajom, zhotoveného z piesočnatej hliny najskôr na ručnom kruhu, farba šedohnedá, pod hrdlom je pás vodorovných rýh /obr. 14: 1/.

Z troch zlomkov zostavený fragment z tela hrnca šedohnedej farby, zhotoveného z piesočnatej hliny snád voľnou rukou a zdobeného pásom vodorovných rýh a dvoma zväzkami vlnoviek /obr. 14: 2/.

Prírastk. čís. 19/74.

Nálezy sú uložené vo Výskumnom pracovnom stredisku AÚ SAV v Košiciach.

ENTDECKUNG VON FUNDAMENTEN EINES MITTELALTERLICHEN KIRCHENBAUES UND SLAWISCHE SIEDLUNGSOBJEKTE IN VRANOV NAD TOPĽOU. Im historischen Kern der Bezirksstadt Vranov nad Topľou setzte man im J. 1974 in der Verfolgung der Erdarbeiten fort, bei denen im J. 1972 sechs Siedlungsobjekte aus der Zeitspanne von der mittleren Burgwallzeit bis zum Frühmittelalter und Fundamente eines mittelalterlichen sakralen Baues /der untergegangenen Pfarrkirche/ entdeckt wurden. Beim Verfolgen der Reste der mittelalterlichen Architektur im ausgeschachteten Graben längs der Gasse der Sowjetarmee wurden weitere Teile der freigelegten Fundamente des angeführten Baues erfasst und vermessen und bei der Verfolgung der Kanalisationsarbeiten in der Nähe der genannten Gasse stiess man auf den Randteil des Siedlungsobjektes 7, das an Hand der Keramikfunde /Abb. 14/ an die Wende der vorgrossmährischen und grossmährischen Zeit datiert wurde.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO VO VRANOVE NAD TOPĽOU-ČEMERNOM

Vojtech Budinský - Krička

Lokalita sa rozprestiera na terase Tople medzi pravým brehom rieky, vodným kanálom a cestou Čemerné – Čaklov, juhozápadne od Vranova nad Topľou /Čemerné je časťou tohto mesta/. Stopy slovanského osídlenia sa tu zistili jednak v polohe Pašvisko medzi pravým brahom Tople a starým korytom rieky, hlavne však medzi starým korytom rieky a cestou Čemerné – Čaklov v polohe Sadok, kde od 25. marca do 1. apríla 1974 V. Budinský-Krička v spolupráci s J. Macákom urobili najprv prieskum a po ňom pokusný výskum, upriamený na odkryvku jedného sídliskového objektu. Na lokalite, zaberajúcej zhruba plochu 300 x 200 m, sa črtajú na povrchu stopy približne 30 zahĺbených objektov. Nálezisko je v neďalekej budúcnosti ohrozené výstavbou textilnej továrne.

Popri slovanskom osídlení treba na lokalite rátať, súdiac podľa ojedinelých nálezov črepov zo zberu a výskumu, aj so sporadickým osídlením v staršom eneolite /keramika lažnianскеj skupiny/.

Objekt 1, odkrytý na roli P. Feniga, mal neurčité kontúry /približne oválny pôdorys/, bol korytovite zahĺbený do žltej celiny a situovaný dlhšou osou v smere Z-V. Jeho čierny zával sa začínal 25 cm pod povrchom a siahla do hĺbky najviac 125 cm. Západný, iba slabozahĺbený výbežok objektu pozostával z kruhového ohniska veľkosti ca 140 x 120 cm; vrstva objektu tu bola pod ornitou hrubá iba 10-20 cm a množstvo riečnych kameňov lažalo už na celine. Východný okraj objektu sa spájal s priehlbňou azda ďalšieho objektu. Celková dĺžka objektu 6,25 m, max. šírka 3 m. Na spodku objektu /v jeho východnej okrajovej časti/ sa zistili dva rady malých kolových jamiek, vzdialených od seba 10-15 cm a svedčiacich najskôr o oplotení chyže znútra. Rad podobných kolových jamiek sa zistil aj v okrajovej časti susedného, iba sčasti odkrytého objektu.

Z odkryvky objektu 1 sa získali črepy slovanskej keramiky /okolo 70 zlomkov/, ojedinelé fragmenty pekáčov, zlomok železného predmetu neznámeho určenia, torzo kamennej osličky a ojedinelé zlomky tehloviny, zvieracích kostí a eneolitickej keramiky lažnianскеj skupiny.

Zo slovanských črepov sa podarilo zrekonštruovať väčšiu hornú polovicu hrnca a jeden celý hrniec.

1. Stíhly, mierne vypuklý hrniec podunajského typu s mierne roztvoreným ústím a zaobleným okrajom, zhotovený z jemnej hlíny pravdepodobne na ručnom kruhu, zdobený dvoma zväzkami vlnoviek medzi pásmi vodorovných rýh; farba hnedá; celá spodná polovica nádoby je dopĺňovaná; v. ca 16 cm, Ø ústia 11 cm, max. Ø 12,9 cm, Ø dna ca 7,8 cm /obr. 15: 1/.

2. Rekonštruovaný, výrazne vypuklý ťažký hrniec s lievikovite roztvoreným ústím, smerom k dnu značne zúžený, okraj je pozdĺžne delený žliabkom, nádoba je zdobená tromi zväzkami pravidelných vlnoviek a bola zhotovená na ručnom kruhu z piesčitej hlíny; v. 20 cm, Ø ústia 17,9 cm, max. Ø 19,9 cm, Ø dna 10 cm /obr. 15: 2/.

Výskum v Čemernom priniesol prvé nálezy staroeneolitickej keramiky lažňanskej skupiny v údolí Tople; objavené rozsiahle slovanské sídlisko je novou a nateraz už šiestou slovan-skou lokalitou v údolí a poriečí spomenutej rieky /Koprivnica, Skrabské, Komárany, Vranov nad Topľou, osada Lomnica v Čemernom, Čemerné/.

Keramický materiál z odkrytého objektu 1 má sčasti ešte predveľkomoravský ráz, prevažujú v ňom však zlomky nádob z veľkomoravského obdobia. Aj nálezy z povrchového zberu naznačujú, že osídlenie na terase po pravom brehu Tople v Čemernom patrí do čias od 8. do 9. stor. Pri ďalšom výskume lokality sa ukáže, či nálezy keramiky lažňanskej skupiny pochádzajú zo sídliska, alebo z rozrušených hrobov.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN VRANOV NAD TOPĽOU-ČEMERNÉ. In der slawischen Siedlung, die auf der rechtsseitigen Flussterrasse der Topľa in der Gemeinde Čemerné /jetzt Stadtteil von Vranov nad Topľou, Bezirksstadt/ entdeckt wurde, erfolgte eine Oberflächenbegehung und danach eine Probegrabung, die auf die Abdeckung eines Objektes abgesehen war. Auf der Fundstelle skizzierten sich an der Oberfläche dunkle Stellen von ungefähr 30 eingetieften Objekten. Ausser der slawischen Besiedlung ist auf der Fundstelle, nach den vereinzelteten Lese- und Grabungsfunden zu urteilen, auch mit sporadischer Besiedlung im älteren Äneolithikum zu rechnen /Keramik der Lažňany-Gruppe/.

Das Objekt 1 hatte unklare Konturen, ungefähr ovalen Grundriss und war muldenförmig mit der Längsachse in W-O-Richtung eingetieft. Der westliche, nur schwach eingetieftete Ausläufer des Objektes bestand aus einer kreisförmigen Feuerstelle mit einer Menge von Flussgestein. Der Ostrand des Objektes verband sich mit der Vertiefung etwa eines weiteren Objektes, das nur zu einem geringen Teil abgedeckt wurde. Die Gesamtlänge des Objektes mass 625 cm, die grösste Breite 3 m.

Aus der Füllschicht des Objektes 1 gewann man Scherben slawischer Keramik, vereinzelte Fragmente von Backschüsseln, das Bruchstück eines Eisengegenstandes von unbekannter Bestimmung, den Torso eines Wetzsteines und vereinzelte Bruchstücke von Ziegeln, Tierknochen und Keramik der Lažňany-Gruppe. Aus den slawischen Keramik-scherben liessen sich teilweise ein schlanker Topf des Donau-Typus /Abb. 15: 1/ und ganz ein schwerer, stark bauchiger Topf mit schmaler Standfläche rekonstruieren /Abb. 15: 2/. Beide Gefässe sind wahrscheinlich auf handbetriebener Scheibe hergestellt worden.

Die Grabung in Čemerné lieferte die ersten Funde von frühäneolithischer Keramik der Lažňany-Gruppe im Topľa-Tal, und die ausgedehnte slawische dort entdeckte und teilweise abgedeckte Siedlung ist eine neue und derzeit bereits die sechste slawische Fundstelle im Tal und Flusssystem des genannten Flusses. Das Keramikmaterial aus dem Objekt 1 weist teilweise noch vorgrossmährisches Gepräge auf, doch überwiegen in ihm Bruchstücke grossmährischer Gefässe. Auch die Funde aus der Geländebegehung deuten an, dass die Besiedlung auf der rechtsseitigen Topľa-Terrasse in Čemerné in die Zeit vom 8.-9. Jh. entfällt. Bei der weiteren Untersuchung der Fundstelle wird es sich erweisen, ob die sporadischen Keramikfunde der Lažňany-Gruppe aus einer Siedlung oder aus gestörten Gräbern stammen.

VÝSINNE SÍDLISKO Z ENEOLITU A MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V ZÁDIELSKYCH DVORNÍKOCH

Vojtech Budinský - Krička

Zástupca Výskumného pracovného strediska Archeologického ústavu SAV v Košiciach /autor tohto príspevku/ a pracovníci Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove /F. Markuš, M. Slivka a A. Halža/ v súvisi s plánovanou výstavbou nových objektov cementárni a ťažby surovín vykonali 23. apríla 1974 obhliadku v katastri obce Zádielske Dvorníky /okr. Košice/ na vrchu Hradište-Ritkás /kóta 334/, v záujmovej oblasti spomenutej výstavby. Lokalita sa nachádza západne od obce po ľavom brehu rieky Turna, severne od cesty Moldava nad Bodvou — Rožňava a železničnej trate a juhozápadne od vstupu do Štátnej prírodnej rezervácie Zádielska dolina. Je to homoľovitý osamelý vápencový kopec, výbežok pohoria Slovenského krasu do údolia /obr. 16/. Plošina na temene vrchu je nerovná, členená vyvýšeninami a priehlbínami, a len pozdĺž jej západného okraja badať slabé náznaky valu a priekopy, ak tu, pravda, nejde skôr o zárez zaniknutej lesnej cesty.

Stopy intenzívnejšieho osídlenia sa črtajú hlavne na juhovýchodnej strane plošiny Hradišťa. V tmavej povrchovej vrstve sa tu našiel obsidiánový odštep, zlomok zvieracej kosti a zuba a črepový materiál, ktorý je z najväčšej časti atypický a datovateľný predbežne do pokročilého eneolitu a do mladšej doby bronzovej. Z črepov eneolitického rázu je jeden z okraja nádoby zdobenej pozdĺž ústia vrypami, druhý z hrdla tenkostennej misovitej nádoby zdobenej na vnútornej strane vodorovnými ryhami, ďalší črep je pozoruhodný slamovaným povlakom na obidvoch stranách. Črepy z mladšej doby bronzovej sú všetky atypické.

HÖHENSIEDLUNG AUS DEM ÄNEOLITHIKUM UND DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN ZÁDIELSKE DVORNÍKY. Im Zusammenhang mit dem geplanten Aufbau neuer Objekte für die Zementfabrik und die Gewinnung von Rohstoff wurde eine Begehung auf dem kegelförmigen Kalksteinberg Hradište-Ritkás /Abb. 16/ in Zádielske Dvorníky /Bez. Košice/ durchgeführt, der in das Interessengebiet des angeführten Aufbaues entfällt. Die Lokalität liegt westlich der Gemeinde am linken Turna-Ufer nördlich des Weges Moldava nad Bodvou — Rožňava, unweit des Einganges in das Staatliche Naturschutzgebiet Zádielska Dolina. Intensivere Besiedlungsspuren skizzieren sich hauptsächlich an der Südostseite des Plateaus von Hradište. Nach den gefundenen, überwiegend atypischen Scherben kann die Höhensiedlung in Zádielske Dvorníky vorläufig in das fortgeschrittene Äneolithikum und in die jüngere Bronzezeit datiert werden.

PRIESKUM ZANIKNUTÝCH OPÁLOVÝCH BANÍ V ZÁMUTOVE

Vojtech Budinský - Krička

31. augusta 1974 sa uskutočnil prieskum na vrchu Remetov v katastri obce Zámutov /okr. Vranov nad Topľou/, na miestach opustených opálových baní. Názov vrchu sa kryje s revírom Remety, v ktorom sa v minulom storočí dobýval opál /Butkovič, Š.: História slovenského opálu z Dubníka. Bratislava 1970, s. 50, 52, 61-62, 74/.

Podľa nájdených odštepov a jadier opálonosných hornín možno zatiaľ iba s výhradami pripustiť, že kremeň sa tu ťažil už v praveku.

SUCHE NACH AUFGELASSENEN OPALBERGWERKEN IN ZÁMUTOV. Auf dem Hügel Remetov /ehemaliges Revier Remety/ in Zámutov /Bez. Vranov nad Topľou/ wurde eine

Begehung der Stellen aufgelassener Opalbergwerke zwecks Suche von Spuren der Quarzförderung in vorgeschichtlicher Zeit durchgeführt.

REVÍZNY ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM RÍMSKEJ VOJENSKEJ STANICE V STUPAVE

Jozef Bujna

Revízný archeologický výskum rímskej vojenskej stanice v Stupave /okr. Bratislava-viediek/ bol vyvolaný požiadavkou MsNV v Stupave stanoviť šírku ochranného pásma okolo areálu z hľadiska smerného územného plánu. MsNV zároveň prejavil záujem o odkrytie architektonických zvyškov stanice, ich konzerváciu a využitie tejto ojedinelej historickej pamiatky na kultúrno-spoločenské účely.

Už výskumom v r. 1940-1941 pod vedením V. Ondroucha boli v Stupave na Kopci odkryté základy väčšej stavby, pravdepodobne budovy veliteľa /praetorium/, s viacerými miestnosťami /objekt A I-XI, B I-V/ okolo ústredného dvora /F/ a s vykurovacím systémom /T I a T II/. Ďalej sa tu v južnej časti stanice zistili základy a zvyšky múrov štyroch vodných nádrží /piscinae/, ako aj menšie kúpele /balneum/.

Revízný archeologický výskum v r. 1974 /obr. 17/ realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre spolu s Archeologickým ústavom SNM v Bratislave; výskumné práce financoval Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave.

Úlohou revízneho výskumu bolo zistiť rozsah vojenskej stanice, terajší technický stav architektonických zvyškov a sondážnymi prácami získať podklady na vytýčenie ochrannej zóny z hľadiska smerného územného plánu obce Stupavy.

Výkopové práce sa začali v severovýchodnej časti objektu, kde sa podľa plánu výskumu V. Ondroucha javila situácia najjednoduchšia a murivo bolo najlepšie zachované. Sondami bola zachytená severovýchodná časť objektu B a časť východného obvodového múru stanice. Po zoriantovaní plánu pôdorysu stanice so situáciou v teréne sa prišlo k plošnej odkrývke.

Na ploche asi 700 m² boli odkryté základy východnej časti centrálnej stavby stanice s piatimi miestnosťami /B I-V/ s rozmermi zhruba 15 x 20 m, s vykurovacím zariadením /T I/, ktorého kanáliky, rozvádzajúce horúci vzduch a plyny z ohniska, boli umiestnené pod dlažkou /pavimentum/ dvoch miestností /B IV a V/.

Na severnej strane objektu B sa zistili základy múrov ďalšej miestnosti /B VI?/ s rozmermi 5,5 x 3 m, ktorej pravdepodobné pripojenie k severnému múru objektu B bolo prerušené sondou počas výskumu V. Ondroucha. V severnom rohu miestnosti bolo ohnisko s črepami barbarskej germánskej keramiky z mladšej až neskorej doby rímskej. Nálezy z objektu dokladajú domáce osídlenie lokality i po pravdepodobnom opustení stanice rímskou posádkou po r. 180 n. l.

Medzi severnou časťou obvodového múru stanice sa zistilo ďalšie murivo v dĺžke 12 m /maxim. zistená šírka 4 m/, paralelné s obvodovým múrom. Plošná odkrývka v týchto miestach nebola uskutočniteľná, lebo práve nad murivom sa nachádza ohrada Štátnych majetkov Stupava. Existencia ďalších stavebných objektov medzi vnútornými stavbami a obvodovým múrom stanice je doložená i múrom odkrytým počas výskumu V. Ondroucha, spájajúcim kolmo severný múr objektu B so severným obvodovým múrom stanice. Na základe známeho úzu pri budovaní vojenských objektov v dobe rímskej nie je výskyt stavebných objektov medzi vnútornými budovami a obvodovým múrom logický, môžeme preto predpokladať iný než vojenský účel skúmaného objektu, alebo múr, ktorý zistil V. Ondrouch, nie je obvodovým múrom celej stanice.

Pri plošnej odkrývke miestností objektu B sa zistilo niekoľko faktov, ktoré možno interpretovať ako doklady dvoch stavebných fáz. Tzv. priečka, odkrytá už výskumom V. Ondroucha pod pavimentom miestnosti B III, zdá sa byť dokladom staršej stavebnej fázy. Priečka bola pri pravdepodobnej prestavbe objektu vyrovnaná /sú na nej uložené rímske tehly/ ako podlažie pod pavimentum. Staršiu stavebnú fázu dosvedčuje aj rozdielna úroveň pavimenta miestnosti B III a priľahlej miestnosti na južnej strane - B IV, ktorá má nižšiu úroveň pa-

vimenta o 25 cm. Múr medzi miestnosťami B III a B IV sa zdá byť v úrovni pavimenta miestnosti B III akoby zaliaty cementovou maltou a budovaný nanovo na staršom podlaží. Povrch priečky medzi miestnosťami B I a B II je omietnutý a vyhladený a k tejto omietke je hladko pripojená ďalšia vrstva omietky. Ide teda zrejme o dve chronologické fázy /na staršiu omietku bola pripojená pri prestavbe ďalšia vrstva/.

Sondami boli odkryté aj základy severovýchodného, juhovýchodného a juhozápadného nárožia obvodového múru stanice, ktoré sú v pomerne dobrom stave. Najhoršie sa dochovalo severovýchodné nárožie, poškodené hlbokou orbou viníc. Sonda dlhá vyše 80 m pozdĺžne prešla západný svah Kopca. V úseku 0-20 m sondy boli zachytené stavebné zvyšky západnej časti centrálnej stavby /objektu A/ a časť západného obvodového múru.

Po ukončení výskumu V. Ondroucha boli objekty prikrýté dechtovým papierom a vrstvou hĺny, preto sa architektonické zvyšky rímskej stanice uchovali v dobrom stave. Väčšinou ide o základy múrov, ktorých negatívy sa zachovali len v niektorých úsekoch, a o pavimenta jednotlivých miestností /osobitne v miestnostiach B III a B V sú veľmi dobre zachované/. Vykurovací systém - praefurnium T I - bol novovekým zásahom najviac poškodený.

Preskúmať plochu v bezprostrednom okolí skúmaného objektu a stanoviť šírku ochranného pásma bude úlohou výskumu v r. 1975.

ARCHÄOLOGISCHE REVISIONSGRABUNG IN DER RÖMISCHEN STATION VON STUPA-
VA. Die Revisionsgrabung in der römischen Militärstation von Stupava /Bez. Bratislava-Land/ in der Flur "Kopeč" knüpfte an die Grabung V. Ondrouchs in den J. 1940-1941 an. Es wurden Fundamente im östlichen Teil des zentralen Baues der Station /Praetorium/ mit fünf Räumen /B I-V/ und mit einer Heizvorrichtung /Praefurnium T I/ abgedeckt. Bei der flächenmässigen Freilegung des Baues B beobachtete man mehrere Erscheinungen, die als Belege zweier Bauphasen interpretierbar sind: Fundamente einer Scheidewand, überdeckt mit römischen Ziegeln unter dem Pavimentum des Raumes B III; unterschiedliches Niveau des Pavimentum des Raumes B III und des anschliessenden Raumes B IV; die Mauer zwischen den angeführten Räumen war in der Höhe des Pavimentum von B III mit Zementmörtel gefügt und auf der alten Unterlage neu aufgebaut; an der Scheidewand zwischen den Räumen B I und B II stellte man zwei Verputzschichten fest. An der Nordseite des Baues B wurden Fundamente eines weiteren Raumes ergraben /B VI/. In der Nordecke des angeführten Raumes lag eine Feuerstelle mit Scherben germanischer Keramik aus der jüngeren bis spätrömischen Zeit, die die Besiedlung der Fundstelle auch nach der wahrscheinlichen Auffassung der Station durch die römische Besatzung nach dem J. 180 u. Z. belegt. /Abb. 17/

BRONZOVÁ SEKERKA Z DOLNÝCH LEFANTOVIEC

Jozef Császta

Medzi Hornými a Dolnými Lefantovcami /okr. Nitra/, na pravom brehu potoka Rybníčka, v polohe Mogyorós je ošipáreň dolnofantovského JRD. Pri robení ohrady r. 1974 našli robotníci v kolových jamách niekoľko pravekých črepov a liatu bronzovú sekerku z mladšej doby bronzovej. Sekerka je v zachovalom stave, má tuľajku a uško, na obidvoch bokoch je zdobená troma plastickými horizontálnymi lištami, pod ktorými je rovnostranný trojuholník vrcholom nadol, vyzdobený zahnutými lištami /obr. 18/.

Tento nález nie je ojedinelý. Ako uvádza nálezová správa Štátneho archeologického ústavu v Martine, už v minulosti sa tu našli na oboch brehoch potoka, ale hlavne na pravej strane, na terajšom dvore ošipárne, praveké črepy.

Ďalšie nálezy hlásil aj L. Bánesz, ktorý tu v roku 1958 našiel rohovecový úštep, a o tri roky neskôr zase J. Bárta objavil prepálený sílex.

V nálezovej správe J. Paulíka z roku 1960 sa tiež spomínajú praveké črepy zo sídliska želiezovskej a sliezskej kultúry, ktoré nazbieral M. Hrabě v tejto polohe.

Podľa týchto nálezov možno usudzovať, že terasy po oboch stranách spomenutého potoka boli osídlené v celom praveku; svedčia o tom aj ďalšie okolité náleziská a polia, na povrchu ktorých sa stále nachádzajú drobné praveké črepy.

BRONZEAXT AUS DOLNÉ LEFANTOVCE. Zwischen Horné und Dolné Lefantovce /Bez. Nitra/ fanden Arbeiter beim Bau eines Stalles für Schweinezucht der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft von Dolné Lefantovce mehrere urzeitliche Scherben und eine Bronzeaxt aus der jüngeren Bronzezeit. Die Axt ist gegossen, hat eine Tülle und ist an beiden Seiten mit drei plastischen horizontalen Leisten verziert, unter denen sich ein gleichschenkeliges Dreieck befindet /Abb. 18/.

ĎALŠIA SLOVANSKÁ PEC Z HRADISKA LUPKA V NITRE

Jozef Császta

Hradisko Lupka v Nitre s rozsiahlym pohrebiskom je už veľmi známou lokalitou.

Pec sa našla r. 1974 na odbočke z hlavnej cesty vedúcej z Nitry do Dražoviec pri stavbe cesty k vodárni. Bagrovaním bol obnažený vysoký profil, v ktorom sa črtala hrubá kultúrna vrstva až po sprašové podložie. V dvojmetrovej hĺbke na rozhraní dvoch horizontov sa objavila sčasti už zničená pec, ktorá sa tvarom a funkciou líši od ostatných hrnčiarskych pecí zistených pri systematickom výskume B. Chropovského v r. 1959-1960.

Z pece, ktorá bola dobre vypálená, sa zachovala len časť; dno bolo rovné, hrubo vymazané, tehlovočervenej farby, klenba tvorila symetrický, 6 cm hrubý oblúk, v prostriedku zúžený až na 1 cm /obr. 19/. Ide o piecku strednej veľkosti, ktorá sa bežne používala. Eróziou vypadla časť výplne, v ktorej sa našli drobné uhlíky, popol a tri slovanské črepy.

Črepy sú z tenkostennej nádoby z jemnozrnného materiálu, vypálené do tehlovočervena; dva sú zdobené horizontálnymi ryhami. Našlo sa tu i viac slovanských črepov, ktoré vyzbierala E. Kolníková niekoľko dní pred záchrannými prácami.

EIN WEITERER SLAWISCHER OFEN AUS DEM BURGWALL LUPKA IN NITRA. Beim Bau eines Weges zum Wasserspeicher auf einer Abzweigung von der Hauptstrasse Nitra — Dražovce wurde im J. 1974 auf dem bereits bekannten Burgwall Lupka in Nitra ein zum Teil vernichteter slawischer Ofen festgestellt. Von dem Ofen erhielt sich die gerade Sohle mit dickem Estrich und die Kuppel, die einen symmetrischen Bogen bildete /Abb. 19/. Es handelt sich um einen mittelgrossen Ofen, der mit seiner Form von den anderen, bei der systematischen Untersuchung des Burgwalls in den J. 1959-1960 festgestellten Töpferöfen abweicht. In der Verschüttungsschicht des Ofens fand man ausser Holzkohlestückchen und Asche drei Scherben eines dünnwandigen Gefässes /zwei mit horizontalen Rillen verziert/.

SÍDLISKO LUŽICKEJ KULTÚRY V DOLNOM KUBÍNE-MEDZIHRADNOM

Pavol Čaplovič

Počas výskumu halštatského pohrebiska v Dolnom Kubíne-Medzihradnom r. 1958 upozornil J. Brondžanský na svoj pozemok, kde sa pri kultivácii pôdy dostávali na povrch rôzne

zlomky črepov, prepálenej hliny a uhlíky. Značná časť takýchto nálezov bola vykopaná aj pri stavbe jeho domu ešte pred prvou svetovou vojnou. Roku 1965 sme na hranici spomenutého pozemku /parcely č. 1559/1-3, katastr. územie Dolný Kubín/ vyhlbili menšiu sondu s rozmermi 3 x 5 m. V hĺbke 80 cm sa prišlo na vrstvu rozptýlenej hlinenej mazanice s odťahkami guľatiny. Ukázalo sa, že tu ide o praveký sídliskový objekt. Keramika sa na odkrytej ploche nenašla.

Keď sa r. 1970 na pozemku M. Sabaku pri stavbe domu našli celé nádoby, črepy, ba aj šikmo uložené kamene, sledujúce pôvodnú dispozíciu sídliskového objektu, dospeli sme k záveru, že pravá strana Medzihradnianskeho potoka bola už v praveku osídlená. Potvrdilo sa to i vedľa domu J. Kováčika, kde boli stojatými kameňmi vymedzené základy ďalšieho sídliskového objektu. Preto bola v r. 1973 prekopaná časť pozemku P. Mancu /parcely č. 1552/ a v r. 1974 zvyšný úsek v záhrade J. Brodňanského. Vlastný výskum trval od 1. do 15. júla a odkrytá bola lichobežníková plocha približne 20 m². Pozemok sa nachádzal tesne pri dome č. 113 na parcele č. 1559/3 kat. úz. Dol. Kubín, na miernom, k juhu sklonenom svahu. V dolnej časti sa už v hĺbke 10 cm nachádzali črepy, prepálená hlina a uhlíky, kým na hornej strane boli nálezy až v hĺbke 80 cm. Pri plošnom prehľbovaní sa našli zvyšky karbonizovaného dreva, orientované v smere S-J, na ktoré nadväzovali v tom istom smere štiepané pieskovce, stavané šikmo na hranu a tvoriace rad dlhý temer 2 m. /Obr. 20./

Z východnej strany ležali na zemi črepy z nádob zdobených žliabkovaním, ako aj dná a steny rozbitých nezdobených hrncov. Z ľavej strany sa našli ďalšie črepy a kamene. V južnej časti tohto priestoru sa nachádzala misovitá štvorcová jama, vyplnená prepálenou mazanicou, pod ktorou boli strukoviny - hrach a bôb.

Podľa zachovaných nálezov môžeme usudzovať, že tu pôvodne stál obytný objekt, ktorého základy sledovali aj šikmo stavané štiepané kamene; v dôsledku každoročnej kultivácie pozemku zachoval sa z nich iba neúplný rad kameňov a karbonizované zvyšky základovej guľatiny. Obytný priestor chaty mohol byť z východnej strany kameňov, čomu by nasvedčoval ich sklon a koncentrácia nálezov.

Keramika ležala podľa všetkého na dlážke obytného priestoru. Pri objekte stál nevelký prístavok, v ktorom sa našli potraviny pokryté prepálenou hlinou z deštrukcie objektu.

Z keramiky sa vyskytovali iba zlomky z mierne profilovaných nezdobených hrncov s pášikovými uchami, misiek a šálok. Osobitnú skupinu tvorí žliabkovaná urna a ďalšie obdobné zlomky pripomínajúce rituálnu lužickú žliabkovanú keramiku. /Obr. 21./

Nálezy v záhrade J. Brodňanského sú ďalším dokladom o osídlení údolia Medzihradnianskeho potoka ľuďmi lužických popolnicových polí a dopĺňajú nálezy z predchádzajúcich výskumov v okolí, datované na koniec strednej a na začiatok mladšej doby bronzovej.

SIEDLUNG DER LAUSITZER KULTUR IN DOLNÝ KUBÍN-MEDZIHRADNÉ. Die lausitzische Siedlung Dolný Kubín-Medzihradné erstreckt sich auf der rechten Seite des Baches Medzihradniansky potok. Eine der letzten Fundstellen wurde im J. 1974 im Garten von J. Brodňanský untersucht /Abb. 20/. Die Grabungsfläche betrug etwa 20 m². Es wurden hochkant gestellte Steine abgedeckt, welche die ursprünglichen Fundamente einer Hütte verfolgten. Auf dem Fussboden der Wohnhütte befanden sich Scherben und in einem anderen Raum eine ausgeschachtete Grube mit Resten von Hülsenfrüchten /Erbsen, Pferdebohnen/. Die Keramik erinnert an glatte, leicht profilierte Bandhenkeltöpfe; rillenverzierte Töpfe vertreten Lausitzer Keramik /Abb. 21./ Das Siedlungsobjekt ist in den Beginn der jüngeren Bronzezeit datierbar.

PREDVEĽKOMORAVSKÉ KOSTROVÉ POHREBISKO V KOMÁRNE

Zlata Čilinská

Pohrebisko v Komárne sa nachádza na južnom okraji mesta v Robotníckej štvrti /XX. ulica/, po pravej strane štátnej cesty E 15, vedúcej z Komárna do Bratislavy. Roku 1973

tu boli pri hĺbení 3,3 m širokej kanalizačnej ryhy porušené kostrové hroby, ktoré sa zistili po obidvoch stranách ryhy, čo naznačovalo pokračovanie pohrebiska. Západným smerom sa však nachádzajú domy XX. ulice, takže výskumu bola prístupná len plocha východne od ryhy, smerom k ceste.

V kanalizačnej ryhe bolo na dĺžke 40 m porušených päť hrobov. Inventár z nich zachránili pracovníci Podunajského múzea v Komárne. Pre krátkosť času, ktorý mali k dispozícii na vybratie hrobov, nebola urobená terénna dokumentácia. Podľa výpovedí pracovníkov múzea v hroboch sa zistili kostry koní, zatiaľ čo ľudské kostry sa nenašli.

V roku 1974 uskutočnil Archeologický ústav SAV na mieste hrobov jednomesačný výskum, ktorého úlohou bolo zistiť hranice, resp. veľkosť pohrebiska. Ukázalo sa, že pohrebisko pravdepodobne nebolo veľké; podľa rozlohy a hustoty doteraz odkrytých hrobov možno predpokladať 30-40 hrobov.

V sonde vyhlúbenej paralelne s kanalizačnou ryhou sa našli štyri jazdecké hroby, čo znamená, že na pohrebisku v Komárne sa doteraz našlo deväť jazdeckých hrobov, ale ani jeden hrob bez koňa. Táto koncentrácia, resp. výlučnosť jazdeckých hrobov na pohrebisku je neobvyklá, ba výnimočná.

Spôsob pochovávania sa dal zistiť len v štyroch systematicky preskúmaných hroboch, nie však pri záchrane piatich hrobov r. 1973 /pre spomínanú rýchlosť postupu kanalizačných prác/.

Hrobové jamy odkryté r. 1974 boli neobyčajne veľké /napr. hrob 7 - dĺžka 320 cm, šírka 178 cm, hĺbka 165 cm/, orientované v smere Z-V. Hroby 6-8 boli v západnej časti porušené šachtami, dobre odlíšiteľnými od obrysov hrobovej jamy; črtali sa ako kruh a smerom k dnu sa kónicky zužovali. V šachte sa nachádzali v rôznych hĺbkach aj kosti. Porušený bol aj hrob 9, ale šachta sa v ňom nedala zistiť.

V hroboch boli pochovaní jazdci s koňmi: jazdci v pravej polovici jamy hlavou na západ, kone po ich ľavom boku rovnako orientované. Táto nezvyklá orientácia na predveľkomoravských pohrebiskách /hlavou na západ/ udivuje o to viac, že nebola podmienená konfiguráciou terénu /kopec, svah a pod./.

Všetky štyri hroby odkryté r. 1974 boli porušené, hroby 7 a 9 len v západnej časti /t. j. horná časť jazdca a predná časť koňa/, v hroboch 6 a 8 boli rozhádzané celé kostry jazdca i koňa; v týchto posledných dvoch hroboch sa dali kosti jazdca veľmi ťažko zistiť. Takto boli pravdepodobne porušené aj hroby zachránené v r. 1973, lebo pracovníci múzea konštatovali len konské kosti, zatiaľ čo slabo zachované kosti z porušených kostier jazdcov ušli ich pozornosti.

Pri úvahách o dôvode porušenia hrobov treba prihliadať na rôzne okolnosti, predovšetkým na inventár nájdený v hroboch, hoci ani ten nie je v plnej miere smerodajný pri riešení problému. Ak totiž šlo o vykrádanie, je otázne o aký materiál mali vykrádači záujem. Napr. v Komárne sa ani v jednom hrobe nenašlo zubadlo a chýbali aj strmene /jeden alebo obidva/. Pritom v hrobe 6, v ktorom chýbali železné súčasti konského postroja, ostali z neho ozdoby z bronzu a bieleho kovu a ozdoby jazdcovho opaska, potiahnuté zlatou fóliou /hrob 6/. V hrobe 7 sa pri lebke, ktorá neležala na pôvodnom mieste, našli zlaté náušnice - spolu s ňou druhotne premiestnené. Z toho vyplýva, že dôvodom porušenia komárňanských hrobov nebolo vykrádanie, ale iné príčiny. Bude otázkou budúceho výskumu určiť, či šlo o rituálne, alebo iné /etnické?/ dôvody.

Inventár z hrobov, aj keď vzhľadom na porušenie hrobov treba rátať s jeho zlomkovitosťou, svedčí o spoločenskej dôležitosti pochovaných, ktorá však nemusela vyplývať z ekonomického, ale skôr z ich spoločensko-politického postavenia. Z výstroja jazdcov sa okrem uvedených dvoch zlatých náušníc z hrobu 7 zachovali predovšetkým ozdoby opaskov. Tu sa žiada na prvom mieste spomenúť plechové bronzové kovanie opaska z hrobu 6, potiahnuté zlatou fóliou. Ich nezvyklý tvar pripomína anjouovskú ľaliu. Možno len ľutovať, že sa z tejto garnitúry ozdôb opaska zachovalo iba niekoľko neúplných zlomkov, ktoré nepostačujú na analytické štúdium. V ostatných hroboch boli liate kovania opaskov.

Zo zbraní sú zastúpené strelky, časti luku, bodec, kopija a jednosečná šabl'a. K milodárom patrila keramika /hrnce podunajského typu, malá žltá fľašovitá nádobka/, vedierka a zvieracie kosti.

V každom hrobe bol kôň s postrojom zdobeným liatymi, resp. plechovými falérami a ďalšími ozdobami z bronzu a bieleho kovu. Iba v jednom hrobe sa našli dva strmene, v ostatných po jednom alebo ani jeden. Ani v jedinom hrobe nebolo zubadlo, a to ani v hrobách systematicky preskúmaných v r. 1974.

Deväť jazdeckých hrobov v Komárne datuje ich inventár do druhej polovice 8. stor. Bolo to obdobie, keď sa avarské panstvo na strednom Dunaji chýli ku koncu, a preto je otázne, prečo bola strážna posádka, usídlená v osade, ktorej príslušníci boli pochovaní v Komárne v terajšej Robotníckej štvrti, umiestená na severnom brehu Dunaja, na mieste, kde Dunaj ramenom vytvára ostrov, a tým aj miesto vhodné pre brod, od ktorého je pohrebisko vzdialené ca 2000 metrov.

Politická a spoločenská situácia v druhej polovici 8. stor. je problémom, ktorému bude potrebné venovať pozornosť. Do rámca tejto problematiky patrí aj strážna osada a pohrebisko v Komárne, nepochybne súvisiace s politicko-spoločenskými zmenami, ktoré ovplyvnili ďalší vývoj na strednom Dunaji a umožnili vznik slovanského nitrianskeho nadkmeňového útvaru, jedného zo základných kameňov veľkomoravskej ríše.

VORGROSSMÄHRISCHES SKELETTGRÄBERFELD IN KOMÁRNO. In Komárno störte man im Arbeiterviertel, Gasse XX, im J. 1973 fünf Skelettgräber. Im folgenden Jahr erfasste man bei einer Feststellungsgrabung weitere vier Gräber. Alle neun waren Reitergräber. In den ungewöhnlich grossen und tiefen Grabgruben /z. B. Grab 7 - L. 320 cm, Br. 178 cm, T. 165 cm/ lagen die Reiter in der rechten Grubenhälfte mit dem Kopf nach Westen, die Pferde an ihrer linken Seite mit gleicher Orientierung. Alle Gräber waren gestört, und zwar von einem Schacht, der im westlichen Grubenteil gut sichtbar war. Erwähnenswert sind vom Inventar zwei Goldohrringe aus Grab 7, blecherner, mit Goldfolie überzogener Bronzezierat eines Gürtels aus Grab 6, scheibenförmige gegossene Beschläge aus Grab 8. Von Waffen ist ein Säbel, Pfeilspitzen mit Bögen und eine Lanzenspitze vertreten. Ausser Keramik des Donau-Typus wurde ein kleines gelbes flaschenförmiges Gefäss gefunden. Die Pferdeschirring war in sämtlichen Gräbern mit Phalaren und anderen blechernen und gegossenen Beschlägen aus Bronze und Weissmetall verziert. Steigbügel fehlten beide oder einer, die Trense wurde in keinem Grab gefunden. Aus der Übersicht des Inventars geht hervor, dass die Gräber wahrscheinlich nicht ausgeraubt, sondern aus rituellen oder anderen /ethnischen?/ Gründen gestört waren. Das Gräberfeld gehört in das 8. Jh., d. h. in die Zeit, wann die Epoche des Awarenreiches dem Ende entgegenging und an der mittleren Donau politisch-soziale Veränderungen vor sich gingen, mit denen wahrscheinlich auch das Gräberfeld in Komárno zusammenhing.

HROBY Z DOBY RÍMSKEJ V ŠOPORNI-ŠTRKOVCI

Jana Dekanová

V auguste a v septembri r. 1974 uskutočnila sa prvá časť záchranného výskumu na Búrovom vršku v Šoporňi-Štrkovci /okr. Galanta/. Lokalita sa nachádza na juhovýchodnom svahu vršku na pravej strane cesty Šoporňa - Šaľa, za odbočkou na majer Štrkovec. Vršok je zhruba v smere V-Z členený na dve nevýrazné vyvýšeniny, zaštitené na západnej strane agátovou remízkou.

Nálezisko na Búrovom vršku je známe už dlhšiu dobu ako vedeckým pracovníkom, tak aj miestnym archeológom-amatérom. Doteraz sa tu zistili predovšetkým hrobové nálezy z doby rímskej.

Takmer na celej ploche vršku možno nájsť množstvo črepov, ako aj zlomky nedohorených kostičiek. Išlo zrejme o veľmi rozľahlú lokalitu, ktorej značná časť je, žiaľ, už zničená orbou a nepriaznivými prírodnými, predovšetkým pôdnymi podmienkami. Zisťovacie sondážne práce tieto predpoklady potvrdili. Ukázalo sa, že v miestach, kde každoročne dochádza pôsobením vetra k odvíjaniu pôdy, bola kultúrna vrstva úplne zničená orbou. Na nižšie položených miestach sme však našli urnové hroby /dovedna 17/, niektoré z nich úplne neporušené /4/. Väčšina hrobov sa koncentrovala vo východnej časti lokality, asi 15-20 m od cesty. Možno predpokladať, že v týchto miestach a v páse sledujúcim zhruba vo vzdialenosti 20 m

cestu do Šale je neporušených hrobov omnoho viac. Nasvedčuje tomu aj relatívne veľká hustota hrobov /20-60 cm od seba/.

Podľa urien i sprievodného inventára možno hroby zaradiť do mladšej doby rímskej. Z nevelkého počtu doteraz získaných celkov nemožno robiť definitívne závery, ukazuje sa však, že lokalita má isté spoločné črty s ostatnými pohrebiskami z doby rímskej /predovšetkým mladšej/ na juhozápadnom Slovensku. Je to napríklad voľba terénu /juhovýchodný svah návršia/, podobné keramické tvary, výbava hrobov a iné. Pozorovateľná je však aj istá regionálna osobitosť či už v niektorých výzdobných prvkoch na keramike, alebo v častom výskyte miniatúrnych nádobiek v urnách.

Veľkosť dodnes nepreskúmanej plochy dáva nádej, že výskum lokality v budúcich sezónach môže priniesť ďalšie zaujímavé výsledky a poznatky.

GRÄBER AUS DER RÖMISCHEN ZEIT IN ŠOPORŇA-ŠTRKOVEC. Im Sommer 1974 verlief der erste Teil der Rettungsgrabung auf dem Hügel Búrov vršek in Šoporňa-Štrkovec /Bez. Galanta/. Die Fundstelle liegt an der rechten Seite des Weges Šoporňa – Šala hinter der Abzweigung auf den Meierhof Štrkovec. Trotz der beträchtlichen Vernichtung der Fundstelle konnten einstweilen 17 Gräber gerettet werden, die sich vor allem auf der Nordseite konzentrierten. Es waren Urnengräber aus der jüngeren römischen Kaiserzeit.

HRADISKO Z DOBY HALŠTATSKEJ V PODHRADÍ

Mikuláš Dušek.

Systematický výskum hradiska z mladšej doby halštatskej na Molpíre v Smoleniciach /Dušek, M.: Der junghallstattzeitliche Fürstensitz auf dem Molpír bei Smolenice. V: Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava 1974, s. 137-150/, ako aj súpis halštatských hradísk publikovaný po prvej svetovej vojne /Janšák, Š.: Slovenské hradiská z doby halštatskej. V: Sbor. Muz. slov. spoločn. 23. Turč. Sv. Martin 1929, s. 1-32/, dali podnet k novému prieskumu halštatských hradísk na Slovensku, ktorý uskutočnili M. Dušek a S. Dušeková /Archeologický ústav SAV v Nitre/.

Okrem iných realizoval sa v čase od 1. augusta do 3. októbra 1974 aj výskum hradiska v Podhradí /okr. Topoľčany/, na lokalite Úhrad. Kopec Úhrad /nadmorská výška 684 m/ sa nachádza v zalesnenom teréne oproti zrúcanine Topoľčianskeho hradu v obci Podhradie a juhozápadne od lesnej cesty Podhradie – Nová a Stará Lehota. Už poloha hradiska na ceste spájajúcej údolia rieky Nitry s údolím Váhu dozaista predurčovala jeho funkciu. /obr. 22./

Výskum priniesol významné poznatky na objasnenie charakteru tohto výšinného hradiska, ktoré malo funkciu refúgia. Nálezy umožňujú datovať hradisko do obdobia stupňov HB-HC. Vzhľadom na refugiálny charakter hradiska, a teda aj osídlenia, nezistili sa v jeho areáli pôdorysy sídliskových objektov /ide o sezónne alebo príležitostné osídlenia/. Početné fragmenty keramiky však poukazujú na existenciu nadzemných sídliskových objektov, značne rozrušených alebo aj zničených eróziou /splachovaním/ a výsadbou stromov. Kultúrna vrstva pre svoju homogénnosť neumožňovala zreteľne farebne rozlíšiť výplň jednotlivých sídliskových objektov a znemožňovala rozpoznať ich pôdorysy. Dva sídliskové objekty boli odkryté vnútri hradiska na pravej strane brány, tesne za ňou. Tu sa odlišovali objekty aj farebnou výplňou.

Výskum objasnil charakter fortifikačného systému s prístupovou bránou v severnej časti hradiska. Opevnenie pozostávalo z jednoduchého kameňozemného valu bez konštrukčných zvláštností. Nezodpovedaná zostáva otázka palisády na koreni valu, pretože val je značne deštruovaný a poškodený lesným porastom. Preskúmaná pravá strana brány bola postavená z veľkých kameňov a mala kliešťovitý tvar. Ľavá strana nebola preskúmaná pre lesný porast i viditeľnú deštrukciu, zapríčinenú novodobým používaním brány, resp. vstupnej cesty do hradiska ako lesnej cesty. Do areálu hradu sa vchádzalo, ako stavba valov ukazuje, cez dve

brány. Tretí útvar podobný bráne je pravdepodobne novšieho dátá. Druhá brána, čiastočne buldozérom rozrušená spolu s valom pri stavbe cesty pod valom, mala pôvodne tiež kliešťovitý tvar.

Výsledky výskumu hradiska v Podhradí na Úhrade do veľkej miery vyplňajú medzeru v poznávaní početných hradísk z doby halštatskej na území Slovenska a dostačujú na celkovú klasifikáciu a datovanie lokality. Pri výskume hradiska i prieskume celého jeho areálu a blízkeho okolia valov sa nenašli ďalšie, resp. iné pamiatky, ktoré by sa vymykali z celkového charakteru získaných nálezov.

HALLSTATTZEITLICHE BURG IN PODHRADIE. Die Grabungsergebnisse auf der Burg von Smolenice wie auch die Feststellung neuer Burgen, aber auch die Ausscheidung mehrerer unrichtig zu Burgen gewiesenen Anlagen waren eine Anregung zur Durchführung von Feststellungsgrabungen auf mehreren neuentdeckten Burganlagen mit Berücksichtigung ihrer geographischen Situierung im Gebiet der Slowakei. Von diesem Gesichtspunkt erfolgte die Untersuchung der Burg in der Gemeinde Podhradie /Bez. Topoľčany/, in der Flur Úhrad /Abb. 22/.

Die Untersuchung der befestigten Höhenburg brachte bedeutende Erkenntnisse für die Aufklärung des Charakters der Burg, die als Refugium gedient hat. Das Fundmaterial ermöglicht die Datierung der Burg in die Hallstattzeit B-C. Im Burgareal wurden keine Grundrisse von Siedlungsobjekten festgestellt. Zahlreiche Keramikfragmente deuten jedoch auf die Existenz oberirdischer Siedlungsobjekte, die durch Abschwemmung und Anpflanzung von Bäumen ziemlich gestört oder auch vernichtet wurden. Zwei Siedlungsobjekte entdeckte man rechts vom Tor; sie waren dicht hinter das Tor gebaut. Die Grabung beleuchtete den Charakter des Fortifikationssystems mit dem Eingangstor im Nordteil der Burg; es bestand aus einem einfachen Stein-Erde-Wall ohne konstruktive Besonderheiten. Das Tor bestand aus grossen Steinen und war ein Zangentor. In das Burgareal gelangte man, wie der Wallbau zeigt, durch zwei Tore. Das zweite Tor war ursprünglich ebenfalls ein Zangentor.

Bei der Untersuchung der Burg und der Begehung des ganzen Areals wie auch der nahen Umgebung der Wälle gewann man keine anderen Funde, die den allgemeinen Charakter der gewonnenen Denkmäler sprengen würden.

STREDOVEKÉ POHREBISKO V MODRANOCH

Sigrid Dušeková

Okrem nálezov veľkomoravskej keramiky je obec Modrany /okr. Komárno/ známa ako lokalita so stredovekým pohrebiskom, ktoré je situované južne od dediny na pieskovej dune v polohe Szentkirálykútidlő.

B. Polla tu r. 1959 vo dvoch sondách odkryl 31 hrobov z 10.-13. stor., no iba v štyroch z nich boli nálezy; hroby tvorili časť kostolného pohrebiska; z kostola sa zistili negatívny základového múru /Polla, B.: Včasnostredoveké pohrebisko v Modranoch, okr. Komárno. V: Sbor. Čs. společ. archeol. 1. Brno 1961, s. 87-92/.

Cieľom výskumu r. 1974 bolo nadviazať na staré sondy, vyjasniť si rozlohu pohrebiska a polohu kostola. Sondou I, dĺhou 100 m, sa zistilo, že hroby sa sústreďovali medzi 26-38 a 47,5-64 m jej dĺžky. V tejto i v ďalšej kratšej sonde II sa zistilo dovedna 156 pochovaných. Hroby sa nachádzali vo viacerých vrstvách nad sebou v hĺbkach od 0,3 do 0,7 m.

Vo veľkom počte hrobov sa našli esovité záušnice, perly a mince. Záušnice umožňujú datovať začiatok pochovávaní na pohrebisku do 10.-11. stor., mince svedčia o používaní pohrebiska do konca 13. stor.

Vo vzdialenosti 10 m severozápadne od hrobov sa zistili dva žľaby, ktoré sa ťahajú cez celú sondu; sú široké 0,7 m a hlboké 0,3 m. Ich účel nebol zatiaľ ešte vyjasnený.

Geofyzikálnym meraním sa vyčlenila plocha kostola veľmi odlišnými hodnotami. Pri plošnom odkrývaní sa ukázala, že medzi 38 až 47 m sondy I neboli hroby.

Pre komplikovanú situáciu a chýbanie základového múru sa z profilov dalo zistiť iba to, že negatívny základový rýh boli široké 0,75 m, hlboké 0,8 m a vzdialené od seba 6 m, čo by zodpovedalo šírke lode kostola. V tejto oblasti je kameň vzácny, preto boli kamene už dávno sekundárne odstránené /odvezené obyvateľmi na stavby domov/. Nálezy zatiaľ dokazujú, že v prípade zaniknutého kostola ide o tehlovú stavbu charakteristickú pre južné Slovensko /Habovštiak, A.: Príspevok stredovekej archeológie k štúdiu románskych tehlových stavieb na Slovensku. V: Sbor. Čs. společ. archeol. 1. Brno 1961, s. 20-24/. Možno predpokladať, že kostol a pohrebisko patrili k zaniknutej osade, ktorá sa v prameňoch z r. 1279 spomína pod pomenovaním Merchey alebo Mercse /Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye. Heslo "Madar". Budapest s. a., s. 95/. Systematický výskum lokality bude pokračovať aj v budúcich rokoch.

MITTELALTERLICHES GRÄBERFELD IN MODRANY. Das Gräberfeld von Modrany /Bez. Komárno/ war durch die 1959 von B. Polla durchgeführte Rettungsgrabung bekannt, bei der ausser 31 Gräbern auch Reste der Fundamentgräben /Negative/ eines sakralen Baues festgestellt wurden. Bei der 1974 erneut aufgenommenen Untersuchung wurde durch eine über den gesamten Hügel "Szentkirálykúti dűlő" geführte Sonde das Ausmass des Gräberfeldes in W-O-Richtung ermittelt sowie die Lage der Kirche. Es wurden die Bestattungen von 156 Individuen untersucht, die teilweise zahlreiche Fundstücke bargen, wie S-förmige Schläfenringe, Perlen oder Münzen. Sie bilden die Grundlage für die Datierung des Gräberfeldes vom 11. bis Ende des 13. Jh. Hinweise auf die Kirche ergaben sich sowohl auf Grund der geophysikalischen Messungen als auch durch die Flächenabtragung, resp. Profile. Da die urkundlichen Quellen für die Flur "Szentkirálykúti dűlő" 1279 eine Wüstung unter dem Namen "Merchey" oder "Mercse" erwähnen, ist die Annahme begründet, dass das untersuchte Gräberfeld und die Kirche dieser Siedlung angehörten. Die Untersuchungen werden in den kommenden Jahren fortgesetzt.

DALŠÍ NÁLEZY NA HALŠTATSKÉM A LATÉNSKÉM POHŘEBÍŠTI V DRNI

Václav Furmánek

V dubnu 1974 zachránil B. Zsófi z pískovny v obci Drňa /okr. Rimavská Sobota/ materiál z bohatého laténskeho žárového hrobu, obsahujúceho keramiku robenou na kruhu, kamenný brousek a železné predmety: kopí, vybíjený článkový opasek, meč v pochve, štítovou puklici, držadlo štítu a sponu, jejž presný tvar je pred konzerváciou nezjistiteľný. Nálezce o predmetoch informoval pracovníky Gemerského múzea v Rimavskej Sobotě a nálezy odevzdal autoru príspevku. V dôsledku nálezu tohoto unikátneho hrobového celku rozhodlo ředitelství Archeologického ústavu SAV, že na této již dříve známé lokalitě /Balaša, G.: Mladohalštatské a keltské pohrebisko v Drni. Archeol. rozhl., 15, 1963, s. 687-693, 708. Zachar, L.: Datovanie pošiev keltských mečov z Drne a Košíc. V: Zbor. Slov. nár. múz. 68. História 14. Bratislava 1974, s. 55-80/ se provede záchranno-zjišťovací výzkum. Technickým vedoucím výzkumu byl posluchač 5. ročníku archeologie University Karlovy P. San- kot, který zaměřil sondování na plochu bezprostředně ohroženou pokračující těžbou písku. Kromě toho vedl zjišťovací sondy v celém okolí pískovny.

Hlavní úlohou výzkumu bylo prozkoumat a vymezit plochu ve směru, kterým se provádí intenzivní těžba písku. Tomuto cíli se podřídila metoda výzkumu a z ní vyplývající systém sond. Objeveny a prozkoumány byly dva laténské žárové hroby, jeden halštatský žárový hrob, těžbou písku narušený kostrový hrob bez přídavných nálezů /jehož časové a kulturní určení je tudíž nemožné/ a jeden orbou velmi zničený halštatský žárový hrob. Od místních

občanů se také podařilo zachránit mnoho dalších předmětů pocházejících z dříve rozrušených laténských hrobů.

Keramický materiál je zcela běžného typu, jak se s ním setkáváme na laténských pohřebištích v severní části Karpatské kotliny. Kovové předměty: meče a jejich pochvy, puklicové náramky, vybíjené opasky, spony, nože aj. umožňují datování zkoumaných laténských hrobů do konce 3. a do 2. stol. před n. l. Halštatské pohřebiště lze přisoudit skytskému anebo tráckému etniku; je reprezentováno pouze jedním evidentním žárovým hrobem, v němž se kromě hrubé keramiky našla trojhrbitá bronzová šipka.

Výzkum přinesl další závažné výsledky pro poznání konce doby halštatské a doby laténské v jižní části středního Slovenska. Bohužel se nepodařilo vysledovat vzájemný vztah halštatského a laténského pohřebiště.

WEITERE FUNDE AUF DEM HALLSTATT- UND LATÈNEZEITLICHEN GRÄBERFELD IN DRŇA. Die zufällige Entdeckung eines reichen latènezeitlichen Brandgrabes in der Gemeinde Drňa /Bez. Rimavská Sobota/ im J. 1974 gab den Impuls zu einer Rettungsgrabung, bei welcher zwei weitere latènezeitliche Brandgräber, zwei hallstattzeitliche Brandgräber und ein gestörtes Skelettgrab untersucht wurden; bei letzterem ist die kulturelle und zeitliche Zugehörigkeit unbestimmbar. Das latènezeitliche Keramikmaterial repräsentiert den gebräuchlichen Typus, wie es auf den keltischen Gräberfeldern im nördlichen Teil des Karpatenbeckens angetroffen wird. Metallgegenstände ermöglichen die Datierung in das Ende des 3. und in das 2. Jh. v. u. Z. Das hallstattzeitliche Gräberfeld kann dem skythischen oder thrakischen Ethnikum zugesprochen werden. Die gegenseitige Beziehung beider Gräberfelder konnte nicht erfasst werden.

OJEDINĚLÝ NÁLEZ KOFLÍKU PILIŇSKÉ KULTURY Z DRŇE

Václav Furmánek

V souvislosti se záchranným výzkumem na halštatském a laténském pohřebišti v Drni /okr. Rimavská Sobota/ se získal z katastru obce koflík těchto rozměrů: v, včetně ucha 50 mm, max. $\emptyset$ výdutě 65 mm, min. $\emptyset$ hrdla 46 mm, $\emptyset$ ústí 49 mm, š. ucha 14 mm. Nádobu byla zhotovena z jemného písčitohlinitého materiálu a je zdobena třemi nevýraznými jednoduchými prsovitými vypuklinami, dno má oblé a asymetricky proláklé /obr. 23/.

Ojedinělý nález koflíku signalizuje, že v obci bylo pravděpodobně narušeno žárové pohřebiště. Svědčí o tom i keramický materiál pocházející ze sběru, který publikoval G. Balaša /Praveké osídlenie Gemera, Banská Bystrica 1965, s. 10/.

Tvar koflíku napovídá, že jej lze v rámci piliňské kultury datovat do střední doby bronzové /stupně BB-BC/.

EINZELFUND EINES BECHERS DER PILINYER KULTUR AUS DRŇA. Im Zusammenhang mit der Abdeckung des hallstatt- und latènezeitlichen Gräberfeldes im Gemeindekataster von Drňa /Bez. Rimavská Sobota/ wurde ein Becher geborgen /Abb. 23/. Das Gefäß deutet darauf, dass hier ein Brandgräberfeld der Pilinyer Kultur gestört wurde. Der Becher kann in die mittlere Bronzezeit datiert werden /BB-BC/.

Václav Furmánek

V roce 1974 se ukončil systematický archeologický výzkum rozsáhlého žárového pohřebiště piliňské a kyjatické kultury v Radzovcích-Monose /okr. Lučenec/. Lokalita se nachází v bočním údolí Cerové vrchoviny asi 200 m severně od Monoského potoka. Původně ležela na pravém břehu dnes již vyschlého malého potůčku. Údolí je od severu chráněno svahy Monosy a Belinské hory. Otevřeno je na jih a jihozápad. Pohřebiště bylo na mírném svahu se sklonem sever – jih o nadmořské výšce okolo 250 m. Třebaže leží ve slepém údolí, byla jeho poloha a poloha jeho osady determinována dálkovým přechodem spojujícím Lučenskou kotlinu a další oblasti středního Slovenska s poráčím řeky Zagyvy v severním Maďarsku a přílehlými oblastmi v Podunají a Pótiš.

Geologické poměry naleziště jsou určeny geologií Cerové vrchoviny, která je třetihorního stáří. Lokalita leží na třetihorních jílech a v blízkém okolí se setkáváme se sporadickými třetihorními pískovci a hojnými čediči, což mělo význam i pro konstrukci žárových hrobů. Dominantním půdním typem jsou na celé lokalitě hnědozemě.

Pohřebiště bylo objeveno při hluboké orbě v roce 1930. Hned v následujícím roce zde zahájil archeologický výzkum V. Budinský-Krička a ve výzkumu pokračoval v roce 1932. Za dvě sezóny prozkoumal 560 žárových hrobů. Materiál doposud nebyl laboratorně zpracován a ani zevrubněji publikován. Krátké zmínky o výzkumu zveřejnil J. Eisner,¹ V. Budinský-Krička² a o některém archeologickém materiálu se zmiňují i J. Paulík,³ Z. Pivovarová⁴ a další badatelé. Archeologický ústav SAV pokračoval ve výzkumu v roce 1969 a ukončil jej po šesti výzkumných sezónách v roce 1974. Prozkoumalo se přitom 774 žárových hrobů. Výsledky prvních výzkumných sezón předběžně publikoval V. Furmánek.⁵

Ohled po započatí výzkumných prací se jednalo o systematický výzkum navazující na předcházející záchranný výzkum V. Budinského-Kričky. K systematickému prozkoumání této lokality se přistoupilo proto, aby se konečně beze zbytku prozkoumalo celé žárové pohřebiště v oblasti piliňských popelnicových polí. Jak ukázaly výsledky výzkumu, byla to dobrá volba a pohřebiště v Radzovcích-Monose se stalo zásadním pramenem pro studium střední až pozdní doby bronzové v severní části Karpatské kotliny.

V souvislosti se stavem lokality a v návaznosti na výzkum V. Budinského-Kričky z let 1931 a 1932 se volila metoda systematického plošného odhalení při použití čtvercového členění sond o rozměrech jednoho čtverce 5 x 5 m. Prozkoumala se plocha 2050 m². Blízkost zdroje elektrického proudu umožnila při výzkumu hlubokých sond /i přes 250 cm/, které byly zaplavovány spodní vodou, i použití čerpadla, díky kterému se podařilo prozkoumat všechny žárové hroby i ve vodou zaplavovaných sondách.

Výsledky výzkumu, i když všechny archeologický materiál zatím není laboratorně zpracován, nás dobře oobeznamují s pohřebním ritem a i se stavem a strukturou tehdejší společnosti. Keramický materiál, bronzové, skleněné, kostěné, jantarové a v jednom případě i železné a zlaté předměty kromě toho, že ukazují na stav výrobních sil, jsou i důležitými typologickými a chronologickými pomůckami. Pro vytvoření precizní relativní chronologie má značný význam skutečnost, že na některých místech pohřebiště se žárové hroby nacházely i ve třech vrstvách nad sebou a že některé starší hroby byly narušeny výkopem hrobové jámy mladšího hrobu.

Převážná většina piliňských žárových hrobů byla zcela jednoduchého typu. V popelnici obsahující přepálené lidské kosti byly případně i milodary a předměty, které měl zesnulý v době kremace na sobě anebo při sobě. Urna byla překryta miskou obrácenou dnem vzhůru. Vedle těchto dvou nádob stávaly malé koflíky. Popelnice stála někdy na kameni anebo byla kamenem označena. V některých případech jsou přepálené lidské kosti uloženy do nádoby v anatomickém pořádku. Občas se vyskytne větší množství přídatných nádob a různých detailních odchylek je celá řada. Konstrukce malého počtu hrobů byla složitější. Jsou tu žárové hroby uložené pod malou mohylkou, hroby jamkové a našly se i tři velké, bohaté mohylové hroby obehnané kamenným prstencem o průměru 6-7 m. Dva z nich měly urny obsahující přepálené kosti několika jedinců a další nádoby uloženy do tvaru obdélníka. Třetí z nich měl pod kamenným pláštěm čedičový prstenec a skříňku. Je to první nález skříňkového hrobu s typickou keramikou a bronzovými předměty piliňské kultury.

Zmíněné bohaté hroby obsahovaly 10-17 nádob, kultovní předměty /přenosná pícka/,⁶ relativně hodně bronzových šperků i zbraní a také miniaturní symbolické bronzové předměty. Pod těmito mohylami byli nepochybně pohřbeni významní představitelé osady, jíž náleželo zkoumané pohřebiště.

Pohřební ritus mladší fáze pohřebiště v období kyjatické kultury je variabilnější. Charakteristické jsou skříňkové hroby zbudované zpravidla z čedičových desek. Ve skříňce kvádritového tvaru o rozměrech zhruba 100 x 80 x 60 cm byla uložena popelnice - zpravidla tzv. kyjatická váza - a další nádoby. Skříňka i s keramikou byla pak zasypána poměrně mohutným kamenným rovem. V mladších fázích kyjatické kultury se skříňkové hroby přestávají vyskytovat. Púdorys skříňky se jen symbolicky znázorňuje několika kameny a počet nádob se zvětšuje až na 20-25 kusů. Setkáváme se i s hroby, v nichž byly přepálené lidské kosti rozsypany okolo nádob, a s jednoduchými hroby tvořenými jen popelnicí a miskou. Charakteristická je skupina hrobů, v nichž se nacházely kosti vepře jako doklad masité potravy. Pro poznání kultových zvyků je zajímavý objev skříňkového kenotafického hrobu.

Výzkum odkryl několik tisíc keramických nádob, bronzové ozdoby a součásti kroje /jehlice, náramky, závěsky, spony, puklice, knoflíky aj. /, bronzové zbraně /meč, kopí, dýky, šipky/, bronzové pracovní nástroje /sekery, dláta, nože, srpy, jehly aj. /, břitvy, skleněné, jantarové a kostěné korálky a množství dalších předmětů, mezi nimiž nechybějí ani předměty zlaté a železné. Jehlice omotaná zlatým drátem se našla při výzkumu v roce 1932. Železný nůž objevený na kamenném obložení jednoho mladokyjatického hrobu nejen datuje nejmladší žárové hroby, ale zároveň je dokladem pro posun tráko-kimmerijských kmenů z jihovýchodu do střední Evropy.

Památky hmotné povahy z celého období používání pohřebiště dokládají styky se sousedními souvěkými archeologickými kulturami. V počátečních fázích pohřebiště se ještě setkáváme s památkami doznívající otomanské kultury. Bežné jsou vlivy karpatské mohylové, lužické a podolské kultury, kultury Gáva, ba i kultury komarovské. Doba pochovávání na žárovém pohřebišti je vymezena koncem stupně BB1 a koncem stupně HB. Závažné je zjištění o kontinuitě pochovávání a o návaznosti a přibuznosti pilišské a kyjatické kultury.

Závěrem je třeba podotknout, že laboratorní zpracování veškerého materiálu zdárně pokračuje a že odbornou veřejnost bude záhy možno detailně informovat o všech pozorováních a z nich vyplývajících závěrech.

Poznámky

- 1 EISNER, J.: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933, s. 79-80, 82, 84, 91, 93.
- 2 BUDINSKÝ-KRIČKA, V.: Slovensko v dobe bronzovej a halštatskej. V: Slovenské dejiny. 1. Bratislava 1947, s. 88-91.
- 3 PAULÍK, J.: Príspevok k problematike stredného Slovenska v mladšej dobe bronzovej. V: Sbor. Čs. společ. archeol. 2. Brno 1962, s. 135.
- 4 PIVOVAROVÁ, Z.: Dvojčepeľové britvy lužickej kultúry na Slovensku. Slov. archeol., 14, 1966, s. 346-347.
- 5 FURMÁNEK, V.: Nové výzkumy pilišských žárových pohřebišť na Slovensku. Archeol. rozhl., 24, 1972, s. 26-33.
- 6 FURMÁNEK, V.: Přenosné pícky pilišské kultury. V: Sbor. prací Filoz. fak. Brněnské univ. E 16. Brno 1971, s. 103-110.

ABDECKUNG DES BRONZEZEITLICHEN BRANDGRÄBERFELDES IN RADZOVCE. Im J. 1974 erfolgte eine systematische archäologische Grabung auf dem ausgedehnten Brandgräberfeld der Pilišyer und Kyjatice-Kultur in Radzovce-Monos /Bez. Lučenec/. Das Gräberfeld entdeckte man im J. 1930, und in den nachfolgenden zwei Jahren erschloss hier V. Budinský-Krička 560 Brandgräber. Die Grabung führte das Archäologische Institut der SAW in den J. 1969-1974 fort, mit dem Ergebnis weiterer 774 Brandgräber. Die Grabungsergebnisse bieten gute Informationen über den Bestattungsritus wie auch den Stand und die Struktur der damaligen Gesellschaft. Das Keramikmaterial und Ge-

genstände aus Bronze, Glas, Bernstein, Knochen, auch aus Gold und Eisen deuten auf den Stand der Produktionskräfte und sind gute Datierungsmittel. Das archäologische Material, die horizontale und vertikale Stratigraphie zeigen, dass das Gräberfeld zu Beginn der Stufe BB₂ angelegt und ohne Unterbrechung bis in die ausklingende Bronzezeit, bis zum Ende der Stufe HB, benützt wurde. Das Gräberfeld beweist ebenfalls die Anknüpfung der Kyjatice-Kultur an die Pilinyer Kultur und den gegenseitigen genetischen Zusammenhang beider archäologischen Kulturen.

ŽÁROVÉ POHŘEBIŠTĚ PILIŇSKÉ A KYJATICKÉ KULTURY V ŠIATORSKÉ BUKOVINCE

Václav Furmánek

Při zemních pracích na dvoře p. Fridericha v Šiatorské Bukovince-Šiatoroši /okr. Lučenec/ se v roce 1973 našla oblá miska s jedním malým uchem; v. 41 mm, Ø dna 58 mm, max. Ø výdutě 114 mm, Ø ústí 110 mm. Nádoba je nezdobena a byla zhotovena z porézního hlinitopísčitého materiálu vně i uvnitř šedohnědočerné barvy /obr. 24/.

Miska pochází z narušeného žárového hrobu kyjatické kultury. Hrob souvisí s rozsáhlým žárovým pohřebištem, které je známo již od roku 1932, kdy se na pozemku p. Fridericha objevil koflík piliňské kultury. Nález zachránil V. Budinský-Krička za svého působení na výzkumu v Radzovcích a deponoval jej v Slovenském národním muzeu v Martině. Další na keramiku značně bohatý hrob piliňské kultury se zde při zemních pracích objevil v roce 1972; nálezy z něj zachránil ředitel Novohradského muzea ve Filákově G. Krúdy a jsou deponovány ve zmíněném muzeu.

Blížejší datování misky v rámci kyjatické kultury je na základě našich dosavadních poznatků nemožné. Počátek pochovávání na zmíněném pohřebišti lze položit do stupně BB₂ /BC/, jak to dokumentují nálezy z roku 1972. Na základě výsledků archeologického výzkumu jiných analogických lokalit se dá předpokládat, že se zde pochovávalo po celou dobu trvání piliňské a kyjatické kultury; tedy až do konce doby bronzové.

BRANDGRÄBERFELD DER PILINYER UND KYJATICE-KULTUR IN ŠIATORSKÁ BUKOVINKA. Auf dem jahrzehntelang bekannten Brandgräberfeld der Pilinyer und Kyjatice-Kultur in Šiatorská Bukovinka-Šiatoroš /Bez. Lučenec/ tauchte eine kleine ovale Schüssel der Kyjatice-Kultur auf /Abb. 24/. Vorhergehende Keramikfunde deuten darauf, dass das Gräberfeld in der Stufe BB₂ angelegt und die ganze weitere Bestehungszeit der Pilinyer und Kyjatice-Kultur hindurch benützt wurde.

VÝŠINNÉ ENEOLITICKÉ SÍDLIŠTĚ V ŠÍDU

Václav Furmánek

Na podzim roku 1974 zachránili v Šídu /okr. Lučenec/ pracovníci Novohradského muzea ve Filákově pravěkou keramiku. Po jejím umytí a dalším průzkumu na lokalitě, který provedli v březnu 1975 odborní pracovníci Archeologického ústavu SAV G. Nevizánsky a O. Oždáni, se ukázalo, že se jedná o orbou narušené výšinné eneolitické sídliště.

Získaný střepový materiál pochází z hrubých zásobnicových nádob zdobených plastickou přesekávanou páskou /obr. 25: 7/, klikátkou a mělkými širokými žlábkami /obr. 25: 3, 6/. Kromě nich se našly i střepy koflíků a misek zdobených vpichy, pásy bradavkovitých výčnělků a obvodovými nehtovými vrypy /obr. 25: 1, 2, 4, 5/.

Keramický materiál ukazuje, že pod vrchom výšiny "Istenhegy" se nachází sídliště kostolacké skupiny, která byla doposud z území Slovenska známa jen z několika lokalit: Iža /Pavúk, J. - Šiška, S.: Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska. Slov. archeol., 19, 1971, s. 351/, Santovka /sdělení J. Pavúka/ a Šiatorská Bukovinka /Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava 1970, s. 217; V. Němejcová-Pavúková uvádí zde nález z lokality Radzovce, jedná se však o vrch Šiator v katastru obce Šiatorská Bukovinka/.

ÄNEOLITHISCHE HÖHENSIEDLUNG IN ŠÍD. Auf der Stelle einer äneolithischen Höhensiedlung in Šíd /Bez. Lučenec/ wurden als Lesefunde aussagekräftige Keramikscherben der Kostolac-Gruppe gewonnen /Abb. 25/.

PREDBEŽNÁ SPRÁVA O ZHODNOTENÍ ANTROPOLOGICKÝCH NÁLEZOV Z KOSTROVEJ JASKYNE PRI ZÁDIELSKYCH DVORNÍKOCH

Matej Hanulík

Výskum Kostrovej jaskyne v Zádielskej doline /okr. Košice/ sa uskutočnil v úzkej súčinnosti a v spolupráci s dr. J. Bártom, CSc., ktorý tu reprezentoval archeologickú zložku.

Doposiaľ výskum prebiehal vo dvoch etapách, a to v rokoch 1973 a 1974.

Ešte pred začatím výskumu pri obhliadke jaskyne sa našlo voľne na povrchu niekoľko ľudských kostí, ktoré svedčili o tom, že ide o viacero jedincov. Toto potvrdil i zber kostí pred otvorením sond. Priebeh vlastného výskumu zatiaľ signalizuje, že ľudské kosti sa nachádzajú po celej ploche jaskyne. Väčšinou vždy šlo o zlomky alebo zuby. Kompletizácia kostier sa nepodarila.

Po vytyčení sond sa situácia nezmenila, no častejšie boli aj kosti zvierat. Ak sa našlo spolu viacero ľudských kostí, takmer vždy patrili rôznym /i vekove odlišným/ individuám. Na niektorých kostiach sú stopy po ohni /čo však nevylučuje náhodu/.

V priebehu druhej etapy /1974/ sa pokračovalo otvorením ďalších dvoch sond a našlo sa oveľa viac kostí ako v predchádzajúcom roku. No situácia bola obdobná. Kostí boli zlámané, z lebky sa našli vždy len zlomky. Niektoré kosti vykazovali stopy po opracovaní /napr. na rebre boli stopy po zube/, niektoré boli obhorené.

Z uvedeného vyplýva, že kosti sa do jaskyne nemohli dostať náhodne /napr. vodou a pod./, ďalej, že stopy na nich, ktoré možno charakterizovať ako "opracovanie", svedčia o úmyselnej činnosti. Skutočnosť, že sa nenašli kompletne kostry alebo viacero kostí toho istého jedince, ako aj to, že kosti boli rozhádzané po celej jaskyni, svedčí o úmyselnosti a vylučuje možnosť, že kosti ohlodali zvieratá.

Konečné závery bude možné však vysloviť až po komplexnom spracovaní získaného kostrového materiálu.

VORBERICHT ÜBER DIE AUSWERTUNG DER ANTHROPOLOGISCHEN FUNDE AUS DER HÖHLE KOSTROVÁ JASKYŇA BEI ZÁDIELSKE DVORNÍKY. Die Untersuchung der Höhle Kostrová jaskyňa im Zádiel-Tal /Bez. Košice/ realisierte das Archäologische Institut der SAW zu Nitra unter der Leitung J. Bártas. Noch vor Grabungsbeginn fand man bei der Besichtigung der Höhle frei auf der Oberfläche einige menschliche Knochen von mehreren Individuen. Während der Grabung stellte man menschliche Knochen auf der ganzen Fläche der Höhle fest. Grösstenteils waren es Knochenbruchstücke oder Zähne. Eine Kompletisierung der Skelette ist nicht gelungen. Wenn sich auch mehrere menschliche Knochen zusammen fanden, gehörten sie beinahe immer verschiedenen /auch dem Alter nach abweichenden/ Individuen an. Mehrere Knochen trugen Brandspuren. Im J. 1974 wurde die Grabung fortgesetzt und man fand viel mehr Knochen als im vorangehenden Jahr, doch war die Situation ähnlich, d. h. die Knochen waren zerbrochen, von den Schädeln waren es immer nur Bruchstücke. Manche Knochen wiesen Bearbeitungsspuren

auf, andere waren angebrannt. Aus der Fundsituation geht hervor, dass die menschlichen Knochen nicht zufällig in die Höhle gelangt sein konnten und dass die Spuren ihrer "Bearbeitung" von beabsichtigter Tätigkeit zeugen. Die Tatsache, dass keine kompletten Skelette oder mehrere Knochen desselben Individuums gefunden wurden und dass die Knochen in der ganzen Höhle breitgeworfen lagen, zeugt von einer Absicht und schliesst die Möglichkeit aus, dass die Knochen von Tieren abgenagt waren. Endgültige Schlussfolgerungen wird man jedoch erst nach einer kompletten Bearbeitung des gewonnenen Skelettmaterials aussprechen können.

HISTORICKOARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V LIPTOVskej MARE V R. 1974

Jozef Hoššo

Historickoarcheologický výskum rím.-kat. kostola a jeho okolia v Liptovskej MARE /okr. Liptovský Mikuláš/ realizoval Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave. Výskum nadväzoval na predchádzajúce pracovné sezóny v r. 1970-1973 a mal, ak budú prízvisivo napredovať reštaurátorské a asanačné práce, spresniť a doplniť získané poznatky o stavebnom vývoji kostola. Pre trvajúce stavebné práce sa výskum obmedzil na sondu pri východnej fasáde veže a na plochu mimo sakrálného objektu. Prehľad a predbežné výsledky výskumu za roky 1970-1974 budú uverejnené v zborníku referátov z historickoarcheologickej konferencie v októbri 1974 v Brne.

Pri východnej fasáde veže boli sondou XXIII/74 obnažené základy celej východnej steny veže, základy časti južnej steny južnej lode a základové murivo neskoršej prístavby. Základy prístavby z lomového kameňa kladeného na maltu, široké ± 80 cm, mali v pôdoryse tvar písmena L, s dlhším ramenom rovnomerne položeným 65 až 70 cm od fasády veže a kratším zalomeným k veži 230 cm pred múrom lode. Omietky steny veže a lode, siahajúce pod úroveň koruny základov prístavby, posúvajú jej vznik až za dátum poslednej terénnej úpravy. Umiestenie prístavby pri východnej strane veže /bez akýchkoľvek stôp po korešpondujúcej stavebnej úprave v nadzemnej časti/ nedáva možnosť objasniť jej význam.

Na dokreslenie stavebného vývoja objektov priamo súvisiacich s centrálnou stavbou obnažili sme výčnievajúce ruiny starej farskej budovy pred južným priečelím dnešnej fary. Zistili sme tým vnútorné členenie stavby na šesť priestorov a čiastočne i úpravu fasády a interiérov. Výraznú intenzitu osídlenia v bezprostrednej blízkosti kostola počas stredoveku potvrdili i nálezy zo sondy XXXIV/74 pri hospodárskych stavbách fary.

Približne 30 m severozápadne od severozápadného nárožia kostola /poloha Nad špitálmi/ sme sondou XXXVI/74 odkryli tesne pod povrchom základy obdĺžnikovej stavby /obj. 3, zachovaná dĺžka 17,1 m, vonkajšia šírka 6,4 m/, orientovanej dlhšími stranami v smere SSZ-JJV. Plytké základy, široké 50 až 60 cm, boli z lomového kameňa kladeného na maltu a na hlinu. Vstup do objektu bol približne v strede juhovýchodnej odkvapovej strany a mal 115 cm dlhý opracovaný prahový kameň. Z priestorového členenia sa zachovala iba miestnosť v severozápadnej časti stavby, ktorá mala vnútorné rozmery 5 x 5 m. Podľa nálezov črepov z hrncovitých kachlíc predpokladáme, že interiér bol vykurovaný kachľovou pecou. Početné nálezy kuchynskej keramiky, fragmentov železných nožov, stavebného železa, poľnohospodárskych nástrojov a podkov svedčia o tom, že ide o obytnú stavbu z druhej polovice 14. a z 15. stor.

Západne od kostola, 130 m od obranného múru, sme tesne pod povrchom /približne uprostred terénnej terasy/ narazili na zahĺbený objekt 2, ktorý mal nepravidelný obdĺžnikový pôdorys s rozmermi ca 3 x 2,2 m. Dlhšie strany boli orientované v smere SZ-JV. Nerovné dno bolo najmenej zahĺbené v strede - iba 40 cm pod terén; najhlbšia lavórovitá severná časť, s kolovou jamkou / $\varnothing$ 6 cm/ uprostred, ležala až 65 cm pod okrajom zahĺbenia. Výplň objektu mala sýtočiernu farbu a obsahovala drobné rozptýlené uhličky, ale - podobne ako fľové dno - bola bez stôp po žiari alebo úprave ohniska. Črepy z hrncov a zásobníc zdobených jednoduchou až päťnásobnou vlnovkou datujú objekt rámcovo od konca 9. po koniec 10. stor.

HISTORISCH-ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN IN LIPTOVSKÁ MARA IM J. 1974. Die historisch-archäologische Untersuchung der Kirche und ihrer Umgebung in Liptovská Mara /Bez. Liptovský Mikuláš/ realisiert seit dem J. 1970 das Institut für Denkmalpflege /SÚPSOP/ von Bratislava. In der Saison 1974 war die Untersuchung durch Restaurierungsarbeiten behindert und deswegen beschränkte sie sich mehr oder weniger nur auf Probeschnitte in der Nähe des Baues. Einen wichtigen Beitrag zum Kennen des mittelalterlichen Pfarreikomplexes bilden die freigelegten Fundamente eines rechteckigen Baues /17,1 x 6,4 m/ aus der zweiten Hälfte des 14. und aus dem 15. Jh., der etwa 30 m nordwestlich von der Ecke der Kirche lag. Die älteste kontinuierliche Besiedlung wurde durch Freilegung eines eingetieften, unregelmässig rechteckigen Objektes /etwa 3 x 2,2 m/ vom Ende des 9. und aus dem 10. Jh. belegt, das etwa 130 m westlich vom sakralen Bau situiert war.

NÁLEZ PODZEMNEJ KRYPTY VO DVORNÍKOCH

Igor Hrubec

Obečný cintorín vo Dvorníkoch /prv Udvard, okr. Trnava/ sa nachádza na svahu kopca Podkostolie. Dnes stojaci kostol v obci pochádza až z r. 1734 a z chotára sú známe i staršie nálezy, preto tu možno predpokladať staršiu sakrálnu stavbu. Tento predpoklad viedol k obhliadke staveniska domu smútku na tomto cintoríne. Pri kopaní východnej časti základov sa prišlo na murovanú podzemnú, na povrchu neoznačenú kryptu. Jej obdĺžniková základňa s rozmermi 200 x 250 cm sa nachádza 260 cm pod dnešným povrchom na sterilnej pôde. Vnútorňa svetlosť krypty je 140 cm, z čoho hornú polovicu tvorí valená klenba. Stavali ju z fabricky vyrobených a neomietnutých tehál, spojených maltou. Na dne krypty ležali dve spráchnivené drevené rakvy s rozhádzanými kosťami z porušených hrobov.

Z porušených hrobov sa získalo niekoľko nálezov a vzoriek.

1. Kožené podošvy pravdepodobne z ľahkej detskej obuvi, obšívané na okraji hrubou nitou; d. 150 mm, š. 60 mm.
2. Železné klince /z rakvy/ s terčovitou i hranolovitou hlavicou tvaru lichobežníka, so štvorhranným trňom; d. 65-70 mm, Ø hlavíc 18-24 mm.
3. Vzorky textilu z okrajového pásu šatstva, zdobené tlačným ornamentom červenou farbou na tmavosivom až tmavomodrom podklade; vo výzdobe prevláda rastlinný ornament.
4. Zvyšky koženého pláštá.
5. Zvyšky dreva z rakvy.

Stavba krypty z fabrických tehál i nálezy a vzorky získané z porušených hrobov nasvedčujú, že ide o novoveké pohreby asi z polovice 19. storočia.

FUND EINER UNTERIRDISCHEN KRYPTA IN DVORNÍKY. Bei Bauarbeiten auf dem Gemeindefriedhof von Dvorníky /vorher Udvard, Bez. Trnava/ stiess man auf eine unterirdische Krypta. Sie war aus fabrikmässig angefertigten Ziegeln erbaut und enthielt zwei gestörte, in Holzsärge untergebrachte Bestattungen. Aus den Gräbern gewann man: Ledersohlen von leichtem Schuhwerk, Eisennägel des Sarges, Reste eines mit gedrucktem Pflanzenornament verzierten Textilgürtels und Reste eines Ledermantels und des Sargholzes. Die aus fabrikmässig hergestellten Ziegeln erbauete Krypta wie auch die Funde und Proben aus den gestörten Gräbern sprechen für verhältnismässig junge neuzeitliche Bestattungen etwa aus der Mitte des 19. Jh.

OSTROHY Z PORUŠENÉHO HROBU V HRUBOŇOVE

Igor Hrubec

Pri stavbe domu smútku na okraji obecného cintorína v Hruboňove /okr. Nitra/ bol porušený kostrový hrob. Jeho nálezové okolnosti i presnejšia poloha zostali nezistené, lebo v stavebných prácach sa pokračovalo bez prestávky. Ako nález z tohto hrobu robotníci odovzdali jazdeckú ostrohu s chýbajúcim /pravdepodobne hviezdicovým/ bodcom, ktorý bol nasadený pod vyhroteným ústím dvoch jednoduchých tenkých ramien, ukončených obdĺžnikovou platničkou s dvoma otvormi na remence; d. 140 mm, š. 91 mm /obr. 26/.

Nález z Hruboňova patrí k typickým jednoduchým gotickým ostroham z 15. stor. Totožné ostrohy pochádzajú z Csabrendeku /župa Zala/ v Maďarsku /vyobrazenie pozri Szendrei, J.: Magyar hadtörténeti emlékek. Budapest 1896, s. 194/.

SPOREN AUS EINEM GESTÖRTEN GRAB IN HRUBOŇOVO. Bei Bauarbeiten beim Friedhofsrand von Hruboňovo /vorher Výčapky, Bez. Nitra/ wurde ein Skelettgrab gestört. Als Fund aus ihm lieferten die Arbeiter einen Sporn mit fehlendem Radstachel und mit rechteckigen Plättchen mit zwei Riemenlöchern ein /Abb. 26/. Der Fund repräsentiert typische gotische Sporen des 15. Jh.

STREDOVEKÝ HROB V HRUŠOVE

Igor Hrubec

V r. 1974 pri kopaní základov rodinných domov v Hrušove /okr. Veľký Krtíš/ niektorí stavebníci narazili na kostrový hrob. V stavebných prácach sa intenzívne pokračovalo, a tak ani počet hrobov, ani ich nálezové okolnosti už nebolo možné zistiť.

Z dodatočných informácií vyplýva, že medzi Hrušovom a Lúčkami, severne od viníc a smerom k honu Nad bralom na severovýchodnom svahu kopca s kótou 391,7 bolo porušené kostrové pohrebisko, z ktorého obyvateľ Hrušova P. Kamas zachránil z výkopu základov rodinného domu tieto nálezy:

1. Malý hlinený krčiaztek s odsadeným a prerazeným dnom, kužeľovitým telom a páskovým uchom, vytočený na rýchlo rotujúcom kruhu z jemne plavenej hliny, na povrchu i znútra nepravidelne pokvapkaný červenkastohnedou polevou, farba ružová až svetlohnedá; v. 100 mm, max. $\varnothing$ 72 mm /obr. 27: 2/.

2. Polovica guľovitého gombíka z jemného strieborného plechu, zdobeného hrubozrnnými granulami; s pásovým obvodom na zloženie dvoch častí; max. $\varnothing$ 19 mm /obr. 27: 1/.

3. Malé sklené koráliky z vyšívanej čelenky ľudového kroja.

Gombík a koráliky sú súčasťou ľudového ženského šperku. Krčiaztek je poškodený a nedokončený výrobok a mohol slúžiť len ako detská hračka, či symbol v detskom hrobe. Malý počet nálezov nedovoľuje ich presnejšie časové zaradenie, pretože nie je známe, či tri nálezy pochádzajú z jedného alebo z dvoch hrobov. Súbor odovzdaných nálezov však typologicky tvorí dobový celok, a preto len s určitou rezervou ho rámcovo možno datovať do neskorého stredoveku.

MITTELALTERLICHES GRAB IN HRUŠOV. Bei Fundamentgrabungen für ein Familienhaus in Hrušov /Bez. Veľký Krtíš/ stiess man auf ein Skelettgrab. Von seinem Inventar barg man einen kleinen Tonkrug /Abb. 27: 2/, die Hälfte eines kugeligen granulierten Blechknopfes /Abb. 27: 1/ und kleine Perlen von der Stickerei eines Volkstrachtmusters. Obwohl die Fundumstände des Grabes nicht genauer bekannt sind, bildet die Kollektion

der eingelieferten Funde typologisch doch nur eine zeitliche Einheit, weswegen man sie mit Vorbehalt in das Spätmittelalter datieren kann.

STOPY STREDOVEKÉHO OSÍDLÉNIA ŠURIAN

Igor Hrubec

V letných mesiacoch r. 1974 vyhlbili pracovníci Vodohospodárskych stavieb množstvo vodovodných a kanalizačných rýh v starej štvrti Šurian /okr. Nové Zámky/, zvanej Podzámeček. Z týchto miest ohlásil J. Havlas prostredníctvom redaktora L. Zrubca nálezy črepov a muriva v podozrení, že ryhy zasahujú do areálu zaniknutého šurianskeho "hradu". Obhliadka týchto výkopov skutočne potvrdila, že tu ide o sídliskovú vrstvu pravdepodobne z neskorého stredoveku.

V profile ryhy sa výrazne črtala kultúrna vrstva, najmä na ulici Podzámeček, na asi 120 m dlhom úseku medzi domami popis. čísl. 415 až 440. Tu pod 40-50 cm povrchovou vrstvou sa nachádza miestami 60-70 cm hrubá kultúrna vrstva, výrazne sa líšiaca tmavšou farbou i štruktúrou od hlinistého podlažia. V ryhách na Hradnej ulici i ulici M. Kukučina v kultúrnej vrstve už zanikala alebo bola sotva znateľná.

Výber nálezov z improvizovaného zberu kultúrnej vrstvy na ulici Podzámeček:

1. Torzo hrncovitého džbána s pásikovým uchom, na ktorom sú dve jamky, pod okrajom má plastickú lištu a po celom tele je zdobený husto rytými líniami, farba zvonku špinavokrémová, vnútro poliate červenou a lesklou polevou; nádoba bola vyrobená na kruhu z plavenej hliny; v. 172 mm, max. $\varnothing$ 155 mm, $\varnothing$ dna 95 mm /obr. 28: 5/.

2. Okrajový črep z taniera s odsadeným dnom a vodorovne skrojeným okrajom, poliaty tmavosivou až čiernou polevou a zdobený maľovanou vlnovkou a bodkami /obr. 28: 3/.

3. Štyri okrajové črepy z misy a z džbánov s gambovite zosilneným alebo značne profilovaným okrajom, pod ktorým sú tri rebra alebo plastická lišta s rebrom; znútra sú poliate oranžovou alebo červenou lesklou polevou /obr. 28: 1, 2, 4/.

4. Štyri zlomky z kužeľovitých keramických kachlíc z dobre vypálenej hliny, farba hnedosivá.

Nájdene črepy pochádzajú z vyvinutejších foriem nádob stredovekej keramiky. Spôsobom spracovania hliny i výzdobou a najmä objavujúcou sa polevou spadajú už na rozhranie stredoveku a novoveku, asi do 15. až 16. stor.

Pre bližšiu charakteristiku pôvodu kultúrnej vrstvy i nálezov z nej sú dôležité i ďalšie nálezové okolnosti. Podľa pamäti starších obyvateľov v blízkosti ulice Podzámeček nachádzalo sa dnes už zasýpané koryto riečky Niterky. Samotná ulica Podzámeček sa v strednej časti rozširuje a vytvára malé okrúhle námestie so studňou. Zástavba okolo studne už nie je radová /ulicová/, ale jednotlivé domy sú koncentricky orientované na studňu. Až pohľad na starú katastrálnu mapu tejto časti Šurian doplní obraz vejárovite usporiadaných stavebných parciel okolo starého námestia so studňou. Spolu s pomerne hrubou kultúrnou vrstvou zistenou v kanalizačnej ryhe a nálezmi z nej poskytujú dostatočný dôkaz o intenzívnom stredovekom osídlení tohto miesta, kde stála pravdepodobne podhradná osada dnes už zaniknutého opevnenia šurianskeho "hradu".

MITTELALTERLICHE BESIEDLUNGSSPUREN IN ŠURANY. In den ausgeschachteten Wasserleitungs- und Kanalisationsgräben von Šurany /Bez. Nové Zámky/, in der Gasse Podzámeček, entdeckte man eine 60-70 cm mächtige Kulturschicht. Beim Auflesen der Funde aus ihr wurden folgende Gegenstände gewonnen: Bruchstück eines Bandhenkelkruges, Randscherben eines Tellers, einer Schüssel und von Krügen, wie auch Bruchstücke konischer Kacheln /Abb. 28/. Die Funde stammen von entwickelteren mittelalterlichen Keramikformen. Es erscheint auf ihnen bereits Glasierung und typologisch fügen sie sich etwa in das 15.-16. Jh. Die Gasse Podzámeček bildet in ihrem mittleren Abschnitt einen

kleinen runden Stadtplatz mit einem Brunnen. Auch die älteste Katasterkarte von Šurany verrät eine fächerförmige Anordnung der Baugrundstücke um diesen Stadtplatz. Zusammen mit den Keramikfunden aus der Kulturschicht bildet er einen Beleg für die vorausgesetzte Vorburgsiedlung um die untergegangene "Burg" von Šurany.

KOSTROVÝ HROB Z DOBY ŠTAHOVANIA NÁRODOV V CÍFERI

Títus Kolník

Pri kopaní kanála na odpadové potrubie rozrušil Štefan Kreuzinger v Cíferi na Budovateľskej ulici č. d. 587 v auguste 1974 hrob s kostrou a hlinenou nádobou. Prostredníctvom Miestneho národného výboru a Stanice verejnej bezpečnosti v Cíferi oznámil svoj nález pracovníkom archeologického výskumu v Cíferi-Páci /okr. Trnava/.

Autor pri prehliadke miesta nálezu zistil in situ iba kosti ľavej dolnej končatiny. Z toho i z výpovede nálezu možno dedukovať, že kostra ležala v hĺbke 80 cm pod dnešným povrchom vo vystretej polohe, orientovaná v smere SZ-JV. V blízkosti pravej strany panvy sa nachádzala malá hlinená nádoba v črepech. Obrisy hrovej jamy už nebolo možné zistiť. Nenašli sa ani zvyšky alebo stopy ďalších nálezov.

Jediný nález z hrobu - hlinená nádoba - umožňuje datovanie do stredného stupňa doby ťahovania národov /D2/, asi do druhej polovice 5. stor. Nádoba má tvar baňatej vázičky a výrazne odsadené hrdlo, je vytočená na hrnčiarskom kruhu, v hnedosivom materiáli sú drobné zrnká piesku; v. 7,4 cm, max. Ø 9,6 cm, Ø dna 5,5 cm /obr. 29/.

Podľa antropologickej analýzy nekompletných zvyškov kostí /realizoval ju J. Jakab/ bola v hrobe pochovaná žena gracilnej postavy, veku adultus /ca 25 r./; na zachovanej pravej očnici sa zistila anomália: cribra orbitalis dextra.

V celom výkope kanálov, žumpy a údajne ani pri kopaní základov okolitých domov sa nenašli náznaky ďalších hrobov, preto sa možno domnievať, že ide buď o ojedinelý hrob, alebo okrajový hrob menšieho pohrebiska, ktoré sa rozkladá západným smerom od miesta nálezu, pod dnešnou Budovateľskou ulicou. Bolo by tu azda možné uskutočniť zisťovací výskum.

VÖLKERWANDERUNGSZEITLICHES SKELETTGRAB IN CÍFER. Beim Graben eines Kanals in der Gemeinde Cífer /Bez. Trnava/ wurde ein NW-SO orientiertes Skelettgrab vollkommen vernichtet. Das Skelett lag in etwa 80 cm Tiefe, angeblich in gestreckter Lage. Nahe beim rechten Becken befand sich ein kleines zerscherbtes Tongefäß /Abb. 29/. Reste oder Spuren weiterer Funde erfasste man nicht. Das scheibengedrehte vasenförmige gebauchte Gefäßchen /H. 7,4 cm/ /Abb. 1/ ermöglicht die Datierung des Grabes in die mittlere Stufe der Völkerwanderungszeit /D2/, etwa in die zweite Hälfte des 5. Jh.

VÝSKUM V CÍFERI-PÁCI V ROKU 1974

Títus Kolník

Výskum rímskej vojenskej stanice v Páci /obec Cífer, okr. Trnava/ začal Archeologický ústav SAV v Nitre v roku 1969. Predbežná správa o jeho výsledkoch bola už publikovaná /Kolník, T.: Neskororímska vojenská stanica v Páci pri Trnave. Archeologické rozhledy, 24, 1972, s. 111-116/. Zverejnené boli aj niektoré výsledky výskumu v neskorších rokoch /Kolník, T.: Neskororímska pevnosť v Páci pri Trnave. Krásy Slovenska, 51, 1974, č. 2, s. 60-63. Kolník, T.: Cífer-Pác - stanica z mladšej doby rímskej. Nitra 1975/.

V roku 1974 pokračovala plošná odkrývka okolia stavieb s murovanými základmi. Na ploche presahujúcej 7500 m² boli ku koncu sezóny 1974 odkryté okrem základov stavieb I a II i početné pôdorysy drevených zrubových barakov, stopy rozmerných stĺpových konštrukcií, palisádového opevnenia a členenia stanice, dve studne, zahĺbené chaty a domy germánskeho typu z mladšej doby rímskej, ako aj viaceré neolitické a slovanské sídliskové objekty.

Hlavným problémom v posledných výskumných sezónach bolo zisťovanie a identifikácia pôdorysov drevených stavieb a konštrukcií. Mocná kultúrna vrstva - ako dôsledok intenzívneho osídlenia lokality v neolite, dobe rímskej i slovanskej - značne sťažuje sledovanie spomenutých pôdorysov. Ukázalo sa, že optimálnou metódou výskumu je simultánna odkrývka veľkých plôch opakovaným snímaním 2-5 cm hrubých vrstvičiek. Pri možnosti sústavného sledovania veľkých plôch z výškového odstupu /požiarnický rebrík, periodické letecké snímokovanie z klasického letúna [obr. 30] alebo bezpilotového, rádiom riadeného lietadielka [obr. 31 a 32] /, ako aj možnosti ponechať plochu "vyzrieť" dlhým presychaním a vymrznutím cez zimné obdobie, podarilo sa objaviť pôdorysy a detaily takých objektov, ktoré pri obvyklom spôsobe odkrývky nemožno zistiť. Tak sme pri komplexe murovanej stavby I /obr. 33/ zistili ďalšiu /"vnútornú"/ palisádu i náznaky stĺpovej konštrukcie, pravdepodobne brány. V oboch hlavných častiach /A a B/ komplexu stavby I sa podarilo identifikovať zvyšky vykurovacieho zariadenia.

Odkrývka stavby II ukázala, že základy boli murované nasucho a hodne plytšie zapustené než základy z liateho muriva v komplexe stavby I. Stavba II mala obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 11,1 x 8,35 m a na severovýchodnej strane menšiu, pravdepodobne vežovú prístavbu obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 3,4 x 2,8 m. Vnútorné členenie základov bolo jednoduché: jedna obdĺžniková miestnosť a jeden priestor v podobe písmena L, ktorý bol pravdepodobne pôvodne rozdelený na vstupný koridor a väčšiu obdĺžnikovú miestnosť. Zvyšky vykurovacieho zariadenia /estrich s 25 cm hrubou prepálenou vrstvou v podlaží/ sa nachádzali mimo pôdorysu stavby, v jej severozápadnom susedstve /obr. 34/.

Na ploche medzi murovanými stavbami I a II sme objavili obdĺžnikové pôdorysy rozmerných barakov so základovými žlabmi, ako aj pôdorysy viacerých kolových stavieb /obr. 35/. Niektoré pôdorysy sa prekrývali, čo svedčí o viacfázovej výstavbe rímskej stanice. Pribeh vnútornej palisády na severozápadnej a severovýchodnej strane naznačuje, že celý areál stanice bol rozčlenený na sektor rímsky /s komplexom stavby I a dreveným barakom/ a sektor rímsko-barbarský /s objektmi prevažne výrobo-hospodárskeho charakteru/. Za najpozoruhodnejšie dosiaľ odkryté objekty vo vonkajšom sektore možno považovať dve studne a dva neobvykle veľké zahĺbené domy. Obe studne mali pôvodne zrubovú konštrukciu z dubového dreva /obr. 36/, ktorá bola v jednom prípade /obj. 70/ nadstavená múrikmi z kameňa /obr. 37/. Zahĺbené domy mali v podstate obdĺžnikový pôdorys s kolovými jamami mimo rohov, rozmiestnenými v schéme šesťuholníka /obr. 38/. Konštrukčne teda predstavujú typ charakteristický najmä pre kvádsku oblasť. Rozmermi zhruba 9 x 6 m /obj. 60/ a 11 x 14 m /obj. 58 - obr. 39/, mohutnosťou i hĺbkou kolových jám i použitím rímskych tegúl ako strešnej krytiny sú tieto objekty medzi zahĺbenými domami zistenými na iných lokalitách z doby rímskej úplne ojedinelé. Nepochybne predstavujú syntézu barbarského stavebného princípu a rímskej technickej veľkorysosti. Na základe masového výskytu hlinených tkáčskych závaží /obr. 40/, ich zoskupenia i množstva drobnejších kolových jamiek na dlážke oboch objektov usudzujeme, že tu na krosnách pracovali remeselníci. Možno sa domnievať, že ide o dielne označované v antických prameňoch ako "fabrica". Podobne ako mnoho ďalších objektov na lokalite, aj domy 58 a 60 zanikli požiarom. Svedčí o tom množstvo prepálenej mazanice zo stien i zvyšky zuhoľnatených trámov vo výplni objektov. Nálezy mince Konstancia II. /337-361/ a neskororímskej vojenskej ramienkovej spony s cibulkovitými hlavičkami /Kellerov typ 4, variant A/ v dielni /obj. 58/ sa prihováraajú za datovanie tejto časti stanice na začiatok tretej štvrtiny 4. stor.

Nateraz ešte nemožno zrekonštruovať definitívny architektonický pôdorys rímskej stanice v Páci, prípadne náčrt jednotlivých stavebných fáz ani na dosiaľ odkrytej ploche. Už dnes však možno s určitosťou konštatovať, že stanica nebola budovaná podľa nejakej všeobecne známej schémy a zatiaľ nemá v stredoeurópskom prostredí analógie. Jediná je aj paralelná existencia a symbióza rímskeho s najväčšou pravdepodobnosťou čisto vojenského okrsku s výrobo-hospodárskym rímsko-barbarským areálom.

Už zo zistení troch fáz komplexu murovanej stavby I a prekryvania pôdorysov drevených barakov sme konštatovali, že začiatky neskororímskej stanice v Páci nespádajú do neskorovalentiniánskeho obdobia, ako sme sa pôvodne domnievali, ale že ich možno datovať včasnšie - už do doby Konstancia II. Opierajúc sa o zistenie S. Soproniho, že tehly skupiny OFARN v spojení s menami URSICINUS a BONOSUS súvisia s magistrami militum týchto mien za Konstancia II., treba uvedený náš názor skorigovať v tom zmysle, že do doby panovania spomenutého cisára treba datovať nielen začiatky, ale aj ťažisko rímskej stavebnej činnosti v Páci.

Dnes, keď máme zistené náznaky "drevenej fázy" stanice, doloženú paralelnú existenciu rímskeho okrsku a rímsko-barbarského sektoru stanice, prihliadajúc k možnému datovaniu nálezov, najmä rozptýlu mincí od Aureliána a Diokleciána po Konstansa a Konstancia II., hypoteticky možno pripustiť, že začiatky rímskej činnosti v Páci sú ešte staršie, azda už z čias vlády Diokleciána. Potvrdenie tejto hypotézy i spoľahlivejšie podklady na definitívnu interpretáciu funkcie stanice v Páci môžu priniesť až ďalšie výskumné sezóny. Vzhľadom na to, že výskum v Páci bol vybratý pre exkurziu účastníkov III. Medzinárodného kongresu slovanskej archeológie r. 1975, mnohé terénne situácie bolo treba ponechať v štádiu rozpracovania.

V uplynulých výskumných sezónach sa rozmnožili aj doklady o neolitickom osídlení lokality v mladšej fáze kultúry s lineárnou keramikou. Vzhľadom na hlavný cieľ výskumu /sledovania rímskych objektov/, k vyberaniu neolitických jám sa pristupovalo iba výnimočne. Je veľmi pravdepodobné, že mnohé kolové jamy a azda aj niektoré základové žľaby sú neolitické. Z bohatých neolitických nálezov okrem charakteristickej keramiky treba spomenúť značný počet kamenných nástrojov a niekoľko drobných zvieracích plastiek /býček, psík/, čo predstavuje nový poznatok z mladšej fázy lineárnej keramiky na juhovýchodnom Slovensku. V štyroch hrobách nedospelých jedincov pochovaných v skrčenej polohe sa nezistili výraznejšie nálezy.

Slovanská osada je doložená zvyškami prírbytkov polozemnicového typu s kamennou piekou, tzv. výrobnými oválnymi jamami a niekoľkými zásobnicovými jamami. Polozemnice mali zhruba štvorcový pôdorys s rozmermi asi 320 x 320 cm a dvojicou kolových jám na osi SV-JZ. Drobné nálezy reprezentuje predovšetkým keramika z predveľkomoravského obdobia.

GRABUNG IN CÍFER-PÁC IM J. 1974. Seit der Veröffentlichung des ersten Vorberichtes über die Abdeckung der spätrömischen Station in Pác /Gemeinde Cífer, Bez. Trnava - Kolník, T., Archeologické rozhledy, 24, 1972, S. 111-116/ erfolgte hier eine systematische Flächenabdeckung der Umgebung zweier Bauten mit gemauerten Fundamenten. Auf der über 7500 m² messenden Fläche wurden Ende des Grabungsjahres 1974 ausser den Gebädefundamenten I und II auch die Grundrisse von Holzbaracken, Spuren grossräumiger Säulenkonstruktionen, der Palisadenbefestigung, der Gliederung der Station, zwei Brunnen, eingetiefte Hütten und Werkstätten des germanischen Typus wie auch mehrere neolithische und slawische Siedlungsobjekte abgedeckt. Als die beste Methode zur Feststellung und Identifizierung der Grundrisse der Holzbauten und Konstruktionen direkt in der Kulturschicht erwies sich die simultane Abdeckung grosser Flächen durch wiederholtes Entfernen /Abkratzen/ von 2-5 cm dicken Schichten.

Dank der Möglichkeit einer ständigen Beobachtung grosser Flächen aus der Höhe /von einer 14 m hohen Feuerwehrleiter/, der periodischen Aufnahmen von einem klassischen /Abb. 30/ oder einem pilotlosen, radiogelenkten Flugzeug aus /Abb. 31 und 32/ und dank der Möglichkeit, dass die Fläche durch Austrocknung den ganzen Sommer und Ausfrieren den Winter hindurch "reifen" gelassen werden konnte, wurden Grundrisse und Details solcher Objekte erfasst, die bei der gebräuchlichen Abdeckungsart nicht feststellbar gewesen wären.

Die entdeckten rechteckigen Grundrisse von geräumigen Holzbaracken mit Fundamenten und von Grundrissen mehrerer Pfostenbauten mit gegenseitiger Überdeckung zeugen von mehrphasigem Aufbau der römischen Station.

Der Verlauf der Palisade an der Nordwest- und Nordostseite deutet an, dass das gesamte Areal der Station in einen römischen Sektor /mit dem Baukomplex I und den Holzbaracken/ und einen römisch-barbarischen Sektor mit Objekten von überwiegend

produktions-wirtschaftlichem Charakter aufgegliedert war. Als die beachtenswertesten der bisher abgedeckten Objekte im äusseren Sektor können die zwei Brunnen und zwei riesig-grosse eingetiefte Häuser angesehen werden, die zweifellos eine beachtenswerte Synthese des barbarischen Bauprinzips und der römischen technischen Grosszügigkeit darstellen. Aufgrund des Massenvorkommens von tönernen Webgewichten /Abb. 39 und 40/, ihrer Gruppierung und der Menge der Pfostenlöcher im Fussboden beider Objekte mutmasst der Autor, dass es sich um Reste von Webereien handelt.

Die Anfänge der spätrömischen Station in Pác entfallen nicht in die spätvalentinianische Zeit, wie der Autor ursprünglich meinte, sondern sind älter. Hypothetisch nimmt er an, dass die römische Bautätigkeit in Pác und die beachtenswerte römisch-germanische Siedlungssymbiose auf dieser Fundstelle schon in der ersten Hälfte des 4. Jh. begann.

ĎALŠIA ETAPA VÝSKUMU NA MOHYLNÍKU Z DOBY RÍMSKEJ V ZEMPLÍNE

Mária Lamiová - Schmiedlová

Mohylník z doby rímskej v Zemplíne /okr. Trebišov/ sa rozkladá na východnom svahu kopca Szélmalomdomb, na mieste, kde je teraz hospodársky dvor Štátnych majetkov Zemplín.

Prvý výskum na lokalite uskutočnil r. 1958 V. Budinský-Krička, ktorý tu pracoval s prestávkami až do r. 1963. Výskum mohylníka potom znovu pokračoval roku 1970 pod vedením autorky tejto správy. Vo všetkých etapách sa práca sústreďovala predovšetkým na mohylové násypy, zistilo sa však, že hroby sa nachádzajú aj mimo nich. Materiál z jednotlivých etáp výskumu zatiaľ nebol podrobnejšie publikovaný, komplexné spracovanie celej lokality sa pripravuje.

Výskum v čase od 19. augusta do 23. septembra 1974 mal riešiť hlavne otázku, či na celom svahu, teda aj medzi mohylami, bolo pohrebisko. Preto sa sondaovalo na troch od seba vzdialených miestach, dovedna bola preskúmaná plocha 252 m².

Medzi mohylami 2 a 4 bol mimoriadne kamenistý terén, nálezy však boli až v hĺbke 100-120 cm. Podarilo sa zistiť iba jeden hrob, ktorý sa však nápadne líšil od všetkých doteraz zistených hrobov v Zemplíne. Mal kamennú konštrukciu a hrobovú jamu s rozmermi 2 x 1 m; nenašli sa však v nej stopy kostry ani kalcinovaných kostí, iba milodary /zlomky viacerých nádob, spony, koráliky, nôž, zrkadlo/. Azda ide o symbolický hrob.

Sondami, ktoré boli vyhĺbené juhozápadne od mohyly 15, sa podarilo odkryť deväť žiarových hrobov, niektoré z nich boli urnové, iné jamkové; súdiac podľa keramiky patrili Dákom.

Nálezy získané r. 1974 možno datovať do staršej doby rímskej, podobne ako ostatné, v predchádzajúcich sezónach získané pamiatky z mohylníka v Zemplíne.

WEITERE GRABUNGSETAPPE AUF DEM RÖMERZEITLICHEN HÜGELGRÄBERFELD IN ZEMPLÍN. Auf dem römerzeitlichen Hügelgräberfeld in Zemplín /Bez. Trebišov/, auf einem Hang, dem sog. Szélmalomdomb, wird mit Unterbrechungen schon seit 1958 gegraben. Da die vorherigen Etappen hauptsächlich auf selbständige Hügelgräber eingestellt waren, war das Grabungsziel im J. 1974 die Feststellung, ob sich zwischen den Hügelgräbern auch Flachgräber streuten. Durch Schnitte an verschiedenen Stellen konnte festgestellt werden, dass die Flachgräber nur in Gruppen angelegt waren. Man erfasste neun Brandgräber und eines mit Steinkonstruktion und einer Grabgrube von 2 x 1 m Ausmass, welche jedoch nur Beigaben ohne Spuren eines Skelettes aufwies; wahrscheinlich handelte es sich um ein symbolisches Grab. Die im J. 1974 aus dem Hügelgräberfeld gewonnenen Funde stammen aus der älteren römischen Zeit.

Elena Miroššayová

V júli 1974 sa uskutočnil záchranný výskum halštatského sídliska na svahoch pieskovej duny Bušacina v katastri obce Stretavka /okres Michalovce/. V literatúre je táto poloha chybné zaradená do katastra obce Drahňov.

Lokalita sa rozprestiera juhozápadne od obce v močaristom rovinatom teréne, na ľavom brehu regulovaného kanálu Duša. Exploataciou piesku je z väčšej časti porušená. V rámci melioračných prác majú byť zvyšky pieskovej duny úplne zrovnané s okolitým terénom. S cieľom zachrániť aspoň zvyšky sídliska pristúpil Archeologický ústav SAV v Nitre urýchlene k výskumu, ktorý sa sústredil na juhozápadný svah duny, najmenej porušený ťažbou piesku. Ako sa ukázalo, podarilo sa zachytiť už len okraj sídliska, ktorého centrum bolo približne uprostred duny.

Na preskúmanej ploche sme odkryli štyri objekty. Najvýraznejší materiál sa sústreďoval v objekte 1. Tvorí ho predovšetkým keramika, zlomky mazanice a niekoľko kusov železoviny. Okrem nemnohých fragmentov keramiky vytočenej na kruhu z jemne plavenej hlíny je na lokalite zastúpená hlavne keramika vyrobená v rukách zo zrnitého materiálu. Zvláštnosťou je, že sa zachoval väčší počet celých alebo len veľmi málo porušených nádob. Z keramických tvarov sú najčastejšie zastúpené hrncovité nádoby s nalepovanou páskou, zásobnice s výčnelkami na maximálnom vyduťí a misky so zalomeným okrajom. Výraznú skupinu tvoria profilované džbáanky s uchom vyčnievajúcim nad okraj.

Sídlisko pravdepodobne zaniklo požiarom, ktorého stopy sú viditeľné na celej preskúmanej ploche.

Podľa keramiky možno sídlisko prisúdiť kuštanovickej skupine pamiatok staršej doby železnej na východnom Slovensku. Bližšie chronologické určenie bude možné až po detailnom spracovaní nálezov.

SIEDLUNG AUS DER ÄLTEREN EISENZEIT IN STRETAVKA. Im Gemeindekataster von Stretavka /Bez. Michalovce/ wurde im Juli 1974 eine Rettungsgrabung in einer hallstattzeitlichen Siedlung durchgeführt, die am linken Ufer des Kanals Duša, auf den Hängen der Sanddüne Bušacina liegt. Da die Fundstelle durch Sandabgrabungen stark gestört war, konnte nur noch der Rand der Siedlung erfasst werden, deren Zentrum sich wahrscheinlich inmitten der Düne befand. Es wurden vier Objekte abgedeckt. Das ausgeprägteste Material ergab das Objekt 1. Es bestand vor allem aus handgefertigter Keramik mit körniger Struktur, Hüttenlehm und mehreren Eisenstücken. Am häufigsten erscheinen in der Keramik Topfformen, Vorratsgefäße, Schüsseln und ausgeprägt profilierte Krüge mit überrandständigem Henkel. Es befanden sich darunter auch mehrere Stücke scheibengedrehter Keramik. Die Siedlung fiel wahrscheinlich einer Feuersbrunst zum Opfer. An Hand der Keramik kann sie der Kuštanovice-Denkmalgruppe der älteren Eisenzeit in der Ostslowakei zugewiesen werden.

NÁLEZ BRONZOVEJ SEKERY V ĎURČINEJ

Jozef Moravčík

František Kmeť, učiteľ Základnej deväťročnej školy v Rajci, našiel spolu so svojimi žiakmi 11. VI. 1974 v polohe Sokol v Ďurčinej /okr. Žilina/ bronzovú sekerku. Podľa jeho vyjadrenia sa tam nachádzala aj keramika, ktorú však nechali na mieste.

Sekerka má mierne vykrojenú tuľajku a malé uško na pripevnenie k porisku, ostrie je vejárovite rozšírené, tuľajku obopínajú tri plastické prstence, pod ktorými je na každej strane malý pupček a okolo neho zvislé plastické rebierka; d. 73 mm, Ø tuľajky 22 x 33 mm, š. ostria 34 mm /obr. 41/.

Podľa tvaru možno sekerku zaradiť do okruhu nálezov lužickej kultúry a na základe podobných nálezov v žilinskej oblasti /Brvnište, Horný Vadičov, Zemianska Závada/ datovať na rozhranie stupňov BD a HA.

FUND EINER BRONZEAXT IN ĐURČINÁ. Im J. 1974 gewann das Waagtmuseum und Galerie zu Žilina eine Bronzeaxt aus Đurčina /Bez. Žilina/, die František Kmeť in der Flur Sokol im genannten Gemeindekataster gefunden hatte /Abb. 41/. Ihrer Form nach gehört sie in den Bereich der Lausitzer Kultur und ist an die Wende der Stufen BD und HA datierbar.

NÁLEZ STREDOVEKÉHO HRNCA V JASENOVOM

Jozef Moravčík

Štefan Sliško z obce Jasenové /okr. Žilina/ našiel v auguste 1974 pri kopaní vodovodnej ryhy v záhrade svojho domu neporušený hlinený hrniec. Podľa opisu situácie nádoba stála na niekoľkých pieskovcových kameňoch v podloží, ktoré tvorila žltá fľovitá hlina. Účel uloženia nádoby do zeme nie je jasný; môže ísť o votívny dar, pretože po sídliskovom objekte alebo hrobe sa tu nezistili žiadne stopy /zvyšky pahreby, kosti, uhlíky, mazanica, ďalšie črepy, tmavšie sfarbenie hlíny a pod./.

Baňatý hrniec je vyrobený z jemného piesočnatého materiálu hnedočiernej farby, okraj má vysoký, rovno zrezaný, ústie lievikovite roztvorené; telo je zdobené širšími vodorovnými žliabkami, dno je rovné, vkladané a zrejme podsýpané; v. 129 mm, Ø ústia 116 mm, Ø dna 74 mm /obr. 42/. Podľa tvaru, výzdoby a technického spracovania možno hrniec datovať do 14. stor.

FUND EINES MITTELALTERLICHEN TOPFES IN JASENOVÉ. Štefan Sliško aus Jasenové /Bez. Žilina/ fand beim Graben einer Wasserleitungsrinne in seinem Garten Topf /Abb. 42/, der in das 14. Jh. datierbar ist.

ČREPY NESKOROLATÉNSKYCH ZÁSObNÍC Z MARČEKA

Jozef Moravčík

Ján Hudec z Diviny-Lúk našiel v lete 1974 pri stavbe domu v Marzomky laténskych zásobníc.

1. Črep z okružia zásobnice vyrobenej z piesočnatého materiálu škodená a na hornej ploche sú dva širšie obvodové žliabky; povrch

2. Črep z okružia zásobnice vyrobenej z piesočnatého materiálu škodená a na hornej ploche sú tri obvodové ryhy, f

Obidve časti okruží pochádzajú z neskorolaténskych zásobníc na sídliskách púchovskej skupiny v oblasti Žiliny.

SCHERBEN SPÄTLATÈNEZEITLICHER VORRATSGEFÄSSE AUS MARČEK. Im J. 1974 gewann das Waagtmuseum und Galerie zu Žilina zwei Krausenbruchstücke spätlatènezeitlicher Vorratsgefäße aus der Gemeinde Marček /Bez. Žilina/, die Ján Hudec aus Divina-Lúky gefunden hatte.

NÁLEZ STREDOVEKEJ MINCE VO VARÍNE

Jozef Moravčík

Občan Varína J. Verčík daroval Považskému múzeu a galérii v Žiline striebornú mincu, ktorú našiel v pivnici rodného domu na námestí vo Varíne /okr. Žilina/. Podľa jeho slov tu možno nájsť ešte ďalšie mince, preto múzeum uskutoční v pivnici prieskum. Mincu určila E. Kolníková ako trojgroš poľského kráľa Žigmunda III. z roku 1623. /Obr. 43/

FUND EINER MITTELALTERLICHEN MÜNZE IN VARÍN. J. Verčík fand im Keller seines Familienhauses in Varín /Bez. Žilina/ einen Dreiergroschen Sigmunds III. aus dem J. 1623 /von E. Kolníková bestimmt/. /Abb. 43/

RÍMSKA MINCA ZO ŽILINY

Jozef Moravčík

František Kmeť, učiteľ z Rajca, daroval dňa 25. II. 1974 Považského múzeu a galérii v Žiline rímsku mincu /obr. 44/, ktorá pochádza pravdepodobne zo Žiliny. Podľa určenia E. Kolníkovej ide o malú rímsku bronzovú mincu zo 4. stor. n. l.; na averze je text URBS ROMA, na reverze MSIS. Ide o razbu mincovne v Siscii. Nemožno vylúčiť, že minca pochádza z niektorého zo žilinských pokladov rímskych mincí.

RÖMISCHE MÜNZE AUS ŽILINA. František Kmeť schenkte dem Waagtmuseum und Galerie zu Žilina eine Münze, die wahrscheinlich in Žilina gefunden wurde. Sie ist aus Bronze und stammt aus dem 4. Jh. u. Z., geprägt wurde sie in Siscia /nach der Bestimmung von E. Kolníková/. /Abb. 44./

NOVÉ NÁLEZY Z BUDATÍNSKEHO ZÁMKU

Jozef Moravčík

Budatínsky zámok patrí spolu s kostolíkom sv. Štefana k najstarším architektonickým pamiatkam na území mesta Žiliny. Celý objekt je už viac rokov predmetom generálnych prác. Počas stavebných prác, ktoré pracovníci Považského múzea a galérie sledovali v roku 1974, objavili sa časti starších architektur, hlavne na nádvořiach zámku, pred areálom parku a pod južnou terasou. Základová ryha oporného múru južnej terasy porušila tri staršie múry a základ polkruhovej stavby. Ich rozmiestenie vidieť na plánu - obr. 46. Múr 1 je v tej istej línii ako múr,

ktorý sa zistil r. 1972 v priestore inšpekčnej miestnosti a ktorý smeroval od veže na južnú terasu. Obidva múry mali rovnakú šírku 140 cm a stavali ich technikou liateho muriva. Múr 2, široký 100 cm, pokračuje aj v telese terasy a tiež v múre 4, ktorý je síce o niečo užší, ale je v tej istej línii; tieto múry boli stavané rovnakou technikou a sú na úrovni gotického paláca. Múr 3, široký 220 cm, predstavoval iba pás kameňov, porušený dvoma kanalizačnými potrubiami.

Všetky múry boli zrejme súčasťou vonkajšieho opevnenia zámku v jednotlivých fázach jeho výstavby a zároveň dokumentujú postupné narastanie areálu. Múr 1 je z nich najstarší a bol vybudovaný pravdepodobne súčasne s vežou v poslednej tretine 13. stor.

Polkruhový základ, ktorý vybieha spod telesa terasy a je široký 530 cm, môže predstavovať pozostatok obrannej bašty neskorogotického opevnenia zámku. V mieste nového vchodu na terasu /na plánu - obr. 46 - je označené č. 7/ bola vrstva popola a do červena prepálenej hliny.

Na prvom nádvorí zámku /pred budovou okresného archívu/ porušila ryha na elektrický kábel múrik široký 60 cm, ktorý sa zistil aj v mieste oproti podchodu tejto budovy. Múrik sleduje budovu archívu vo vzdialenosti asi 13 m a je s ňou rovnobežný; azda tvoril základ nízkej balustrády, ktorá bola pred vodnou priekopou. Takto je Budatínsky zámok znázornený na obraze z 18. stor., na ktorom vidno v mieste podchodu budovy archívu aj most na nízkych pilierikoch. Ukončenie múrika práve v tomto mieste by tiež dosvedčovalo jeho predpokladaný účel.

Spomínaná ryha na elektrický kábel porušila mimo areálu zámockého parku /oproti domu občana Husku/ murovaný kanál. Steny a valená klenba kanála sú vymurované z plochých pieskovcov, spájaných vápennou maltou. Vnútna stena je lícovaná. Murivo je kvalitné a možno predpokladať, že ide o stavbu zo 16. stor., keď sa na zámku uskutočnili najväčšie stavebné úpravy. Šírka muriva je 20 cm, vnútorná šírka kanála 120 cm, jeho výška 110 cm; od päty múru do výšky 50 cm bol kanál vyplnený žltým flom. Zistená dĺžka kanála bola asi 10 m, no na oboch koncoch bol zasypáný pri výstavbe rodinných domov. Smer kanála /V-Z/ naznačuje, že môže ísť o prívod vody do zámockej priekopy. Využitie kanála ako spojovacej alebo únikovej chodby nie je pravdepodobné - už aj pre jeho malú svetlosť; aj hrúbka fľovitej vrstvy v spodnej časti kanála naznačuje, že tadiaľ pretekala najskôr voda a ňí mal zabrániť jej presakovaniu do štrkového podlažia.

Všetky novozistené časti architektúr aspoň čiastočne vypĺňajú medzeru v poznatkoch o rozdieloch medzi pôvodným a terajším vzhľadom Budatínskeho zámku. Najmä múry pod južnou terasou majú charakter fortifikácie, kým ďalšie časti architektúry, resp. múrik pred budovou, sú dokladom vzhľadu zámku, ako ho poznáme z dobových ilustrácií.

Z nálezov získaných pri sledovaní stavebných akcií treba spomenúť najmä:

1. Črep z okraja nádoby vyrobenej z jemného piesočnatého materiálu s povrchom hnedej farby, okraj je von vyhnutý, profilovaný a rovno zrezaný /obr. 47: 4/. Črep sa našiel v základovej ryhe pod južnou terasou, tesne pri polkruhovitom základe bastiónu /na plánu obr. 46 - č. 6/ a možno ho datovať do 14. stor.

2. Časť kachlice s rastlinnými motívmi a zelenou polevou /obr. 47: 6/.

3. Časť kachlice s motívom ľudskej hlavy; má svetlozelenú polevu /obr. 47: 3/.

Obidve časti kachlíc sa našli vo vyhádzanej zemine pri múre 3; pochádzajú zrejme z kachlíc vyrobených v 17. stor.

4. Polgroš Jána Alberta /1492-1501; obr. 47: 1/ sa našiel v základovej ryhe pod južnou terasou v mieste ohniska /na plánu obr. 46 - č. 7/. Mincu určila E. Kolníková.

5. Časť kachlice so svetlozelenou polevou; výzdobný motív predstavuje ľudská postava a stĺp /obr. 47: 5/. Kachlica sa zistila v priekope pod východnou terasou a pochádza, rovnako ako predošlé, zo 17. stor.

6. Sklo trojuholníkového tvaru /obr. 47: 2/, zrejme z okna, v ktorom slúžilo ako výplň medzi kruhovými tabličkami. Našlo sa v zásepe podlahy na prvom podlaží gotického paláca.

NEUE FUNDE AUS DEM BUDATÍNER SCHLOSS. Während der Bauaktionen im Schlossareal von Žilina-Budatín gelang es Mitarbeitern des Waagtmuseums und Galerie zu Žilina, im J. 1974 mehrere Teile älterer Architekturen zu erfassen. Die Situation unter der Südterrasse gestattet es, die festgestellten Mauern /Abb. 46: 1-5/ als Befestigungsreste der ursprünglichen gotischen und Renaissance-Burg zu interpretieren. Das halb-

kreisförmige Fundament /6/ kann der Rest einer Bastion der spätgotischen Befestigung sein. Die Mauer im ersten Hofplatz, die mit dem Archivgebäude parallel lief, war das Fundament einer niederen Ballustrade vor dem Wassergraben und der vor dem Tor des Schlossparkes festgestellte gemauerte Kanal hatte offenbar Wasser in den Graben geführt. Ausser der Architektur fand man im Areal des Budatíner Schlosses die Randscherbe eines Gefässes /aus dem 14. Jh./, Kachelteile /aus dem 17. Jh./, einen Halbgroschen Johannes Alberts /1492-1501/ und Fensterglas. /Abb. 47/

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V ŽILINE

Jozef Moravčík

Počas bagrovania základov pre novú budovu Štátnej banky v polohe Na bráne v Žiline bola porušená stredoveká priekopa. Pretože práce pokračovali veľmi rýchle, podarilo sa tu pracovníkom Považského múzea a galérie v Žiline začistiť iba profil v severovýchodnom rohu výkopu, ktorý bol priamo pod bývalou Kováčskou uličkou. Priekopa s bahnitou výplňou sivozelenej farby bola zahĺbená do žltého fľovitého podlažia a od dna cestnej dlažby siahala do hĺbky 2 m. Nálezov bolo v nej pomerne veľa, no prevažovali zlomky nádob z 19.-20. stor., ktoré dokumentujú časté zásahy do priestoru priekopy v nedávnej dobe.

Medzi najstaršie nálezy patrí črep z dna nádoby z jemného piesočnatého materiálu sivej farby /obr. 45: 2/, ktorý možno datovať do 15. stor. Časť kachlice s figurálnym motívom /obr. 45: 1/ je pravdepodobne až zo 17. stor. Toto datovanie môže byť smerodajné aj pri určení času vzniku a zániku priekopy, ktorá koncom 17. a začiatkom 18. stor. stratila svoju funkciu a stala sa miestom, kde meštania vyvážali smeti.

RETTUNGSGRABUNG IN ŽILINA. Beim Ausbaggern von Fundamenten für das Gebäude der Staatlichen Bank in der Flur "Na bráne" in Žilina wurde der Abschnitt eines mittelalterlichen Grabens gestört. Von der Menge der grösstenteils aus dem 19.-20. Jh. stammenden Funden heben sich mehrere ältere ab /Gefässscherben und ein Kachelbruchstück/, welche die Zeit bestimmen, wann der Graben ein Teil der Stadtbefestigung war, und zwar vom 15. bis zur Wende des 17./18. Jh. /Abb. 45/.

SYSTEMATICKÝ VÝSKUM VO SVODÍNE V ROKOCH 1971-1974

Viera Němejcová - Pavúková

V roku 1974 sa ukončila prvá etapa výskumu vo Svodíne /okr. Nové Zámky/ v polohe Busahegy. Výskum sa začal v r. 1971 len ako kontrolný, orientovaný na overenie niektorých chronologických problémov badenskej kultúry, ako aj zistenie ďalších hrobov pohrebiska lengyelskej kultúry na tejto lokalite a overenie jeho datovania. Vychádzali sme z výsledkov starších výskumov, a to výskumu A. Točíka v r. 1959 /Studijné zvesti AÚ SAV, 11, 1963, s. 5-22/ a výskumu J. Lichardusa a S. Šišku v r. 1965 /Slovenská archeológia, 18, 1970, s. 311-348/. Po zisteniach r. 1971 a najmä r. 1972 sa výskum vo Svodíne zmenil na systematický.

Lokalita sa nachádza na juhovýchodnom okraji obce, na vysokej terase potoka, ktorý sa vlieva pri Gbelciach do kanála Paríž. Terasa sa tiahne približne v smere SZ-JV. Vodopisne patrí oblasť do Pohronia.

Sondy boli rozmiestnené na ploche ca 200 x 360 m, t. j. 7 ha: r. 1971 sondy I-VI s celkovou plochou 996 m², r. 1972 sondy VII-XIII s celkovou plochou 1455 m², r. 1973 sondy

XIV-XVIII s celkovou plochou 1943 m² a r. 1974 sondy XIX-XXI a dokončená odkrývka sond XV a XVI s plochou 1191 m². Spolu bola teda prekopaná plocha 5585 m², z toho polovica sávislou plošnou odkrývkou. Odkryli sme 45 hrobov a 372 sídliskových objektov, zložitý fortifikačný systém a veľký počet kolových jám.

Výskumom sa zistilo osídlenie lokality vo viacerých obdobiach. Najmladšia odkrytá časť osady bola z doby halštatskej; odkryli sme štvorcové polozahŕbené chaty, obilné jamy a palisádu. Dve zo šiestich zistených chát mali v severnom rohu kamenný kozub. Chaty boli situované približne na vrstevnici pozdĺž okraja terasy a tesne pod ňím na svahu. Skupina žiarových hrobov vo východnej časti lokality je o niečo staršia a patrí podolskej kultúre. Z neskorej doby bronzovej je aj ďalší sídliskový horizont, reprezentovaný prevažne veľkými hliniskami. V juhovýchodnej časti lokality sa zistili tri kostrové hroby zo strednej doby bronzovej.

Ťažisko osídlenia lokality i jej význam je v starších obdobiach: v eneolite a mladšom neolite, v období kultúry s kanelovanou keramikou a v lengyelskej kultúre. Osídlenie kultúry s kanelovanou keramikou reprezentuje veľký počet objektov, hliniská a pravdepodobne priekopy. Osídlenie sleduje priebeh terasy a sústreďuje sa najmä na dvoch miernych vyvýšeninách v severozápadnej a strednej časti lokality. Výskum zachytil juhovýchodný okraj sídliska, na ktorom sa kumulovali takmer tesne jedna vedľa druhej početné kostry zvierat a ľudí v odpadových alebo zásobnicových jamách. Sú to prevažne hroby hovädzieho dobytku, uloženého po jednom, prípadne i po dvoch individuách v jednom objekte, niekedy i spolu s ľudskou kostrou. Opačným smerom, t. j. na severozápad, pokračuje osídlenie ľudu kultúry s kanelovanou keramikou ďalej do vnútra dediny. Ďalšie samostatné sídlisko tej istej kultúry sa zistilo na opačnej strane potoka v strede obce, kde sa pri stavbe kultúrneho domu v základovej jame odkrylo viacero objektov, časť pece a časť mohutnej hrotitej hlbokej priekopy. Priekopa, ktorá sa zistila rezmi na lokalite a ktorá by tiež mohla patriť badenskej kultúre, obklopuje priestor v severozápadnej časti lokality, nie je hlboká a má zaoblené, prípadne ploché široké dno.

Osídlenie badenskej kultúry vo Svodíne je viacetapové. Prevažná časť patrí fáze Úny, ktorá zatiaľ na Slovensku nie je výraznejšie zastúpená. Súbor nálezov zo Svodína spolu s paralelne získanými rozsiahlymi nálezovými fondmi z Bohatej a Komjatíc, ako aj so známym sídliskom tejto kultúry v Nitrianskom Hrádku-Zámečku, mal by tvoriť základ triedenia mladšej klasickej kanelovanej keramiky na juhozápadnom Slovensku. Časť objektov vo Svodíne je o niečo staršia a patrí do staršej klasickej fázy badenskej kultúry. Dva z nateraz odkrytých objektov sú dokonca zo samého začiatku tejto kultúry, zo staršej fázy boľaráskej skupiny.

Osídlenie lengyelskej kultúry bolo zastúpené na celej sledovanej ploche a poskytlo najzávažnejšie zistenia najmä v otázkach sídliskovej problematiky a chronológie. Okrem veľkého počtu bežných sídliskových odpadových jám a iných objektov bolo odkrytých - okrem 15 doteraz známych - ďalších 39 hrobov, základy početných dlhých kolových stavieb a časť mohutného fortifikačného systému. Kolové stavby majú niekoľko druhov základných pôdorysov výlučne s kolovou alebo žlabovou konštrukciou. Fortifikácia má nepravidelný kruhovitý pôdorys a najväčším priemerom ca 140 m a obopína miernu vyvýšeninu, na ktorej bol r. 1932 objavený prvý hrob lengyelskej kultúry na tejto lokalite so známou antropomorfou nádobou /Neustupný, J.: *Anthropomorfni nádoba bodrogkeresztúrskeho typu z Něm. Seldína okr. Parkan. V: Bratislava. 9. Bratislava 1935, s. 131-133/*. Opevnenie sa skladá z dvoch mohutných vonkajších, 5 m hlbokých hrotitých priekop, ktoré sú v bráne navzájom spojené, a z ďalšej - tretej - užšej a plytšej, tiež hrotitej vnútornej priekopy, dosahujúcej hĺbku 3,6 m. V širokom priestore medzi dvoma vonkajšími a vnútornou priekopou je systém troch palisádových žlabov a ďalších kolových jám. Do vnútra opevnenia viedli štyri vchody; tri z nich sa zistili pri výskume a jeden pri geomagnetických meraniach. Brány ležia približne krížom oproti sebe a nekryjú sa s hlavnými svetovými stranami. Mohutnosťou priekop a celkovým systémom je svodínska fortifikácia v rámci doteraz známych neskoroneolitických opevnení úplne ojedinelá. Centrálna časť vnútri najvnútornejšej priekopy nebola zatiaľ skúmaná. Početné superpozície medzi hrobmi a objektmi, hrobmi a chatami, prípadne chatami a opevnením, poskytnú podklad na vypracovanie vnútornej periodizácie osídlenia. Celkovo možno všetky druhy objektov lengyelskej kultúry zaradiť do jej najstaršieho stupňa, do obdobia staršej slovensko-moravskej maľovanej keramiky.

Ďalší výskum vo Svodíne sa upriami predovšetkým na dostupné časti fortifikácie sídliska lengyelskej kultúry a odkrytie väčšej súvislej plochy v západnej časti náleziska, kde je intenzívne osídlenie z neolitu, eneolitu a doby halštatskej.

SYSTEMATISCHE GRABUNG IN SVODÍN IN DEN J. 1971-1974. Die erste Etappe der systematischen Grabung in der länger bekannten Lokalität in Svodín /Bez. Nové Zámky/, Flur Busahegy, endete im J. 1974. Die Fundstelle liegt auf einer hohen Terrasse am Südostrand der Gemeinde. Die Schnitte waren auf einer Fläche von ungefähr 7 ha verteilt, das Gesamtausmass der Fundstelle ist mehr als zweifach. Bisher wurde insgesamt eine Fläche von 5585 m² untersucht.

Bei der Grabung wurden 45 Gräber und 372 Siedlungsobjekte aus mehreren urzeitlichen Epochen festgestellt. Am jüngsten ist die Siedlung aus der Hallstattzeit; zu ihr gehört eine doppelte Palisade am südlichen Terrassenhang. Die Podol-Kultur ist durch eine Gruppe von Brandgräbern und grosse Lehmgruben mit zahlreicher Keramik vertreten. Die grösste Bedeutung wie auch der grösste Beitrag der Grabung liegt in der äneolithischen und spätneolithischen Besiedlung. Eine Hinterlassenschaft der Träger der Badener Kultur sind zahlreiche Speichergruben, Lehmgruben und wahrscheinlich ein Graben. Am Ostrand der Siedlung häuften sich Vorratsgruben mit menschlichen und tierischen Bestattungen. Die Siedlung der Badener Kultur weist mehrere Etappen auf, die meisten Funde gehören in die Phase Úny, weniger zahlreich sind Objekte aus der älteren Phase der Badener Kultur. Die Boleráz-Gruppe ist durch zwei Gruben vertreten.

Besiedlung der Lengyel-Kultur begegnet auf der gesamten untersuchten Fläche. Ausser zahlreichen Kulturgruben und kleinen Lehmgruben tauchten weitere 39 Gräber auf /15 Gräber wurden bei der vorangehenden Grabung entdeckt/, ferner Fundamente grosser Pfostenhäuser mehrerer Typen und eine mächtige Fortifikation. Die Befestigung hat unregelmässig kreisförmigen Grundriss mit dem grössten Durchmesser von etwa 140 m und besteht aus zwei äusseren Spitzgräben von 5 m Tiefe, die im Torraum verbunden sind, und aus einem dritten Graben an der Innenseite, der 3,6 m tief war. In dem breiten Streifen zwischen den beiden äusseren Gräben und dem Innengraben sind drei parallel verlaufende Palisadenrinnen und die zu ihnen gehörenden Pfostenlöcher. Auf dieser Fläche kommen auch grosse Pfostenbauten zum Vorschein. In die Befestigung führten vier Eingänge. Die Befestigung von Svodín steht mit der grossen Anlage der Gräben und dem Gesamtsystem im Rahmen des mitteleuropäischen Neolithikums vereinzelt da. Der zentrale Teil des befestigten Areals wird in den nächsten Jahren untersucht werden. Die rahmenhafte Besiedlung mit der Lengyel-Bevölkerung entfällt in die ältere Stufe der Kultur, gekennzeichnet durch die typische ritzverzierte und bemalte Keramik. Zahlreiche Superpositionen wie auch verschiedenartige Keramik bieten die Möglichkeit zur Präzisierung der inneren Periodisierung dieser Stufe der Lengyel-Kultur.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM POHREBISKA Z 10. STOROČIA V BEŠEŇOVE

Gabriel Nevizánsky

Pracovníci JRD v Bešeňove v júni r. 1974 pri sondážnych prácach súvisiacich s otváraním nového pieskoviska rozrušili kostrové hroby, z ktorých spolupracovník Archeologického ústavu SAV Ľ. Kecskés zachránil jednu nádobu. Obhliadku lokality vykonala Z. Čilinská a neskôr A. Točík. Zistilo sa, že na uvedenom mieste boli zničené tri hroby. Pretože pohrebisko bude ohrozené ťažbou piesku, ústav tu uskutočnil v čase od 15. IX. do 30. X. 1974 záchranný výskum.

Lokalita sa nachádza v katastri obce Bešeňov /okr. Nové Zámky/ v polohe Sírövölgy /Sírdülő/, asi 200 m východne od kóty 126,0, na mieste likvidovaných vinogradov, po ľavej strane cesty z Dolného Ohája do Bešeňova. Poloha Sírövölgy je súčasť komplexu piesočných dún na terase rieky Žitavy, na jej ľavom brehu, a súvisí s už čiastočne skúmanými dunami Kismalomgát a Nagymalomgát. Podľa chotárneho názvu možno súdiť, že už v minulosti sa dostávali na tomto mieste na povrch ľudské kosti. Archeologicky nebola táto poloha zachytená.

Počas výskumu sa odkrylo 36 kostrových hrobov, orientovaných väčšinou v smere SZ-JV /50 %/, v smere ZSZ-VJV bolo orientovaných 14 hrobov /38,88 %/, v smere Z-V 3 hroby

/8,33 %/, s opačnou orientáciou JV-SZ bol jeden hrob /2,77 %/. Hrobové jamy mali tvar viac-menej pravidelného obdĺžnika. Dĺžka hrobov dospelých sa pohybovala od 160 do 125, šírka od 45 do 85 cm a hĺbka od 20 do 60 cm, u detských hrobov dĺžka 115-160 cm, šírka 45-80 cm, hĺbka 30-95 cm. Severný svah duny, kde sa nachádzali najplytšie hroby, bol vystavený silnej erozívnej a denudačnej činnosti.

Mŕtvi boli uložení do hrobu naznak v natiahnutej polohe s vystretými rukami /14 hrobov - 30,55 %/, zriedkavejšie ľavá ruka /3 hroby - 8,33 %/ alebo obe ruky /4 hroby - 11,11 %/ boli zohnuté v lakti a ležali na panve. K vzácnym objavom patrí dvojhrob pravdepodobne ženy a dieťaťa; obe kostry boli v skrčenej polohe a opačne orientované. Vedľa dospelaj osoby sa našiel železný nožík. Rozhádzané kosti sa zistili iba v jednom hrobe.

Polovica odkrytých hrobov /zväčša ženských a detských/ obsahovala inventár, Koráliky a náramky sa našli iba v detských hroboch, kým v hroboch dospelých z okrás boli zastúpené len otvorené alebo zatvorené krúžky a náušnice. Esovitá záušnica sa nenašla ani v jednom hrobe. Vo dvoch hroboch sa zistili liate bronzové gombíky s uškom. V pomerne veľkom počte hrobov sa našli nožíky /v 7 hroboch - 19,44 %/. Keramika bola iba vo dvoch hroboch /5,55 %/, v jednom hrobe sa našiel kosák a kamenný brúsik, vo dvoch hroboch kresacie kamenky.

Výskumom sa podarilo i presnejšie lokalizovať pohrebisko a zistiť jeho približnú rozlohu.

Na základe doterajších výsledkov výskumu možno konštatovať, že v Bešeňove bola odkrytá časť rozsiahlejšieho pohrebiska, ktoré zatiaľ datujeme do polovice 10. stor. Okrem inventára, ktorý má analógie na slovanských pohrebiskách z 9. a 10. stor., objavujú sa tu i podobné nálezy ako na staromaďarských pohrebiskách.

Pohrebisko v Bešeňove môže prispieť predovšetkým k objasneniu problematiky symbiózy slovanského a novoprišlého staromaďarského etnika v 10. stor. Je veľmi pravdepodobné, že toto pohrebisko malo úzky vzťah k sídlisku v polohe Malomgát, ktoré D. Bialeková dotovala do 10.-12. stor. /Bialeková, D.: Záchranný výskum slovanských sídlisk v Nitrianskom Hrádku a Bešeňove. Slovenská archeológia, 6, 1958, s. 393, 401; Bialeková, D.: Záverečná správa z výskumov slovanských sídlisk v Nitrianskom Hrádku a Bešeňove. Slovenská archeológia, 7, 1959, s. 450.

ABDECKUNG EINES GRÄBERFELDES AUS DEM 10. JH. IN BEŠEŇOV. Der Fundort befindet sich im Gemeindekataster von Bešeňov /Bez. Nové Zámky/ in der Flur Sír völgy, etwa 200 m östlich der Kote 126,0 auf einer erhöhten Sanddüne. Bei der Rettungsgrabung wurden 36 Körpergräber abgedeckt, 18 von ihnen enthielten Funde. Das auf diesem Gräberfeld zutage getretene Inventar besitzt Analogien auf slawischen Gräberfeldern aus dem 9.-10. Jh., doch sind auch Funde vorhanden, die auf altmagyarischen Nekropolen des 10. Jh. gebräuchlich sind. Das Gräberfeld von Bešeňov kann aufgrund der bisherigen Grabungsergebnisse in die Mitte des 10. Jh. datiert werden.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA HRADIŠTI V PRAŠNÍKU

Petr Novák

Nad kamenolomom "U Fajnorov" v katastru obce Prašník /okr. Trnava/ provedlo v období od 8. VII. do 30. VIII. 1974 Západosľevenské múzeum v Trnave záchranný výskum na hradišti z halštatského, latenského a hradištného obdobia.

V průběhu výzkumu bylo otevřeno pět sond o rozměrech 4 x 8 m. Všechny sondy se nacházely v prostoru odkrytého buldozerem a připraveném na těžbu kamene.

Sonda I obsahovala v první vrstvě střepový materiál z mladší doby hradištní, v druhé a třetí vrstvě střepy latenské a halštatské keramiky. K latenskému osídlení se váže nález malé železné sekerky ze třetí vrstvy.

Sonda II zachytila částečně porušený halštatský sídlištní objekt; směrem do svahu zate-
saný do skalnatého podloží. Ve výplni chaty se našlo množství mazanice a střepový mate-
riál, ze kterého se podařilo rekonstruovat malý nevýrazný koflík.

Sonda III, položená těsně nad lomovou stěnu, kromě drobných střepů neobsahovala jiné
nálezy.

Sonda IV navazovala na jižní straně na sondu III. Podařilo se v ní zachytit stopy spodní
části chaty, jejíž podlahu pokrývala kulturní vrstva s halštatským střepovým materiálem,
z kterého je možné rekonstruovat větší okřínovitou nádobu s horizontálními plastickými
výčnělky na největší výduti.

Sondou V byla rozšířena západním směrem sonda II za účelem zjištění západní stěny
chaty v sondě II.

V záchranném výzkumu se v následujících letech bude pokračovat v předstihu k těžním
pracím v kamenolomu.

RETTUNGSGRABUNG AUF EINER BURGANLAGE IN PRAŠNÍK. Am Rand der kleinen
Karpaten, im Gemeindekataster von Prašník /Bez. Trnava/, wurde bei Arbeiten in einem
Steinbruch oberhalb eines vorausgesetzten Gebirgsüberganges ein bisher nicht untersuch-
ter Burgwall aus der Hallstatt-, Latène- und der Burgwallzeit gestört. Das bei der Ret-
tungsgrabung des Westslowakischen Museums zu Trnava gewonnene Material aus dem
J. 1974 präziserte die Kulturzuweisung der Lokalität. In den nächsten Jahren wird im
Vorsprung vor den Steinbrucharbeiten mit der Grabung fortgesetzt werden.

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM POHŘEBIŠTĚ ÚNĚTICKÉ KULTURY V TRNAVĚ

Petr Novák

Při stavbě transformátoru v Trnavě "Na Kopánke" bylo porušeno pohřebiště únětické ku-
lturny. Záchranným výzkumem konaným ve dnech 6.-9. III. 1974 byly odkryty pozůstatky dvou
koster uložených na levém boku, hlavou k SV. V hrobě I byl nalezen nízký koflík s ven vyhnu-
tým okrajem a páskovým uchem, náhrdelník z dentáliových trubiček se zavěšenými mušlemi
Cardita partschi a s krátkou bronzovou trubičkou. Pod lebkou se zachoval malý kroužek
z bronzového drátu s přeloženými konci. Z hrobu II se zachoval pouze podobný bronzový
kroužek.

Lze předpokládat, že oba hroby jsou součástí většího pohřebiště, jak naznačuje i nález
další nádoby ze zničeného dětského hrobu. Nálezy jsou uloženy v Západoslovenském muzeu
v Trnavě a jejich podrobnější popis s vyobrazením je v Archeologických rozhledech, 26,
1974, s. 622-625.

RETTUNGSGRABUNG AUF EINEM GRÄBERFELD DER AUNJETITZER KULTUR IN
TRNAVA. Bei der Rettungsgrabung des Westslowakischen Museums zu Trnava in den
Randteilen von Trnava /Flur "Na Kopánke"/ fand man Reste zweier Skelettgräber des
westslowakischen Zweiges der Aunjetitzer Kultur. Aus den Gräben stammen ausser Ke-
ramik zwei Ringe aus Bronzedraht mit übereinandergreifenden Enden und ein Muschel-
halsband.

RAŇE STŘEDOVĚKÁ NÁDOBA Z VLČKOVCE

Petr Novák

Dne 26. III. 1974 předal pracovník JRD Vlčkovce /okr. Trnava/ A. Vašek Západoslaven- skému muzeu v Trnavě nádobu ve střepch. Podle jeho údajů se nádoba našla v prostoru JRD Vlčkovce při bagrování. Nálezové okolnosti nebylo možné pro karanténu ověřit.

Raně středověká nádoba se soudkovitým tělem a profilovaným okrajem je vyrobená z okrově šedého materiálu ostřeného pískem. Na podstavě nádoby je zachovalá plastická zpačka v podobě kruhu s křížem /obr. 50/. Výška je 188 mm.

FRÜHMITTELALTERLICHES GEFÄSS AUS VLČKOVCE. Das frühmittelalterliche Gefäß wurde zufällig beim Baggern in der Gemeinde Vlčkovce /Bez. Trnava/ gefunden und dem Westslowakischen Museum zu Trnava abgegeben. Es ist tonnenförmig, der Rand profiliert und auf der Standfläche befindet sich ein kreisförmiges plastisches Zeichen /Abb. 50/.

NOVÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z LEVÍČ

Ondrej Ožďáni

Archeologický ústav SAV v Nitre realizoval na jeseň r. 1974 pod vedením autora tohto príspevku záchranný archeologický výskum v Leviciach v polohe "Pod Krížnym vrchom", na parcele č. 6297.

Sídlisková lokalita sa nachádza na severnom okraji mesta Levíc, na ľavom brehu riečky Podľuzianky, vpravo od cesty v smere Levice – Hronský Beňadik. Rozprestiera sa na terénnej vlně s rozlohou ca 2 ha, ktorú vytvorila piesočná duna. V roku 1973 bola temer celá plocha lokality zničená hlbokou orbou – riglovaním, a v čase výskumu jej hrozila úplná devastácia zemnými prácami v súvisi s výstavbou novej cesty.

Sondážnymi prácami sa odkryla plocha 200 m². Hlboká orba, ktorá siahala až do hĺbky 80-100 cm, úplne porušila stratigrafiu, preto materiál získaný počas výskumu zo sond má zberový charakter.

Výskumom a zberom sa získala menšia kolekcia silexov, kamenných sekeromlatov a množstvom keramického materiálu, ktorý podľa kultúrnej príslušnosti môžeme zaradiť ku kultúre s volútovou keramikou /obr. 48: 6, obr. 49: 2, 5/, k železovskej skupine, ku kultúre s kanelovanou keramikou /obr. 48: 1-10, 12, 13, obr. 49: 1, 4/ a čačianskej kultúre /obr. 48: 11/. Najväčšia koncentrácia nálezov pochádza z obdobia kultúry s kanelovanou keramikou, čo poukazuje na to, že v tom čase bola lokalita intenzívne osídlená. Okrem keramiky možno do tohto obdobia zaradiť i štyri sekeromlaty vo fragmentoch /obr. 48: 4, 5, 8/.

Podarilo sa preskúmať a zdokumentovať aj orbou čiastočne zničenú pec v sonde II. Pec mala kruhový pôdorys s priemerom 150 cm, bola zahĺbená do pieskového podlažia 100 cm od úrovne dnešného terénu a zaklenutá hlinenou kopulou. Vnútri objektu sa našli väčšie kusy mazanice z vnútornej konštrukcie pece a množstvo keramického materiálu. V peci a pod jej dnom, ktoré tvorila 5 cm hrubá vrstva vypálenej hliny, sa zistili dva fragmenty kamenných sekeromlatov.

Za výnimočný nález z pece treba považovať hrudku organickej zuhoľnatenej hmoty, nájdenú na vnútornej strane fragmentu dna väčšej amforovitej nádoby; podľa predbežného rozboru E. Hajnalovej sa táto hmota skladá zo zrníek ľanu. Pec možno na základe získaného materiálu /obr. 48: 3, 7/ jednoznačne datovať do stredného eneolitu a zaradiť ku kultúre s kanelovanou keramikou. V tejto kultúre je tento typ pecí známy už zo starších nálezov na juhozápad-

nom Slovensku /Hrala, J. - Moucha, V., Archeologické rozhledy, 5, 1953, s. 305-308; Knor, A., Archeologické rozhledy, 4, 1952, s. 244/.

V priebehu výskumu sa zistila a bola preskúmaná aj časť ďalšieho objektu - laténskej pece s roštom, ktorá sa nachádzala v areáli administratívnych budov, ca 250 m severovýchodne od uvedenej lokality. Napriek značnému rozrušeniu pece výkopom odpadového kanála sa zistilo, že bola preklenutá hlinenou kopulou a znhĺbená 130 cm do pieskového podlažia. Vlastné ohnisko spevňoval veniec väčších neopracovaných kameňov. V peci sa našla laténska keramika v zlomkoch. V tesnej blízkosti pece sa zistil železný predmet, azda pracovný nástroj /obr. 49: 3/. Pec pravdepodobne slúžila na vypaľovanie keramiky a bola vybudovaná na mieste neolitického sídliska, o čom svedčia nálezy volútovej keramiky.

Napriek tomu, že skúmaná lokalita bola rozrušená hlbokou orbou, výsledky záchranného výskumu potvrdili dôležitosť územia dolného Pohronia, ktoré svojou výhodnou geografickou polohou a optimálnymi prírodnými podmienkami zohralo významnú rolu v pravekom a časno-dejinnom vývoji juhozápadného Slovenska.

NEUE SIEDLUNGSFUNDE AUS LEVICE. Das Archäologische Institut der SAW zu Nitra realisierte in Levice in der Flur "Pod Krížnym vrchom" im Herbst 1974 eine Rettungsgrabung, bei welcher mehrfache Besiedlung der Fundstelle im Verlauf der Urzeit festgestellt wurde. Das wertvollste Grabungsergebnis sind zwei Öfen, von denen einer aufgrund der Keramik der Kultur mit kannellierter Keramik angehört, der zweite ist ein latènezeitlicher Ofen mit Rost und Kuppel. Ausser diesen Objekten gewann man eine grosse Menge von Spiralband- und kannellierter Keramik und mehrere Gefässscherben aus der jüngeren Bronzezeit wie auch Spalt- und geglättete Steinindustrie /Abb. 48 und 49/. Die urzeitliche und frühgeschichtliche Siedlung von Levice lieferte einen Beitrag zur Aufklärung von Fragen der urzeitlichen Entwicklung der Gesellschaft und der handwerklichen Produktion in der Südwestslowakei im unteren Grantal.

VÝSKUM MOHYLY Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V DEDINKE

Jozef Paulík

V septembri a októbri r. 1974 preskúmali pracovníci Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave pod vedením autora tohto príspevku ďalšiu mohylu čačianskej kultúry v Dedinke /okr. Nové Zámky/. Objekt sa nachádzal v polohe Jelení kút a pred výskumom mal priemer okolo 20 m a výšku zhruba iba 1 m. Mohyla sa spočiatku skúmala sondami /1-9/ a odkrývaním menších plôch, neskôr po vypracovaní profilov, najmä profilu J-S, sa pri výskume použil buldozér.

Uprostred mohyly na úrovni niekdajšieho terénu sa zistili okrajové časti centrálnej hranice /plocha s rozmermi 4,6 x 3,8 - hrob I/. V jej strede sa nachádzala štvoruholná hrobová komora, ktorej obsah bol pravdepodobne už v mladšej dobe bronzovej pietne vyzdvižený. Nad centrálnym hrobom navrášili vykonávatelia pohrebných obradov menšiu mohylu, ku ktorej pripojili technikou stavania čačianskych mohýl ďalšie plášte. Pod niektorými z nich, opäť v zhode so zložitým pohrebným rítom pri pochovávaní vedúcich členov spoločnosti v mohylách, sa nachádzali menšie vedľajšie žiarové hrobové celky /hroby I-IV/. Súdiac podľa nálezov, vo všetkých hroboch boli pochované ženy, resp. dievčatá. Najbohatší z nich bol hrob II; tu vedľa prepálenej plochy s rozmermi 2,4 x 1,3 m, na ktorej stála pôvodne hranica, sa nachádzala menšia hrobová jama. Na jej dne boli na kôpke nedohorené koštičky a nad nimi bronzové predmety, vyzbierané zo zvyškov po kremácii zomrelej. Celok bol pokrytý skupinou nádob /niektoré z nich boli obrátené dnom nahor/.

V bronzovom inventári hrobu II možno rozlíšiť šperky /jednodielna drôtená spona, tordovaný nákrčník, čelenka zdobená rytím, krúžok do vlasov, náramky a i./, súčiastky odevu /ihlica, plechové nášivky, terče a i./ a atribúty pohlavia, resp. zamestnania zomrelej /ihla, šidlo/. Zvláštnu skupinu predstavovali v hrobovom celku závesky-amulety /závesok

v podobe presýpacích hodín, listovitý a krúžkovitý závesok/. Čo do celkového bohatstva predstavuje hrob II /našlo sa v ňom okolo 100 bronzových predmetov/ paralelu bohatého hrobu II v Čake. Tam však šlo o hrob muža, ktorý bol nástupcom vo funkcii muža pochovaného v centrálnom hrobe, kým v Dedinke bola v hrobe II pochovaná mladá žena, pravdepodobne manželka mŕtveho v ústrednom hrobovom celku. Vo vedľajších hroboch mohly v Dedinke - podobne ako v hroboch koltskej mohly - boli pochovaní jedinci, ktorí dobrovoľne podstúpili smrť alebo boli obetovaní v súvisi s úmrtím významného člena súvekej spoločnosti, pravdepodobne rodového alebo kmeňového náčelníka.

UNTERSUCHUNG EINES HÜGELGRABES AUS DER JÜNGEREN BRONZEZEIT IN DEDINKA. Das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava verwirklichte im J. 1974 eine Abdeckung des Hügelgrabes der Čaka-Kultur in Dedinka /Bez. Nové Zámky/. Das Hügelgrab hatte vor der Grabung einen Durchmesser von etwa 20 m und ungefähr eine Höhe von 1 m. In Hügelmitte erfasste man Randteile des Scheiterhaufens und eine Grabkammer, deren Inhalt wahrscheinlich bereits in der jüngeren Bronzezeit pietätvoll gehoben worden war. Über dem zentralen Grab befand sich eine kleinere Hügelanschüttung und daran waren weitere Hügelmäntel angeschlossen; unter einigen von ihnen befanden sich Brandgräber /I-IV/. Den Funden nach zu urteilen, waren in allen Frauen bzw. Mädchen bestattet. Am reichsten war das Grab II, das ausser Gefässen rund 100 Bronzegegenstände enthielt /Schmuck, Gewandbestandteile, Anhänger-Amulette u. a. /. Die im Grab II bestattete Frau war wahrscheinlich die Gattin des Toten im zentralen Grabverband. In den Nebengräbern des Hügelgrabes waren Individuen bestattet, die freiwillig starben oder im Zusammenhang mit dem Tod eines bedeutenden Mitglieds der damaligen Gesellschaft geopfert wurden, der im zentralen Grab des Hügelgrabes bestattet war. Es war wahrscheinlich ein Sippen- oder Stammeshäuptling.

PREDHISTORICKÉ A VČASNODEJINNÉ NÁLEZISKO V KOMJATICIACH

Juraj Pavúk

Predmetom tohto príspevku je správa o archeologických nálezoch zozbieraných členmi Vlastivedného krúžku pri Základnej deväťročnej škole v Komjaticiach /okr. Nové Zámky/, ktorý vedie učiteľ S. Podhorec, a o hroboch, ktoré členovia tohto krúžku objavili.

Všetky nálezy pochádzajú z lokality v polohe Homolka, ktorá sa nachádza vo východnej časti obce po ľavej strane cesty z Komjatíc do Červeníka, kde odbočuje novovybudovaná Hviezdoslavova ulica, ktorá v polohe Homolka vyúsťuje. Nálezisko je na miernej vyvýšenine a v minulosti bolo obmývané meandrami ramena rieky Nitry. Pri úprave a rekultivácii terénu tu členovia spomenutého krúžku zozbierali početné črepy keramiky, mazanicu a zvieracie kosti. Pri dodatočnej obhliadke lokality /po jej rekultivácii/ vyskytovali sa na povrchu len ojedinelé nálezy. Výber nálezov prevzal Archeologický ústav SAV v Nitre na spracovanie.

V zozbieraných nálezoch dominuje keramika lengyelskej kultúry, dokladajúca dva sídliskové horizonty. Väčšina keramiky patrí do II. stupňa spomenutej kultúry, charakterizovaného bielym pastóznym maľovaním na červenom podklade. V Komjaticiach sú z tohto stupňa, ktorý bol naposledy charakterizovaný na základe nálezov z Pečeniad /Pavúk, J.: Nové nálezy lengyelskej kultúry na Slovensku. Slovenská archeológia, 13, 1965, s. 27-50/, zastúpené väčšie dvojkonické nádoby s polguľovitými pupčekmi na lome a pod okrajom, ktorý býva rovný, zosilnený i presekávaný /obr. 51: 2, 4, 5-7, 9/, fragmenty väčších nádob s hrdlom s plochými trojuholníkovými alebo zobákovitými, hore ohnutými výčnelkami nad lomom, putne s vodorovnými a zobákovitými uchami /obr. 51: 8/, konické misy s vyhnutým ústím s lomom v hornej polovici /obr. 51: 1/ a fragmenty nádob s nízkymi dutými nôžkami. Prevláda keramika s rovným, trochu drsným povrchom, vyskytuje sa však aj leštená keramika /hlavne misy/, vyrobená z hliny s prímiesou jemného piesku, na povrchu sivohnedá, svetlohnedá alebo sivočierna. Na niekoľkých fragmentoch sú stopy po červenej farbe vo dvoch

odtieňoch, po bielej farbe sa zachovali iba nepatrné stopy. Tenkostenná keramika je zastúpená len malými fragmentmi sivej a žltohnedej farby. Komjatice sa stávajú popri Nitrianskom Hrádku /poloha Hoferské role; Pavúk, J. - Šiška, S.: Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska. Slovenská archeológia, 19, 1971, s. 339-340/ druhým náleziskom tohto stupňa lengyelskej kultúry na dolnom Ponitří. Niektorými charakteristickými detailmi je keramika z Komjatíc bližšia ku keramike z Pečeniad než ku keramike z Nitrianskeho Hrádku. Pretože Komjatice a Nitriansky Hrádok ležia pomerne blízko seba, diferencie môžu byť znakom istej chronologickej odlišnosti.

Fragment okraja nádoby so zátkovitým, rovno zrezaným výčnelkom, ďalší fragment okraja s malým uškom vychádzajúcim z okraja nádoby, ako i fragmenty dutých, zvoncovite profilovaných nôžok a sivých dvojkónických pohárikov s malými pupčekom na lome reprezentujú už mladší, eneolitický horizont osídlenia lengyelskej kultúry, veľmi pravdepodobne ludanickej skupiny.

Medzi zozbieranými nálezmi sa nachádzajú ešte dva malé hlinené valcovité, pozdĺžne prevrtnané koráliky /d. 3 cm, $\emptyset$ 1,4 a 2 cm/, tvarom i veľkosťou pripomínajúce spondylové koráliky vyskytujúce sa aj v období lengyelskej kultúry; mohli by preto patriť k tunajšiemu lengyelskému osídleniu.

Ojedinelými fragmentmi je zastúpená aj kultúra s kanelovanou keramikou. K najtypickejším patrí fragment džbánka alebo amforky so zvislými kanelúrami na vydutí /obr. 51: 10/.

Ďalšiu početnejšiu skupinu nálezov tvorí slovanská keramika z 9.-10. stor. /obr. 52/.

V polohe Homolka objavil v r. 1974 študent J. Kelemen z Komjatíc dva kostrové hroby.

Jeden z hrobov sa nachádzal na východnom okraji vyvýšeniny, asi 200 m severne od okraja záhrady za domom pop. čís. 888 /majiteľ Tököly/ na Hviezdoslavovej ulici a bol objavený v profile ryhy na vodovodné potrubie. Kostra 3-5 ročného dieťaťa ležala v skrčenej polohe na ľavom boku, hlavou orientovaná na juhovýchod. Zistila sa v hĺbke 60 cm, hrobová jama sa nečrtala. Pred kostrou medzi lakťami a panvou bola uložená malá miska a v oblasti hrudníka sa nachádzali drobné spondylové koráliky /zozbieralo sa ich 89/.

Miska má rovné dno, roztvorené ústie, slabý lom v polovici výšky a na ňom štyri symetricky rozmiestnené malé nalepené pupčeky, povrch je sivohnedý, hladký, čiastočne leštený, na lome sivý, v hline prímies plesku; v. 3,7 cm, $\emptyset$ ústia 11 cm, $\emptyset$ dna 3,4 cm /obr. 53: 1/.

Koráliky sú vyrobené z mušle Spondylus g. Ich priemer sa pohybuje od 0,7 do 0,95 cm, priemer otvoru dosahuje 0,25 až 0,5 cm, hrúbka korálikov 0,1-0,52 cm. Prevládajú koráliky s priemerom okolo 0,7 cm a väčšina dosahuje hrúbku okolo 0,3 cm. Zdá sa, že boli narezané z 3-4 spondylových rúrok /obr. 53: 2/.

Podľa jedinej málo typickej misky a korálikov hrob je jednoznačne z obdobia lengyelskej kultúry. Na presnejšie zaradenie v jej rámci nie je dostatok kritérií, no podľa tvaru a úpravy povrchu misky možno hrob s veľkou pravdepodobnosťou pripísať ludanickej skupine, pre ktorú sú podobné misy zo všetkých stupňov lengyelskej kultúry najtypickejšie.

V bezprostrednej blízkosti detského hrobu sa ďalšie hroby v ryhe nevyskytli.

Asi 250 m severne od opísaného hrobu sa v tej istej ryhe našla ďalšia kostra dospelého jedinca v skrčenej polohe, ležiaca na pravom boku, orientovaná v smere J-S a obličajovou stranou lebky obrátená na východ. Kostra sa nachádzala v čiernej fľovitej vlhkej zemi, hrobová jama sa nečrtala. Hrob neobsahoval žiaden inventár, jeho kultúrnu príslušnosť nemožno určiť a nedá sa ani stanoviť, či súvisí s hrobom lengyelskej kultúry alebo dokonca s hrobmi nitrianskej skupiny, ktoré boli r. 1971 objavené pri stavbe domu Jozefa Smolárika vo vzdialenosti asi 500 m na Hviezdoslavovej ulici.

Príležitostne zachránené nálezy z polohy Homolka ukazujú, že ide o pomerne bohaté, mnohokultúrne nálezisko. Ďalšia výstavba rodinných domov na Hviezdoslavovej ulici môže pokračovať iba v smere náleziska, preto bude potrebné v najbližšom čase v miestach terajšieho vyústenia ulice urobiť archeologický výskum, ktorý podľa doterajších nálezov by mohol priniesť závažné poznatky a nálezy.

VOR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE FUNDSTELLE IN KOMJATICE. Im Gemeindekataster von Komjatice /Bez. Nové Zámky/ wurden in der Flur Homolka bei Rekultivierung des Geländes von Schülern der örtlichen Schule zahlreiche archäologische Funde aufgefunden. Später erfasste man auch zwei Skelettgräber. Die Fundstelle liegt auf einer kleinen Anhöhe, die früher von Flussarmen der Nitra umspült war.

Die aufgefundenen Funde gehören überwiegend der Lengyel-Kultur an; die Keramik /Abb. 51: 1-9/ meldet sich grösstenteils in die II. Stufe dieser Kultur, gekennzeichnet durch weisspastos auf roter Unterlage bemalte Keramik. Die Funde weisen viele übereinstimmende Merkmale mit der Keramik aus Pečeňady auf. Ein geringerer Teil der Lengyel-Keramik vertritt die Ludanice-Gruppe. Von Trägern der Lengyel-Kultur stammen wahrscheinlich auch zwei Tonperlen, die mit ihrer Form und Grösse an Spondylusperlen erinnern.

Durch einige Fragmente ist die klassische Badener Kultur vertreten /Abb. 51: 10/. Eine weitere zahlreich vertretene Fundgruppe bildet slawische Keramik aus dem 9.-10. Jh. /Abb. 52/.

Im Graben für Wasserleitungsrohre wurde ein Kindergrab mit einem Linkshocker gestört. Sein Inventar bildet eine kleine Schüssel und 89 Perlen der Muscheln Spondylus g. /Abb. 53: 1, 2/. Das Grab kann der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur angehören. 250 m nördlich von diesem Grab wurde ein weiteres Hockerskelett gestört /ohne Inventar/. Beim Bau von Familienhäusern in der Nachbargasse stellte man ein Gräberfeld der Nitra-Gruppe fest.

SÍDLISKO BADENSKEJ KULTÚRY V LEVICIACH

Juraj Pavúk

Na severnom okraji Levíc, po pravej strane cesty do Tlmačov a Podlužian, sa počas stavby veľkej transformačnej stanice pri zemných prácach zistili početné archeologické objekty. Nálezisko je na nízkej rovinatej terase Hrona; medzi terasou a riekou, čiastočne v jej inundačnom území, tečie potok Podlužianka.

Obhliadku lokality uskutočnil autor tohto príspevku v apríli r. 1974 už v pokročilom štádiu výstavby, keď odhumusovanie i väčšina výkopových prác boli už ukončené. Nálezy sa vyskytovali v 120-150 m širokom páse paralelne s cestou po celej dĺžke západnej časti areálu stavby. V jej východnej časti, kde boli vykopané základy pre stožiare vysokého napätia, sa už nevyskytovali žiadne nálezy, tu však bol pôvodný terén znížený asi do hĺbky 150 cm, preto archeologické objekty v týchto miestach mohli byť úplne odstránené.

V profiloch hlbokých výkopov pre základy budov sa črtali viaceré jamy väčších rozmerov. Z technických príčin nebolo možné objekty podrobnejšie preskúmať. Podľa nepočetných črepov pri povrchu profilov väčšina objektov patrí badenskej kultúre, ktorej doklady sa na blízkom okolí vyskytovali najčastejšie. Pri severnom okraji stavby sa pri ručnom kopaní rýh našla kónická miska s rovným dnom a slabo vyhnutým okrajom, pod ktorým je malé tunelovité uško a nad ním /na mierne vytiahnutej časti okraja/ sú nízke, pretlačením oddelené výčnelky - pôvodne boli pravdepodobné štyri /obr. 54/. Misy tohto druhu sa vyskytujú v staršom stupni klasickej badenskej kultúry.

Nepočetné nálezy dokladajú aj osídlenie v mladšej dobe bronzovej.

Tesne pri okraji mesta Levíc, po pravej strane cesty do Tlmačov, nachádza sa rozsiahle sídlisko badenskej kultúry i z mladšej doby bronzovej /velatická kultúra/. Sídlisko je situované na tej istej terase ako lokalita v areáli transformačnej stanice, od ktorej je vzdialené asi 600 m, teda pravdepodobne ide o jeden sídliskový areál.

SIEDLUNG DER BADENER KULTUR IN LEVICE. Beim nördlichen Stadtrand von Levice wurden an der rechten Seite des Weges nach Tlmače und Podlužany auf einer niederen Granterrasse beim Bau einer grossen Transformationsanlage zahlreiche archäologische Objekte gestört. Bei der Begehung des Bauplatzes gewann man Funde aus der älteren Stufe der klassischen Badener Kultur und spätbronzezeitliche Keramik. /Abb. 54./

Juraj Pavúk - Peter Romsauer

Pri budovaní závlahových zariadení v Komjaticiach /okr. Nové Zámky/ boli porušené viaceré archeologické objekty. Nálezisko leží východne od obce, po pravej strane cesty z Komjatíc do Černíka, oproti rozsiahlej štrkovni na sever od cesty. V areáli štrkoviska pri pravidelnom odhumusovaní priľahlých polí sa objavujú archeologické objekty z rôznych období praveku. Novozistená lokalita je na miernej vyvýšenine, presahujúcej okolité inundačné územie o 2,5-3 m a tiahnucej sa popri ceste do Černíka v dĺžke 1 km. Rieka Nitra tu tečie asi 700 m od východného okraja vyvýšeniny, ktorej šírka nepresahuje 400 m. Východne i západne od lokality tiekli pred reguláciou ramená Nitry. Na poli s rozlohou ca 20 ha boli v smere kolmo na cestu Komjatice - Černík vyhlbené štyri ryhy hlboké do 120 cm, ktoré pretínali vyvýšeninu v smere S-J. Dve ryhy boli pri okraji vyvýšeniny, tretia viedla približne jej stredom oproti betónovému mostíku na ceste, štvrtá viedla paralelne s cestou.

V západnej ryhe /smenom k obci/ a v ryhe paralelnej s cestou neboli žiadne archeologické nálezy. V stenách strednej ryhy na chrbte vyvýšeniny sa črtali jamy nepravidelných tvarov, zväčša splývajúce s hrubou sivočiernou humusovitou vrstvou. V profiloch, vo vyhodenej zemine a menej i na okolitom povrchu sa vyskytovali nepočetné črepy. Okrajové črepy a črepy z tiel esovite profilovaných nádob s hnedým povrchom, vyrobených z piesčitého materiálu a opatrených malými hrotitými pupčekmi /obr. 55: 3-5/, dokladajú osídlenie lengyelskej kultúry. Keramika tohto druhu sa vyskytuje najčastejšie v staršom stupni lengyelskej kultúry s maľovanou a rytou keramikou /Nitriansky Hrádok, Svodín, Koláry/. Aj napriek absencii typickej rytej keramiky možno s veľkou pravdepodobnosťou pripísať toto sídlisko uvedenému stupňu lengyelskej kultúry.

Ďalšie nálezy sa vyskytli v ryhe na východnom okraji vyvýšeniny vedľa agátového lesa /bažantnice/, 700 m od terajšieho koryta rieky Nitry. Vyvýšenina tu už prechádza do inundácie. Na úseku 80-150 m od cesty sa v ryhe vyskytovali plytko zahĺbené jamy so sivou výplňou, nevelmi odlišnou od humusovitej pôdy. Tu sa našiel fragment súdkovitej grafitovej nádoby so zosilneným okrajom a fragmenty sivočiernej laténskej keramiky, vytočenej na kruhu /obr. 55: 1, 2/.

Fragment v ruke robenej misy /Ø dna asi 11 cm, v. 10 cm/ s prehnutým a vyhnutým ústím a najväčším vydutím v hornej tretine /obr. 55: 6/, spolu s hrubostennou keramikou zdobenou nechťovými vrypmi a širokými ryhami usporiadanými do kosoštvorcovej siete, patria do staršej doby rímskej.

Podobných sprásových a pieskových vyvýšení je po oboch stranách rieky Nitry viacej a bolo by im treba venovať väčšiu pozornosť, najmä v súvisi s postupným budovaním závlahovacích sústav, pretože na mnohých z nich sa pri rekultivácii a rôznych terénnych úpravách ničia celé archeologické náleziská.

SIEDLUNG AUS DEM NEOLITHIKUM, DER LATÈNE- UND RÖMISCHEN ZEIT IN KOMJATICE. Beim Bau einer Berieselungsanlage östlich der Gemeinde Komjatice /Bez. Nové Zámky/, im Inundationsgebiet des Nitra-Flusses, wurden auf einer mässigen Anhöhe in zwei Gräben archäologische Objekte angeschnitten. Bei der Begehung der Fundstelle beobachtete man in der Mitte der Anhöhe Funde der älteren Lengyel-Kultur und am Ostrand der Anhöhe, 700 m vom Fluss entfernt, Besiedlung aus der Latène- und der römischen Zeit. /Abb. 55/

Juraj Pavúk - Peter Romsauer

V súvislosti s prípravou plánovanej výstavby Chemických závodov J. Dimitrova v katastri obce Obid /okr. Nové Zámky/ uskutočnil Archeologický ústav SAV v Nitre na jar r. 1974 prieskum na miestach určených na výstavbu závodu. Obec Obid sa nachádza 6 km juhozápadne od Štúrova na vysokej dunajskej terase, ktorej pri Štúrove dominuje kóta 132,2 /Boží kopec/. Pri dunajskom kilometri 1723 terasa ustupuje od terajšieho koryta Dunaja a južne od obce je už od rieky vzdialená 1,3 km. Pri spomenutom kilometri vteká do Dunaja malý, dnes už zregulovaný potok, odvodňujúci územie pod terasou. Južne od obce vteká do Dunaja ďalší potok, pretekajúci východnou časťou Podunajskej nížiny. Terasa prevyšuje územie bezprostredne na ľavom brehu Dunaja priemerne o 10-13 m. Prieskumom sa zistilo sedem lokalít, väčšina z nich nebola doteraz známa /obr. 56/.

Nálezisko 1 je v polohe Lesklý jarok, 400-750 m od brehu Dunaja, východne od hospodárskych budov JRD. Pred reguláciou bolo toto územie pravidelne zaplavované. Stopy po osídlení sa zistili len na mierne vyvýšených miestach. Neveľmi charakteristické črepy môžu patriť do mladšej až neskorej doby bronzovej. Sporadicky sa vyskytli aj fragmenty stredovekej keramiky z 13. stor.

Západne od tejto lokality pri severnom okraji hospodárskych budov JRD skúmala Z. Lipťáková slovansko-avarské pohrebisko, no korešpondujúce osídlenie v priľahlej časti sa nezistilo.

Nálezisko 2 sa nachádza v polohe Pod Konopnicami, 400-800 m od Dunaja, bezprostredne nad mostom cez regulovaný potok. Terasa sa v týchto miestach ostro zvažuje k inundačnému územiu. Na miernom svahu sa vyskytovali fragmenty mladšej lineárnej keramiky. Je to zatiaľ prvé nálezisko zistené v bezprostrednom susedstve rozsiahleho sídliska kultúry s mladšou lineárnou keramikou, skúmaného v Štúrove v areáli závodu Juhoslovenské celulózy a papierne. Zistená lokalita je situovaná asi 650 m západne od predpokladanej hranice skúmanej osady v Štúrove. Pre malý počet nálezov nemožno stanoviť ich vzájomný chronologický vzťah.

Časť nevýrazných črepov možno zaradiť do neskorej doby bronzovej. Fragment dna nádoby zhotovenej na kruhu dokladá osídlenie v období laténskej kultúry. Slovanské osídlenie je doložené črepami z tiel nádob vyhotovených na kruhu, zdobených vlnovkami.

Nálezisko 3 je bezprostredne pri východnom okraji Obidskej pustatiny, na miernom svahu terasy. Našli sa tu hrubé i tenkostenné zdobené črepy mladšej lineárnej keramiky; črepy z nádob zhotovených na kruhu a zdobených viacnásobnými vlnovkami patria do slovanského obdobia. Východne od severného okraja hospodárskeho dvora sa vyskytli charakteristické črepy zo staršej doby rímskej /obr. 57: 6-9/, slovanskej /8.-9. stor./ a zo stredoveku.

Nálezisko 4 sa zistilo v severozápadnej časti hospodárskeho dvora na Obidskej pustatine, kde sa v opustených silážnych jamách črtali objekty s nepravidelnými profilmi. Nájdená mazanica a ojedinelé črepy datujú objekty do mladšej doby bronzovej /velatická kultúra?/.

Nálezisko 5 je situované na dolnej časti terasy medzi vinohradmi a južnou časťou Obidskej pustatiny. Na nepooranom poli sa tu našli pomerne početné črepy; tie z nich, ktoré sú datovateľné, patria do doby rímskej. Fragment dna, a okraja sivej rímskoprovinciálnej keramiky a črepy nádob zhotovených v ruke a zdobených hrebeňom i nechťovými vrypami /obr. 57: 1-5/ datujú sídlisko do staršej doby rímskej.

Nálezisko 6 leží 700 m východne od obce, na okraji vysokej terasy vo vinohradoch. Nájdený fragment ľudskej lebky a urna podporujú predpoklad, že tu bolo pohrebisko. V blízkom okolí sa našli črepy - pravdepodobne zo staršej doby bronzovej, ktoré však nemusia nesúvisieť s pohrebiskom.

Nálezisko 7 je západne od Obidu, 400-600 m od kríža na okraji obce. Na vysokej terase nad strmým svahom, vo vinohradoch a na priľahlých poliach sa tu vyskytli nepočetné netypické črepy, z ktorých časť možno datovať do neskorej doby bronzovej /podolská kultúra?/.

Výsledky prieskumu ukazujú na pomerne intenzívne osídlenie dunajskej terasy počas viacerých období praveku a včasnej doby dejinnej. Najintenzívnejšie osídlenie, doložené charakteristickými nálezmi, je z obdobia kultúry s mladšou lineárnou keramikou, z doby rímskej

a slovanskej /8.-9. stor./. Osídlenie sa koncentrovalo hlavne na terase, ale nálezisko 1 dokladá, že i v nižšie položených miestach v tesnej blízkosti Dunaja treba rátať s existenciou ďalších lokalít.

V budúcnosti by bolo žiaduce venovať pozornosť v primeranej miere prieskumu celej dunajskej terasy, najmä so zreteľom na plánovanú výstavbu veľkého vodného diela. To sa týka aj menších prítokov Dunaja, ktoré tečú Podunajskou nížinou na pomerne dlhom úseku a vzhľadom na vodný režim i pôdne pomery tejto oblasti poskytovali vhodné podmienky na osídlenie.

ERGEBNISSE DER GELÄNDEBEGEHUNG IN OBID. Auf dem Bauplatz für eine geplante chemische Fabrik auf einer Donauterrasse im Gemeindekataster von Obid /Bez. Nové Zámky/ erfasste man bei einer Begehung insgesamt sieben Fundstellen, auf denen Besiedlungsreste der Träger der jüngeren linearkeramischen Kultur, ferner aus der älteren, jüngeren und späten Bronzezeit, aus der Latène-, römischen und slawischen Zeit entdeckt wurden. Ausserdem erschienen unterhalb der Terrasse, im Inundationsgebiet der Donau, auf kleinen Erhebungen Funde aus der jüngeren und späten Bronzezeit und aus dem Mittelalter.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V PEČEŇADOCH

Juraj Pavúk - Ladislav Veliačik

V marci roku 1974 oznámil J. Bambas z Piešťan Archeologickému ústavu SAV, že v Pečeňadoch /okr. Trnava/ boli pri kladení vodovodného potrubia rozrušené archeologické objekty. Obhliadku lokality urobil pracovník ústavu D. Janek a prevzal nálezy zopzbierané objaviteľom. Po ďalšej obhliadke náleziska autormi tohto príspevku bolo rozhodnuté uskutočniť tu záchranný výskum.

Nálezisko je situované na vysokej terase nad Dudváhom severne od obce, po pravej strane cesty z Pečeniad do Veľkých Kostolian, pod terasou západne od severnej časti areálu čerpacej a čistiacej stanice. Lokalita bola porušená veľkou ryhou na vodovodné potrubie, smerujúce do Jaslovských Bohuníc. V podobnej ryhe, vedúcej paralelne 10 m južne, bol uskutočnený záchranný výskum v roku 1962 /Pavúk, J.: Nové nálezy lengyelskej kultúry zo Slovenska. Slovenská archeológia, 13, 1965, s. 27-50/. Profily obidvoch rýh poskytli dobrý prehľad o mnohonásobnom osídlení náleziska počas viacerých období praveku i včasnej doby dejinnej. V roku 1962 zistila sa v spomenutej ryhe mladšia lineárna keramika, železovská keramika, keramika boľaráskej skupiny, polozemnica laténskej kultúry a klenbovej pece z 12. stor. V ryhe z roku 1974 sa vyskytla staršia i mladšia lineárna keramika, veľké hliniská lengyelskej kultúry s bielo maľovanou keramikou, objekty velatickej kultúry a torzo klenbovej pece z 11.-12. stor.

Záchranný výskum roku 1974 sa upriamril sondami I-III na menšie samostatné objekty a miesta s väčšou koncentráciou nálezov v stenách ryhy. V sonde I /300 x 130 cm/, lokalizovanej v severnej stene ryhy, sa zistili nepočetné nálezy z mladšej doby bronzovej a z neolitu. Približne v polovici ryhy, v miestach s najväčšou koncentráciou nálezov lengyelskej a velatickej kultúry, boli vyhlbené ďalšie dve zisťovacie sondy.

V sonde II /300 x 120 cm, h. 110 cm/ sa v hornej časti vyskytovali prevažne črepy keramiky velatickej kultúry, hlbšie prevládali nálezy lengyelskej kultúry. Sporadicky sa vyskytovali aj fragmenty mladšej lineárnej a železovskej keramiky.

V sonde III /300 x 100 cm, h. 130 cm/, v južnej stene ryhy, sa v hornej časti zistili nepočetné črepy keramiky velatickej kultúry, v spodnej časti dominovali nálezy lengyelskej kultúry.

Medzi novoobjavenými nálezmi si zasluhuje osobitnú pozornosť staršia lineárna keramika /obr. 58: 4/. Fragment putňovitej, stredne hrubej nádoby sivej farby je zdobený na celom

povrchu časťou trojlineárnej špirály a trojlineárneho meandra; výzdoba je vyhotovená širokou plytkou žliabkovou ryhou; táto nádoba patrí k typickým tvarom staršej lineárnej keramiky. K tejto keramike patrí aj fragment tenkostennej bikónickej nádoby so zaobleným lomom, zdobený trojicou užších žliabkových vertikálnych rýh a časťou obiehajúcej vlnovky. Podľa typických, zvisle preseknutých výčnelkov i rastlinných prímiesí v materiáli možno k staršej lineárnej keramike priradiť aj časť hrubostennej keramiky. Tieto nálezy pochádzajú s veľkou pravdepodobnosťou z neskoršieho vývojového úseku staršej lineárnej keramiky; spolu s novozískanými nálezmi z Krakovian rozširujú počet sídlisk tejto kultúry na západnom Slovensku.

Nálezy mladšej lineárnej keramiky a železovskej skupiny sú nepočetné a nevýrazné. Pozornosť si zasluhuje len jeden fragment antropomorfnej plastiky /obr. 58: 1/. Ide o torzo plastiky ľavej ľudskej nohy s dobre vymodelovaným chodidlom, vyznačenými prstami a členkom. Na vonkajšej strane lýtky sú zvislé, pri členku sa zbiehajúce ryhy prerušené okrúhlou jamkou. Podľa zachovaného torza nemožno rozhodnúť, či ide o časť samostatnej antropomorfnej plastiky, alebo o fragment antropomorfnej nádoby.

Lengyelská keramika korešponduje s keramikou z objektov 2 a 3, objavených a preskúmaných v roku 1962. Prevládajú črepy z hrubostenných dvojkonických nádob so zosilneným a presekávaným okrajom /obr. 59: 2, 3, 6/ s viacerými druhmi polguľovitých pupčiek /obr. 59: 1, 2, 5/. Vodorovné a zobákovite ohnuté, zvisle prevrátené uchá /obr. 2: 6/ sú z putňovitých nádob. Našli sa aj fragmenty konických mís a misy so široko roztvoreným ústím. Na niekoľkých hrubostenných črepopoch sú stopy červenej a bielej farby. Tenkostenná keramika je zastúpená len niekoľkými fragmentmi pohárikov s baňatým telom a valcovitým hrdlom /obr. 59: 4/, tiež so stopami červenej a bielej farby.

Podľa zistení v obidvoch ryhách sa zdá, že osídlenie lengyelskej kultúry - jej stupňa Pečeňady s charakteristickým bielym pastóznym maľovaním keramiky - sa tiahne v páse širokom 60-80 m vo vzdialenosti 200 m východne od cesty do Veľkých Kostolian, kde sa nachádza najbližšie známe nálezisko keramiky tohto stupňa.

Ojedinelými črepami z hrncovitých nádob s viacnásobne presekávaným pásikom pod okrajom /obr. 58: 2/ a fragmentom džbánka so subkutánnym uškom je doložené osídlenie boľárskej skupiny.

Jediný fragment nádoby z vydutia, zdobený vertikálnymi dvojicami odtlačkov šnúry, dovedčuje osídlenie lokality v období skupiny Veselé zo začiatku staršej doby bronzovej; táto skupina je práve v tejto časti Slovenska najlepšie zastúpená. /Obr. 58: 5/

Početné nálezy velatickej kultúry sa zistili v objekte 1 a v sondách I-III.

Objekt 1 sa nachádzal na východnom konci výkopovej ryhy. V profile ryhy bola silne porušená jama pôvodne s oválnym pôdorysom, v zachovanej časti mala hore zvislé a nižšie vyklenuté steny, dno rovné. V zásype tmavohnedej farby sa okrem črepov na bok povalenej amfory /v severnej časti objektu/ objavovali len sporadicky menšie zlomky keramiky, ďalej sa tu našli aj zvieracie kosti a dva sílexové úštepy. Tesne nad dnom bola súvislejšia vrstvička hrudiek mazanice. Priemer jamy 260 x 300 cm, hĺbka 105 cm.

Spomenutá amfora má vázovitý tvar, vyhnutý, rovno zrezaný okraj, vyhladené kužeľovité, od baňatého tela odsadené hrdlo, spodnú časť konickú, dno odsadené, telo zdrsnené, zdobené pravidelným zvislým prstovaním, povrch šedočiernej farby; v. 41,2 cm, Ø ústia 31,2 cm, Ø vydutia 38,1 cm, Ø dna 11,4 cm /obr. 60: 12/.

Vo všetkých troch sondách sa nálezy velatickej kultúry objavovali do hĺbky 80 cm. Zo zachovaného materiálu sa podarilo zrekonštruovať dve nádoby:

Amfora s rovným okrajom, valcovitým, od baňatého, v spodnej časti konického tela odsadeným hrdlom a rovným dnom; telo má zdrsnené, zdobené nevýrazným zvislým prstovaním, povrch svetlohnedej farby; v. 32,1 cm, Ø ústia 18,9 cm, Ø vydutia 33,9 cm, Ø dna 12,3 cm /obr. 60: 14/.

Kónická šálka s rovným okrajom ústia, nepatrne zaobleným telom a širokým rovným dnom, povrch je hladný, čiernej farby; v. 10 cm, Ø ústia 14 cm, Ø dna 7,5 cm /obr. 60: 5/.

V ostatnom keramickom materiáli prevažujú hrubostenné črepy úžitkovej keramiky - fragmenty hrncovitých a zásobnicovitých nádob s rovno zrezaným okrajom, z ktorého vybieha nízky výčnelok /obr. 60: 1/, niektoré majú okraj zhora pretláčaný /obr. 60: 7/ a takmer u všetkých je zdrsnený povrch zvýraznený zvislým prstovaním /obr. 60: 1, 4, 7/, dno je odsadené.

Z tenkostennej keramiky sú zastúpené kónické šálky s uchom vybiehajúcim z okraja /obr. 60: 2/, ostro profilované šálky /obr. 60: 3/ a misy - buď kónické, s mierne dovnútra zatiahnutým, resp. rozšíreným ústím a rovno zrezaným okrajom /obr. 60: 8/, alebo mierne profilované s vyhnutým okrajom, plochým výčnelkom a kónickým, na hrdle a nad dnom tuhovým, inde zdrsneným a zvisle hrebeňovaným telom /obr. 60: 6, 10/.

Spomenutý keramický inventár rozšíril počet sídlisk velatickej kultúry na Slovensku a obohatil ju svojimi typologickými i výzdobnými znakmi. Valcovité hrdlá amfor, ostrá profilácia, zvislé prstovanie, pretláčanie okraja a hrebeňovanie je charakteristické pre staršiu fázu velatickej kultúry /stupeň BD/. Jedine amfora z objektu 1 svojím kužeľovitým hrdlom naznačuje súvis s mladším obdobím, keď podobné, no baťatejšie tvary nadobúdali prevahu. Takéto tvary sa však na Morave vyskytujú už od predvelatického horizontu /Blučina/.

Objekt 2 sa nachádza asi 50 m od okraja terasy. V profile steny ryhy sa zistila menšia pec s nízkou kupolou a predpecnou jamou na východnej strane. Pec i predpecná jama boli pozdĺžne preseknuté, kupola slabo vypálená. Pec sa zachovala v dĺžke 140 cm a šírke 60 cm, predpecná jama bola dlhá 120 cm. V zásype predpecnej jamy sa našiel črep zdobený vlnkami, ktorý umožňuje datovať aj tento objekt /podobne ako pece zistené v ryhe z roku 1962/ do 12. stor. Okrem uvedených pecí nezistili sa žiadne iné doklady osídlenia z tejto doby.

Pretože ďalšie ničenie a poškodzovanie lokality nehrozí, v záchrannom výskume sa nepokračovalo. Ide však o nálezisko, na ktorom by bolo potrebné v budúcnosti urobiť väčšiu plošnú odkryvku. Na pomerne malej ploche pri priaznivých pôdnych pomeroch bolo by tu možné v pomerne krátkom čase získať bohaté nálezy z viacerých období praveku i včasnej doby dejinnej. Západná terasa Váhu, na ktorej táto lokalita leží, bola v praveku veľmi často osídľovaná a doteraz ani na jednom z týchto nálezísk sa neuskutočnil systematický výskum. Aj výsledky záchranných akcií v susedných Veľkých Kostoľanoch ukazujú, že ide o mimoriadne bohaté náleziská s dobre zachovanými nálezmi.

RETTUNGSGRABUNG IN PEČEŇADY. Durch die Ausschachtung einer tiefen Rinne für Wasserleitungsrohre wurde in Pečeňady /Bez. Trnava/ im J. 1974 auf einer hohen westlichen Waagterrasse eine grosse urzeitliche und frühgeschichtliche Siedlung gestört. Über die Ergebnisse der Rettungsgrabung von 1962 beim Graben einer ähnlichen Rinne in nächster Nähe wurde schon in Slovenská archeológia, 13, 1965 /S. 27-50/ berichtet; bei dieser hatte man sich auf die Exploitation selbständiger Gruben und Stellen mit der grössten Funddichte konzentriert.

Bei der Rettungsgrabung im März 1974 konstatierte man Besiedlungsspuren aus der Zeit der älteren Linearkeramik, belegt durch wenige Funde typischer Butten, doppelkonischer Gefässe und dickwandiger Keramik /Abb. 58: 4/. Durch Einzelfunde wurde auch die jüngere Linearkeramik erfasst. Mit dieser Besiedlung hängt auch das Fragment einer anthropomorphen Plastik /Abb. 58: 1/ zusammen /menschlicher Fuss/. Sporadisch traten auch Funde der Želiezovce-Gruppe zutage.

Die intensivste Besiedlung herrschte während der Lengyel-Kultur. Im Profil der Rinne skizzierten sich grosse Lehmgruben, welche die charakteristische, weisspastos auf roter Unterlage bemalte Keramik /Abb. 59/ enthielten. Einige Scherben gehörten zur Keramik der Boleráz-Gruppe /Abb. 58: 2/. Eine vereinzelte Scherbe mit vertikaalem Schnurornament /Abb. 58: 5/ belegt den Veselý-Typus aus der älteren Bronzezeit. Weitere zahlreiche Funde aus einer Grube und aus weiteren nicht unterschiedenen Objekten in den Wänden der Rinne gehören in die ältere Phase der Velaticke-Kultur /Abb. 60/. Der Rest eines Ofens mit Kuppel und Vorofengrube stammt aus dem 12. Jh. In diesem Ofen fand man eine Scherbe der slawischen Keramik /Abb. 58: 2/.

Ausser Funden aus der Grabung im J. 1974 wurden in der Rohrleitungsrinne aus dem J. 1962 Funde der Boleráz-Gruppe und der Latènekultur festgestellt.

Karol Pieta

Desiata výskumná kampaň v Liptovskej Mare bola upriamená na dve hlavné úlohy: dokončenie výskumu sídliska v polohe Za panskými humny /Liptovská Mara III/ a sondáž opevnenia na hradisku Havránok /Liptovská Mara I/. Pretože pracovné a ubytovacie priestory expedície sa nachádzali pod zátopovou čiarou priehrady, musela byť časť kapacity výskumu venovaná dokončeniu novej výskumnej stanice.

Sídlisko Liptovská Mara III je nateraz už zaplavené priehradným jazerom a čiastočne prekryté mohutnou sypanou hrádzou. V sezóne 1974 sa tu uskutočnili záverečné záchranné práce. Napriek dlhoročnému úsiliu bolo možné z rozsiahlej osídlenej plochy systematicky preskúmať len malú časť. Rýchle tempo výstavby v priebehu roku 1974 nedovoľovalo zachytiť množstvo zničených objektov v tých častiach sídliska, ktoré boli dosiaľ preskúmané len sondážou. Robila sa preto len ich jednoduchá evidencia a vyberali sa iba objekty s výraznejším materiálom.

Okrem záchranných prác sa zisťoval aj charakter osídlenia v južnej časti lokality, kde sa na odhumusovanej ploche, resp. na jej intaktnom podloží zo žltého zvetraného flyšu črtali tmavé pásy sídliskovej vrstvy. V miestach koncentrácie sídliskových objektov bola urobená menšia plošná odkrývka. Výskumom sa potvrdilo, že strmší južný svah sídliska bol terasovite upravený a objekty sa budovali v radoch vo vrstevnicovom usporiadaní. Podobný spôsob budovania sídlisk na vopred upravenom svahu s viacerými rovnobežne prebiehajúcimi terasami je doložený na viacerých súvekých sídliskách púchovskej skupiny /Kvačany, Podtureň/. V Liptovskej Mare toto terasovité usporiadanie rešpektovali všetky zistené fázy osídlenia. Preto boli odkryté objekty často porušené mladšími zásahmi.

Južná časť sídliska Liptovská Mara III bola osídlená vo všetkých dosiaľ zistených fázach od neskorolaténskeho obdobia až približne do konca staršej doby rímskej. Nálezy z veľkomoravského obdobia, ktoré sú známe z ostatných častí tejto lokality, sa tu zistili len v nepatrných počtoch.

Starší stupeň púchovskej skupiny, patriaci neskorolaténskeму obdobiu, je zastúpený oboma fázami /D1 a D2/. Z objektov si zasluhuje pozornosť chata s kamennou, pieskom prisypanou dlážkou s výraznými nálezmi maľovanej keramiky. V priehlbni v bezprostrednej blízkosti tohto objektu sa našiel malý strieborný strížok bez razby. Ide azda o nominál tzv. veľkobystereckej mince /resp. jej miestneho derivátu/, ktorá je v materiáli z Liptovskej Mary hojne zastúpená. Je to zatiaľ prvý nález tohto druhu.

Medzi sponami neskorolaténskeho stupňa sa okrem už známych tvarov /veľká bronzová spona spojenej konštrukcie, jednoduché železné spony s plochým lúčikom/ objavil i nový typ s rámcovým zachycovačom a výčnelkom nad uzlíkom /stradonická spona/.

Staršia doba rímska bola v materiáli z preskúmanej plochy zastúpená nálezmi z oboch sídliskových fáz, ako ich poznáme z predchádzajúcich výskumov tejto lokality. Uvedené sídliskové fázy sú okrem iného datované nálezmi spôn s očkami, výrazne profilovanou sponou a sponou s vysokým zachycovačom.

Výskum južnej okrajovej časti sídliska Liptovská Mara III opäť potvrdil výrobný charakter odkrytej osady. Zlomky teglikov, železné lupy, nástroje, množstvo keramiky a ďalšie pozoruhodné nálezy /ostroha/ dokumentujú intenzitu a kvalitu jej osídlenia.

Výskum hradiska Liptovská Mara I sa v tejto výskumnej sezóne upriamril na fortifikačný systém. Pozornosť sa sústredila na najlepšie prebádanú časť areálu - na východnú terasu hradiska, kde bolo v predchádzajúcich rokoch odkryté rozsiahle obetisko a časť opevnenia v podobe dobre zachovaných kamenných múrov s bránou. Úlohou výskumu bolo zistiť presný priebeh hradby v oboch smeroch a objasniť jej pripojenie na celkový obranný systém hradiska. Na hradisku, ktoré tvorí prirodzenú dominantu vodnej nádrže, sa plánuje rekonštrukcia časti obetiska a opevnenia, aby výsledky výskumu slúžili aj turistickým a osvetovým účelom. Bolo preto potrebné overiť stupeň zachovania fortifikácie a pripraviť technické podklady na projekt rekonštrukcie.

V prvej etape výskumu sa uskutočnila mechanická odkrývka povrchových vrstiev a potom sa jednotlivými sondami zachycoval priebeh opevnenia. Výsledky sondáže priniesli niekoľko

nových zistení. Predovšetkým sa dokázalo, že nad strmými svahmi v juhovýchodnej časti lokality bola vybudovaná jednoduchá palisáda, kombinovaná s čelnou zrubovou hradbou, situovanou priamo na ostrom prelome terasy a svahu. Vázba tejto konštrukcie s kamenným múrom, zisteným v strednej časti terasy, nebola zatiaľ preskúmaná.

Kamenný múr sme sa snažili zachytiť v jeho priebehu smerom na severovýchod od brány. Sondáž ukázala, že jeho časť bola zničená mladšou, azda stredovekou planírkou. V ďalšej, už zachovanej časti múru sa /podobne ako pri bráne/ opäť uplatnilo použitie veľkých pieskovcových kvádrov. Práce v tejto časti výskumu neboli ešte ukončené.

Pri úpätí hradby, v hrubej prepálenej vrstve zatiaľ celkom neobjasneného charakteru, sa našiel malý depot, pozostávajúci z bronzových náramkov, gombíkov a závesnej hlinenej nádoby so stopami po ohni. V blízkosti nálezu sa v rovnakej vrstve našiel i menší sklad železných predmetov, datovaný sponou s rámcovým zachycovačom. S veľkou pravdepodobnosťou ide o votívne dary podobného druhu, aké poznáme z neďalekého obetiska. Rozšírenie výskumu v tejto časti lokality pomôže ozrejmiť dosiaľ nejasný vzťah jednotlivých fáz obetiska a opevnenia.

FORTSETZUNG DER GRABUNG IN LIPTOVSKÁ MARA IM J. 1974. Die Untersuchung der Siedlung der Púchov-Gruppe von Liptovská Mara III wurde 1974 abgeschlossen. Durch eine flächenmässige Abdeckung auf dem Hang im Südteil der Lokalität erfasste man eine terrassenförmige Anordnung der Objekte aus vier Siedlungsphasen von der Spätlatènezeit bis zum Ende der älteren römischen Kaiserzeit. Ein hoher Prozentsatz der Metallfunde zusammen mit Belegen von Eisenverhüttung und Metallgiesserei betonen den Produktionscharakter der Siedlung. Auf der Burganlage Liptovská Mara I untersuchte man die Befestigung, von der früher ein Teil der Steinmauer und des Tores abgedeckt wurde. Es wurde festgestellt, dass über dem Steilhang im Südostteil der Fundstelle nur eine Holzpalisade mit einer Schanze in Blockbautechnik errichtet war. Die Steinmauer schützte die leicht zugängliche Ostterrasse mit dem Opferplatz. Bei der Untersuchung der Befestigung fand man hier weitere Motivgegenstände.

PREDBEŽNÉ VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU DEVÍNA V ROKU 1974

Veronika Plachá - Jana Hlavicová - Igor Keller

Roku 1974 pokračovalo Mestské múzeum v Bratislave v systematickom archeologickom a architektonickom výskume v areáli hradu a obci Devín /kostol a poloha "Za kostolom"/. Situačné náčrty skúmaných plôch, niektoré objekty a nálezy pozri na obr. 61-70.

V areáli hradu sa výskum upriamil na priestor severovýchodného opevnenia horného hradu, kde bolo vyčistených sedem interiérov patriacich k prístavbám zo 16. a 17. stor. ku gotickému opevneniu. Interiéry boli zasypané 3-6 m hrubou vrstvou sutiny, v ktorej sa objavovali fragmenty keramiky, rôzne kovové predmety, fragmenty architektonických článkov a pod. Okrem sivej keramiky hrncovitých tvarov tu boli misky, hrncovité kachlice i fragmenty kachlíc s ornamentálnou a figurálnou výzdobou. Rôznofarebne glazúrovaná keramika bola zastúpená hrncovitými tvarmi s uškami, miskami s troma nôžkami, držadlom a uchami, fragmentmi loštických pohárov, maľovanými taniermi a pod. Kovové predmety mali prevažne vojenský charakter /napr. fragment rapíra, rôzne typy streliek do kuší, delové gule/, ale našli sa i pracovné nástroje, príbory, zámky, vinohrádnické nožíky a pod. Významný bol doteraz ojedinelý nález deviatich kamenných delových gulí, opatrených kamenárskou značkou v podobe krížika. Obdobne sú označené aj niektoré segmentové pieskovcové kvádre, tvoriace plášť studne na nádvorí stredného hradu. Táto značka sa objavuje i na portáli západnej brány. Domnievame sa, že šlo o výrobky širšie zameranej kamenárskej dielne, pracujúcej v 15. stor. aj pre hrad Devín. Architektonické články sú zväčša časti jednoduchých renesančných ostení dverných a okenných otvorov. Výnimku tvorí nadpražie rene-

sančného portálu, ktoré je bohatšie profilované, v rohoch má výzdobu s rastlinným motívom a v strede zvyšky sekundárne osekaného erbu. Zaujímavým nálezom z týchto priestorov sú aj fragmenty tehlových dlaždíc s ornamentálnou výzdobou. Medzi vymurovanou šijovou priekopou a vlastným horným hradom bol výskumom odkrytý priestor so zvyškami dolnej časti gotického portálu, ktorý umožňoval spojenie medzi horným hradom a severozápadným opevnením dolného hradu. Zvyšky portálu pozostávajú z jednoduchých, na vnútornej hrane skosených pieskovcových kvádrov. Po ľavej strane bol v exteriéri odkrytý zvyšok múru, oddeľujúceho západnú časť opevnenia dolného hradu s polygonálnou baštou od ostatného priestoru tejto časti hradu. Sutina zaplňujúca tento priestor obsahovala obdobný materiál ako v uvedených interiéroch.

Archeologický výskum sa ďalej zacielen na severozápadnú časť dolného hradu po oboch stranách prístupovej cesty /sektory 2, 10 a 11/. V sektore 2 bola skončená systematická plošná odkrývka siedmimi sondami, v ktorých sa nachádzali zvyšky sekundárne zdeštruovaného keltského osídlenia /ohnisko, fragmenty keramiky, veľká zrekonštruovateľná zásobníca, prasleny, nožíky a i. /. Nižšie vrstvy obsahovali sporadicky fragmenty halštatskej keramiky.

Na pendante tejto plochy /v sektoroch 10 a 11/ sa vo výskumnej sezóne 1974 začala systematická plošná odkrývka. Zistili sa ňou dva obdĺžnikové objekty. Východnejšie situovaný, so zachovanými všetkými štyrmi stenami, má rozmery 450 x 520 cm /južná stena dosahuje výšku až 150 cm/. Murivo je hrubé ca 60 cm, bez maltového spojiva, vstup sa nachádza na západnej strane. Na severnej strane sa k objektu pripája menší priestor, dnes z väčšej časti zdeštruovaný. Druhý objekt má zachované dve steny - východnú a južnú, dlhé 400 a 350 cm. Murivo je hrubé ca 40 cm a má obdobný charakter ako u predchádzajúceho objektu.

Stavebný charakter, rozmery a nálezy z objektov dovoľujú ich priradiť k podobným objektom odkrytým v predošlých sezónach v sektoroch 1-3. Možno sa domnievať, že ide o osadu z 11. -12. stor., súvisiacu pravdepodobne s včasnokresťanským cintorínom v južnej časti dolného hradu na tzv. akropole, ktorý preskúmali I. L. Červinka a J. Eisner v dvadsiatych a tridsiatych rokoch.

V sektoroch 10 a 11 bola odkrytá časť laténskeho objektu v superpozícii nad rímskym objektom /našla sa v ňom veľká situla s hrebeňovanou výzdobou a sivá rímska nádoba s vleštovaným ornamentom/. K dôležitým nálezom v spomenutých sektoroch patria zvyšky slovanských príbytkov - polozemnic, zničených najmä stredovekým osídlením a stavbou prístupovej cesty. Z výplne zvyškov objektov sa zachovali iba fragmenty slovanskej keramiky, z ktorých bolo možné zrekonštruovať jediná väčšiu nádobu.

Na záver sezóny boli v súvisi s konzerváciou muriva na strednom hrade odkryté zvyšky eneolitického osídlenia /kultúra s kanelovanou keramikou/. V tejto časti hradu bude potrebné vo výskume pokračovať.

Odkrytý bol aj zvyšok halštatského sídliskového objektu /kalenderberská kultúra/ pod podlahou barokovej prístavby k exteriéru renesančného paláca. V objekte sa zistila obilná jama s množstvom spáleného obilia a v jej okolí prepálená mazanica, fragmenty keramiky a terčovité závesky /dva z nich sú ornamentálne zdobené/. Objekt nemohol byť úplne preskúmaný, pretože zasahuje pod architektúru hradu.

Na lokalitách Devín-kostol a Za kostolom sa v sezóne 1974 uskutočnil záchranný výskum severnej polovice hlavnej lode kostola a pokračovalo sa v systematickom výskume exteriéru kostola a veľkomoravského pohrebiska.

V interiéri kostola bolo vyhlíbených šesť sond. Okrem odkrytia základového muriva z lomového kameňa a overenia stavebných úprav objektu /stavebná sutina premiešaná s úlomkami kostí/ bola v severozápadnom nároží lode /sonda IV/ preskúmaná hrobka s rozmermi 210 x 70 cm, postavená z kamennno-tehlového muriva. Nachádzala sa pod dvoma dlažbami /dlaždicovou a tehlovou/ a pod navážkami so sporadickým neskorostredovekým a novovekým črepivým materiálom. V murive a zásype hrobky sa našli zlomky tehlovej krytiny /korýtko, škridly/. V hrobke, datovanej rámcovo do 18. stor., ležala kostra dospelého jedinca, orientovaná v smere Z-V, bez sprievodného materiálu.

V severovýchodnom nároží hlavnej lode sa odstránením bočného oltára /stavebné úpravy/ porušilo jeho základové murivo s tehlovo-kamennou plentážou a novoveký murovaný výstupok so staršími opracovanými kameňmi. Po rozobratí časti bloku sa na východnej stene zistil značne porušený pás polychrómovej maľby.

V exteriéri kostola bolo otvorených sedem sond. Sondou 155, situovanou v nároží veže a severnej kaplnky, sa okrem základového muriva zistili hroby 99-102 z kostolného cintorína, navážky zeminy s úlomkami kostí a v hĺbke 240 cm stredoveké črepy. Sterilné podložie sa začínalo v hĺbke 320 cm. Nález denára Mateja I. v hĺbke 142 cm dokladá pochovávanie /alebo terénne úpravy/ v tejto časti cintorína v 15. stor. Sondy 156 a 157 sledovali základové murivo južnej kaplnky, resp. severovýchodnej steny severnej kaplnky. Existenciu cintorína západne od kostola overila i sonda 163 /hroby 103-105/, umiestená pred južnou kaplnkou. Sonda 141 - pri základovom murive oporného piliera - bola z hľadiska počtu hrobov a vzájomného vzťahu cintorína a kostola najdôležitejšia /sezóny 1972-1973/; roku 1974 bola prehĺbená do 280-380 cm, pričom sterilné podložie sa nachádzalo 50-70 cm pod základovými ryhami murív. Sonda 148, otvorená v roku 1973, sa prehĺbila do úrovne 500 cm; okrem niekoľkonásobných navážok zeminy a úprav terénu /úlomky kostier vo vrchných vrstvách/ sa tu zistilo množstvo črepov stredovekej keramiky. Pri novovekom kostolnom múre sa v sondách 160-162 prišlo na niekoľkonásobné navážky, jamu na vápno /použitú pri starších úpravách objektu/ a časť kamenného-tehlového kanálu s nádržou. V sondách sa nachádzali novoveké a stredoveké črepy. Súčasne bola odkrytá časť pôvodného kostolného múru spolu s detským hrobom orientovaným v smere Z-V a uloženým z vonkajšej strany múru /bez sprievodného inventára/.

Dalšie výsledky archeologického, umeleckohistorického a architektonického výskumu naznačujú, že kostol vznikol z viacerých prestavieb a prístavieb. Už v 13. stor. mala hlavná loď dnešné rozmery a isté doklady vedú k domnienke, že presbytérium bolo prv samostatným objektom. Vývoj kostola poukazuje na časovú spojitosť so stavebným vývojom hradu; na cintoríne sa pochovávalo od 13. do 18. stor.

Juhovýchodne od kostola sa po rozobratí základových murív dvojpriestorovej stredovekej architektúry /sondy 126, 130 a 142/, zistenej v predchádzajúcich sezónach, prehĺbil terén na úroveň veľkomoravského horizontu. Boli tu preskúmané hroby 110, 112 a 113; posledný z nich bol výnimočný svojím inventárom /bronzová náušnica, náhrdelník a dva sklenené gombíky/. Novým poznatkom bolo zistenie, že veľkomoravské pohrebisko sa nachádza i na dvore fary; inventár hrobov 111 a 114 tvorili tri nožíky a sekera. Pretože nálezové možnosti neboli vyčerpané, vo výskume sa bude pokračovať.

VORLÄUFIGE ERGEBNISSE DER ARCHÄOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG VON DEVÍN IM J. 1974 /Abb. 61-70/. Im Grabungsjahr 1974 setzte man im Burgareal mit der systematischen Untersuchung fort. Unter dem Fussboden eines Barockanbaues an das Exterieur des Renaissancepalastes stellte man ein hallstattzeitliches Siedlungsobjekt fest /Kalenderberger Kultur/. Östlich von ihm wurden Reste von äneolithischer Besiedlung freigelegt /Kultur mit kannelierter Keramik/. Nordöstlich von der Befestigung der oberen Burg erfasste man sieben Interieure aus dem 16.-17. Jh. Bei den Funden architektonischer Glieder handelte es sich meist um Teile einfacher Renaissance-Gewände. Eine Ausnahme bildet die Oberschwelle eines Renaissanceportals mit reicher Profilierung, in der Mitte mit einem Wappen und in den Ecken mit Pflanzendekor. Im Interieur der Kirche wurde ausser dem Fundamentmauerwerk des Hauptschiffes eine Gruft aus dem 18. Jh. untersucht. In ihrem Exterieur setzte man mit der Freilegung des Friedhofes fort /Gräber 99-107/. Nach dem Auseinandernehmen der Fundamente der mittelalterlichen zweiräumigen Architektur südöstlich der Kirche wurde ein weiterer Teil des grossmährischen Gräberfeldes abgedeckt /Gräber 110-114/.

HISTORICKOARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V KRÁSNEJ NAD HORNÁDOM

Belo Polla

Posledný z výskumov Slovenského národného múzea v Bratislave na východnom Slovensku sa uskutočnil na mieste jedného z najstarších benediktínskych kláštorov na Slovensku -

v Krásnej nad Hornádom /okr. Košice-vidiek/, v polohe Breh, na kóte 169,2. Výskum sa tu od r. 1971 realizuje iba v letných mesiacoch s pomocou študentských brigád; v r. 1974 nadviazal na doterajšie výsledky, preto ich stručne zhrnieme. Jedným z uzavretých a prebádaných celkov je kostolný objekt s niekoľkými stavebnými fázami, ktoré označujeme rímskymi číslicami.

Kostol I bol najstaršou architektúrou na lokalite. Skladal sa z polkruhovej apsidy s vnútornou šírkou 450 cm /merané pri víťaznom oblúku/, hĺbkou svätyne 350 cm, dĺžkou lode 910 cm a jej šírkou 560 cm. Loď oddeľoval od apsidy víťazný oblúk. Kostol sa dispozíciou i rozmermi radí k malým dedinským románskym kostolíkom /podobný sa odkryl aj vo Svinici/. Na základe doteraz známych písomných prameňov vzťahujúcich sa na lokalitu k r. 1143 usudzujeme, že výstavbu kostola I možno datovať do obdobia christianizačných snáh Štefana I., teda na začiatok 11. stor.

Kostol II vznikol prestavbou kostola I po roku 1143. Bol vlastne predĺžením kostola východným smerom. Mal sploštenú segmentovú svätyňu s rozmermi 200 x 471 cm, ktorá prechádzala do obdĺžnikovej lode s rozmermi 1055 x 560 cm. Pri výskume tohto objektu zachytili sme v ňom aj zvyšky dlážky. O stavbe kostola II dá sa povedať nateraz iba toľko, že kým jeho začiatok možno pomerne presne datovať do obdobia príchodu benediktínov do Krásnej nad Hornádom, t. j. po roku 1143, čas jeho prestavby a zväčšenia sa nedá určiť. Je viac ako pravdepodobné, že medzi výstavbou kostola II a kostola III nemusel byť veľký časový rozdiel.

Kostol III predstavuje vlastne najintenzívnejšiu stavebnú fázu, ktorá okrem rozšírenia samotného kostola na trojlodovú baziliku zahrňuje viaceré ďalšie architektonické útvary. Táto sakrálna stavba bola vybudovaná pravdepodobne na rozhraní 12. a 13. stor. Samotná výstavba baziliky pojala do svojho pôdorysu pôvodnú svätyňu s polovicou lode, ktorá sa premenila na predĺženú svätyňu, oddelenú od lodného priestoru mohutnými piliermi víťazného oblúka /rozmyri pilierov v priereze 130 x 120 cm/. V tom istom mieste rozšírila sa aj loď, ktorá nadobudla rozmery 1050 x 1800 cm. Systém troch a troch pilierov sledoval aj os predĺzenej svätyne. Na západnej strane lode projektant využil murivo západného záveru kostola I na základy pod 250 cm širokú emporu. Celý kostol III mal dlážku z tehlových dlaždíc s rozmermi 18 x 20 x 3,5 cm.

Na severnej strane svätyne sa zistili aj základové ryhy pravdepodobne sakristie, ktorá mala rozmery 430 x 580 cm. Tento stavebný článok bol neskoršie, ako ukázal výskum v r. 1974, pojatý do výstavby kláštorného komplexu. Do tejto fázy patrí i ohradný kamenný múr, ktorý uzatvára a zároveň ohraničoval celý architektonický komplex z východnej, severnej a čiastočne i západnej strany.

V roku 1974 sa pokračovalo vo výskume jednak ohradného múru, jednak zvyškov kláštorného komplexu, z ktorého sa nateraz podarilo odkryť východné a západné krídlo a časť základov pod ochodzou v rajscom dvore. Na západnej strane mal kláštorný komplex aj suterénny priestor s rozmermi 600 x 1100 cm. Murivo bolo pomerne značne deštruované, na niektorých úsekoch sa však podarilo zachytiť aj zvyšky vnútornej omietky. Podľa situácie v teréne možno súdiť, že objekt zanikol požiarom /svedčí o tom 15-20 cm hrubá spálená vrstva so zvyškami zhorených tráv/.

V spomenutom suterénnom priestore sa zistili pomerne veľké lievikovité objekty, zapustené až do fľovitého podlažia /hĺbka 410 cm/; ich funkciu sa nepodarilo určiť.

Na celej preskúmanej ploche sa nachádzali aj hroby novovekého cintorína, o ktorom sú písomné správy, že tu bol v 17.-18. stor.

Počas výskumu v r. 1974 sme odkryli na východnej strane lokality ďalších 12 m a na jej západnej strane 13 m ohradného kamenného muriva.

Bolo preskúmané aj miesto, o ktorom sa tradovalo, že tam bola v 18. stor. postavená sýpka. Výskum však ukázal, že základy stavby sú staršie a že pravdepodobne ide o pôvodné panské sídlo, ktoré zemepáni darovali benediktínom.

Okrem uvedených zvyškov architektúry nachádzali sa na lokalite aj huteľné pamiatky, najmä úlomky stredovekej keramiky. Nechýbali tu však ani stredoveké mince, z ktorých spomenieme razby Štefana II. /1116-1131/, Gejzu II. /1141-1162/, za života ktorého bolo opátstvo v Krásnej nad Hornádom založené, a Štefana IV. /1162-1164/.

Po konfrontácii historických správ vzťahujúcich sa na Krásnu nad Hornádom a pamiatok materiálnej kultúry zistených výskumom môžeme vysloviť pracovnú hypotézu, že lokalita bola osídlená najneskoršie v 11. storočí. Z písomných prameňov sa dozvedáme, že r. 1143

bolo tu vysvätené benediktínske opátstvo zasvätené P. Márii, ktoré malo iste dôležitú úlohu v hospodárskom, politickom i náboženskom živote celého východného Slovenska. Zánik opátstva treba klásť na rozhranie 15. a 16. stor. Výskum ukázal, že devastáciu všetkých stavieb zapríčinil požiar.

HISTORISCH-ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN KRÁSNA NAD HORNÁDOM. Das Slowakische Nationalmuseum zu Bratislava führte seit 1971 eine Grabung an der Stelle eines der ältesten Benediktinerklöster in der Slowakei - in Krásna nad Hornádom /Bez. Košice-Land/. Die Arbeiten im J. 1974 knüpften an die Ergebnisse der vorangehenden Jahre an. Am bedeutendsten von den untersuchten Objekten ist der Kirchenbau mit mehreren Bauphasen /sie sind mit römischen Zahlen bezeichnet/. Die Kirche I reiht sich mit ihrer Disposition und den Ausmassen zu den kleinen romanischen Dorfkirchen und war die älteste Architektur der Lokalität. Sie hatte eine kreisförmige Apsis, die vom Schiff durch einen Triumphbogen abgeteilt war. Nach schriftlichen Quellen kann der Bau in den Beginn des 11. Jh. datiert werden. Die Kirche II entstand durch Umbau bzw. Verlängerung der Kirche I in östlicher Richtung. Sie hatte ein abgeflachtes segmentartiges Heiligtum, das in ein rechteckiges Schiff überging. Die Errichtung der Kirche II kann in die Zeit nach 1143 datiert werden. Die Kirche III repräsentiert die intensivste Bauphase wahrscheinlich mit keinem grossen Zeitabstand vom Bau der Kirche II /wahrscheinlich an der Wende des 12./13. Jh./. Ausser der Verbreiterung der Kirche in eine dreischiffige Basilika entstanden in dieser Phase auch neue Bauten. Die Basilika nahm in ihren Grundriss das ursprüngliche Heiligtum samt der Hälfte des Schiffes auf, das sich zu einem verlängerten Sanktuarium verwandelte, das vom Schiff durch monumentale Pfeiler des Triumphbogens abgeteilt war. An der Westseite des Schiffes war eine Empore errichtet, an der Nordseite des Sanktuariums erfasste man die Fundamentrinne wahrscheinlich einer Sakristei. In diese Phase gehört auch eine Steinmauer, die den gesamten Klosterkomplex einfasst. Im J. 1974 war die Grabung auf die Umfassungsmauer und die Reste des Klosterkomplexes abgesehen, von welchem der Ost- und Westflügel und ein Teil der Fundamente unter dem Laubengang im Paradieshof abgedeckt werden konnten. An der Westseite hatte der Klosterkomplex auch einen Souterrainraum. Das Objekt brannte nieder. Auf der ganzen untersuchten Fläche befanden sich auch Gräber eines Friedhofes aus dem 17.-18. Jh. Ausser der Architektur fand man auf der Lokalität auch Scherben mittelalterlicher Keramik und Münzen /Prägungen von Stephan II. - 1136-1131, Géza II. - 1141-1162, Stephan IV. - 1162-1164/. Der Autor nimmt an, dass die Lokalität am spätesten im 11. Jh. besiedelt war. Im J. 1143 wurde hier eine Benediktinerabtei geweiht, die bis zur Wende des 15./16. Jh. bestand. Sämtliche Gebäude waren das Opfer einer Feuersbrunst.

ZÁCHRANNÝ HISTORICKOARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM VO VINNOM

Belo Polla

Po objavení kamenného muriva na exponovanom mieste v obci Vinné /okr. Michalovce/ v polohe Kalapárka a nad polohou Pod Kristom uskutočnil sa od 20. augusta do 27. septembra 1974 záchranný historickoarcheologický výskum.

Lokalitu objavil J. Macák. Výskum sa realizoval na návrh V. Budinského-Kričku a viedol ho pisateľ tejto správy.

Po odstránení deštruovaného kameňa, o ktorom sa pôvodne myslelo, že pochádza z vinohradov v polohe Pod Kristom, pristúpilo sa k vlastnému záchrannému výskumu, ktorý doniesol tieto poznatky:

Zachytil sa pôdorys stredovekej sakrálnej architektúry, ktorá bola postavená nad zlomom terénu. Ide o pomerne malý, pravdepodobne eremitský - pustovnícky /? / kostol, vybudovaný z lomového kameňa kladeného na maltu. Jeho základy boli založené priamo na rastlej skale.

Kostol mal zhruba štvorcovú svätyňu s vnútornou svetlosťou $\pm 370 \times 380$ cm. Po jej severnej strane bola miniatúrna sakristia s vnútornými rozmermi 195×275 cm. Vchod zo sakristie mal zvislé ostré špalety a bol 50 cm $/!!/$ široký. Svätyňu oddeľoval od lode víťazný oblúk, z ktorého sme zachytili zvyšky bočných pilierov. Pri severnom pilieri pod víťazným oblúkom v lodi kostola sa zistili základy pravdepodobne bočného oltára. Loď mala vnútornú svetlosť $\pm 730 \times 520$ cm. Vstupný portál bol na západnom priečelí objektu; mal šírku 100 cm. Na západnom priečelí sme zachytili zvyšky základového i nadzákladového muriva z pravdepodobnej $/900$ cm širokej/ veže. Na severnej strane /severozápadnom nároží/ sa pripája murivo idúce severným smerom, hrubé 50 cm. Zatiaľ nevieme, k čomu patrí.

Dlážku tvorila pôvodná skala, osekaná, zarovnaná a upravená. Aj prah hlavného vstupu tvorila pôvodná osekaná a upravená skala.

Podľa zistení v teréne konštatujeme, že opísaný komplex bol vystavený v tom istom časovom období. Nezachytili sme totiž medzi jednotlivými časťami dilatčné škáry. Hrúbka všetkých hlavných múrov bola jednotná - 90 cm. Výnimku tvorí iba časť severozápadného múru /pravdepodobne veže/, hrubého 140 cm, a murivo smerujúce na sever, hrubé 50 cm.

Prieskumom sa zistilo ešte murivo ohradené $/?/$ tiež z lomového kameňa.

Z pamiatok materiálnej kultúry treba uviesť úlomky mladohradištnej keramiky, ako aj omietku so stopami po farbe /fresky?/.

Vznik kostola kladieme predbežne k roku 1200 . Štýlove patrí k románskym dedinským kostolíkmi. Doterajšie známe historické správy sú veľmi kusé. Jedna z prvých správ je k roku 1336 /Nagy, G.: A nagymihályi és Sztáray család oklevéltára, zv. 1. Budapest 1887 , s. $112/$, kde je zmienka o kostole s patrocíniom sv. Kríža, ako aj o eremitoch. Toto sa v podstate zhoduje aj s doteraz žijúcou tradíciou. V správe k roku 1454 sa spomína vrch sv. Kríža /ibid., zv. 2, Budapest 1887 , s. $528/$.

HISTORISCH-ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IN VINNÉ. Nach der Entdeckung von steinernem Mauerwerk an exponierter Stelle in der Flur Kalapárka in Vinné /Bez. Michalovce/ erfolgte hier im August und September 1974 eine historisch-archäologische Rettungsgrabung. Man erfasste den Grundriss eines mittelalterlichen sakralen Baues - wahrscheinlich einer kleinen Eremitenkirche, die aus Bruchsteinen mit Mörtelbindung errichtet war. Die Fundamente standen direkt auf dem gewachsenen Fels. Die Kirche hatte ein ungefähr quadratisches Sanktuarium /Innenausmasse $\pm 370 \times 380$ cm/, an seiner Nordseite befand sich eine kleine Sakristei /Innenausmasse 195×275 cm/. Das Sanktuarium war vom Schiff durch einen Triumphbogen abgeteilt. Im Schiff erfasste man auch Fundamente wahrscheinlich eines Seitenaltars. Das Schiff hatte die Ausmasse $\pm 730 \times 520$ cm, das Eingangsportal war 120 cm breit. An der Westseite stiess man auf Reste von Fundament- und Obermauerwerk, wahrscheinlich eines Turmes. Die Dicke sämtlicher Hauptmauern mass einheitlich 90 cm, ausser der Nordwestmauer /wahrscheinlich des Turmes/, die 140 cm dick war, und der nach Norden gerichteten Mauer, die 50 cm betrug. Man fand hier auch Bruchstücke von jungburgwallzeitlicher Keramik und Wandverputz mit Farbspuren /Fresken?/. Die Entstehung der Kirche setzt der Autor vorläufig zum J. 1200 an und sie gehört seiner Ansicht nach stilistisch zu den romanischen Dorfkirchen /einer der ersten schriftlichen Berichte über die Kirche stammt aus dem J. $1336/$.

VÝSKUM POHREBISKA Z 11. STOROČIA V ČAKAJOVCIACH

Mária Rejholcová

Archeologický ústav SAV v Nitre uskutočnil v r. 1974 výskum včasnostredovekého pohrebiska v Čakajovciach /okr. Nitra/. Lokalita sa nachádza na severnom okraji obce, na vyvýšenine Kostolné. Pohrebisko sa rozprestieralo na východnej časti vyvýšeniny.

Prvé hroby sa tu zistili už v r. 1943 počas prác na stavbe železničnej trate Zbehy — Jelšovce. Zachránili sa však len štyri hroby; pravdepodobne väčšina hrobov bola pri úprave terénu zničená. Zo zachránených hrobov sa získali nálezy /kopija, sekerka, nože a keramika/, ktoré ich datujú do 9. stor. - do obdobia Veľkej Moravy.

Výskum sa sústredil na juhovýchodnú časť pohrebiska a zistenie jeho pokračovania. V severnej časti pohrebiska sa zistili iba dva hroby, ktoré pravdepodobne predstavujú jeho okrajovú časť. V juhovýchodnej časti sa preskúmalo 75 hrobov.

Pochovaní boli uložení do obdĺžnikov, niekedy smerom k nohám zúžených hrobových jám, ktoré boli zahĺbené do sprášového podlažia. Hĺbka hrobových jám sa pohybovala od 42 do 148 cm. Mŕtvi boli vkladani do hrobov v natiahnutej polohe, najčastejšie s rukami vedľa tela, iba v ojedinelých prípadoch majú ruky zložené v lone /hrob 74/, prípadne jednu ruku v lone a druhú vedľa tela /hroby 29, 35, 36, 77/. Na pohrebisku bol jeden hrob /26/, v ktorom bol pochovaný v skrčenej polohe, a jeden dvojhrob /68/ - matka s dieťaťom. Orientácia pochovaných bola zhodná s orientáciou hrobových jám - Z-V alebo SZ-JV, len v hrobe 15 bola opačná orientácia - JV-SZ. S ojedinelými prípadmi opačnej orientácie sa stretávame aj na pohrebiskách z obdobia Veľkej Moravy v 9. stor.,¹ ale aj na pohrebiskách z 10.-11. stor.² Telá pochovaných sa nevkladali do drevených rakiev /ani v jednom hrobe sa nezistili zvyšky zotretého dreva/, možno však predpokladať zabaľovanie zomrelých do plátna.

Vo veľkom počte hrobov /39 %/ sa zistilo intencionálne porušovanie kostier rozhádzaním niektorých častí, najčastejšie vyvrátením lebky, prehádzaním kostí hrudníka alebo panvových kostí.³ Vo viacerých prípadoch sa zistilo vyvrátenie kĺbov stehnových kostí. Tento jav najpravdepodobnejšie súvisí s názormi súčasníkov na posmrtný život a porušovanie kostier malo zamedziť návrat zomrelého zo záhrobia a vylúčiť jeho vplyv na pozostalých.

Na pohrebisku v Čakajovciach bolo v porovnaní s doteraz preskúmanými pohrebiskami z 11. stor. pomerne veľa hrobov s milodarmi /61 %/. Pochovaným sa do hrobu dávali šperky, ktoré tvorili súčasť osobného úboru - esovité záušnice z tenšieho strieborného alebo bronzového drôtu, ale aj masívnejšie, zo striebornej tyčinky, s hladkou alebo pozdĺžne rebrovanou esovitou slučkou /obr. 72/. Prstene sú zastúpené jednoduchými drôtenými výrobkami s odseknutými alebo zahrotenými koncami, pásovými prsteňmi zo strieborného alebo bronzového plechu /obr. 73/, niekedy zdobenými na vonkajšej strane vodorovnými plastickými rebrami a rytím otvorenými striebornými pletenými prsteňmi a liatymi obrúčkami /obr. 74/; sú hladké alebo zdobené šikmými zárezmi. Honosným exemplárom je strieborný štítkový prsteň, ktorého pásik je zdobený pletencami jemného strieborného drôtu; štítok tvorí granuláciou olemovaná objímka, do ktorej je vsadený tmavomodrý polodrahokam /obr. 73/. Náhrdelníky sú zastúpené korálikmi z krištáľa, karneolu a hnedej alebo žltej sklenej pasty /obr. 71/. Železný nožík bol v jednom hrobe. Oproti predchádzajúcemu /10./ storočiu, keď možno vo výbave hrobov sledovať sociálne postavenie pochovaného, badať náhle ubúdanie množstva milodarov: predmety v hrobe sa obmedzujú na najosobnejšie veci pochovaného. Postupne začína do výbavy hrobov zasahovať cirkev a jej vplyvom sa sociálne rozdiely vo výbave postupne strácajú.

Na pohrebisku sa zistila minca vo funkcii obolu mŕtvych v 13 hroboch; bola vždy vložená do úst pochovaného. Vo všetkých prípadoch ide o arpádovské razby /Štefan I. - 1000-1038, Ondrej I. - 1046-1061, Béla dux - 1048-1060, Šalamún - 1063-1074, Koloman - 1095-1114/.

Hoci sa v Čakajovciach nenašla ani v jednom hrobe nádoba, v mnohých hroboch sa zistil malý črep vložený do dlane pravej alebo ľavej ruky. Je zatiaľ otázne, akú funkciu mal tento črep v ruke pochovaného.⁴ Možno ide o symboliku keramických milodarov, ktoré sa už v tomto období pod vplyvom cirkevných zákazov nesmeli dávať do hrobu, alebo črepy mali funkciu amuletu.

Analýza nálezových súborov a rozmiestenie hrobov umožňujú vysloviť názor, že najstaršia časť pohrebiska bola v severovýchodnej časti vyvýšeniny a nálezy ju datujú do veľkomoravského obdobia. V pochovávaní sa pokračovalo v nasledujúcich storočiach juhovýchodným smerom, o čom svedčí hustá koncentrácia hrobov, usporiadaných viac-menej v radoch. Doterajšie výsledky výskumu svedčia, že ide o rozsiahle pohrebisko, na ktorom sa začalo pochovávať vo veľkomoravskom období a používalo sa až do konca 11. stor., keď sa začali zakladať pri kostoloch nové cintoríny. Pohrebisko nie je ešte úplne preskúmané.

Archeologický výskum v Čakajovciach priniesol nové významné poznatky, ktoré pomáhajú objasňovať problematiku osídlenia širšieho okolia Nitry v období po zániku Veľkomorav-

skej ríše a v čase postupného včleňovania tejto oblasti do rámca formujúceho sa uhorského štátu.

Poznámky a literatúra

1 CHROPOVSKÝ, B.: Slovanské pohrebisko z 9. st. vo Veľkom Grobe. Slovenská archeológia, 5, 1957, s. 190. KRASKOVSKÁ, Ľ.: Slovanské pohrebište v Devíne v polohe Staré vinohrady. Archeologické rozhledy, 5, 1957, s. 171.

2 TÖRÖK, Gy.: Die Bewohner von Halimba-Cseres nach der Landnahme. Leipzig 1959, s. 280.

3 Intencionálne porušovanie kostier sa zistilo aj na pohrebiskách z 10. stor. CHROPOVSKÝ, B.: Výskum staromaďarského pohrebišťa v Košútoch, okr. Galanta. Slovenská archeológia, 3, 1955, s. 267.

4 S nálezmi zlomkov keramiky na kostre sa stretávame aj v hrobach z 9. stor. CHROPOVSKÝ, B.: Slovanské pohrebisko v Nitre na Lupke. Slovenská archeológia, 10, 1962, s. 199-200, 220.

ABDECKUNG EINES GRÄBERFELDES AUS DEM 11. JH. IN ČAKAJOVCE. Das Archäologische Institut der SAW verwirklichte 1974 in Čakajovce /Bez. Nitra/, Flur Kostolné, die Abdeckung eines frühmittelalterlichen Gräberfeldes. Die ersten vier Gräber wurden hier 1943 beim Bau der Bahnstrecke Zbehy - Jelšovce festgestellt und sind durch Funde in die Zeit Grossmährens - in das 9. Jh. - datiert.

Im Südostabschnitt der Anhöhe wurden 77 Gräber freigelegt, die durch Funde in das 11. Jh. angesetzt sind. Die Toten lagen in rechteckigen Grabgruben von 42-148 cm Tiefe, mit der Orientierung W-O oder NW-SO. Bei einem grossen Teil der Gräber beobachtete man beabsichtigte Störung der Skelette, besonders der Schädel, Beckenknochen und Brustknochen /39 %/. 61 % der Gräber wies Funde auf, und zwar Gewandschmuck, S-förmige Schläfenringe, stabförmige, bandförmige, geflochtene und gegessene Finger-
ringe /Abb. 72/, einen Schildchenfingerring mit dunkelblauem Halbedelstein als Einlage /Abb. 73/, Halsbänder sind durch Perlen aus Karneol, Kristall und Glaspaste vertreten /Abb. 71/. Totenobelusse gewann man in 13 Gräbern, sämtliche sind arpadische Prägungen. In vielen Gräbern beobachtete man den Brauch, in die Handfläche der rechten oder linken Hand eine Scherbe zu legen.

Die Analyse der Fundverbände wie auch die Gräberverteilung lässt die Voraussetzung zu, dass der älteste Teil des Gräberfeldes /9. Jh. / im nordöstlichen Teil der Anhöhe lag, die weitere Belegung erfolgte in südöstlicher Richtung. Es liegt hier ein umfangreiches Gräberfeld vor, auf welchem vom 9. bis zum Ende des 11. Jh. bestattet wurde. Die Erkenntnisse, die durch die bisherige, noch nicht abgeschlossene Grabung gewonnen wurden, beleuchten die Besiedlungsproblematik des breiteren Nitragebietes in der Zeit nach dem Untergang Grossmährens und der allmählichen Eingliederung dieses Gebietes in den Rahmen des sich formierenden ungarischen Staates.

POHREBISKO Z 10. STOROČIA V ZEMNOM

Mária Rejholcová

Lokalita sa nachádza na miernej vyvýšenine východne od obce Zemné /okr. Nové Zámky/, v tesnej blízkosti osady Gúg. Pohrebisko bolo čiastočne poškodené kultiváciou pôdy pred vysadením vinohradu, ktorou bolo zničených 10-15 hrobov. Záchranný výskum tu v r. 1974 realizoval Archeologický ústav SAV; bolo preskúmaných 66 hrobov, ktoré sa koncentrovali na východnom svahu vyvýšeniny.

Hroby nie sú usporiadané v radoch, ale vytvárajú skupinky. Obdĺžnikové hrobové jamy, niekedy smerom k nohám mierne zúžené, boli zahĺbené do hlinítopiesočnatého podlažia; ich hĺbka sa pohybovala od 60 do 140 cm, hroby boli orientované v smere SZ-JV alebo Z-V. Zo 66 odkrytých hrobov bolo 46 /69,6 %/ s nálezmi.

Pochovaní boli do hrobových jam vkladaní vo vystretej polohe /iba v hrobe 46 bola kostra v skrčenej polohe/ s rukami vedľa tela /35 hrobov/, s jednou rukou vedľa tela a druhou v lone /10 hrobov/ alebo na hrudi /jeden hrob/, obidvoma rukami voľne položenými v lone /11 hrobov/ alebo skríženými v lone /jeden hrob/. V ôsmich hroboch sa poloha rúk nedala zistiť.

Na pohrebisku sa už nezistili časti kostry koňa v hrobe, evidentné sú však prejavy nomádskeho pohrebného rítu vo vkladaní jazdeckého výstroja; našli sa napr. železné strmene s prehnutým stúpadlom pri ľavej nohe /hrob 10/, prípadne po bokoch kostry /hrob 42/. Do hrobov bojovníkov nebol vkladáň kompletný výstroj jazdca, napr. v hrobe 28 bolo len zubadlo, v hrobe 10 strmene aj zubadlo, ale v hrobe 42 len strmene. Železné strelky sa v hrobch 9 a 37 našli len po jednej bez tulca, v hrobe 42 bol tulec so železným pásikovým kovaním položený pri pravej ramennej kosti a rázsochovitá strelka vstrelená k nohám pochovaného pred zasypáním hrobovej jamy. Strieľanie šípov do otvoreného hrobu alebo hrobového násypu bolo pravdepodobne súčasťou pohrebného obradu, malo pietný charakter a nesúviselo s vierou, že sa ním znemožní návrat pochovaného, ako sa domnievajú niektorí bádatelia.¹ Zabodnuté zbrane do dna hrobovej jamy sa zistili aj na slovanskom pohrebisku v Dolných Věstoniciach² a poznáme ho aj z územia východných Slovanov.³ Tento zvyk sa všeobecne pripisuje normanskému vplyvu.

Pomerne často sa vyskytoval v hrobch železný nožík, uložený pri pravej alebo ľavej ruke, na hrudi alebo pri nohe. Z úžitkových predmetov v hrobch sú zastúpené aj lýrovité kresadlá s kresacími kamienkami a železný kosák.

Z ozdôb odevu sa zachovali kosoštvorcové a kruhové lisované nášivky zo zlatého a strieborného plechu, zdobené rastlinným ornamentom, a liate bronzové gombíky a kovania, ktoré sa nenašli v súboroch, ale len po jednom, prípadne v niekoľkých exemplároch /obr. 76/.

Zo šperkov sa v hrobch našli bronzové náramky so zahrotenými koncami a náramky z dvoch alebo troch navzájom skrútených bronzových drôtov, ukončené háčikom a očkom /obr. 75/. Prstene sú zastúpené širokou škálou typov. Zistili sa otvorené širšie plechové prstene s rytou výzdobou na vonkajšej strane, pásikové, tyčinkové, liate prstene, zdobené po celom obvode šikmými zárezmi, a prstene s trojdielnym štítkom, zdobeným koncentrickými krúžkami. Prstene boli väčšinou bronzové. K ozdobám vlasov patria záušnice s esovitou slučkou a jednoduché krúžky zo strieborného a bronzového drôtu kruhového prierezu. Náhrdelník z valcovitých a guľkovitých korálikov zo sklenej pasty, zdobených plastickými očkami alebo ovinutých skleným vláknom tmavohnedej farby, bol len v jednom detskom hrobe.

Nádoby sa do hrobov nevkladali. V niekoľkých hrobch sa zistili drobné zlomky keramiky priamo na kostre alebo tesne vedľa nej.

Z analýzy nálezového materiálu a prejavov pohrebného rítu vyplýva, že ide o pohrebisko z druhej polovice 10. stor., na ktorom sa pochovávalo do prelomu 10. a 11. stor. Toto datovanie je zdôvodnené skutočnosťou, že sa ani v jednom hrobe nenašla arpádovská minca vo funkcii obolu mŕtvych; tieto mince v spomenutej funkcii sa už v prvej polovici 11. stor. pomerne často používali.

Výsledky výskumu v Zemnom poukazujú na zložitú etnickej situácie na juhozápadnom Slovensku po zániku Veľkomoravskej ríše a súčasne dokumentujú vzájomný asimilačný proces maďarského a slovanského etnika, ktorý prebiehal v 10. storočí v Karpatskej kotline.

Poznámky a literatúra

1 SZÓKE, B. - NEMESKÉRI, J.: Archeologické a antropologické poznatky z výskumu v Bešeňove pri Šuranoch. Slovenská archeológia, 2, 1954, s. 117.

2 POULÍK, J.: Jižní Morava - země dávných Slovanů. Brno 1948-1950, s. 164.

3 MILONOV, N. P.: Drevnerusskije kurgany i selišča v bassejne verchnej Volgi. Materialy i issledovanija po archeologii SSSR. 13. Moskva. 1950, s. 166, obr. 15: 2.

GRÄBERFELD AUS DEM 10. JH. IN ZEMNÉ. Bei der Rettungsgrabung auf dem Gräberfeld in Zemné /Bez. Nové Zámky/ wurden 66 Gräber freigelegt. Die Grabgruben hatten rechteckige Form, 60-140 cm Tiefe, waren NW-SO oder W-O orientiert und bildeten Gruppen; 46 von ihnen wiesen Funde auf. Kein Grab enthielt Teile eines Pferdeskelettes, jedoch sind Äusserungen des nomadischen Bestattungsritus in der Abstellung von Reiterausrüstung zu erblicken.

Von der materiellen Kultur erschienen eiserne Steigbügel mit gewölbtem Trittsteg, Ringtrensen, mit Eisenbändern beschlagene Köcher, Messer, Zündsteine, eine Sichel, von Waffen nur eiserne gabelförmige oder rhombische Pfeilspitzen. Bestandteile von Gewandzierat sind Aufnähhleche aus Gold- und Silber, vereinzelt vorkommende Knöpfe wie auch zweiteilige Beschläge /Abb. 76/. Schmuck ist durch stabförmige und geflochtene Bronzearmringe /Abb. 75/, durch offene bandförmige, stabförmige und gegossene Fingerringe, weiters durch Fingerringe mit dreiteiligem, mit konzentrischen Kreisen verziertem Schildchen vertreten. Nur ein Kindergrab wies ein Halsband aus Glasperlen auf. Verhältnismässig häufig erschienen bronzene S-förmige Schläfenringe und einfache Haarringe.

Die Analyse des Materials wie auch die Äusserungen im Bestattungsritus datieren das Gräberfeld in die zweite Hälfte des 10. Jh. Die Grabungsergebnisse deuten auf die Kompliziertheit der ethnischen Situation in der Südwestslowakei nach dem Untergang Grossmährens und dokumentieren den im 10. Jh. im Karpatenbecken verlaufenden gegenseitigen Assimilationsprozess des magyarischen und slawischen Ethnikums.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADISKU VYŠEHRAĐ

Marta Remiášová

V júni a v auguste 1974 pokračovala štvrtá výskumná sezóna na hradisku Vyšehrad, ktoré sa rozprestiera na hrebeni pohoria Žiar, na hranici okresov Prievidza a Martin. Hradisko patrí do katastra obce Jasenovo /okres Martin/ a má parcelové čísla 560 a 561.

Už v minulosti venovali niektorí bádatelia Vyšehradu pozornosť. V rámci sledovania problematiky hradísk na Slovensku upozornil na význam a účel hradiska Š. Janšák. V r. 1963 robil výskum na hradisku A. Petrovský-Šichman.

V rokoch 1970 a 1971 archeologické oddelenie Múzea v Bojniciach uskutočnilo zisťovací výskum hradiska. Výsledky tohto výskumu upozornili na potrebu ďalšieho skúmania lokality. V roku 1973 bola preskúmaná najnižšie položená časť lokality, kde sa nachádza i prístup na hradisko.

Vyšehrad je v podstate výšinné hradisko so vstupom zo severnej strany. Na južnej a východnej strane je ohraničené strmými vápencovými skalami, ale i zo západnej strany je pomerne ťažko prístupné. Plocha hradiska /približne 455 árov/ je rozčlenená sústavou valov na štyri samostatné časti /obr. 79/. Prvá, najvyššie položená časť opevnenia, dlhá ca 40 m, je oddelená od nižšie položenej časti valom a hlbokou priekopou. Táto časť je ešte predelená nízkym valom. Druhá samostatná časť hradiska je zaujímavá svojím temer pravidelným obdĺžnikovým tvarom /40 x 60 m/, vstupná brána je na severozápadnej strane. Najčlenitejší terén je v tretej časti hradiska, ktorá sa terasovite znižuje z južnej strany smerom k severnej. Aj táto časť je od ostatných oddelená valom. Najnižšie položená je štvrtá časť, kde je i vstup na hradisko; v tejto časti sa nachádza samostatný útvar /23 x 50 m/, ohraničený valom a priekopou. Ide pravdepodobne o funkčne samostatnú časť. Na základe výsledkov zisťovacieho výskumu sa v r. 1974 venovala pozornosť druhej časti hradiska. Plošne bolo odkrytých 218 m². Vyhĺbili sme 10 sond: cez val, vo vstupnej bráne a vo vnútornom areáli skúmanej časti hradiska. Rozmery sond: I/74 - 2 x 10 m, II/74 - 2 x 10 m, III/74 - 2 x 10 m,

IV/74 - 2 x 10 m, V/74 - 2 x 14,5 m, VI/74 - 3 x 10 m, VII/74 - 2 x 10 m, VIII/74 - 2 x 10 m /severne rozšírená o 1 x 3 m/, IX/74 - 4 x 4,50 m, X/74 - 2 x 14 m; priemerná hĺbka sond bola 50 cm. /Obr. 77 a 78./

Výskumom v r. 1974 sa získalo množstvo materiálu z 9. a 10. stor.: ostrohy, sekerky, nožičky, železná hrivna a iné náradie a nástroje, ktoré dokladajú nielen existenciu slovanského etnika na hradisku, ale i spôsob a charakter jeho života. V skúmanom priestore predchádzalo slovanskému osídleniu laténske osídlenie, ktoré je zastúpené množstvom keramiky, rôznych úžitkových predmetov dennej potreby, ale i ozdôb /fragmenty náramkov, spony a i./. Najmladšia fáza osídlenia je z 13. až 15. stor. a v druhej časti hradiska je zastúpená v oveľa menšej miere než v jeho prvej a štvrtej časti. Popri zbraniach a súčiastiach konského postroja je z tohto obdobia veľa náradia a nástrojov, ktoré dokladajú poľnohospodárstvo a pastierstvo. Nechýbajú ani predmety dennej potreby a keramika.

Výskumom sa podarilo zachytiť vstupnú bránu do druhej časti hradiska s kolovými jamami na bránové stĺpy a časťou cesty s kamennou dlažbou. Venovali sme pozornosť konštrukcii valov a snažili sme sa zachytiť stopy sídliskových objektov.

Horizont slovanskej kultúry je značne narušený mladšou fázou osídlenia. V sonde X/74 sme zachytili objekt z 15. stor. a v ňom piecku z kameňa a dvoch druhov tehál. Taká istá piecka sa už zistila v tretej časti hradiska v sonde VI/71. V oboch prípadoch bolo použitých asi 60-80 fragmentov tehál a nezískala sa ani jedna v celosti. Materiál bol použitý druhotne. Základ piecky je z kameňa a má tvar štvorca s rozmermi 1 x 1 m, 40 cm široký otvor je na východnej strane. Vnútri i v bezprostrednej blízkosti objektu sa nachádzalo väčšie množstvo prepáleného dreva a uhlíkov.

Doteraz získané nálezy /obr. 80 a 81/ svedčia o dlhodobom osídlení hradiska. Podľa doterajších výsledkov výskumu nemôže byť o význame Vyšehradu pochyb. Zemepisná i strategická poloha hradiska upozorňuje na jeho dôležitosť pri osídľovaní, ktoré tu malo vždy vhodné podmienky. Pri sledovaní slovanského osídlenia v oblasti hornej Nitry je nevyhnutné venovať pozornosť Vyšehradu i naďalej.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DEM BURGWALL VYŠEHRAD. Vom Juni bis August 1974 verlief die vierte Grabungssaison auf dem Burgwall Vyšehrad, der sich auf dem Kamm des Žiar-Gebirges, an der Grenze der Bezirke Martin und Prievidza erstreckt und in den Kataster der Gemeinde Jasenov /Bez. Martin/ gehört. In den J. 1970 und 1971 realisierte dort die Archäologische Abteilung des Museums Bojnice eine Probe-grabung /Abb. 77 und 78/. Der tiefstgelegene Teil der Fundstelle wurde 1973 untersucht. Vyšehrad ist im wesentlichen ein Höhenburgwall mit dem Eingang von der Nord-seite /Abb. 79/. Das Areal ist durch ein Wallsystem in vier selbständige Teile aufgeteilt. Den zweiten Teil des Burgwalls untersuchte man 1974. Aus den zehn durch den Wall, in der Torgegend und im Innenareal angelegten Schnitten gewann man Funde aus dem 9.-10. Jh. Vorher war der Burgwall in der Latènezeit besiedelt. Die jüngste Besiedlungsphase stammt aus dem 13.-15. Jh. Die einzelnen Besiedlungsphasen sind durch viel Material belegt /Abb. 80 und 81/. Bei der Grabung beachtete man die Konstruktion des Walles, des Eingangstores in den zweiten Teil der Burganlage und die Siedlungsobjekte. Im Schnitt X/74 stellte man ein mittelalterliches Siedlungsobjekt /aus dem 15. Jh. / mit einem ähnlichen Ofen wie im Schnitt VI/71 fest. Der Ofen hatte die Ausmasse 1 x 1 m, war aus Steinen und zweierlei Ziegeln gebaut. Die bisher gewonnenen Funde bezeugen langfristige Besiedlung des Burgwalls. Hinsichtlich der Verfolgung der slawischen Besiedlung im oberen Nitratal muss der Lokalität Vyšehrad weiterhin Aufmerksamkeit gewidmet werden.

DŽBÁNOK STREDODUNAJSKEJ MOHYLOVEJ KULTÚRY Z PETROVEJ VSI

Peter Romsauer

Z pozostalosti bývalého externého spolupracovníka Archeologického ústavu SAV V. Šemmera pochádza fragment džbánka, nájdený v Petrovej Vsi /okr. Senica/. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Džbánok je baňatý, má odlomené hrdlo, na rozhraní hrdla a tela sa zachoval koreň pásikového ucha, telo nádoby s vydutím v spodnej tretine je zdobené širokými zvislými žliabkami, dno je mierne dovnútra vtlačené, povrch hladký, hnedočiernej farby /obr. 82/.

Podľa tvaru a výzdoby ide o džbánok stredodunajskej mohylovej kultúry.

Džbánok je uložený v Archeologickom ústave SAV v Nitre.

EIN KRUG DER MITTELDONAU LÄNDISCHEN HÜGELGRÄBERKULTUR AUS PETROVA VES. Das Krugfragment der mitteldonauländischen Hügelgräberkultur /Abb. 82/, das in Petrova Ves /Bez. Senica/ gefunden wurde, stammt aus dem Nachlass von V. Šemmer. Die näheren Fundumstände sind nicht bekannt. Der Fund ist im Archäologischen Institut der SAW zu Nitra aufbewahrt.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA HALŠTATSKOM ŽIAROVOM POHREBISKU VO VELČICIACH

Peter Romsauer

Počas komplexného archeologického prieskumu okolia Zlatých Moraviec v jarných mesiacoch r. 1973 zistili pracovníci Archeologického ústavu SAV v katastri obce Velčice /okr. Nitra/ orbou rozrušené hroby. V lete r. 1974 sa prišlo k záchranno-zisťovaciemu výskumu lokality, ktorá sa nachádza v polohe Dolina, 600 m juhovýchodne od obce, nad vysokou ľavou terasou potoka tečúceho z Velčíc. Pohrebisko sa rozprestiera na mier-
nom svahu medzi cestou Slažany – Velčice a poľnou cestou.

Na preskúmanej ploche 200 m² sa zistili pomerne plytko pod ornitou štyri žiarové hroby s kamenným obložením. Ich hĺbka sa pohybovala od 20 do 45 cm. Pri poľných prácach sa kamene vyorávali a vyvážali z poľa.

Hrob 1 bol obložený väčšími riečnymi kameňmi, ktoré vytvárali nepravidelný kruh. Na ploche vymedzenej kameňmi boli roztrúsené ľudské kostičky spolu s uhlíkmi. V hrobe sa našli štyri zle vypálené a orbou veľmi poškodené nádoby, železný nožík a fragment železného predmetu /ihlice?/.

Hrob 2 obsahoval malú miskú s prehnutými stenami, zdobenú na vydutí šikmými žliabkami, kvetináčovitú nádobku, fragment bronzového krúžku a hlinený praslen. V okolí nádob sa sporadicky vyskytovali ľudské kostičky a uhlíky. Obrisy hrobu sa nedali rozpoznať, z kamenného obloženia sa našiel iba jeden kameň.

Hrob 3, najlepšie zachovaný, bol obložený riečnymi kameňmi, z ktorých časť bola už orbou rozvlečená. Našli sa v ňom roztrúsené ľudské kostičky spolu s uhlíkmi. Štyri kónické misky a šálka zdobená šikmým hnaním boli uložené vedľa väčšej vázovitej nádoby. Južne od hrobu /mimo kamenného obloženia/ sa našla hrubá kvetináčovitá nádoba, zdobená lištou.

Hrob 4 obsahoval šesť nádob, uložených do kruhu okolo vázovitej dvojkónickej nádoby. Z kovových predmetov sa v hrobe našiel malý zlomok bronzového drôtu a fragment železného predmetu. Niekoľko ľudských kostičiek spolu s uhlíkmi bolo roztrúsených v okolí nádob. V blízkosti hrobu sa našlo niekoľko orbou rozvlečených kameňov /pravdepodobne z obloženia hrobu/.

Zlé vypálenie keramiky, plytké uloženie hrobov a sústavné obrábanie pôdy na lokalite sú príčinou toho, že nálezy sa zachovali v zlom stave.

Podľa získaných nálezov možno pohrebisko datovať do halštatského obdobia, do stupňa HC.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM HALLSTATTZEITLICHEN BRANDGRÄBERFELD IN VELČICE. Bei Grabungen im Gemeindekataster von Velčice /Bez. Nitra/ erfasste man im J. 1974 vier Brandgräber mit Steinsetzung, die ausser schlecht erhaltener Keramik auch ein Eisenmesser, Fragmente weiterer Eisengegenstände und das Bruchstück eines Bronzeringes enthielten. Die Leichenbrandreste zusammen mit Holzkohlenstückchen lagen zwischen den Steinen verstreut. Die Gräber waren stark überpflügt. An Hand der Funde kann das Gräberfeld in die Stufe HC datiert werden.

VČASNOSTREDOVEKÁ ROTUNDA A ZANIKNUTÝ SÍDLISKOVÝ REGIÓN PRI NITRIANSKEJ BLATNICI

Alexander Ruttkay

V čase od 14. VIII. do 4. XI. 1974 uskutočnil Archeologický ústav SAV výskum včasno-stredovekého kostola-rotundy a zaniknutého sídliska v katastri obce Nitrianska Blatnica /okr. Topoľčany/. Výskum viedol autor tohto príspevku.

Lokalita sa nachádza v zalesnenom teréne na svahoch vrchu Marhát, ktorý tvorí dominantu Inoveckého pohoria v tejto časti Ponitria. Na skalnatom ostrohu, asi 5,5 km západne od Nitrianskej Blatnice, stojí dodnes veľmi dobre zachovaný kostolík sv. Juraja. Stavba sa nachádza na južnej strane malej plošiny, severne od nej sú zvyšky horárne, zlikvidovanej r. 1962.

O kostole sú najstaršie písomné správy zo 16. stor. v súvisi s vytváraním pútnických a pustovníckych tradícií, viažúcich sa k tomuto miestu. Kostolík sa v literatúre dosiaľ klasifikoval ako renesančený s barokovými úpravami.

Indíciami archeologického výskumu bola predovšetkým zreteľná dispozícia jadra kostola-rotundy, prieskum okolia so stopami včasnostredovekého osídlenia a blízkosť veľkomoravskej rotundy v Ducovom /vzdialenej cez horský prechod Inoveckým pohorím 7 km/ s podobnými rozmermi a stavebným riešením.

Ôsmimi sondami sa odkryla plocha 140 m² a preskúmalo sa okolie stavby zo všetkých strán. Najstaršou stavebnou jednotkou je rotunda s kruhovou lodou /vnútorný priemer ca 7,3 m/ a podkovovitou apsidou. Múry sú hrubé vyše 70 cm. Základy boli zapustené veľmi plytko /hĺbka 20-30 cm/, miestami dosadajú na skalné podlažie; budovali ich z plochých lomových kameňov spájaných kompaktnou maltou. V celom základovom murive je zreteľné nepravidelné riadkovanie a veľmi dobré líčovanie. Medzi murivom rotundy a neskoršími prístavbami /štvorcová veža na západnej strane a obdĺžniková nízka stavba na južnej strane lode/ sú značné konštrukčné rozdiely a výrazné cezúry.

Okolo rotundy sa zistila rozloha a značná časť hrobov stredovekého cintorína. Malý cintorín sa rozkladal na ploche ca 25 x 18 m, počet pochovaných možno odhadnúť maximálne na 150. Pri výskume sa odkrylo vyše 60 kostier. Hroby boli rozložené okolo rotundy nepravidelne, najviac sa koncentrovali na južnej strane, kde sme zistili miestami až štvornásobné superpozície /etážovité pochovávanie/. Popri veľmi plytko uložených kostrách ojedinele sa vyskytli aj hrobové jamy vysekané čiastočne do skalného podlažia. Všetky hroby rešpektovali rotundu, no viaceré boli prekryté alebo porušené základmi veže a južnej prístavby.

Nad tromi kostrami boli náhrobné balvany, päť takýchto kameňov sa našlo v sekundárnej polohe a dva ďalšie in situ zamurované pri budovaní južnej prístavby.

Kostrы boli orientované v smere Z-V, prevládala poloha naznak s rukami vedľa tela, jedna kostra bola uložená na boku v extrémne skrčenej polohe. Stopy rakiev sa nezistili.

Pri šiestich kostrách boli nálezy, a to mince vo funkcii obolu mŕtvych /vo dvoch hrobch razby uhorského kráľa Kolomana - 1095-1114/ a prstene /jednoduché uzavreté páskové prstene z bronzu, strieborný pletený prsteň so zahrotenými otvorenými koncami, strieborné a bronzové prstene so štítkom, resp. aj s očkom/. Medzi nálezmi zo sekundárnej polohy je aj esovitá záušnica z hrubej striebornej tyčinky.

Zistená štvornásobná superpozícia pochovávaní priniesla v jednom prípade dôležitý údaj na datovanie, pretože hrob s mincou kráľa Kolomana bol v tretej vrstve. Tým sa vytvoril objektívny precedens na časové zaradenie najspodnejšej vrstvy hrobov /ktorá neobsahovala datovateľné nálezy/ najneskôr k polovici 11. stor. Hornú hranicu pochovávaní a súčasne výrazný zlom vo funkcii rotundy naznačuje súvislá prepálená vrstva južne od lode. Táto vrstva pokrýva hroby i náhrobné balvany a obsahuje keramiku datovateľnú rámcovo do prvej polovice 14. stor.

Železné výrobky sú zastúpené nožíkmi, tesárskymi skobami a klincami. Dôležitým nálezom je kľúč z 11.-12. stor. a bojová sekerka-čakan z 13.-14. stor. Najstarší horizont v relatívne početnom keramickom materiáli reprezentujú zatiaľ črepy z 11.-12. stor.

Rotunda vznikla najneskôr okolo polovice 11. stor., niektoré závažné stavebné a historické indície však nevylučujú jej starší pôvod. Túto otázku však bude možné riešiť len širšie koncipovaným výskumom ďalšej časti plošinky na ostrohu, prípadne aj na okolitých zistených zaniknutých sídliskách alebo v súvisi so stopami plužín v zalesnenom pásme na okolí rotundy. Kostolík sv. Jura sa javí ako posledné a veľmi významné rezíduum zaniknutého včasnostredovekého sídliskového regiónu v tejto časti Ponitria. Vzhľadom na jeho situovanie na ostrohu nie je vylúčené, že ide o vlastnícky kostol na feudálnom sídle. Lokalita sa nachádza v blízkosti komunikácie, ktorá v stredoveku /podľa archeologických, historických a toponymických prameňov/ spájala Považie s Ponitriím.

Po zániku osídlenia ostala zrejme aj rotunda dlhší čas pustá a využívala sa opäť v zmenenej funkcii od 16. stor., pričom postupne vznikli aj dve prístavby.

Ukazuje sa, že v rotunde je zachované včasnostredoveké murivo v takmer celej výške hmoty, najneskoršie úpravy sa dotkli vchodu, okien, zaklenutia a povrchovej úpravy interiéru. Ide o jednu z najstarších zistených a dosiaľ stojacich včasnostredovekých stavieb na Slovensku, ktorú očakáva aj podrobný architektonický a umeleckohistorický výskum, upriamený na doteraz neznáme časti nadzemného muriva, na ktorom okrem nových stavebných detailov možno právom predpokladať aj fresky.

FRÜHMITTELALTERLICHE ROTUNDE UND SIEDLUNGSWÜSTUNG BEI NITRIANSKA BLATNICA. Die bis heute gut erhaltene St. Georgskirche steht 5,5 km nordwestlich der Gemeinde Nitrianska Blatnica /Bez. Topoľčany/ auf einem verhältnismässig deutlich von den angrenzenden Hängen des Marhát-Berges /769 m ü. d. M./ gesonderten Sporn. Die ältesten schriftlichen Quellen über die Kirche stammen aus dem 16. Jh. und sind auch die Unterlage für kunsthistorische Zuweisung der Kirche zwischen die Renaissance-Bauten. Durch eine breiter geführte Grabung, der eine Feststellungsgrabung vorangegangen war, konnte eindeutig festgestellt werden, dass den Kern der Kirche eine aus Bruchsteinen erbaute Rotunde bildete; das runde Schiff hat eine hufeisenförmige Apsis. Das ursprüngliche Mauerwerk ist beinahe in der ganzen Höhe erhalten. Spätere Gestaltungen betrafen die Fenster, den Eingang, die Kuppel und die Oberflächengestaltung des Interieurs. Barockanbauten sind die Türme an der Westseite und ein rechteckiger Anbau an der Südseite des Schiffes. Bei der Rotunde wurden über 60 Skelette freigelegt. Der kleine Friedhof nahm eine Fläche von etwa 25 x 18 m ein, die Gesamtzahl der Gräber beträgt ungefähr 150. Sämtliche Gräber respektieren den Bau der Rotunde. Über mehreren Skeletten befanden sich an der Oberfläche schwere unbearbeitete Grabsteine. Auf manchen Abschnitten des Friedhofes kam etagenförmige Bestattung zur Geltung /in einem Falle sogar fünf Bestattungen übereinander/. Die Funde aus den Gräbern /Münzen, Fingerringe, S-förmige Schläfenringe/ und die festgestellten Beziehungen zwischen den Gräbern deuten an, dass mit der Bestattung spätestens um die Mitte des 11. Jh. begonnen worden war, was bisher ein vorläufiges Kriterium auch für die Bestimmung des Terminus ante quem für die Entstehung der Rotunde ist. Mit Rücksicht auf die Nähe des grossmährischen Komplexes in Ducové ist jedoch auch ein älterer Ursprung der Rotunde nicht ausgeschlossen. Das Ende der Bestattung bei der Rotunde

fällt in den Verlauf des 13. Jh. Ähnlich kann auch der Abbruch der intensiven frühmittelalterlichen Besiedlung im umliegenden Waldstreifen datiert werden /ausser anderem auch gut erhaltene Ackerfurchen/. Die Rotunde scheint ein letztes und sehr bedeutendes Residuum der untergegangenen frühmittelalterlichen Siedlungsregion im Waldstreifen des Inovec-Gebirges, in der Nähe einer Kommunikation zu sein, die nach archäologischen, historischen und toponymischen Quellen das Waagtal mit dem Nitratal verband. Nach dem Besiedlungsabbruch verblieb offenbar auch die Rotunde längere Zeit hindurch verödet und wurde abermals in veränderter Funktion seit dem 16. Jh. ausgenützt; im Laufe der Zeit entstanden auch die beiden Anbauten.

HRADISKO A HRAD PRI VEĽKOM KLÍŽI-KLÍŽSKOM HRADIŠTI

Alexander Ruttkay

Archeologický ústav SAV v Nitre uskutočnil v čase od 3. VI. do 1. VIII. 1974 pod vedením autora tohto príspevku výskum hradiska a hradu pri Veľkom Klíži-Klížskom Hradišti /okr. Topoľčany/. V katastri tejto obce, v dominantnej strategickej polohe nad horským prechodom spájajúcim údolie Žitavy s horným Ponitriím, nachádza sa výrazná, husto zalesnená vyvýšenina s nepravidelným elipsovitým pôdorysom - Michalov vrch /kóta 540,8/, ktorá je súčasťou hlavného hrebeňa Tribečského pohoria. Na hornej plošine vyvýšeniny nachádza sa akropola na ploche ca 0,3 ha; už pred výskumom sa na jej ploche črtali zvyšky viacerých objektov a na jej okraji priebeh valového opevnenia. Plošina sa na jednej strane končí strmými skalnými zrázmi, z ostatných strán sú na svahoch vo vrstevnicovej línii ďalšie dva valy, pripájajúce sa na strmé skalné bralá v horných častiach vyvýšeniny. Na hrebeni sú zvyšky pôvodnej prístupovej cesty, ktorá viedla k akropole stupňovitými prechodmi šikmo svahom cez valové prstence. Celková opevnená plocha presahuje 3 ha.

Výskum sa upriamil na stanovenie chronologických fáz zastúpených na lokalite a spoznanie charakteru zástavby a fortifikácie akropoly. Šiestimi sondami sa odkryla plocha vyše 130 m². Skúmané plochy boli určené podľa konfigurácie terénu a výsledkov predchádzajúceho geofyzikálneho a botanického prieskumu.

Na prebádanej ploche sa zistili stopy halštatského osídlenia a výrazné doklady o využívaní lokality v neskorolátenskom období, s ktorým možno dať do súvisu aj vybudovanie vnútorného valu z dvoch valov na svahu vyvýšeniny.

Najintenzívnejšie je zastúpená sídlisková fáza z včasného a vrcholného stredoveku; táto fáza pozostáva z dvoch horizontov. Starší patrí do 11.-12. stor. a reprezentujú ho predovšetkým početné zlomky keramiky z priestoru akropoly; do tohto horizontu patrí aj vybudovanie zemného valu obopínajúceho akropolu a nová úprava, resp. zvýšenie staršieho neskorolátenského valu. Druhý horizont sa začína vybudovaním kamenného hradu /vznikol na prelome 12.-13. stor. a trval asi do 14. stor./. Akropola bola opevnená kamennou hradbou širokou 4 m, ktorá pozostáva z dvoch samostatných lícovaných, maltou spájaných múrov, medzi ktorými je výplň z ubitej hliny. Hradba spočíva prevažne na deštrukcii zemného valu na obvode akropoly a obopína plochu ca 100 x 20 m. Na strane primkývajúcej sa k prístupovej ceste sú v hradbe náznaky vchodu. Na obidvoch kratších stranách opevnenej akropoly sa zistilo po jednej monumentálnej kamennej stavbe - štvoruholníkovej veži s múrmi hrubými ca 2 m. Severná veža /rozмеры ca 13,5 x 10 m/ je situovaná na najvyššom mieste plošiny, južná /rozмеры 12 x 11 m/ je v suterénovej časti čiastočne vysekaná do skalných útesov. Na plošine v blízkosti južnej veže bola cisterna s kruhovým pôdorysom /Ø ca 6 m/, zahĺbená do skalného podlažia.

V ďalšom vývoji hradu badať tendenciu znižovať jeho rozlohu a pravdepodobne aj význam jeho komplexu; naznačuje to vybudovanie novej hlbokaj priečnej priekopy na akropole; priekopa možno tvorila samostatné opevnenie severnej veže, kým kamenná hradba a južná veža asi stratili plnohodnotnú funkciu.

Materiálna kultúra je zastúpená predovšetkým zlomkami keramických výrobkov. Z mladšej vývojovej fázy sú okrem zlomkov nádob aj fragmenty kachlíc zo 14. stor. Kovový inventár sa vyskytol len sporadicky /ostroha z 13. stor., podkovy, nožíky a pod. /. Pri hradbách sa sústreďovalo pomerne značné množstvo zvieracích kostí. V lesoch v blízkosti lokality sa ešte r. 1968 našiel náhodne dvojostrý meč z 11.-12. stor. s hlavicou šošovkového tvaru a s nápisom na čepeli.

Vertikálna stratigrafia sa najvýraznejšie prejavila pri severnej veži, kde sa zistila sídlisková vrstva s nálezovým materiálom z 13. a 14. stor., silná vrstva deštrukcie a nad ňou vrstva s materiálom zo 14. a 15. stor.

Lokalita reprezentuje strategickým situovaním a stavebným i fortifikačným riešením dôležitý typ včasnostredovekého hradiska a neskôr hradu. Jej aktívna mocensko-strategická - možno predpokladať kontinuálna - funkcia patrí do 11.-14. stor. Stredoveký hrad sa zaraďuje v rámci 13. stor. medzi najväčšie známe komplexy tohto druhu na Slovensku. Je pozoruhodné, že z obdobia jeho aktívnej funkcie chýbajú o ňom zmienky v písomných prameňoch. Jeho objavenie má teda veľký význam nielen pre poznanie stavebnej situácie na výspelom feudálnom hrade s vývojom prerušeným už v stredoveku, ale aj z rýdzo historického hľadiska pri sledovaní mocenskej kontinuity v prostredí susediacom s pomerne málo známym starobylým benediktínskym opátstvom v Klíži /vzniklo už v 11. stor. /. Hradisko a hrad môžu napomôcť aj rozpoznanie zaniknutých komunikácií a sídliskového regiónu vo včasnom stredoveku na prechode z údolia Žitavy do horného Ponitria.

BURGWALL UND BURG BEI VEĽKÝ KLÍŽ-KLÍŽSKE HRADIŠTE. Im Kataster der Gemeinde Veľký Klíž, in ihrem Teil Klížske Hradište /Bez. Topoľčany/, auf der bewaldeten Anhöhe Michalov vrch /540,8 m ü. d. M. / im Tribečgebirge, über einem Gebirgsübergang aus dem Žitava-Tal in das obere Nitra-Tal, realisierte das Archäologische Institut der SAW zu Nitra im J. 1974 eine Feststellungsgrabung, die sich ausser anderem auch auf günstige Ergebnisse einer vorangehenden geophysikalischen und botanischen Geländeüberprüfung stützte. Die Lokalität ist mit mehreren Fortifikationsbildungen befestigt. Der Zugang auf die Akropolis ist durch ein erhaltenes Wegrelikt belegt. Es wurden Spuren hallstattzeitlicher und spätlätènezeitlicher Besiedlung festgestellt. Am intensivsten ausgenutzt war die Fundstelle jedoch im Früh- und Hochmittelalter in zwei Horizonten. Der älteste stammt aus dem 11.-12. Jh., bestehend aus einem Erdwall, der die Akropolis umfasst, und einer neuen Gestaltung des mittleren /spätlätènezeitlichen/ Walles. Den zweiten Horizont repräsentiert eine Steinburg mit der Entstehung etwa an der Wende des 12./13. Jh. mit der Dauer etwa bis in das 14. Jh. Die Akropolis war mit einer mächtigen Steinschanze befestigt, die eine Fläche von ca. 100 x 20 m umfasste. Von der inneren Überbauung erfasste man an den Kurzseiten der Akropolis zwei viereckige Steinbauten /Türme? /. Im Raum zwischen den Türmen war eine Zisterne. Eine Verminderung des Ausmasses und der Bedeutung der Burg während ihrer Existenz ist durch die Errichtung eines neuen tiefen Quergrabens auf der Akropolis angedeutet; der Graben bildete wahrscheinlich eine selbständige Befestigung einer der Türme, während die Steinschanze und der südliche Turm möglicherweise die vollwertige Funktion eingebüsst hatten. Die mittelalterliche Burg wird in den Rahmen des 13. Jh. zu den grössten bekannten Komplexen dieser Art in der Slowakei gereiht. Aus der Zeit ihrer aktiven Funktion fehlen vollkommen Vermerke in schriftlichen Quellen. Die geographische Stellung der Lokalität zeugt jedoch über ihre mögliche bedeutende machtopolitische Funktion vom 11. bis 13./14. Jh.

NEOLITICKÉ A NESKOROLATÉNSKE SÍDLISKO V KRAKOVANOCH

Karol Sedlák

Pri hĺbení jamy na pivnicu novostavby rodinného domu Ľubomíra Hesku v Krakovanoch /okr. Trnava/, v polohe Dolné hrádze /Záhumnia/, boli v júli 1974 bagrom zničené na ploche ca 5 x 10 m praveké objekty. Zvyšky troch objektov sa črtali v stenách vykopanej jamy, stopy ďalšieho objektu sa zistili v spráši pri dokončovaní prác v hĺbke 160-180 cm. Spráš sa začínala v úrovni 60-70 cm od povrchu, nad ňou bola asi 30 cm hrobá kultúrna vrstva a zhora ornica.

Vo vyhodenej zemine sa našlo menšie množstvo črepov, niekoľko ďalších črepov sa zistilo vo zvyškoch neolitického objektu pri zachytení poslednej fázy výkopových prác.

Nálezisko je známe už dávnejšie. Bývalý externý spolupracovník Archeologického ústavu SAV A. Michalík odovzdal r. 1955 T. Kolnískovi neolitické a mladoláténske črepy z objektov viditeľných v profile stien neďalekého hliniska /nález. správa Archeologického ústavu SAV č. 510/55/. Lokalitu Krakovany uvádza aj B. Novotný /Slovensko v mladšej dobe kamennej, Bratislava 1958, s. 23/. V minulých rokoch odovzdal autor tohto príspevku spomenutému ústavu nálezy z tejto polohy spolu s príslušnými správami /nález. správa AÚ SAV č. 3934/67 a 6675/73/.

Medzi nálezmi zachránenými v roku 1974 /nález. správa AÚ SAV č. 7071/74/ je okrajový črep z hrubostennej súdkovitej, šikmým prstovaním zdobenej nádoby z obdobia staršej lineárnej keramiky /obr. 83: 4/, črepy z mladšej fázy kultúry s lineárnou keramikou, niektoré z nich zdobené rytým ornamentom, jeden z dutej nôžky misy /obr. 83: 1, 3, 6, 7, 9, 11/, ďalej črepy z misiek a esovite profilovaných zvoncovitých nádob lužianskej skupiny, medzi nimi niektoré so zvyškami červenej farby /obr. 83: 2, 8, 10, 13, 14/ a jeden s mierne ohnutým zobákovitým uchom z putňovitej nádoby /obr. 83: 5/. Z neskorolátenských nálezov uvádzam okrajový črep z profilovanej misy s mierne prežliabnutým okrajom na vnútornej strane /obr. 83: 12/. V násypoch vedľa pivničnej jamy sa vyskytovali aj zvieracie kosti, zlomky vypálenej mazanice, uhľiky a popol.

NEOLITHISCHE UND SPÄTLATÉNEZEITLICHE SIEDLUNG IN KRAKOVANY. In Krakovany /Bez. Trnava/ wurden im J. 1974 in der Flur Dolné hrádze bei Grabungsarbeiten mit einem Bagger urzeitliche Siedlungsobjekte gestört. Es konnte aus ihnen eine kleinere Zahl von Scherben gerettet werden. Darunter befinden sich Scherben der linearkeramischen Kultur /aus ihrer älteren und jüngeren Stufe/, andere, auf denen sich teilweise ein rotgemaltes Ornament erhalten hatte, gehören zur Lužianky-Gruppe und mehrere Scherben stammen von spätlaténezeitlichen Gefäßen. /Abb. 83./ Die Funde liegen im Archäologischen Institut der SAW zu Nitra.

NÁLEZY KERAMIKY Z 12.-13. STOR. V KOTEŠOVEJ

Ondrej Šedo

Pri prieskume, ktorý realizovalo Považské múzeum a galéria v Žiline v priestore lužického pohrebiska na Nivách v Kotešovej /okr. Žilina/, sme zistili koncom roku 1974 v záreze zberného kanála meliorácií porušený okraj sídliskovej jamy. Mala nepravidelný oválny tvar s rozmermi 90 x 150 cm a bola zahĺbená do žltej piesčitej hliny. Zvislé steny prechádzali do rovného dna v hĺbke 90 cm od povrchu. Ústie sa lievikovite rozširovalo. V tmavom zasype sa dalo rozoznať niekoľko vrstiev, nálezy ich však nerešpektovali. Najintenzívnejšie bola sfarbená vrstvička s uhľikmi a mazanicou, ktorá prekryvala dno. Pri ústí jamy ležal zlomok žarnova.

Podľa materiálu možno keramiku rozdeliť na tri skupiny. Črepy a fragmenty asi z troch nádob obsahovali veľké množstvo tuhy, črepy asi deviatich nádob mali primiešanú do hliny sludu a črepy z viac ako dvadsiatich nádob piesok.

1. Fragment rekonštruovateľnej nádoby z hliny premiešanej s tuhou, povrch má hrdza-vočervenú farbu; zhrubnutý okraj a celé telo je zdobené vodorovnými ryhami, na pleciah sú šikmé kvapkovité vpichy, dno chýba; v. 35 cm, Ø ústia 25 cm; Ø vydutia 28,5 cm; Ø dna ca 21 cm /obr. 84: 3/.

2. Rekonštruovateľná nádoba, vyrobená z materiálu s prímiesou sludy, povrch má svetlosivú, miestami hnedočervenú až tmavohnedú farbu; po celom povrchu prebieha závitnica, ktorá pod hrdlom prechádza do vlnovky; okraj je von vyhnutý, s náznakom profilácie, na vnútornej strane má žliabok; na dne je plastická kruhová značka; v. 26 cm, Ø ústia 21 cm, Ø vydutia 23 cm, Ø dna 12,5 cm /obr. 84: 4/.

3. Nádoba z piesčitého materiálu hnedočervenej farby, okraj je von vyhnutý, šikmo zrezaný a obtáčaný; výzdobu tvorí závitnica robená ozubeným kolieskom; v. 27 cm, Ø ústia 20 cm, Ø vydutia 23 cm, Ø dna 13,5 cm /obr. 84: 1/.

4. Črep z nádoby s von vyhnutým odlomeným okrajom, vyrobenej z piesčitého materiálu tmavohnedej farby; telo zdobí nízka vlnovka a vodorovné ryhy /obr. 84: 2/.

Keramiku z jamy možno datovať do 12.-13. storočia.

KERAMIKFUNDE AUS DEM 12.-13. JH. IN KOTEŠOVÁ. Bei der Begehung der Flur Nivy in Kotešová /Bez. Žilina/, die Mitarbeiter des Waagtalmuseums und Galerie zu Žilina durchgeführt hatten, wurde eine Siedlungsgrube festgestellt, die Gefässscherben aus sandigem Material /Abb. 84/ enthielt. Manche von ihnen wiesen eine starke Beimischung von Glimmer, andere von Graphit auf. Die Keramik kann in das 12.-13. Jh. gewiesen werden.

STREDOVEKÁ KERAMIKA Z HRÁDKU NAD STREČNOM

Ondrej Šedo

Nad obcou Strečno /okr. Žilina/ v polohe Bašta sa nachádza hrádok, ktorý A. Petrovský-Šichman na základe niekoľkých čriepkov z povrchového zberu považoval za mladohradištný. Neveľká horná plošina hrádka je obkolesená výrazným valom, ktorý chýba iba z juhovýchodnej strany, nad bralami a nad údolím potoka oddeľujúceho Baštu od návršia stredovekého hradu. Z najprístupnejšej strany bol ešte jeden menší val.

V septembri roku 1974 poškodil hrádok výkop základov imitácie guľometného hniezda pri nakrúcaní záberov filmu s tematikou Slovenského národného povstania. V profile výkopov na najvyššej plošine bolo vidno priamo nad podlažím z rozdrobeného vápenca 60-80 cm hrubú vrstvu s množstvom uhlíkov a zlomkov mazanice. Pri jej dne boli prerezané ojedinelé spálené, vodorovne uložené trámy. Zo zákopov v juhovýchodnej časti plošiny bola vyhádzaná aj vrstva fľovitej hliny s kosťami a niekoľkými črepmi. Tu sa našla i drobná podkova a črepy z rozdrveného hrnca červenej farby, vytočeného na rýchlo rotujúcim kruhu a zdobeného na pleciah drobnou rytou vlnovkou /obr. 85: 1/.

Pri povrchu spálenej vrstvy ležal takmer celý hrniec s jedným uchom, sivej, na povrchu hnedej farby, vyrobený z materiálu s prímiesou piesku; okraj je von vyhnutý, rímsovite profilovaný a zaoblený /obr. 85: 2/; vnútri hrnca bolo niekoľko zuhoľnatých zrníek hrachu alebo bôbu.

Všetky črepy z Bašty majú tenké steny, sú vytáčané na rýchlo rotujúcim kruhu a možno ich datovať do 15.-16. stor. Doteraz zistená situácia neumožňuje predpokladať staršie fázy opevnenia. Na náhly zánik hrádka poukazuje najmä mohutná vrstva spáleniska a do istej miery aj nález celého hrnca.

MITTELALTERLICHE KERAMIK AUS DER WOHNBURG OBERHALB VON STREČNO.
Auf der Wohnburg in der Flur Bašta über der Gemeinde Strečno /Bez. Žilina/ wurde im J. 1974 bei Geländegestaltungen für eine geplante Filmaufnahme eine Schicht von Hüttenlehm und verbrannten Balken abgedeckt. Die gewonnene Keramik /Abb. 85/ kann in das 15.-16. Jh. gewiesen werden.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM NA STREČNIANSKOM HRADE

Ondrej Šedo

Hrad Strečno /okr. Žilina/ - teraz národná kultúrna pamiatka - vznikol koncom 13. až začiatkom 14. stor. Pozostával z hradnej veže a malého priestoru obkoleseného hradbou. Pri prestavbách pribúdali k tomuto jadru ďalšie budovy a hradby. Veľké renesančné bastióny a vonkajšie opevnenie zničili na rozkaz cisára Leopolda r. 1689.

Zisťovací výskum Považského múzea a galérie v Žiline na hrade vychádzal z potrieb zamýšľaných pamiatkových úprav, ktoré tu uskutoční Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Banskej Bystrici. Výskum umožnil získať čiastočný obraz o situácii na severovýchod od hradnej veže, v priestore pod jej južnou stenou a v jednej z miestností hospodárskej budovy pri hradbe na južnom okraji dnešných zrúcanín. Tu sme čiastočne odkryli západný a severný múr miestnosti prvého podlažia. Na krátku východnú stenu sa pripájal mohutný múr, ktorý vypíňal juhovýchodný roh miestnosti a vybiehal na svah priekopy. Dlážku tvorila vrstvička flu, ktorá prekryvala vylámané skalné podložie. V tenkej kultúrnej vrstve sa našli črepy renesančnej keramiky a pri južnej stene veľa zlomkov renesančných kachlíc.

Priestor pod južnou stenou veže sa pri rozširovaní pevnosti dostal dovnútra novších opevnení, čím sa tu vytvoril malý dvor, obkolesený neskôr mladšími obytnými budovami. Výskum umožnil spoznať jeho východnú polovicu. Pôvodný skalný chrbát na prístupe k veži a k južnému múru jadra hradu bol vylámaný tak, aby pred opevnením vznikla skalná stena, ktorá prechádzala do plytkej priekopy. Už v čase jej postupného zasýpania boli pukliny v rastlej skale, ktoré narušali okraj priekopy, prehradené krátkymi múrikmi z nasucho kladených balvanov bridlice. Tmavá hlinitá vrstva, ktorá sa zachovala v puklinách skaly a na dne priekopy, obsahovala tiež keramiku súčasnú so začiatkom výstavby jadra hradu /obr. 86: 3/, ako aj do červena vypálené veľké hrnce so zosilnenými a rímsovite profilovanými okrajmi /obr. 86: 5/. V doteraz neurčenom čase bol zásyp zarovnaný a položená tenká a drobivá maltová dlážka. Mladší stredoveký materiál sa zachoval iba pri päte skalnej steny. V súbore keramiky z tohto miesta tvorili podstatnú časť črepy s kožovitým povrchom svetlohnedej až bielej farby, rímsovite profilovaným okrajom a výzdobou robenou ozubeným kolieskom /obr. 86: 2/. So stredovekou vrstvou sa zmiešala vyššie položená renesančná vrstva. Zvieracie kosti, množstvo keramiky i kachlíc, zlomky sklenených nádob, okenných tabličiek a železných predmetov ju umožňujú označiť ako smetisko. /Obr. 86: 6, obr. 87: 3./ Premiešaním sa dostali medzi renesančný materiál staršie črepy /obr. 87: 5/ a okraj loštického pohára /obr. 87: 4/.

Múry odkryté severovýchodne od veže umožnili upresniť poznatky o vývoji architektúry hradu. V murive gotických palácov sa pod úrovňou povrchu zachovali zvyšky pravdepodobne jednej z najstarších obytných budov v areáli pôvodného hradného jadra. Jej základy sú v priestore vylámanom v skale medzi múrom najstaršieho opevnenia a hrebeňom skalného chrbta, ktorý prebieha stredom hradu. Celé prízemie prekryvala čiastočne zachovaná valeňá klenba. Pri prestavbách obytnú budovu zbúrali, a tak ostali iba múry do výšky dlážok prvého poschodia. Vo zvyšku kultúrnej vrstvy na rastlej skale, v mieste, kde sa na ňu pripájal oblúk klenby, bolo niekoľko črepov, ktoré možno spájať so začiatkami stredovekého hradu.

K južnému múru tejto budovy bola neskôr pristavaná úzka miestnosť, do ktorej vyúsťovali chodby prechádzajúce popri veži. V zásype miestnosti a na zvyškoch dlážok prvého poschodia východného paláca boli na niekoľkých hromadách sústredené zlomky renesančných

kachlíc. Medzi sutiny sa vmiešali čierne popolovité vrstvy so stopami požiaru, kusmi ma-
zanice, uhlíkmi, zvyškami spálených drier a stredovekými črepmi. Zo železných predmetov
možno spomenúť aspoň zlomok kosačky a pracku /obr. 87: 1, 2/. V pôvodnom uložení sa
čierna vrstva našla nad oblúkom klenby staršej obytnej budovy; vznikla pravdepodobne tak,
že po požiari obhorené zvyšky drevených konštrukcií a dlážok sústredili do voľného priesto-
ru nad klenbou a znova prekryli trámami novej dlážky. Po zrúcaní hradu sa vrstva zmieša-
la s okolitými sutinami.

Rez cez priestor pod severnou stenou veže odkryl namiesto sutín paláca cisternu. Skala
tu bola vysekaná do tvaru veľkého lievika so stenami vymazanými hrubou vrstvou modrasté-
ho flu. Na úrovni päty obvodového múru jadra hradu bolo kruhové ústie cisterny vyložené
veľkými skalami. Hlbšie sme vo výskume nepokračovali. V popolovitých vrstvách zásypu
s množstvom uhlíkov sa našlo veľa stredovekej keramiky. Na jednom z najstarších črepov
sa uprostred dna ešte objavuje plastická značka v podobe kríža /obr. 86: 4/. Najmladšie sú
črepy so žltou a hnedou glazúrou, zdobené jamkami vtlačanými dutou trubičkou a nalepenými
hrudkami hlíny, napodobňujúcimi tvar maliny /obr. 86: 1/.

FESTSTELLUNGSGRABUNG AUF DER BURG STREČNO. Bei der Feststellungsgrabung
des Waagtalmuseums und Galerie zu Žilina auf der Burg Strečno /Bez. Žilina/ wurde
teilweise ein Raum nordöstlich des Turmes, der Raum unter seiner Südwand und eines
der Wirtschaftsgebäude am Südrand der Ruinen abgedeckt. Man gewann neue Erkenntnis-
se über die Entwicklung der Architektur, vor allem über das bisher unbekannte alte
Wohngebäude und die Zisterne. Die gewonnenen Reste der materiellen Kultur /Abb. 86
und 87/ dokumentieren die Besiedlung der Burg vom 14. -17. Jh.

NÁLEZY STREDOVEKEJ KERAMIKY V ŽILINE

Ondrej Šedo

V posledných rokoch došlo v Žiline k výrazným zásahom do jadra starého mesta, pri kto-
rých boli asanované viaceré staršie budovy. Hlina zo základov novovybudovaných objektov sa
odvážala na smetiská v priestore Frambora. Zberom na vyvezených hromadách v r. 1974
získalo Považské múzeum a galéria v Žiline pomerne veľké množstvo stredovekej keramiky
a niekoľko drobných predmetov. Väčšina nálezov pochádza z odpadových jám a kultúrnych
vrstiev v pôvodných dvoroch. Nálezové celky sa síce nedajú rozlíšiť, získali sme však urči-
tý prehľad o produkcii keramiky v Žiline počas niekoľkých storočí.

Spomedzi množstva keramiky vytáčanej na rýchlo rotujúcom kruhu sa vymyká niekoľko
črepov, ktoré majú staršie znaky výroby:

1. Dno nádoby z piesčitého materiálu, na povrchu svetlohnedej farby; po obvode dna je
plastická lišta a v jeho strede kríž v nepravidelnom kruhu; dno je podsýpané /obr. 88: 2/.
2. Črep z dna nádoby tmavohnedej farby s plastickou značkou v podobe kríža /obr. 88: 3/.
3. Hrubý črep z tela sivohnedej nádoby /pravdepodobne zásobnice/, zdobenej hlboko ry-
tými vodorovnými žliabkami /obr. 88: 1/.

Bežná stredoveká keramika sa vyrábala zväčša z hlíny premiešanej s pieskom, zriedka-
vejšie z plavenej hlíny. V tvarovej náplni prevažujú hrnce a pokrievky, menej časté sú džbán-
y, misy a poháre. Vo výzdobe sa uplatňujú zväzky vodorovných žliabkov, jednoduché vlnov-
ky kombinované so žliabkami, pásy vtlačané ozubeným kolieskom, plastické pretláčané pá-
siky, v jednom prípade rastlinný motív /obr. 88: 4-7, 9/. Na jednej z vyvezených odpadových
hromád sa našiel fragment drobnej plastiky koníka zo sivej hlíny s hrboľatým povrchom
/obr. 88: 8/.

Niekoľko najstarších črepov možno datovať na rozhranie 13. a 14. stor. ostatné sú
zo 14.-16. stor. Mladšie sú zriedkavé, čo súvisí zrejme s tým, že od 17. stor. sa začali
smeti z mesta vyvážať.

MITTELALTERLICHE KERAMIKFUNDE IN ŽILINA. Auf den Haufen von Erde, die aus dem mittelalterlichen Stadtteil von Žilina bei verschiedenen Bauarbeiten wegtransportiert wurden, gewann das Waagtmuseum und Galerie zu Žilina eine Menge mittelalterlicher Keramik vom Ende des 13. bis zum 16. Jh. /Abb. 88/.

STREDOVEKÁ KERAMIKA ZO ŽILINY /RADNIČNEJ ULICE/

Ondrej Šedo

Na mieste asanovaného renesančného domu v Žiline na Radničnej ulici sa na jar roku 1974 dokončovala výstavba priestorov podniku Lahôdky. Pri úprave zadného dvora narazili robotníci na kultúrnu vrstvu a prehnuté brvná. Na nálezy upozornil Považské múzeum a galériu v Žiline Ing. Meliš. Kultúrna vrstva so stredovekými črepmi, pochádzajúca pravdepodobne z objektov zničených pri starších stavebných a terénnych úpravách, pokrývala obdĺžnikovú odpadovú jamu s rozmermi 180 x 130 cm. Steny jamy tvorili brvná, spájané v rohoch zrubovou technikou a zvonku utesnené hrubou vrstvou flu, ktorý pokrýval aj rovné dno v hĺbke 170 cm.

Zásyp pozostával z čiastočne rozložených organických zvyškov /hnoj, konáre liesky, tenké dosky, ústrižky kože a kosti/. Keramika sa sústreďovala hlavne pri dne a okraji jamy, no črepy jednotlivých nádob boli roztrúsené aj po celom jej priestore. Najpočetnejšie boli črepy a fragmenty nádob s jedným uchom, von vyhnutým a zaobleným okrajom, hnedej a červenej farby, zdobených na pleciach zväzkom obvodových žliabkov. Podobné, ale z nádob starostlivejšie vyhotovených z plaveného materiálu hnedočervenej farby, boli črepy so žltou glazúrou /obr. 89: 5/. Fragment širokej misy s hrubším, vodorovne von vyhnutým okrajom a so žliabkami v strede tela /obr. 89: 1/, sa líšil od ostatnej keramiky materiálom, v ktorom je väčšie množstvo piesku. Z podobného materiálu bol vyrobený aj čiernohnedý kahanček /obr. 89: 3/, a pokrievku /obr. 89: 4/. Na dne jamy sa našiel zlomok dutej, na obvode pretláčanej nôžky skleneného pohára hnedej farby /obr. 89: 2/.

Celý súbor nálezov možno datovať do 16.-17. stor.

MITTELALTERLICHE KERAMIK AUS ŽILINA /RATHAUSGASSE/. In Žilina entdeckte man in der Rathausgasse bei Bauarbeiten eine Abfallgrube, die mit organischen Resten und vielen Keramikbruchstücken /Abb. 89/ ausgefüllt war. Die Funde - einhenkelige Töpfe, ein mit horizontalem Rillenband verzierter Krug, eine Schüssel, eine Lampe und der Boden eines Glasbechers - können in das 16.-17. Jh. datiert werden.

VÝSKUM POHREBISKA A VIACVRSTVOVÉHO SÍDLISKA V KOPČANOH

Stanislav Šiška

Archeologický ústav SAV uskutočnil r. 1974 tretiu etapu výskumu pohrebiska a viacvrstvého sídliska v Kopčanoch /okr. Michalovce/ na hospodárskom dvore JRD. Výskum nadviazal na predchádzajúce výskumy v rokoch 1971 a 1972 /Šiška, S.: Abdeckung von Siedlungen und einen Gräberfeld aus der jüngeren Steinzeit in Kopčany, Kreis Michalovce. Archeologické rozhledy, 26, 1974, s. 3-15, 101-104/. Na rozdiel od minulých rokov sa počas tohto výskumu zistilo len sporadické osídlenie zo staršieho a stredného neolitu; ťažisko osídlenia skúmanej plochy /400 m²/ patrilo eneolitickej kultúre s kanelovanou keramikou a okrem nej sa zistili i ojedinelé nálezy tiszapolgárskej skupiny, kultúry Gáva a časti dvoch slovanských sídliskových objektov. Na všetky objekty sa prišlo až v hĺbke 70-75 cm. Koncentrácia nálezov

nad objektmi však nasvedčuje, že ich pôvodný povrch sa začínal o 15-20 cm vyššie, pre hrubú vrstvu černoze sa však nemohli bezpečne rozlíšiť.

Kultúra s lineárnou keramikou

Najstaršie osídlenie lokality reprezentuje staršia lineárna keramika /typu Barca III/. Okrem ojedinelých nálezov z kultúrnej vrstvy patria k nej tri sídliskové jamy, preskúmané v predchádzajúcich rokoch. Roku 1974 sa dokončil výskum východnej časti veľkého, do zeme vyhlbeného sídliskového objektu 9 a mohli sa tak určiť jeho celkové rozmery /1,7-2,5 x 10,4 m/. Štyri menšie kolové jamky poukazujú na jeho zastrešenie; dve z nich boli na okrajoch oválnej priehlbne vyplnenej popolovitou vrstvou a pravdepodobne tvorili konštrukciu ohniska. Pri absencii kolových stavieb v kultúre s lineárnou keramikou v Potisí, charakteristických pre okruh západnej lineárnej /volútovej/ keramiky, môžeme tento i ďalšie podobné objekty z východného Slovenska /Michalovce, Lúčky, Prešov-Šarišské Lúky/ interpretovať ako príbytkové stavby - zemnice. Bohatý inventár objektu 9 pozostával takmer výlučne z keramiky zdobenej priamymi a oblúkovitými ryhami /obr. 90: 1, 2, 4, 5, 7/, sčasti kombinovanými s čierno maľovaným ornamentom, prípadne maľovanie čiernou farbou tvorí samostatnú výzdobu /obr. 90: 3, 6/. Hrubá keramika /hrnce, zásobnice/ je zdobená dvojicami jamiek, krátkymi ryhami, ojedinele aj plastickým jamkovaným pásikom. Nálezy z objektu 9 predstavujú najväčší uzavretý celok relatívne staršej lineárnej keramiky na východnom Slovensku a spolu s nálezovými celkami z Michaloviec, Valalíkov, z viacerých polôh v katastri Barce i niektorých ďalších lokalít predstavujú nateraz najstaršie neolitické osídlenie tohto územia. Pomerne vyspelý ráz keramiky a doložené staršie osídlenie v severovýchodnom Maďarsku však ukazujú, že aj na východnom Slovensku môžeme očakávať ešte starší horizont neolitickej keramiky, totožný alebo súčasný s nálezmi skupiny Szatmár v severnom Potisí.

Z mladšieho stupňa kultúry s lineárnou keramikou /skupina Raškovce/ sa r. 1974 našlo v kultúrnej vrstve len niekoľko črepov, zdobených čierno maľovaným ornamentom. Patria druhému sídliskovému horizontu lokality, zastúpenému sídliskovou jamou 13, preskúmanou r. 1972. Charakteristický maľovaný ornament /sčasti blízky rytému ornamentu skupiny Tiszadob-Kapušany/, spoločný výskyt keramiky obidvoch skupín v spomenutom objekte a jeho prekrytie hrobmi bukovohorskej kultúry umožnili spoľahlivé zaradenie skupiny Raškovce /niekedy označovanej aj ako skupina Sátorajjáújhely/ ešte pred bukovohorskú kultúru, a nie na jej záver. K podobným zisteniam dospel i J. Vizdal výskumom vo Veľkých Raškovciach, ležiacich v tesnej blízkosti Kopčian /Vizdal, J.: Zemplén v mladšej dobe kamennej. Košice 1973/. Skupinu Raškovce pokladáme za jeden z komponentov podieľajúcich sa na vzniku bukovohorskej kultúry.

Bukovohorská kultúra

Z tretieho horizontu lokality sa našli v kultúrnej vrstve len ojedinelé črepy keramiky bukovohorskej kultúry /obr. 90: 8-11/, patriace k sídlisku preskúmanému sčasti v predchádzajúcich rokoch /7 objektov - pec, zásobnicové jamy s kolovou konštrukciou/. Rovnako aj štvrtý horizont bol r. 1974 doložený iba jedným hrobom s výrazne skrčenou kostrou, orientovanou v smere V-Z; nad panvovými kosťami sa našla pomerne hrubá vrstvička červeného farbiva.

Výskumom v Kopčanoch sa získali početné uzavreté nálezové celky a zistili sa viaceré typy sídliskových objektov, nateraz na celom území bukovohorskej kultúry len veľmi málo známe. Potvrdilo sa osídlenie Východoslovenskej nížiny nositeľmi bukovohorskej kultúry, čím sa opäť vyvracajú názory, podľa ktorých túto kultúru tu reprezentujú len importy. Z tohto hľadiska má mimoriadny význam najmä objavenie prvého pohrebiska bukovohorskej kultúry na Slovensku, ktoré je zároveň najstarším dokladom pohrebného ritu v jeho východnej časti. Hoci sa zistilo len šesť hrobov /štyri z nich s bohatým keramickým inventárom/, rozložených v úzkom páse, vzhľadom na rozsah skúmanej plochy možno predpokladať, že bolo preskúmané celé pohrebisko. Predbežné hodnotenie sídliskových a hrobových nálezov poukazuje na osídlenie lokality v predklasickom stupni bukovohorskej kultúry /AB/. Podrobnejším rozborom materiálu bude azda možné detailnejšie určiť rozdiely medzi sídliskovou a hrobovou keramikou. Aj keď sa priama superpozícia hrobov so sídliskovými objektmi nezistila, situovanie pohrebiska priamo na sídlisku nasvedčuje, že sa tu pochovávalo v pomerne krátkom čase po zaniknutí osady.

Tiszapolgárska skupina

Piaty horizont je doložený ojedinělými nevýraznými črepmi polgárskej kultúry, ktoré podľa nepočetných nálezov zo starších výskumov zaraďujeme do staršieho eneolitu - k tiszapolgárskej skupine. Roku 1960 sme však v objekte 3, patriacom kultúre s kanelovanou keramikou, našli niekoľko výraznejších fragmentov z mladej fázy bodrogkeresztúrskej skupiny, preto kultúrnu príslušnosť spomínaných nálezov treba overiť ďalším výskumom.

Kultúra s kanelovanou keramikou

Lokalita bola najintenzívnejšie osídlená v strednom eneolite. Už r. 1960 sme preskúmali dva sídliskové objekty kultúry s kanelovanou keramikou /Šiška, S.: K počiatkom kultúry s kanelovanou keramikou na východnom Slovensku. Slovenská archeológia, 14, 1966, s. 51 a nasl./ a na jeden z nich /objekt 3/ nadviazal výskum r. 1974. V tomto roku sa zistila spodná časť štvoruholnej pece /obj. 25/, deštrukcia ďalšej pece s početnými črepmi z hrobostenných nádob /obj. 23/, dve zásobnicové jamy /obj. 27 a 29/, ktorých dno pozostávalo z vrstvy prepálenej hliny, a dve hlboké jamy /obj. 28 a 30/ s takmer zvislými stenami studňovitého rázu; na dne jednej z nich sa našla časť zvieracej kostry.

Najvýznamnejším objavom z tohto šiesteho horizontu je však komplex jám /objekty 24a-d/, ktoré bezprostredne súvisia so spomínaným objektom 3 a spolu s ním tvoria päť do zeme vyhlbených, pomerne pravidelných jám, širokých 200-220 cm a hlbokých 60-100 cm. Odlišovali sa iba svojou dĺžkou: najmenšia jama bola dlhá 3,8 m, najväčšia 11,85 m. Jednotlivé jamy boli oddelené medzerami širokými 30-50 cm /v jednom prípade až 160 cm - vchod?/ a užšou stranou na seba nadväzovali. Komplex jám bol preskúmaný v celkovej dĺžke 33,6 m a ukázalo sa, že pokračuje ďalej. Význam týchto objektov znásobuje skutočnosť, že hlavná os celého komplexu je pravidelne zaoblená a pri predpokladanom výskyte ďalších objektov v smere zisteného zaoblenia by mohlo ísť o kruhovú /alebo polkruhovú/ zástavbu s priemerom 150-160 m /Šiška, S.: Výskum sídliska kultúry s kanelovanou keramikou v Kopčanoch r. 1974. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university - v tlači/. Pre hustú zástavbu lokality budovami JRD sa však ďalší výskum, ktorý by overil alebo vyvrátil tieto predpoklady, môže uskutočniť až o niekoľko rokov, po asanácii niektorých dnešných stavieb. Inventár objektov pozostáva prevažne z črepov a patrí klasickému stupňu kultúry s kanelovanou keramikou /obr. 91/; jeho zhodnotenie sa zatiaľ neuskutočnilo.

Komplex spomínaných objektov interpretujeme ako stavby obytného, prípadne aj hospodárskeho rázu. Nepriamo na to poukazujú i kolové jamky na obvode objektu 3. Kruhovú výstavbu je doložená už v mladšom neolite v okruhu lengyelskej kultúry fortifikačnými stavbami. Rozmiestnenie príbytkov do kruhu /alebo viacerých koncentrických kruhov/ je známe z kultúrneho okruhu Tripolie-Cucuteni. Domnievame sa, že v Kopčanoch možno rátať s podobnou zástavbou; vzhľadom na malú šírku, plytkosť objektov a časté medzery medzi nimi vylučujeme obrannú /opevňovaciu/ funkciu tohto komplexu.

Kultúra Gáva

Z mladšej doby bronzovej sú dva nájdené fragmenty zo súdkovitých hrncov s jedným zachovaným uchom /obr. 92: 3, 4/, zlomok plytkej, hranením zdobenej misy s dovnútra stiahnutým ústím /obr. 92: 2/, široká nízka šálka s kónickými stenami a nezachovaným pásikovým uchom, pôvodne prečnievajúcim nad okraj, s malým kužeľovitým výčnelkom na vnútornom dne /obr. 92: 1/, a niekoľko menej výrazných črepov. Všetky nálezy pochádzajú z priestriedku vrchnej časti studňovitej /?/ jamy 28, patriacej však kultúre s kanelovanou keramikou. S kultúrou Gáva súvisí aj hromadný nález bronzových predmetov objavený r. 1971 asi 150 metrov od nášho výskumu a datovaný do stupňov HA2-HB1 /Demeterová-Polláková, S.: Hromadný nález bronzových predmetov v Kopčanoch. Historica Carpatica, 4, 1973 /História/, s. 109-129/.

Slovanské osídlenie

Na slovanské osídlenie poukazovali ojedinelé nálezy keramiky, zistené r. 1972 v kultúrnej vrstve a zberom na viacerých miestach lokality. Roku 1974 sa podarilo zachytiť i časti dvoch objektov. Objekt 31 je okrúhla spodná časť pece /priemer 55 cm/ s vymazaným dnom a tenkými stenami, zachovanými do výšky 3-6 cm; v tesnej blízkosti pece sa našiel zhluk kameňov, ktoré pôvodne tvorili konštrukciu pece /obr. 94: 1/. Tri metre južne bola podobná, ale oválna spodná časť pece - objekt 32 /rozмеры 70 x 96 cm/, tiež so skupinou kameňov a viacerými zhlukmi tehloviny /obr. 94: 2/. Obidva objekty boli tesne pod orniciou a v černoze, preto sa - okrem pôdorysov pecí - nepodarilo zachytiť ich ucelenejší tvar. Nepočetná keramika /obr. 93/ umožňuje datovať pece do 9. stor., aj keď niektoré črepy sú charak-

teristické už aj pre 8. stor. Inventár objektov dopĺňali tri kamenné hranolovité osličky.

x x x

Roku 1974 sa skončil viacetapový výskum v Kopčanoch v areáli hospodárskeho dvora JRD. Jeho výsledky podstatnou mierou prispievajú k spresneniu chronológie kultúry s lineárnou keramikou, zásadne opravujú datovanie skupiny Raškovce a umožňujú poznať viaceré typy sídliskových objektov. Zistené sídliskové objekty a hroby bukovohorskej kultúry patria k najväčším uceleným súborom nálezov tejto kultúry nielen na východnom Slovensku, ale na celom území jej rozšírenia. Ďalším významným prínosom sú aj výsledky výskumu doteraz najväčšieho objaveného sídliskového komplexu kultúry s kanelovanou keramikou na východnom Slovensku. Pre zástavbu lokality možno v ďalšom výskume pokračovať až 300 m južne, kde sa podľa povrchových nálezov dá predkladať približne rovnaké osídlenie.

UNTERSUCHUNG VON GRÄBERFELD UND MEHRSCHICHTIGER SIEDLUNG IN KOPČANY. Im J. 1974 beendete man die mehretappige Untersuchung einer Siedlung und Nekropole aus der jüngeren Steinzeit in Kopčany /Bez. Michalovce/ im Hofe der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft. Die älteste Besiedlung der Fundstelle ist durch Siedlungsobjekte der älteren linearkeramischen Kultur des Typus Barca III vertreten /Abb. 90: 1-7/, weiters durch Funde aus einer Kulturschicht und einem Objekt der jüngeren linearkeramischen Kultur der Gruppe Raškovce. Im J. 1974 untersuchte man ein weiteres /beigabenloses/ Skelettgrab der Bükker Kultur; die insgesamt sechs Gräber repräsentieren das erste Gräberfeld dieser Kultur in der Slowakei und zusammen mit mehreren Siedlungsobjekten gehört die Fundstelle zu den bedeutendsten der Bükker Kultur. /Abb. 90: 8-11./ Für das Studium der Siedlungsformationen hat der Komplex von aneinander anknüpfenden Siedlungsgruben der Kultur mit klassischer kannellierter Keramik /Abb. 91/ grosse Bedeutung. Die gekrümmte Achse des ganzen Komplexes deutet auf eine kreisförmige /oder halbkreisförmige/ Überbauung wahrscheinlich von eingetieften Wohn- und Wirtschaftsobjekten. Auf der Fundstelle sind sporadisch auch Besiedlungsreste aus der Zeit der äneolithischen Tiszapolgár-Gruppe, der jüngerbronzezeitlichen Gáva-Kultur /Abb. 92/ und zwei slawische Objekte /untere Teile von Öfen/ aus dem 9. Jh. belegt /Abb. 93 und 94/.

PRIESKUM ZANIKNUTÝCH BANSKÝCH DIEL V SLOVINKÁCH

Anton Točík

V auguste 1974 sa uskutočnil prieskum zaniknutých banských diel v chotári obce Slovinky /okr. Spišská Nová Ves/, na ktorom sa zúčastnili za Archeologický ústav SAV v Nitre A. Točík a H. Bublová, za múzeum v Spišskej Novej Vsi F. Javorský. Prieskum sa robil po predchádzajúcom štúdiu archívneho a mapového materiálu, ktorý bol k dispozícii v archíve Geologického prieskumu v Spišskej Novej Vsi. Veľmi cennou pomôckou bol archívny materiál, ktorý zozbieral A. Bergfest /archívne heslo Slovinky [Cu], 1953/ a Bernáth /archívne heslo Dolina na železnú a medenú rudu v Slovinkách/. Na plánoch banských diel z minulosti i prítomnosti je zakreslená situácia pod zemou /štôlna, šachty, žily/.

Úlohou prieskumu bolo identifikovať na povrchu vchody do zaniknutých štôlní a šacht, haldy a stopy povrchovej ťažby v podobe píng. Táto úloha bola spojená so značnými ťažkosťami, pretože prevažne šlo o terén, kde sa nepretržite ťažilo od 13. stor. a v priebehu storočí sa urobili hlboké zásahy do toku potokov a potôčikov, do konfigurácie terénu, štruktúry osídlenia a siete komunikácií. Najväčšie problémy však robil lesný porast, ktorým boli prekryté stopy ťažby. Prieskum obsiahol celý chotár Sloviniek vrátane prilehlého úseku chotára Gelnice, kde sa končí "hrubá žila". Preskúmalo sa približne 300 km, a to pri prekonávaní znač-

ných výškových rozdielov /stred obce je v nadmorskej výške 450 m, niektoré sledované hrebene dosahujú výšku okolo 1000 m/.

Chotár Sloviniek sa rozprestiera v údolí Lacimberského potoka a Poráčskeho jarka. Obidva potoky sledujú os Z-V, pričom Lacimberský potok sa od tejto osi odkláňa pri kóte 517,3 na severovýchod. Prieskum sa upriamil na pravobrežné potoky a doliny medzi Klippbergom a Bukovcom: Gelnickú dolinu s prítokmi Gelnického potoka Veľkým a Malým Trinkelom, Predný a Zadný Zákut /I, II/, Furmanec, Dešavu, Zelenú vodu, Machovu dolinu /I, II/, Jozefku, Duch, Došťavnú, Haladej, Pavlovec, Svatíkovu a Brodok. V Poráčskej doline sa podrobne preskúmali tzv. Prvá, Druhá a Tretia dolinka, Vlášská dolina a kopec Galmus. Prieskumom boli identifikované nielen banské diela zmapované v 18. stor. Ide o priestor na konci dolín Kirchgrundl a Kahlehöhle a hrebeň medzi slovinským a gelnickým chotárom, ukončený Leopoldovou šachtou. Veľká koncentrácia pŕng /najmä na hrebeni/ poukazuje na ťažbu východových medených žíl. So štôľňami na obidvoch stranách hrebeňa súvisia malé haldy, ktoré sú niekoľkokrát nad sebou prevrstvené. Napriek tomu, že zatiaľ chýba dôkazový materiál /kamenné mlaty a pod./, možno predpokladať, že ide o najstaršie ťažobné revíry. Podobne staré sú aj pochované haldy nad šachtou Trinkel a Leopold, ktoré sa teraz intenzívne exploatujú vzhľadom na relatívne vysoký obsah medi. Nižšie položené opustené šachty a štôľne a mohutnými haldami boli už v 18. stor. zrovnané a zastavané domami a už iba konfigurácia terénu na pasienkoch poukazuje na zaniknuté banské diela. Množstvom štôľní, pŕng, hald a pravidelne rozmiestnenými zaniknutými šachtami je doložená hlavná žila, ktorá vedie od Kahlehöhle po Dešavu v dĺžke ca 4 km; tu sa od 13. do 19. stor. sústredovala ťažba.

Počas prieskumu boli zmapované storočným porastom prikrýté zaniknuté štôľne, pingy, haldy a pokiaľ to bolo možné, aj identifikované so starými banskými mapami. Úplne chýbajú banské mapy periférnej západnej oblasti, a to doliny Zelená voda, Machovho jarku a Jozefky, kde sa zistilo viacero zásahov /teraz prekrytých porastom/, ktoré môžu súvisieť s geologickými sondami v druhej polovici minulého storočia. To isté platí aj o zemných zásahoch v dolinách Brodok, Svatíkova a Šinkovec. Treba sa zmieniť aj o početných tzv. milieriskách, ktoré bezprostredne súvisia s hutníctvom, resp. pražením rudy. Troskové polia v strednej časti Lacimberskej doliny, medzi ústím doliny Duch a Jozefka, rozsiahle troskové pole Pod Gápom a pri ústí Poráčskej doliny nepochybne súvisia s pražením medenej rudy. Na možnosť praženia rudy stredovekým spôsobom poukazujú zvyšky trosky v Dešave a Jozefke. Najstaršie pražiarnie sa však nachádzali na gelnickej strane hlavného hrebeňa neďaleko Tatarkovho kríža.

Prieskum v chotári Sloviniek znovu potvrdil, že v tých miestach, kde sa nepretržite ťažilo od stredoveku podnes, je len veľmi malá nádej na zistenie staršej ťažby v primárnej polohe. Podobne ako v Španej Doline skôr pôjde o náhodné nálezy, prípadne o nálezy pri ťažbe opustených hald, ako v konkrétnom prípade exploatácie pri šachtách Trinkel a Leopold. Istú nádej na zistenie starej ťažby poskytujú pingy pri východových žilách nad Kahlehöhle. Prieskum Sloviniek má však kľúčový význam pre vznikajúcu novú disciplínu - postmedieválnu archeológiu - ktorá sa už veľmi sľubne rozvíja vo viacerých krajinách.

SUCHE NACH UNTERGEGANGENEN GRUBEN IN SLOVINKY. Die einmonatige Geländebegehung der Gemeindegemarkung von Slovinky /Bez. Spišská Nová Ves/ im J. 1974, die an vorangehendes Studium von Archivquellen anknüpfte, war auf die Feststellung von Spuren der ältesten Kupfererzgewinnung abgesehen. Slovinky ist ein Bestandteil des Unterzipser Kupfererzreviers /Gelnica, Mníšek, Žakarovce, Krompachy u. a./, das im 16.-17. Jh. zu den bedeutendsten in Europa gehörte. Es wurde die gesamte Gemarkung von Slovinky und der angrenzende Streifen des Hotters von Gelnica untersucht, und zwar bis zu einer Überseehöhe von rund 1000 m /die Gemeinde liegt 450 m ü. d. M./. Im beobachteten Gelände wurde Kupfer und Eisenerz beinahe ununterbrochen seit dem 13. Jh. gefördert. Die mittelalterliche und neuzeitliche Förderung veränderte nicht nur die Konfiguration des Geländes, sondern überdeckte und vernichtete offenbar überwiegend die Spuren der vorausgesetzten urzeitlichen Bergbautätigkeit. Artefakte, welche die urzeitliche Erzgewinnung belegen würden, hat man vorderhand nicht festgestellt. Evidiert und dokumentiert wurden viele Halden, Schächte, Stollen und Pingen ausser den Hauptadern und weniger zahlreichen Objekten in den peripheren Gebieten. Man er-

fasste Spuren der Erzröstung und zahlreiche Meiler. Anhand historischer Karten hat man teilweise Schächte und Stollen identifiziert. Die Geländeüberprüfung lieferte Kenntnisse überwiegend für die mittelalterliche Archäologie.

BRONZOVÁ SEKERKA A STRIEBORNÁ MINCA Z BRANČA

Ladislav Veliačik

M. Kevély z Branča /okr. Nitra/ odovzdal r. 1974 Archeologickému ústavu SAV v Nitre bronzovú sekerku a striebornú mincu /podľa určenia E. Kolníkovej razba Žigmunda III - 1587-1632/, ktoré našiel pri poľnohospodárskych prácach na svojom pozemku v chotári obce.

Sekerka má len nepatrne prehnutú tylovú časť, rovné telo, vejárovite rozšírené ostrie a nízke bočné laloky, ktoré sa v spodnej tretine zbiehajú; d. 13,5 cm, š. tela 2,5 cm, š. ostria 5,2 cm /obr. 97/.

Nález patrí k tzv. českým sekerkám s odsadeným ostrím a špicatým schodíkom, ktoré sú typické pre mohylové kultúry. Na Slovensku sa tento typ sekeriek objavuje už od konca staršej doby bronzovej a najčastejší je v mohylových kultúrach v strednej dobe bronzovej /Novotná, M.: Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde, Abt. IX, Bd. 3. München 1970, s. 40-41/.

BRONZEAXT UND SILBERMÜNZE AUS BRANČ. Im J. 1974 hat M. Kevély aus Branč /Bez. Nitra/ eine Bronzeaxt /Abb. 97/ und eine Silbermünze eingeliefert, die er bei landwirtschaftlichen Arbeiten auf seinem Grundstück gefunden hatte. Die Axt hat eine abgesetzte Schneide und ist für die mittelbronzezeitlichen Hügelgräberkulturen typisch. In der Slowakei erscheinen solche Äxte am häufigsten in der Stufe BC. Die Münze ist eine Prägung Sigmund III. /1587-1632/.

ZÁCHRANNÁ AKCIA V ČIERNYCH KĽAČANOCH

Ladislav Veliačik

V apríli roku 1974 pracovníci JRD v Čiernych Kľáčanoch /okr. Nitra/ oznámili Archeologickému ústavu SAV v Nitre, že počas výkopu ryhy na vodovodné potrubie boli narušené archeologické objekty, v ktorých sa našli črepy keramiky a ľudské kosti. Po obhliadke náleziska sa podarilo zachrániť významný súbor nálezov z rôznych období praveku a včasnej doby dejinnej.

Lokalita sa nachádza asi 500 m južne od obce v polohe Mlynské diely, na južnom svahu a vrchole mierneho návršia. Z južnej a západnej strany pretekajú neďaleko náleziska potoky Bočovka a Širočina. Ryhou na vodovodné potrubie boli narušené viaceré, prevažne sídliskové objekty, ktoré sa v stenách ryhy zreteľne črtali v dĺžke osi 200 m. V severnej časti ryhy - na temene návršia - sa kumulovali objekty z neolitu, v južnejšom úseku mali prevahu objekty z doby hradištnej.

Opis nálezov:

1. Fragment tenkostennej polguľovitej nádoby s rovným zúženým okrajom a mierne zaobleným telom, jasnohnedý povrch je hladný, zdobený jemne rytými horizontálnymi a lomenými čiarami a hlbokými vpichmi; materiál hlinitý, jemne plavený /obr. 95: 11/.

2. Dva zlomky z tela masívnych nádob so svetlohnedým povrchom, zdobeným pretláčanými nepravidelnými líniami /obr. 95: 4, 5/.

3. Torzo guľovitej nádoby s výlevkou, rovný okraj je zúžený a tesne pod ním sa nachádza pravidelný oválny otvor, povrch má šedočiernu farbu /obr. 95: 3/.
4. Torzo hrubostennej, pravdepodobne putňovitej nádoby, na vydutí bolo pôvodne masívne horizontálne ucho, farba svetlohnedá.
5. Zlomok z tela tenkostennej nádoby, zdobenej na svetlohnedom vyhladenom povrchu jemne rytými oblúkovitými čiarami.
6. Fragment z tela tenkostennej nádoby, zdobenej horizontálnymi, jemne rytými líniami, ktoré sú prerušené zvislým radom jamiek; materiál hlinitý, dobre vyplavený, farba šedá.
7. Antropomorfne stvárnený plastický výčnelok, pôvodne vybíhajúci z okraja nádoby, z jednej strany so schematicky znázornenou obličajovou časťou, naznačenou hrotitým výčnelkom a hlbšie vrytými jamkami, na druhej strane sa zachovala časť jemne rytej výzdoby rovnými i lomenými ryhami /obr. 95: 1/.
8. Hlinený amulet v podobe sekerky s priečnym okrúhlym otvorom a nepravidelným ostrím, v hornej časti s plytkými oblúkovitými žliabkami /obr. 95: 2/.
9. Malý zlomok z tela tenkostennej nádoby, zdobený jemne rytými horizontálnymi i lomenými líniami.
10. Torzo veľkej misy, pôvodne s dutou nôžkou, s rovným zúženým okrajom a lievikovite roztvoreným telom, spodná časť s nôžkou sa nezachovala; povrch je vyhladený, šedočierny; striedavo pod okrajom a nad dnom sú umiestnené gombíkovité výčnelky, ku ktorým smerujú od okraja zle zachované červeno maľované pásy /obr. 96: 6/.
11. Fragment pravdepodobne z tej istej misy ako predošlé torzo, bez výčnelkov, s červeno maľovanými šikmými pruhmi na šedočiernom povrchu.
12. Fragment z tela nádoby vyrobenej z piesčitého materiálu, zdobenej na vydutí masívnym gombíkovitým výčnelkom /obr. 95: 6/.
13. Dva črepy z tela nádob s vyhladeným povrchom svetlohnedej farby s horizontálnym tyčinkovitým uchom, jeden v podobe gombíkovitého výčnelku.
14. Veľká tenkostenná misa s mierne vyhnutým okrajom, lievikovite roztvoreným hrdlom, nízkym zaobleným telom a rovným dnom; na vydutí sú zachované dva hrotité výčnelky, svetlohnedý povrch je dokonale vyhladený; v. 12,1 cm, Ø ústia 32,7 cm, Ø dna 9,9 cm /obr. 96: 4/.
15. Tenkostenná fľašovitá nádoba s mierne vyhnutým okrajom, takmer valcovitým, mierne prehnutým hrdlom, baňatým telom a výrazne odsadeným dnom; hladný povrch má hnedú a čiernu farbu; v. 15,8 cm, Ø ústia 9,2 cm, Ø vydutia 16,8 cm, Ø dna 2,8 cm /obr. 96: 3/.
16. Tenkostenná nádobka s nízkym valcovitým hrdlom, rovným okrajom, baňatým telom a odsadeným dnom, vydutie je zvýraznené štyrmi protilahlými výčnelkami, povrch hladný, škvrnitý, svetlohnedej a šedočiernej farby; v. 8,1 cm, Ø ústia 6,4 cm, Ø vydutia 13 cm, Ø dna 4,6 cm /obr. 95: 20/.
17. Polguľovitá nádoba s rovným okrajom, baňatým telom, zatahnutým ústím a rovným dnom; na vydutí sú štyri protilahlé výčnelky, povrch hladný, šedohnedý; v. 8 cm, Ø ústia 11 cm, Ø vydutia 13 cm, Ø dna 4,7 cm /obr. 96: 2/.
18. Hrubostenná nádoba s výrazne zatahnutým asymetrickým ústím, zúženým okrajom, zaobleným telom a mierne odsadeným dnom, vyrobená z hlinitého materiálu; povrch je hladný, šedohnedý; v. 6,8 cm, Ø ústia 7,1-7,8 cm, Ø vydutia 10,1 cm, Ø dna 3,6 cm /obr. 96: 1/.
19. Nádobka s výrazne zatahnutým ústím, kónickou spodnou časťou, zaobleným telom a odsadeným dnom, vyrobená z piesčitého materiálu; povrch je vyhladený, šedočiernej farby; v. 6,7 cm, Ø ústia 8,6 cm, Ø vydutia 10,3 cm, Ø dna 3,6 cm /obr. 95: 19/.
20. Ostro profilovaná nádoba s mierne vyhnutým zaobleným okrajom, vyšším, takmer valcovitým hrdlom, kónickou spodnou časťou a rovným dnom; povrch je hladný, šedočierne; v. 7,3 cm, Ø ústia 10 cm, Ø vydutia 9,2 cm, Ø dna 4,5 cm /obr. 95: 18/.
21. Zlomok z tela nádoby s výrazným, z bokov pretlačeným gombíkovitým výčnelkom, materiál piesčitý, šedohnedej farby /obr. 95: 9/.
22. Fragment zo spodnej časti pravdepodobne putňovitej nádoby s horizontálnym pásikovým uchom, vyrobenej z piesčitého materiálu, povrch čiernej farby /obr. 95: 14/.
23. Zlomok pravdepodobne misovitej nádoby s rovným zúženým okrajom a vyšším valcovitým hrdlom, tesne nad rozhraním hrdla a tela je gombíkovitý pretlačený výčnelok; materiál hlinitý, so stopami po organických prímiesiach, povrch svetlohnedý /obr. 95: 17/.

24. Malý zlomok z tela nádoby s mohutným gombíkovitým výčnelkom, vyrobenej z piesčitého materiálu, povrch je drsný, svetlohnedý /obr. 95: 10/.

25. Fragment z tela nádoby, zdobenej zvislým pretláčaným pásikom, ktorý prerušuje rytú výzdobu z nepravidielných horizontálnych rýh; hladný povrch má tehlovočervenú farbu /obr. 95: 13./

26. Zlomok z tela nádoby s pretláčaným plastickým pásikom, po jeho stranách je povrch zdrsnený, inde hladný, farba hnedočierna /obr. 95: 16/.

27. Malý zlomok misy so zatiahnutým ústím a zúženým zaobleným okrajom; ústie je zhora na ohybe nevýrazne dvakrát hranené, povrch hladný, hnedej farby /obr. 95: 12/.

28. Torzo profilovanej šálky s vyhnutým zúženým okrajom a nízkym lievikovitým hrdlom, odsadeným od baňatého tela, rozhranie medzi hrdlom a telom je zvýraznené dvoma plytkými horizontálnymi žliabkami, plecia sú zdobené skupinami zvislých plytkých žliabkov, povrch obojstranne tuhovaný a vyleštený /obr. 95: 8/.

29. Fragment z tela nádoby, zdobený na tuhovanom povrchu zvislými, mierne zošikmenými žliabkami, nad ktorými sú stopy nepravidielných šikmých plytkých rýh /obr. 95: 7/.

30. Zlomok misy so zatiahnutým ústím, zaobleným okrajom a čiernym vyhladeným povrchom /obr. 95: 15/.

31. Torzo nádoby s výrazne vyhnutým okrajom, nízkym hrdlom a zaobleným telom, zdobenej horizontálnymi žliabkami /obr. 96: 8/.

32. Fragment nádoby so zúženým okrajom, roztvoreným hrdlom a zaobleným telom, zdobenej na pleciah voľnou, plytko rytou vlnovkou /obr. 2: 11/.

33. Zlomok z tela nádoby, zdobený plytkými horizontálnymi žliabkami a dvojitou nepravidielnou vlnovkou /obr. 96: 5/.

34. Torzo nádoby s výrazne vyhnutým okrajom, rovno zrezaným užším hrdlom a zaobleným telom, zdobeným vlnovkou a plytkými horizontálnymi žliabkami /obr. 96: 12/.

35. Fragment z tela nádoby s rovno zrezaným a vyhnutým okrajom, lievikovite roztvoreným hrdlom a zaobleným telom, zdobenej šikmými ostrými vrypami a horizontálnymi žliabkami /obr. 96: 10/.

36. Zlomok z tela nádoby s výrazne vyhnutým a zaobleným okrajom, nízkym hrdlom a oblým telom, zdobeným malými šikmými zdvojenými vpichmi vo dvoch líniách /obr. 96: 9/.

37. Dno nádoby so značkou v podobe štvoruholníka a stredového kruhu /obr. 96: 7/.

38. Tri zlomky z tela nádob s rytou výzdobou.

39. Dva zlomky z dien nádob.

Najstaršie osídlenie náleziska v polohe Mlynské diely reprezentujú nálezy kultúry s mladšou lineárnou keramikou /č. 1-6/, medzi ktorými sú zastúpené fragmenty tenkostenných nádob s jemne rytou geometrickou výzdobou, v jednom prípade aj s motívom notovej hlavičky /obr. 95: 11/, hrubostenné nádoby zdobené nepravidielným pretláčaním /obr. 95: 4, 5/, fragment guľovitej nádoby s výlevkou /obr. 95: 3/ i zlomok putňovitej nádoby. Do tohto obdobia patrí aj torzo antropomorfného výčnelku z okrajovej časti nádoby /obr. 95: 1/. Vzhľadom na spomenuté nálezy okolnosti zostáva nejasná chronologická príslušnosť hlineného amuletu v podobe sekerky /obr. 95: 2/; nálezy podobného typu sa objavujú v kultúre s kanelovanou keramikou, tá sa však na lokalite nezistila.

Sporadicky je doložené osídlenie v období železovskej skupiny /č. 9/. Výraznejšie sú nálezy keramiky zo staršej fázy lengyelskej kultúry s plastickou i červeno maľovanou výzdobou /č. 10-13, obr. 95: 2; 96: 6/. Zachráneným materiálom je najvýraznejšie doložené osídlenie v období ludanickej skupiny. Z charakteru keramického materiálu možno predpokladať, že tu bolo zistené sídlisko /obr. 95: 9, 10, 14, 17/ i pohrebisko, ktoré dokladajú rekonštruované nádoby /obr. 95: 18-20, obr. 96: 1-4/, pri ktorých sa sporadicky objavili aj spálené kostičky. Vzhľadom na spôsob zachrany nálezov ťažko jednoznačne rozhodnúť, či tu ide o žiarové hroby, ktoré sú v ludanickej skupine doposiaľ neznáme.

Podľa nepočetných keramických zlomkov /obr. 95: 12, 16/ možno do mladšej doby bronzovej - do čačianskej kultúry - zaradiť pec zistenú v profile steny na návrší, ako aj polozemnicu, ktorá sa jasne črtala v južnej časti výkopovej ryhy. Málo výrazný keramický materiál sa zistil aj z doby halštatskej /obr. 95: 7, 8, 15/.

V južnej časti výkopovej ryhy prevažovali nálezy z doby hradištnej. Porušený kostrový hrob z doby veľkomoravskej bude publikovaný na inom mieste. Iné početné keramické nálezy zo sídliskových objektov /obr. 96: 5, 7-12/ možno datovať do 11.-12. stor.

Zverejnené nálezy sa získali zberom v ryhe, prípadne zo zásypov niektorých porušených objektov. Nad objektmi ležala vykopaná zemina, preto sa tu - okrem hrobu z veľkomoravského obdobia - nemohla uskutočniť systematickejšia odkrývka. Lokalita nie je ohrozená ďalšími terénnymi úpravami a vďaka vhodným geografickým i pedologickým pomerom a bohatstvu nálezov i zastúpených kultúr poskytuje ideálne podmienky na rozsiahlejší komplexný výskum.

RETTUNGSGRABUNG IN ČIERNE KĽAČANY. Im April 1974 meldeten Arbeiter der Einheitlichen Produktionsgenossenschaft von Čierne Kľačany /Bez. Nitra/ dem Archäologischen Institut der SAW zu Nitra, dass während der Ausschachtung einer Rinne für Wasserleitungsrohre archäologische Objekte mit einer grösseren Zahl von Scherben und menschlichen Knochen gestört wurden. Während der Besichtigung der Fundstelle konnte eine bedeutende Kollektion von Funden aus verschiedenen vor- und frühgeschichtlichen Epochen gerettet werden. Die Fundstelle liegt etwa 500 m südlich der Gemeinde, in der Flur Mlynské diely, am Südhang und Gipfel einer kleinen Anhöhe. Die Rinne störte mehrere, überwiegend Siedlungsobjekte, die sich in den Wänden der Rinne in einer Länge von rund 200 m skizzierten.

Die älteste Besiedlung der Fundstelle repräsentieren Funde der linearkeramischen Kultur; darunter befinden sich dünnwandige Scherben mit feingeritzter geometrischer Verzierung /Abb. 95: 11/, Scherben dickwandiger Gefässe mit unregelmässigen Fingertupfeneindrücken /Abb. 95: 4, 5/, das Bruchstück eines beutelförmigen Gefässes mit Ausguss /Abb. 95: 3/ und das Fragment eines eimerförmigen Gefässes. In diese Epoche gehört auch das Fragment eines anthropomorphen Buckels vom Rand eines Gefässes /Abb. 95: 1/. In Anbetracht der Fundumstände verbleibt die Bestimmung der chronologischen Zugehörigkeit eines Tonamuletts in Form einer Axt unklar /Abb. 95: 2/. Ausser sporadischer Besiedlung der Želiezovce-Gruppe sind aus dem Neolithikum auch Funde aus der älteren Phase der Lengyel-Kultur bekannt, mit plastischer und rotgemalter Verzierung /Abb. 96: 6/. Die intensivste Besiedlung ist bisher aus der Zeit der Ludanice-Gruppe belegt. Aufgrund der Funde kann hier die Existenz einer Siedlung und Nekropole vorausgesetzt werden /Abb. 95: 9, 10, 14, 17/; aus letzterer stammen etwa die rekonstruierten Gefässe /Abb. 95: 18-20, Abb. 96: 1-4/ und sporadisch festgestellte verbrannte Knochen. In Anbetracht der Rettungsart der Funde kann nicht eindeutig entschieden werden, ob es sich hier ursprünglich um Brandgräber gehandelt hat, die aus der Ludanice-Gruppe bisher unbekannt sind.

Aufgrund weniger Keramikfunde /Abb. 95: 12, 16/ kann vielleicht in die jüngere Bronzezeit, in die Čaka-Kultur, ein im Profil der Wand auf der Anhöhe festgestellter Ofen wie auch eine Halbgrubenhütte aus dem südlichen Teil der Wasserleitungsrinne gewiesen werden. Wenig aussagefähiges Keramikmaterial wurde auch aus der Hallstattzeit festgestellt /Abb. 95: 7, 8, 15/.

Im südlichen Teil der Wasserleitungsrinne überwogen Funde aus der Burgwallzeit. Ausser einem gestörten Grab aus grossmährischer Zeit, das an anderen Stelle publiziert sein wird, wurden auch zahlreiche Keramikfunde aus Siedlungsobjekten gerettet, die in das 11.-12. Jh. datierbar sind /Abb. 96: 5, 7-12/.

POHREBISKO LUŽICKEJ KULTÚRY V DIVIAKOCNAD NITRICOU

Ladislav Veliačik

Pohrebisko v Diviakoch nad Nitricou /okr. Prievidza/ je v odbornej literatúre dostatočne známe /Budinský-Krička, V.: Príspevok k štúdiu kultúry popolnicových polí nad Hornou Nitrou. V: Študijné zvesti AÚ SAV. 9. Nitra 1962, s.124-127. Pivovarová, Z.: Žiarové pohrebisko v Diviakoch. Slovenská archeológia, 7, 1959, s. 317-327. Pivovarová-Šuhajkiová, Z.: Ďalšie nálezy z lužického pohrebiska v Diviakoch nad Nitricou. V: Študijné zvesti

AÚ SAV. 6. Nitra 1961, s. 237-240. Ruttkay, A.: Nové nálezy z horného Ponitria. V: Študijné zvesti AÚ SAV. 15. Nitra 1965, s. 192-193./ Prvé nálezy tu boli objavené ešte v minulom storočí, záchranu ďalších si vyžiadala /predovšetkým v povojnových rokoch/ postupujúca výstavba rodinných domov práve na mieste pohrebiska. Vzhľadom na tieto okolnosti pristúpil Archeologický ústav SAV r. 1974 k realizácii výskumu s cieľom zachrániť nálezy z nevelkej, doposiaľ zachovanej severovýchodnej okrajovej časti lokality.

Pohrebisko sa nachádza na južnom okraji obce, po oboch stranách cesty, na rozsiahlej terase, nepatrne sa zvažujúcej od úpätia pohoria Rokoš k toku Nitricy. Podľa zachytených porušených hrobov možno predpokladať, že sa rozprestieralo zhruba na ploche 90 x 140 m.

Výskumom r. 1974 sa na ploche 240 m² zistilo 34 žiarových hrobov lužickej kultúry. Všetky hroby boli urnové a podľa terénnych zistení možno predpokladať, že aspoň nad niektorými z nich bol pôvodne vybudovaný menší mohylový násyp, ktorého jadro tvoril kamenný plášť. Pedologické pomery na nálezisku ovplyvnili s najväčšou pravdepodobnosťou hĺbku ukladaných spoločných zvyškov mŕtveho, ktorá sa pohybovala medzi 30-75 cm. Pod ornícou nasledovala štrkovitá vrstva, do ktorej boli hroby zapustené. Vzhľadom na malú hĺbku hrobov je pochopiteľné, že ich pôvodné kamenné obloženie sa nezachovalo, no zostali jeho zvyšky v podobe takmer súvislej vrstvy väčších vápencových okruhliakov nad hrobmi. Predpoklad existencie pôvodných mohylových násypov sa zdá byť reálny aj preto, lebo práve okolo hrobov s bohatším hrobovým inventárom sa zistila voľná plocha s priemerom 2-4 m; zároveň možno u týchto hrobov vidieť prejav sociálnej diferenciácie medzi pochovanými.

Urna bola často prekrytá kamennou /pieskovcovou alebo vápencovou/ platňou, ktorú niekedy nahrádzala nádoba. V hrovej jame bola urna obložená z bokov okruhliakmi, niekedy bola na ne aj postavená. Obsah urny tvorili u neporušených hrobov spolu s nedohorenými kostičkami keramické i bronzové výrobky. Spravidla boli do urny vložené dve menšie nádobky a ostatné ju obkolesovali. Vzhľadom na značné rozrušenie hrobov, spôsobené predovšetkým sekundárnymi zásahmi umožnenými plytkosťou hrobov, konštatujeme pri sledovaní hrobového inventára výrazný kvantitatívny rozptyl. V hrobách sa nachádzalo od jednej /spravidla v rozrušených hrobách/ až po štrnásť nádob, najčastejšie sa zistili v hrobe 4-6 nádob. Na bronzových výrobkoch niekedy badať stopy žiaru, ktoré svedčia o prítomnosti súčasť osobnej výbavy pochovaného počas kremačného obradu.

V troch prípadoch sa zistili dvojpopolnicové hroby a aj napriek tomu, že antropologický rozbor sa ešte neuskutočnil, možno sa na základe podobného inventára v obsahu urien i okolo nich domnievať, že ide vždy o dve pochované individua. V jednom prípade sa nedohorené kostičky v hrobe nezistili, urna však bola neporušená a prikrytá pieskovcovou platňou, preto možno hrob označiť ako kenotafický.

Funkciu urien plnili najčastejšie veľké amfory a amforovité vázy, nedohorené kostičky boli však uložené aj v menších amforkách, dvojkónických nádobách, u ktorých sa stráca ostrá profilácia, i v misách. Sprievodnú keramiku v hrobách predstavovali menšie amfory, misy, šálky, črpáky a hrnce. Z bronzovej industrie, podobne ako na ostatných pohrebiskách lužickej kultúry na Slovensku, sú najčastejšie zastúpené ihlice; zistili sa ihlice s hlavicou stočenou do očka, s krúžkovite stočenou hlavicou a kyjakovitá ihlica. Okrem nich sa v hrobách vyskytli špirálovité prstene, návsané krúžky, britva, pinzeta a koráliky /v jednom hrobe sklené/. Ukladanie potravy do hrobu je doložené v jednom prípade.

Získané nálezy umožňujú v súlade s predchádzajúcimi poznatkami z tejto lokality zaradiť pohrebisko v Diviakoch nad Nitricou do stredného badať stupeň žiaru, ktoré svedčia o prítomnosti súčasť osobnej výbavy pochovaného počas kremačného obradu.

GRÄBERFELD DER LAUSITZER KULTUR IN DIVIAKY NAD NITRICOU. Bei der Grabung des Archäologischen Institutes der SAW zu Nitra wurden im J. 1974 34 Brandgräber der Lausitzer Kultur auf dem länger bekannten und in den letzten Jahren stark gestörten Gräberfeld in Diviaký nad Nitricou /Bez. Prievidza/ abgedeckt. Sämtliche festgestellten Gräber waren Urnenbestattungen und ein Teil von ihnen war ursprünglich mit einer kleineren Hügelschüttung überdeckt, deren Kern aus einem Steinmantel bestand. Die seichte Unterbringung der Gräber /30-75 cm Tiefe/ führte zur Vernichtung der ursprünglichen Steinsetzung, deren Reste sich nur in Form einer beinahe zusammenhängenden Schicht grösserer Kalksteingerölle über den Gräbern erhalten haben. Die Urne war in der Regel mit kleinen Geröllsteinen umstellt und mit einer Sandstein- oder Kalk-

steinplatte überdeckt. Ausser Leichenbrandresten enthielt sie Bronzegegenstände und kleinere Keramikerzeugnisse, die auch an den Seiten der Urne abgestellt waren. Am häufigsten hatte man vier bis sechs, am meisten 14 Gefässe in das Grab abgestellt. In drei Fällen erfasste man Doppelurnengräber, in einem Falle ein Kenotaphengrab. Als Urne dienten am häufigsten Amphoren und amphorenförmige Vasen, seltener doppelkonische Gefässe, kleinere Amphoren und Schüsseln. Begleitkeramik bilden kleine Amphoren, Schüsseln, Tassen, Schöpfkellen und Töpfe. In der Bronzeindustrie überwiegen verschiedene Typen von Nadeln, ausser ihnen erschienen spiralförmige Fingerringe, Haarringe, ein Rasiermesser und eine Pinzette. Die gewonnenen Funde ermöglichen eine Zuweisung des Gräberfeldes von Diviaky nad Nitricou in die mittlere Stufe der Lausitzer Kultur /HA/.

BRONZOVÁ KOPIJA Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ Z LÚČNICE NAD ŽITAVOU-VAJKY NAD ŽITAVOU

Ladislav Veliačik

Počas prieskumu miestneho archeologického krúžku r. 1974 vo Vajke nad Žitavou /obec Lúčnica nad Žitavou, okr. Nitra/ sa našla bronzová listovitá kopija s dvojnásobne zosilneným odsadeným stredovým rebrom. Hrot kopije sa nezachoval, torzo tuľajky je sekundárne deformované. Zach. dĺžka kopije 11,3 cm, max. š. 3,4 cm /obr. 98/.

Podobné kopije sú charakteristickým výrobkom v mladšej dobe bronzovej, keď sa objavujú v stupni BD; predovšetkým však v stupni HA₁.

BRONZENE LANZENSPITZE AUS LÚČNICA NAD ŽITAVOU-VAJKA NAD ŽITAVOU. Im J. 1974 wurde in Vajka nad Žitavou /Gemeinde Lučnica nad Žitavou, Bez. Nitra/ eine blattförmige bronzene Lanzen spitze mit zweifach verdickter Mittelrippe gefunden /Abb. 98/. Ähnliche Lanzen spitzen sind für die jüngere Bronzezeit typisch - für die Stufe BD, insbesondere jedoch die Stufe HA.

BRONZOVÝ MEČ ZO ZÁPADNÉHO SLOVENSKA

Ladislav Veliačik

Vo februári r. 1974 oznámil E. Čerňanský z Nitry Archeologickému ústavu SAV, že do svojej zbierky zbraní získal kúpou od iného zberateľa bronzový meč, ktorý sa údajne našiel pred 20 rokmi na západnom Slovensku. Bližšia lokalizácia ani nálezové okolnosti nie sú známe.

Bronzový meč má porušenú jazykovitú rukoväť, na ktorej sa zachovalo päť pravidelných kruhových otvorov na pripevnenie dreveného obloženia. Horná časť rukoväti je ulomená, zachované torzo s jedným otvorom sa nahor len nepatrne rozširuje, okraje rukoväti sú výrazne zosilnené, v dolnej časti sa rovné, nezaoblené ramená rukoväti pravidelne rozširujú a sú na nich na každej strane dva otvory. Čepeľ je užšia a rovná, v strede rebrovite zosilnená, s nábehom na strechovité hranenie. V celej dĺžke čepele je zosilnenie obojstranne zvýraznené dvoma plytkými ryhami. Nity sa nezachovali. Zach. dĺžka meča 59,5 cm, šírka rukoväti 2,8 cm, pri čepeľi 5,3 cm /obr. 99/.

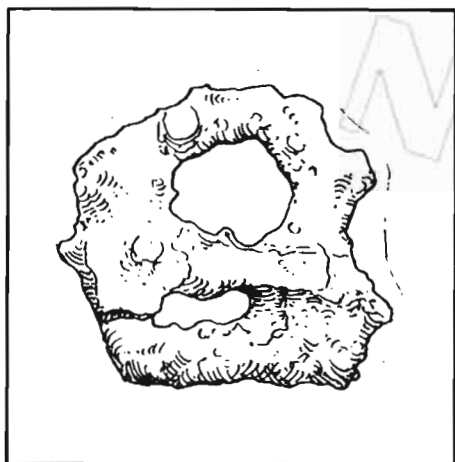
Podľa informácií E. Čerňanského bývalý majiteľ uvádzal, že meč mal pôvodne anténové ukončenie rukoväti, ktoré sa nezachovalo. Tvar rukoväti i ramien je odlišný od dosiaľ známych, veľmi zriedkavých anténových mečov s jazykovitou rukoväťou, ktorá je v strede vý-

razne vyklenutá /Říhovský, J.: K datování anténového meče s jazykovitou rukojetí. Památky archeologické, 47, 1956, s. 262-286/. Vzhľadom na túto okolnosť považujeme príslušnosť tohto nálezu k anténovým mečom za viac ako nepravdepodobnú. Reálnejšie sa zdá byť jeho zaradenie do skupiny mečov s jazykovitou rukoväťou, v rámci ktorej tento meč aj napriek porušenej rukoväti vykazuje najviac spoločných znakov s mečmi typu Nenzingen. Časový výskyt tohto typu mečov, teda aj nálezu zo "západného Slovenska", spadá do mladšej doby bronzovej, do stupňa BD a začiatku stupňa HA /Cowen, J. D.: Eine Einführung in die Geschichte der bronzenen Griffzungenschwerter in Süddeutschland und den angrenzenden Gebieten. V: 36. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1955. Berlin 1956, s. 68/.

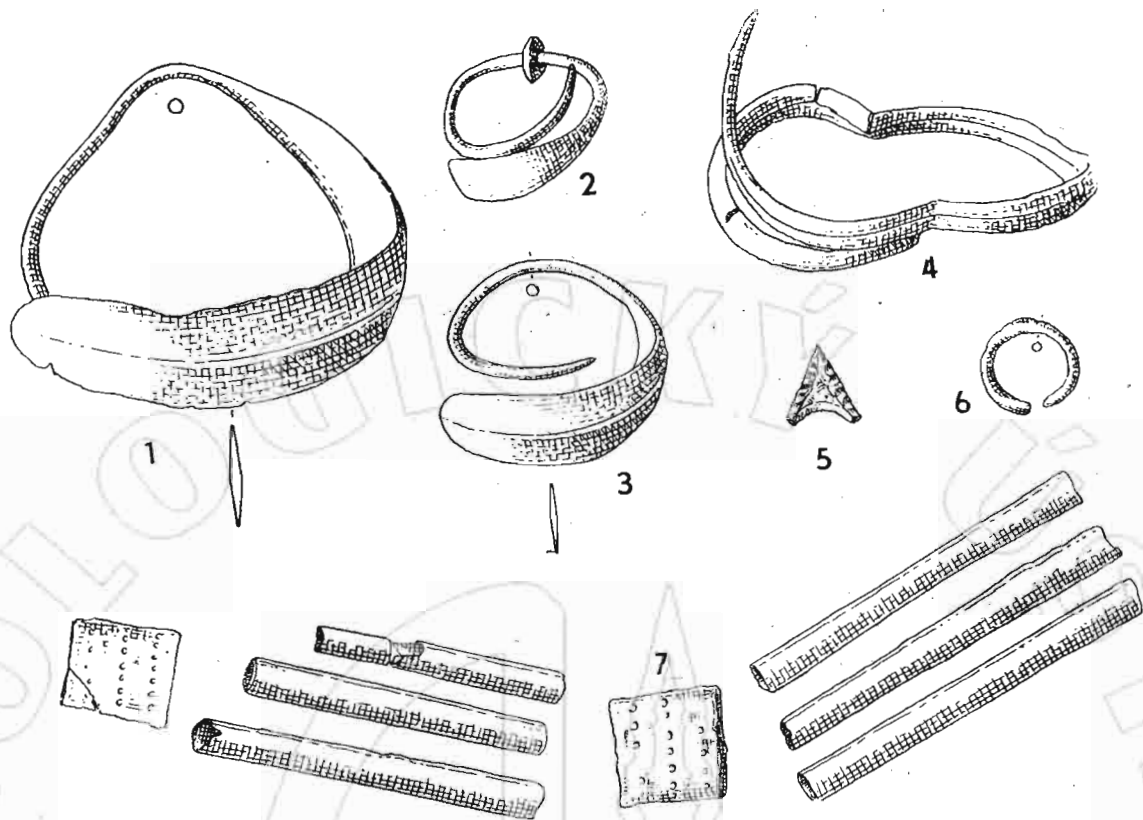
BRONZESCHWERT AUS DER WESTSLOWAKEI. Im Februar 1974 meldete E. Čerňanský /Nitra/ dem Archäologischen Institut der SAW, dass er für seine Sammlung durch Kauf von einem anderen Sammler ein Bronzeschwert./Abb. 99/ gewonnen habe, das angeblich vor 20 Jahren in der Westslowakei gefunden worden war. Die nähere Lokalisierung und genaue Fundstelle sind nicht bekannt. Das Schwert hat eine beschädigte Griffzunge, die nach unbeglaubigten Informationen ursprünglich einen Antennenabschluss gehabt haben soll. Der Autor mutmasst, dass es sich um ein Schwert mit zungenförmigem Griff vom Typus Nenzingen handelt, die in der jüngeren Bronzezeit auftreten /Stufe BD - Beginn der Stufe HA/.

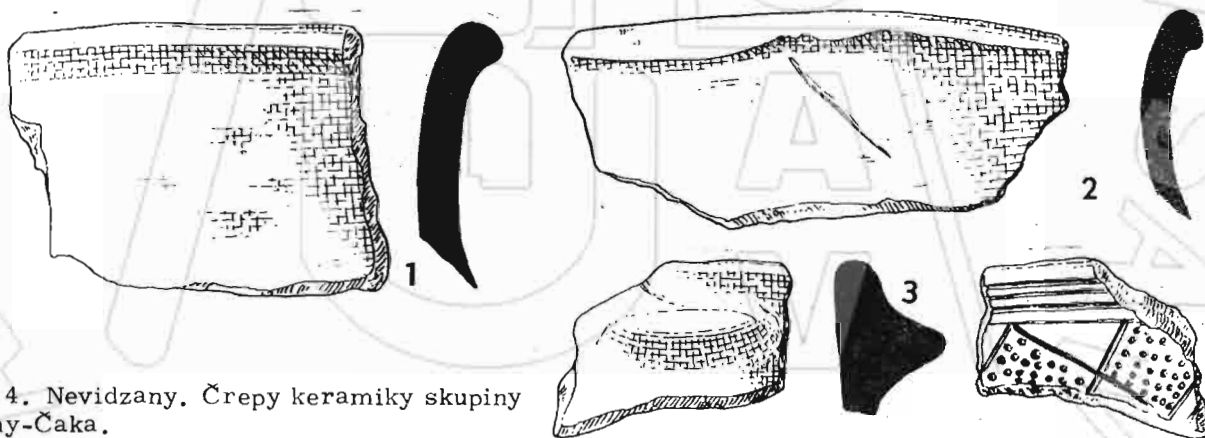
Obr. 1. Kameničná. Výber keramiky zo slovansko-avarských hrobov.

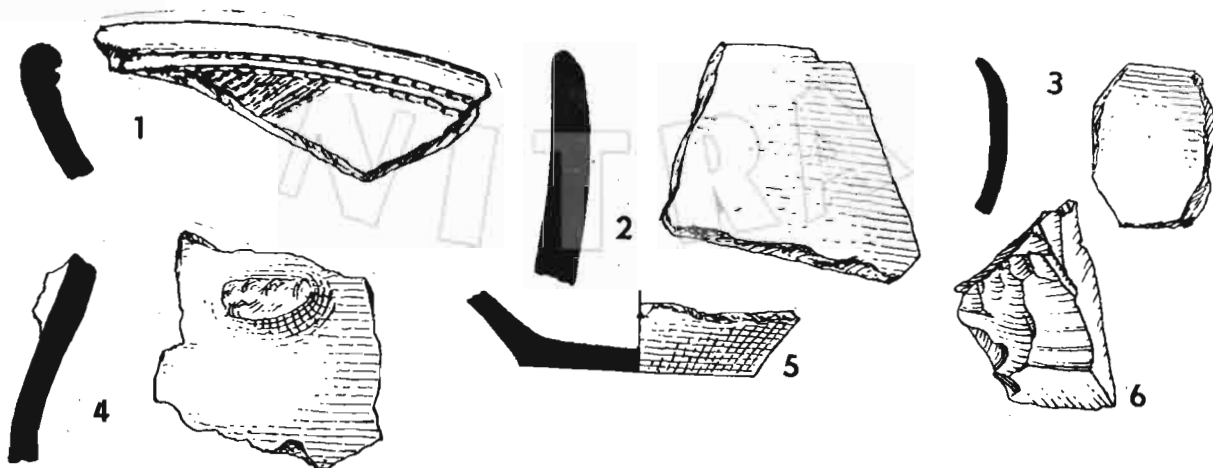
Obr. 2. Kameničná. Železná pracka z hrobu 1/74.

Obr. 3. Komjatice. Výber bronzových predmetov z hrobov nitrianskej kultúry.

Obr. 4. Nevidzany. Črepy keramiky skupiny Kosihy-Čaka.

Obr. 5. Žitavany. Črepy keramiky. 1, 6 - skupina Kosihy-Čaka; 2-5 - mladšia doba halštatská.

Obr. 6. Palárikovo. Pohľad na výskum pohrebiska v r. 1972. V popredí detský hrob 75 s kruhovou priekopou.

HROB 44/71

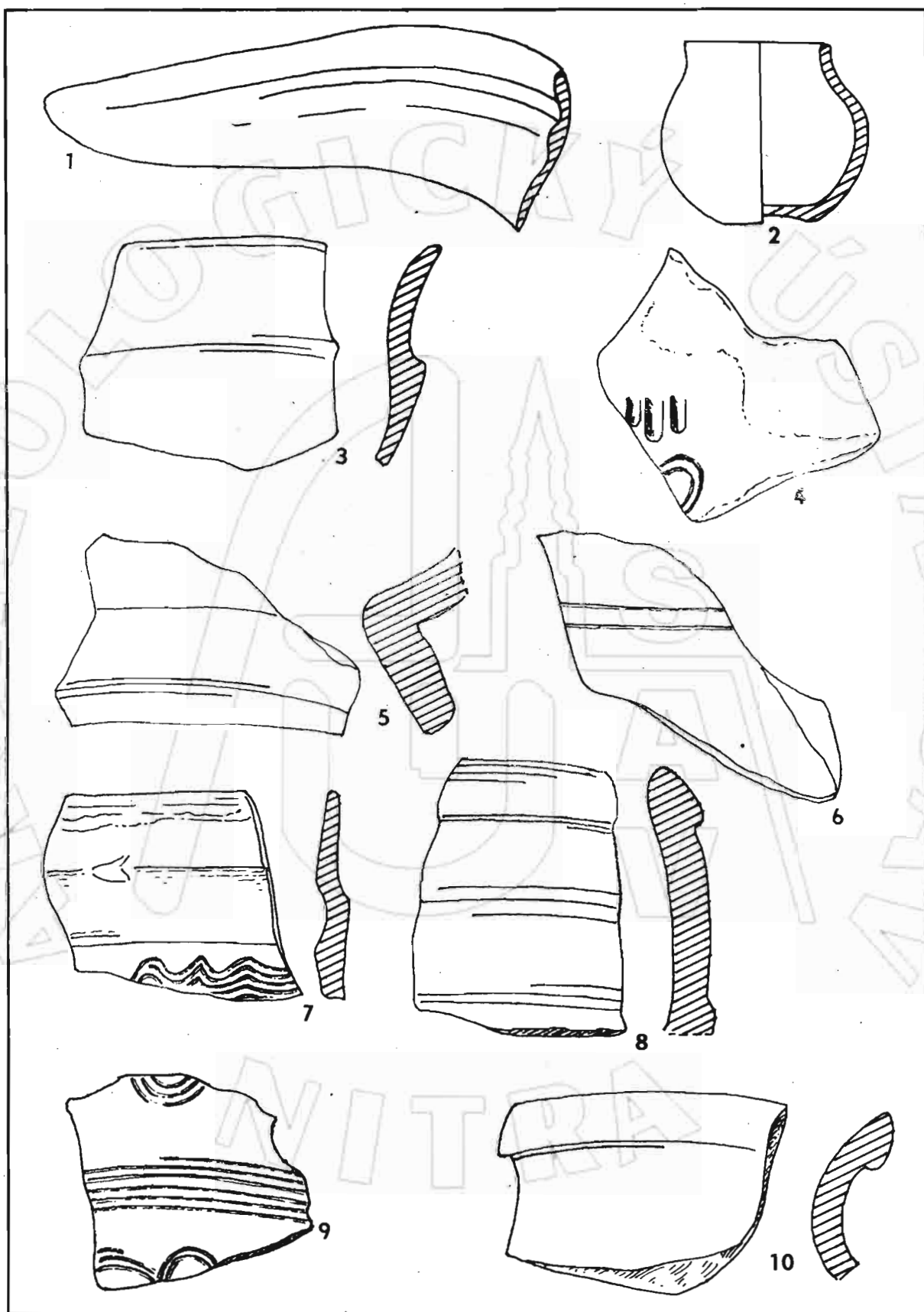
NÁLEZY

- 1 BRONZ NÁRAMOK
- 2 LIGHTENÝ NÁRAMOK
- 3 ŽEL NÁRAMOK
- 4 ŽEL SPONNA
- 5 ŽEL KOTVA
- 6 ŽEL KOTVA
- 7 ŽEL KOTVA
- 8 ŽEL KOTVA
- 9 ŽEL KOTVA
- 10 ŽEL KOTVA
- 11 ŽEL KOTVA
- 12 VÁZA
- 13 VÁZA
- 14 ZVIERACIE KOSTI
- 15 ZVIERACIE KOSTI
- 16 ZVIERACIE KOSTI
- 17 KOSTRA

Obr. 7. Palárikovo. Hrob 44 s kruhovou priekopou a vydrevenou hrobovou jamou.

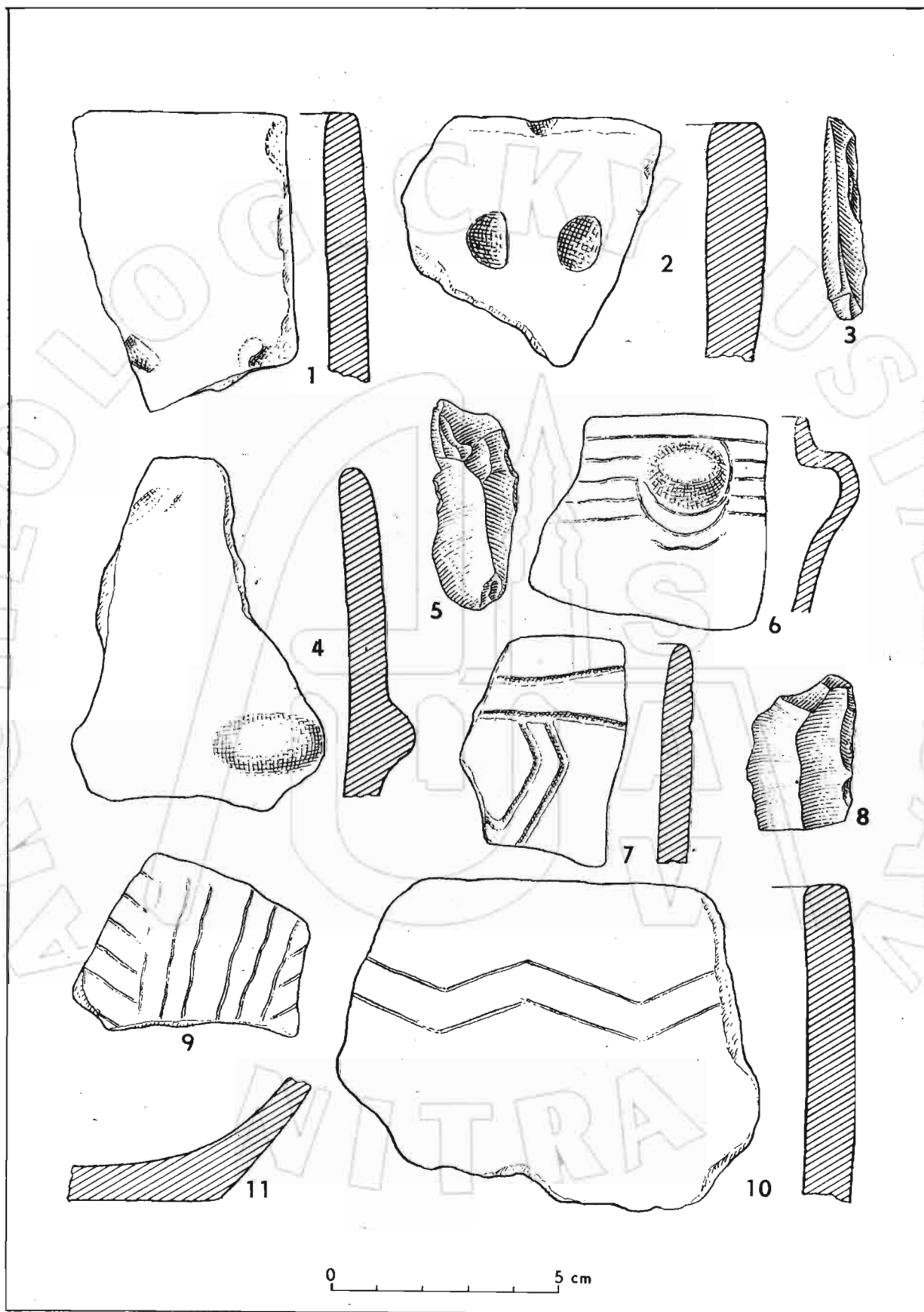
Obr. 8. Palárikovo. Bronzový náramok z hrobu 15.

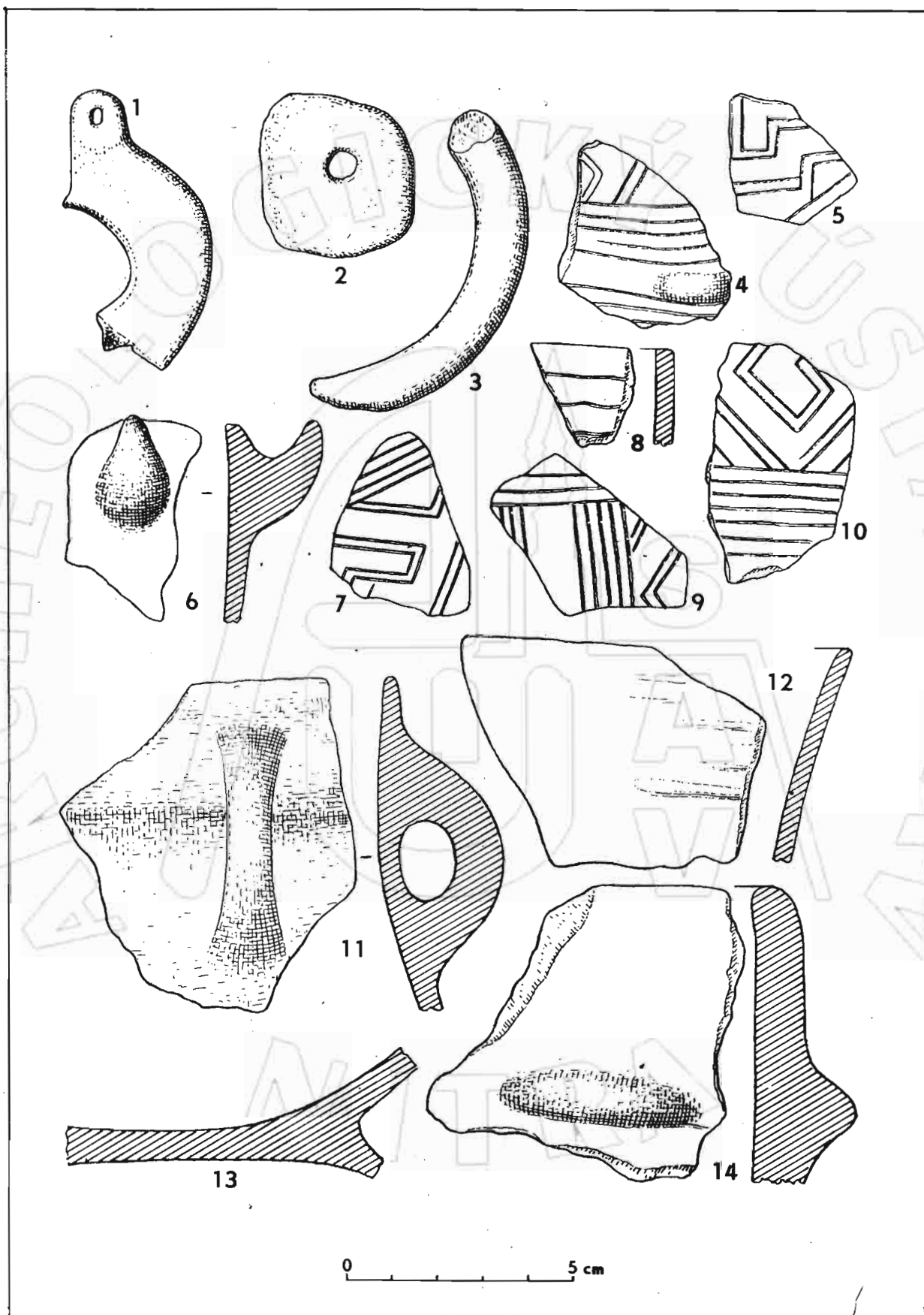
Obr. 9. Pobeďim. 1, 2 - poloha Hradištia /zber/; 3-10 - poloha Dolné pole /zber/.

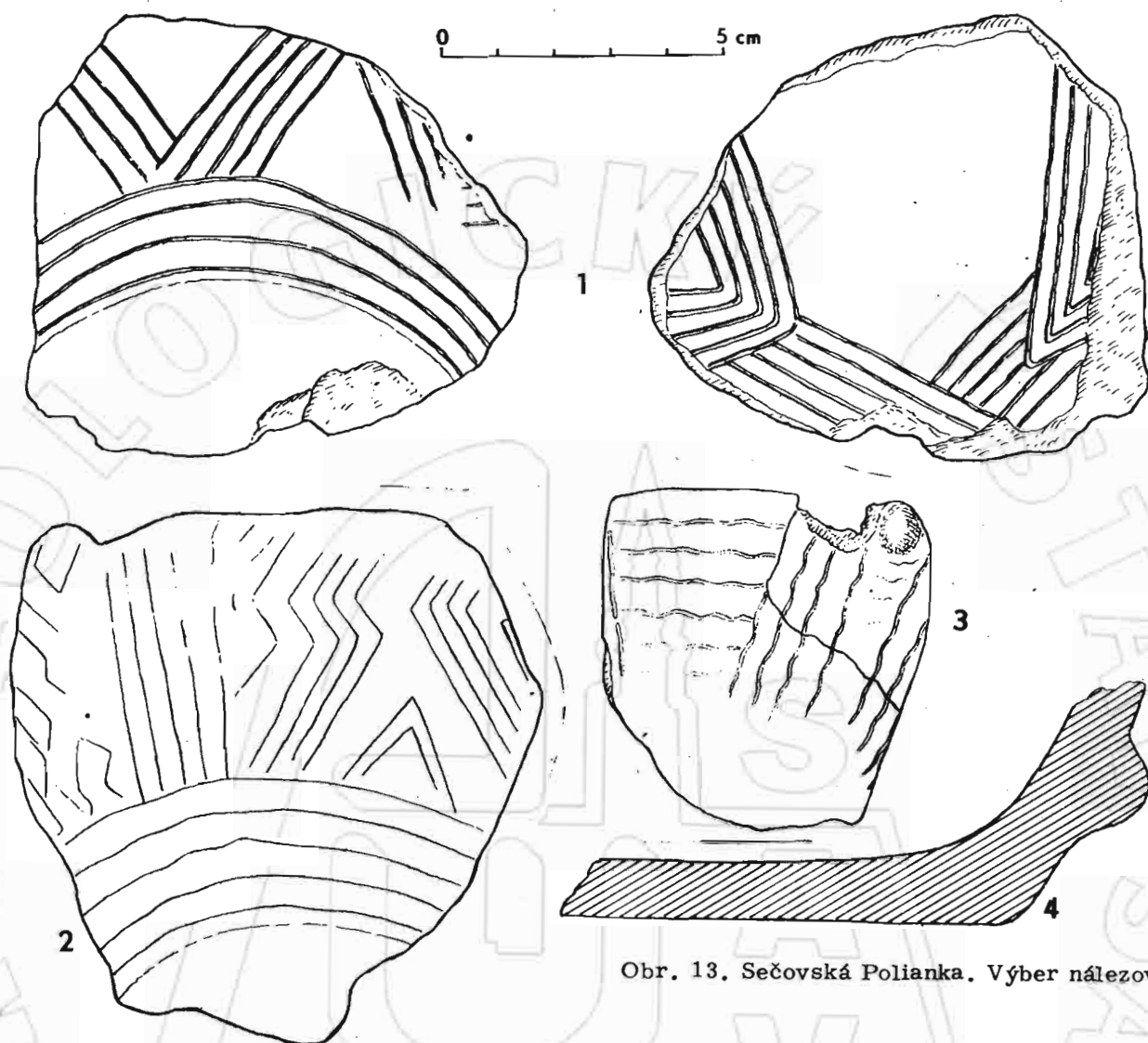
Obr. 10. Závada. Nálezy z hrobu 23.

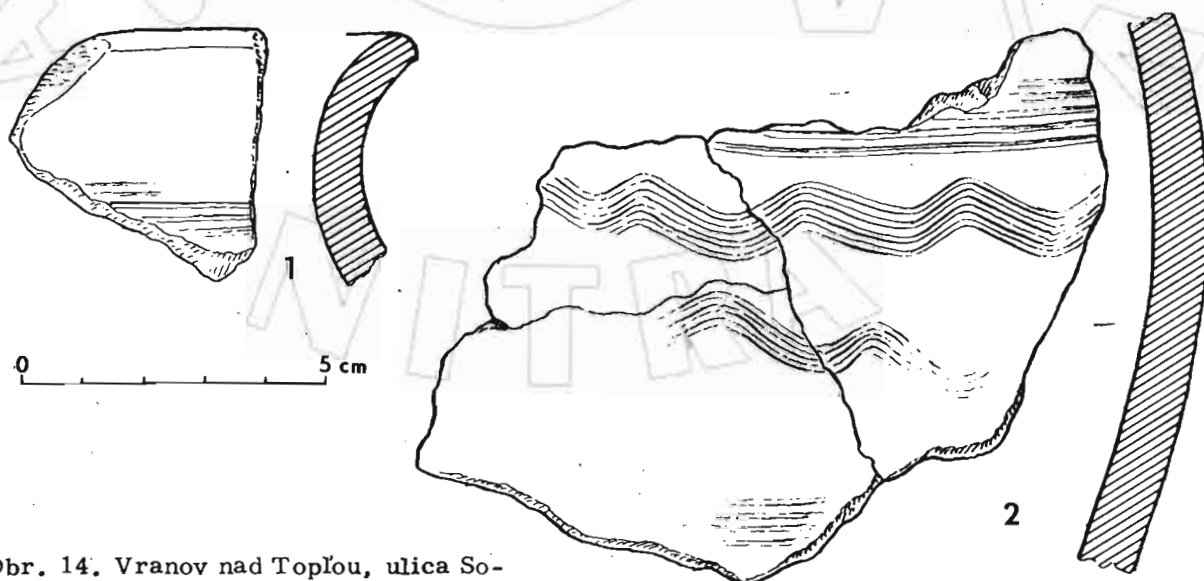
Obr. 11. Sečovská Polianka. Výber nálezov.

Obr. 12. Sečovská Polianka. Výber nálezov.

Obr. 13. Sečovská Polianka. Výber nálezov.

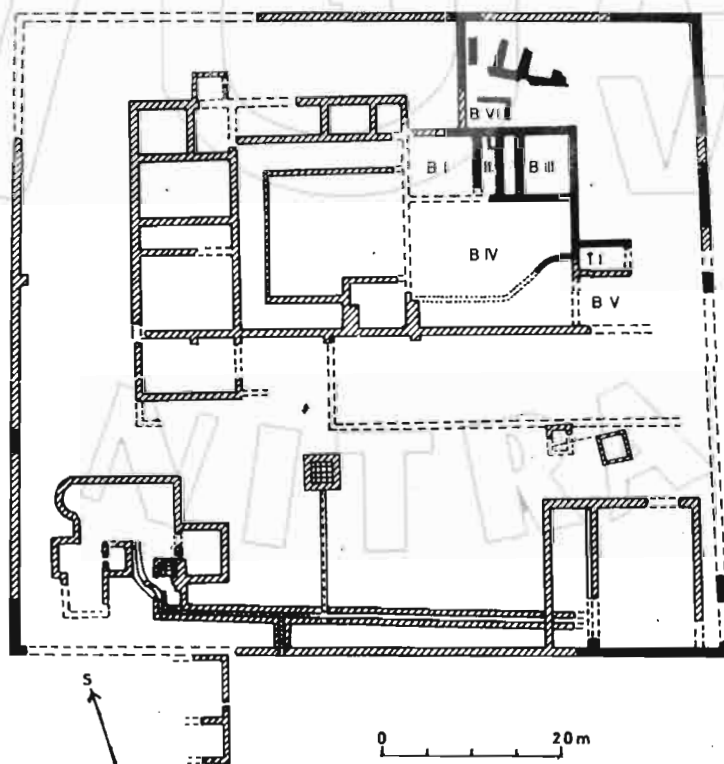

Obr. 14. Vranov nad Topľou, ulica Sovietskej armády. Výber keramických zlomkov zo slovanského sídliskového objektu 7.

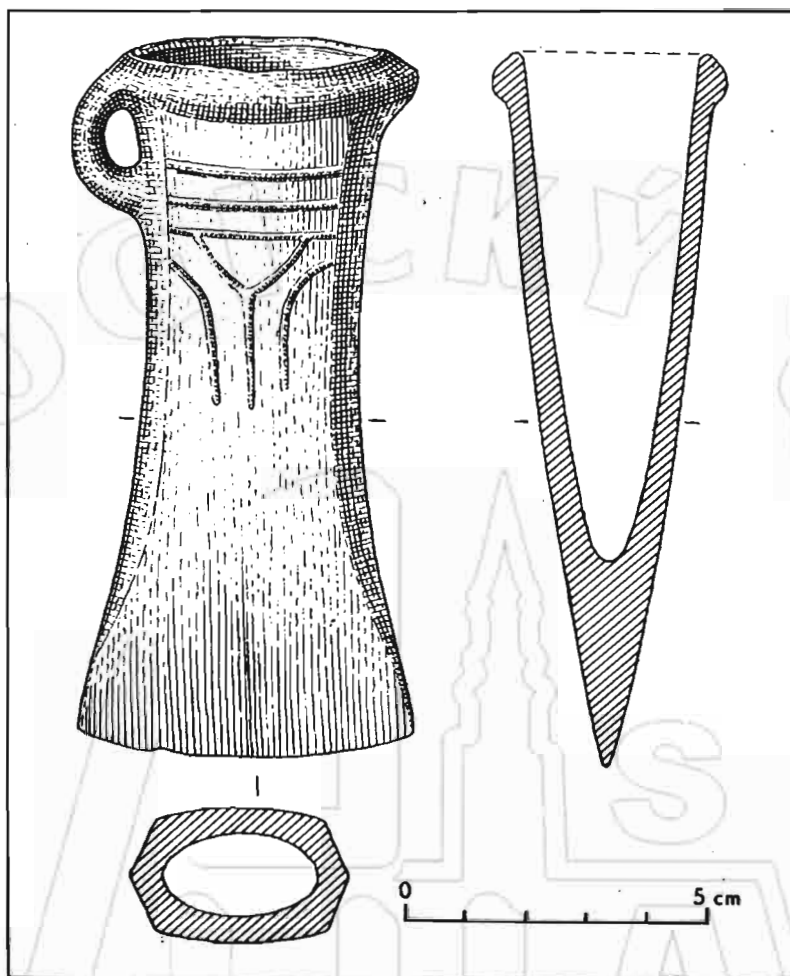

Obr. 16. Zádielske Dvorníky. Pohľad na vrch Hradište-Ritkás /výšinné sídlisko z eneolitu a mladšej doby bronzovej/.

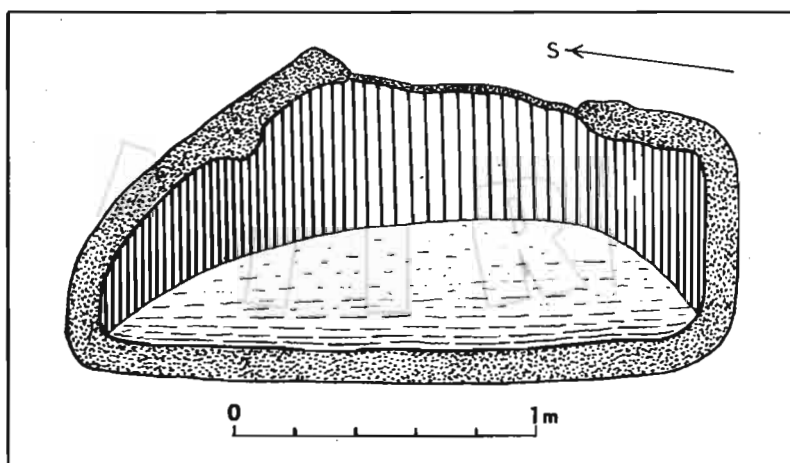
Obr. 15. Vranov nad Topľou-Čemerné. Keramika zo slovanského sídliska /objekt 1/.

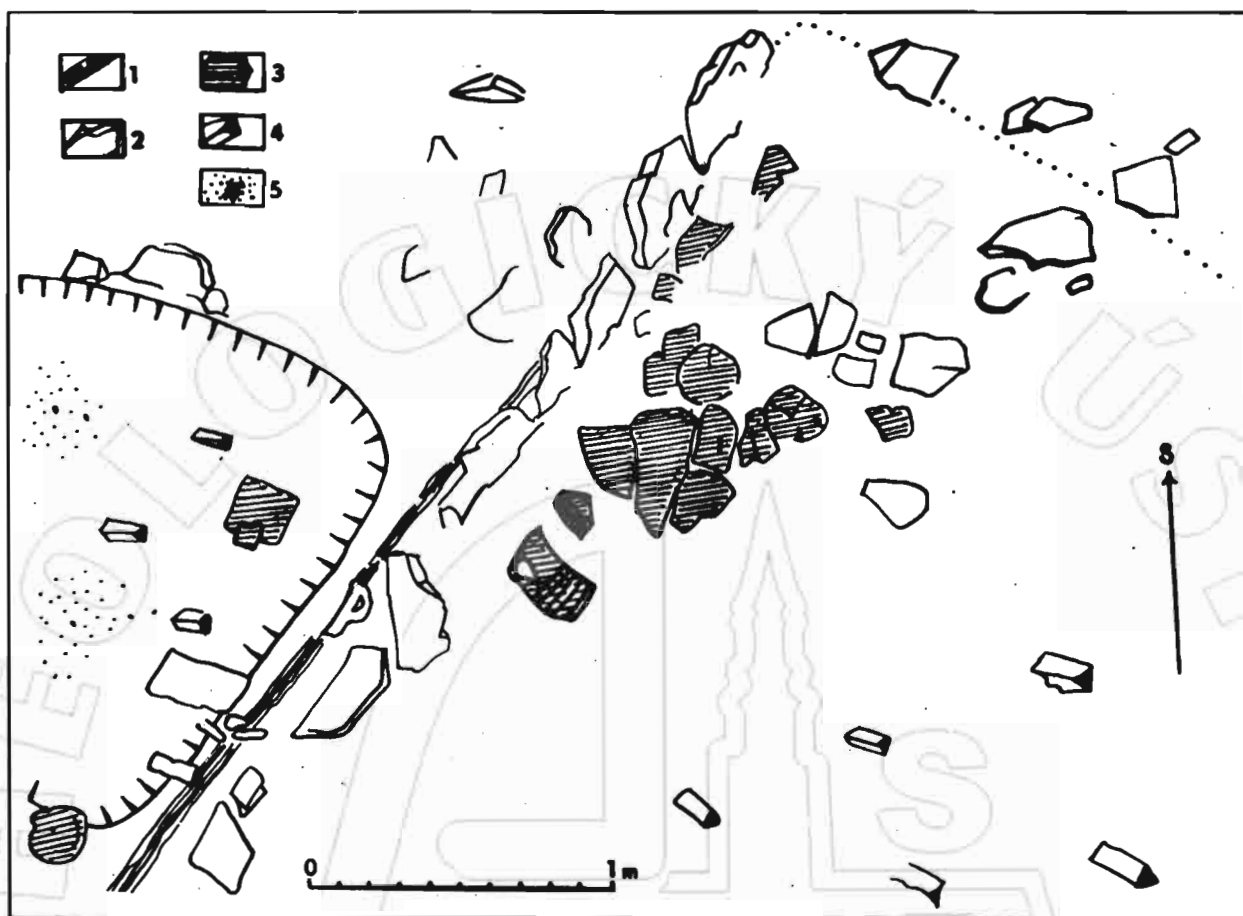
Obr. 17. Stupava. Plán rímskej stanice s vyznačenými architektonickými detailmi odkrytými počas revízneho výskumu v roku 1974.

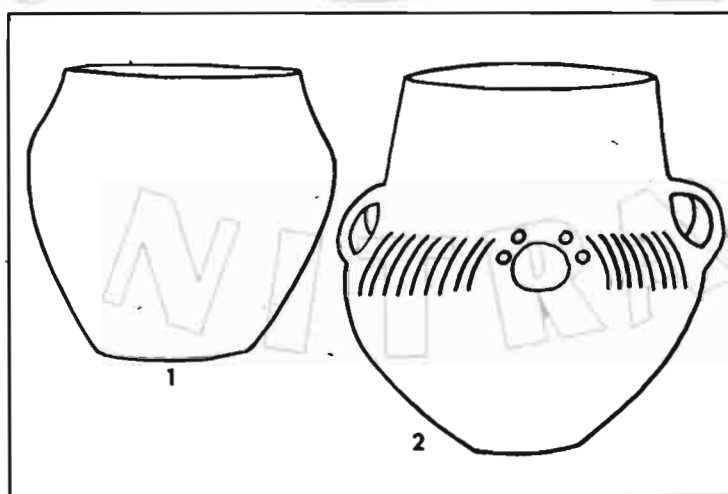
Obr. 18. Dolné Lefantovce. Bronzová sekerka.

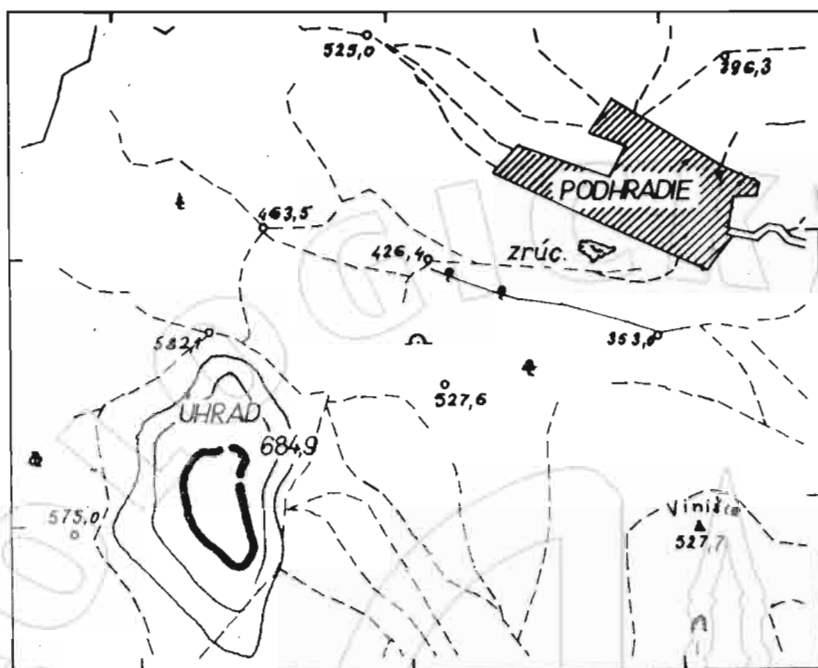
Obr. 19. Nitra-Lupka. Slovanská pec.

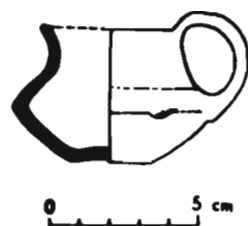
Obr. 20. Dolný Kubín-Medzihradné. Sídliisko lužickej kultúry. Záchranný výskum v roku 1974.
1 - zuhoľnatené zvyšky dreva; 2 - kamene; 3 - črepy; 4 - mazanica; 5 - semená kultúrnych rastlín.

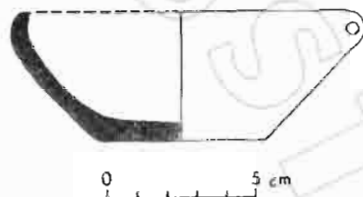
Obr. 21. Dolný Kubín-Medzihradné. Rekonštruované tvary keramiky z chaty lužickej kultúry.

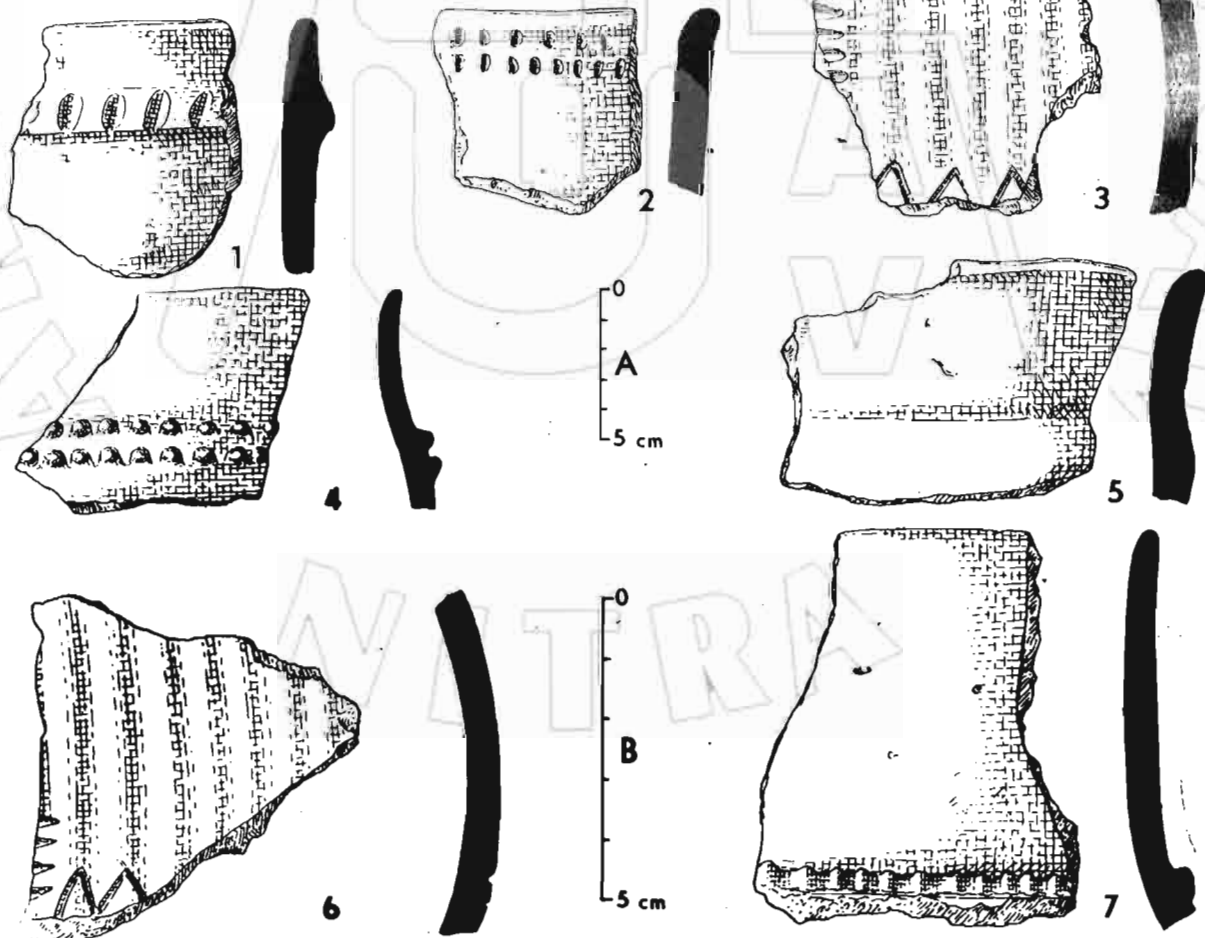
Obr. 22. Podhradie. Hradisko z doby halštatskej na kopci Úhrad.

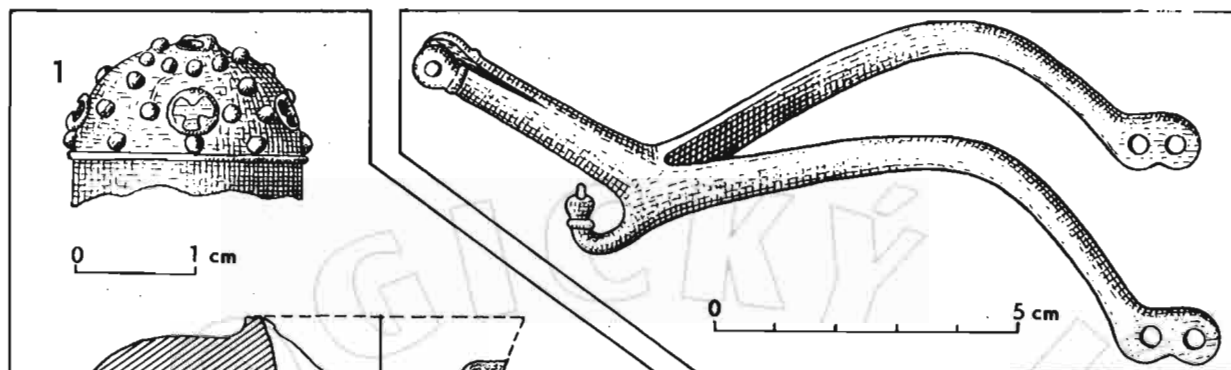
Obr. 23. Drňa. Koflík piliňské kultury /ojedinelý nález/.

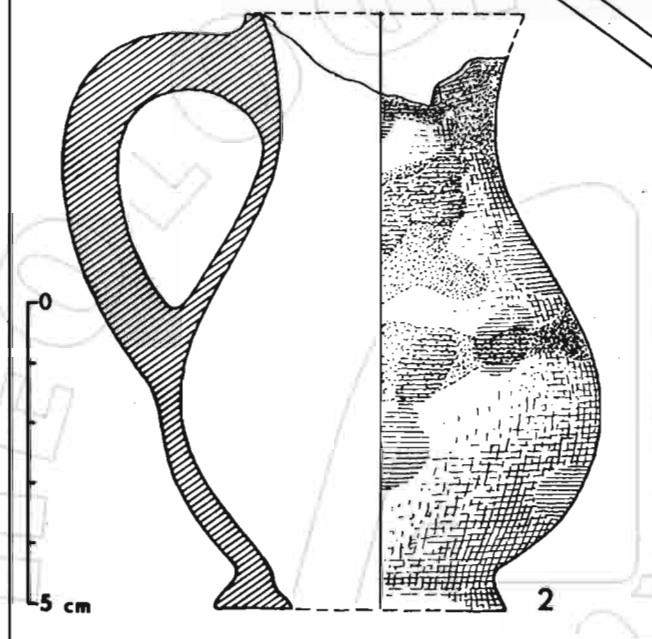
Obr. 24. Šiatorská Bukovinka. Nádoba z pohřebiště piliňské a kyjatické kultury.

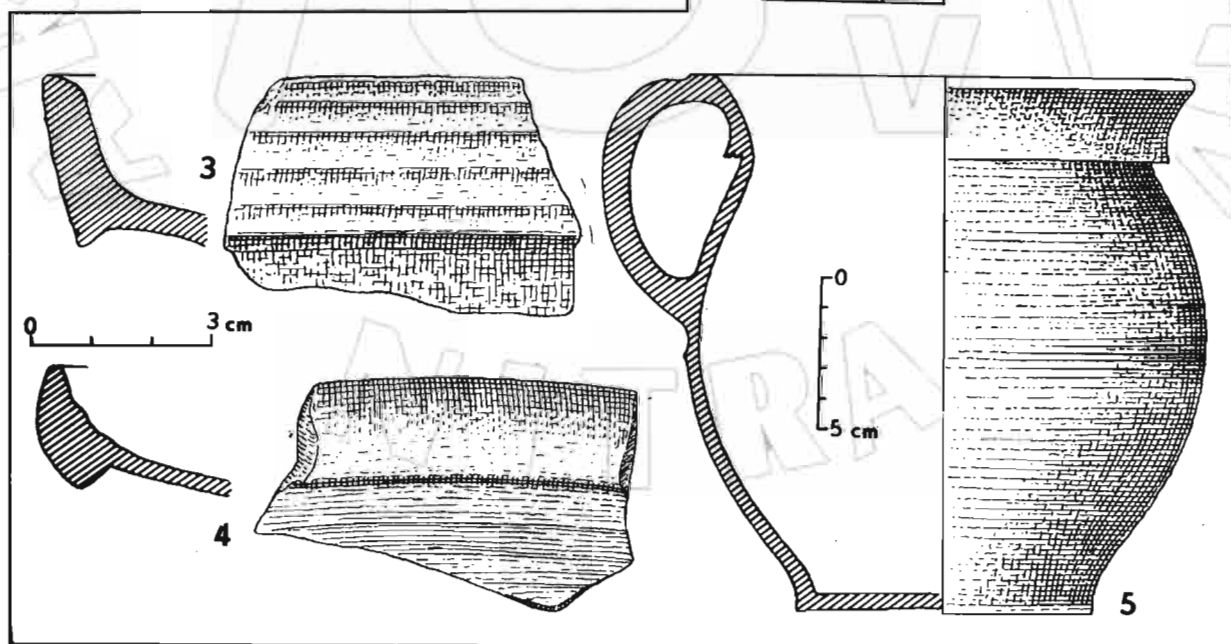
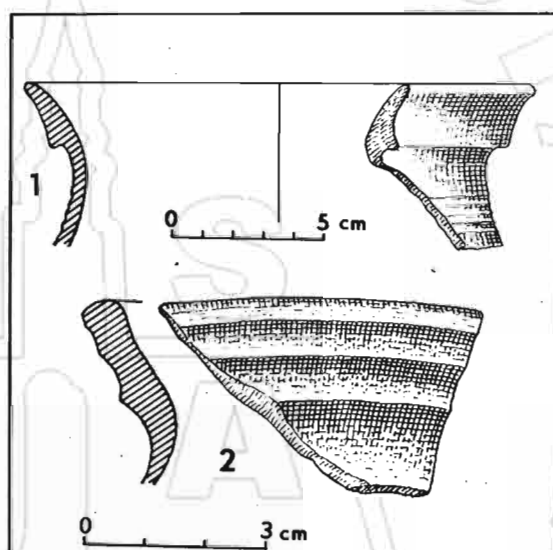
Obr. 25. Šíd. Keramika z výšinného eneolického sídliště /měřítko A: 3, 4, 6, 7; měřítko B: 1, 2, 5/.

Obr. 26. Hruboňovo. Ostroha z porušeného hrobu /15. stor./.

Obr. 27. Hrušov. Nádoba a gombík zo stredovekého hrobu.

Obr. 28. Šurany. Stredoveká keramika.

Obr. 29. Cífer. Nádobka z rozrušeného kostrového hrobu z doby sťahovania národov.

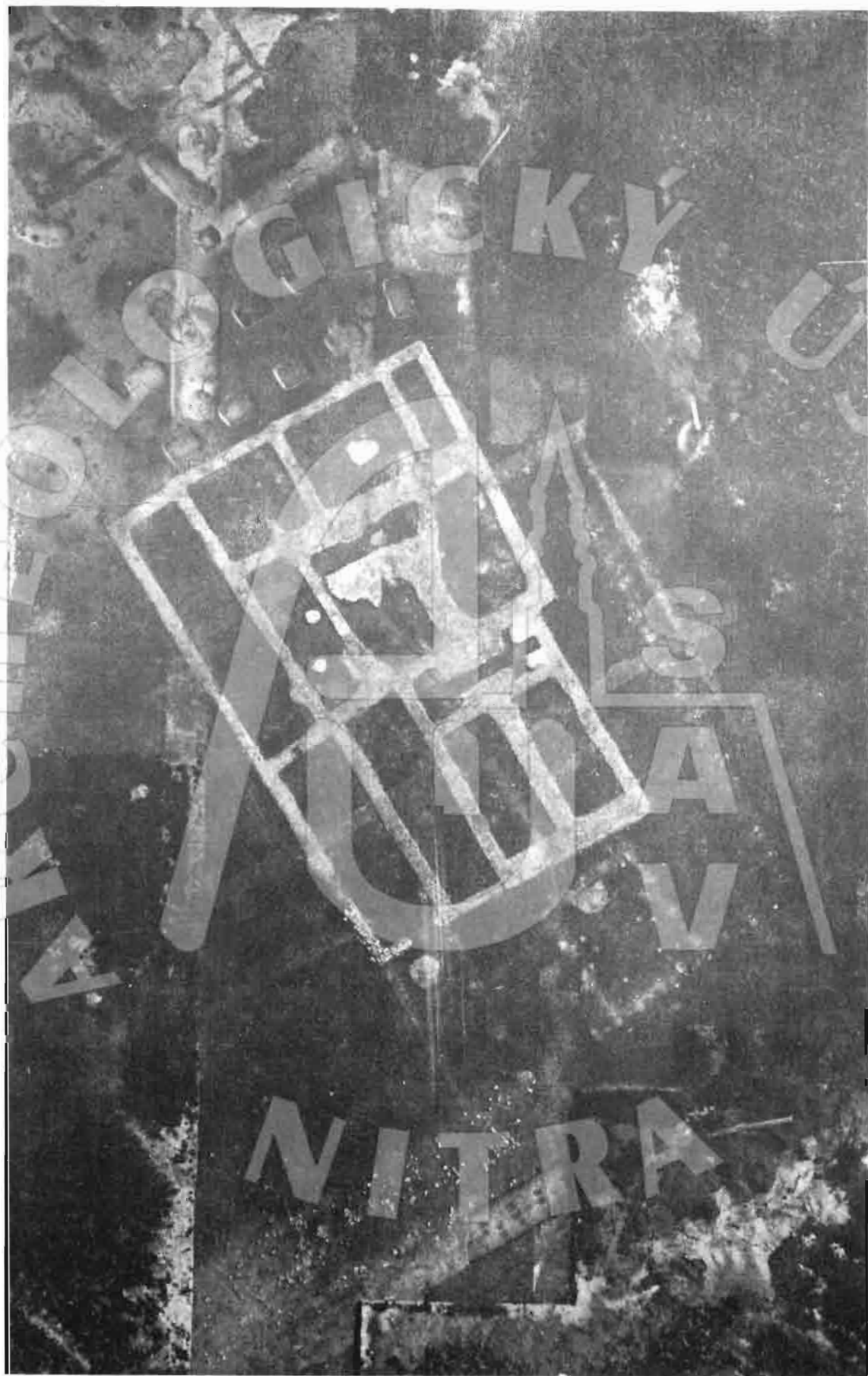
Obr. 30. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Celkový pohľad na lokalitu z lietadla.

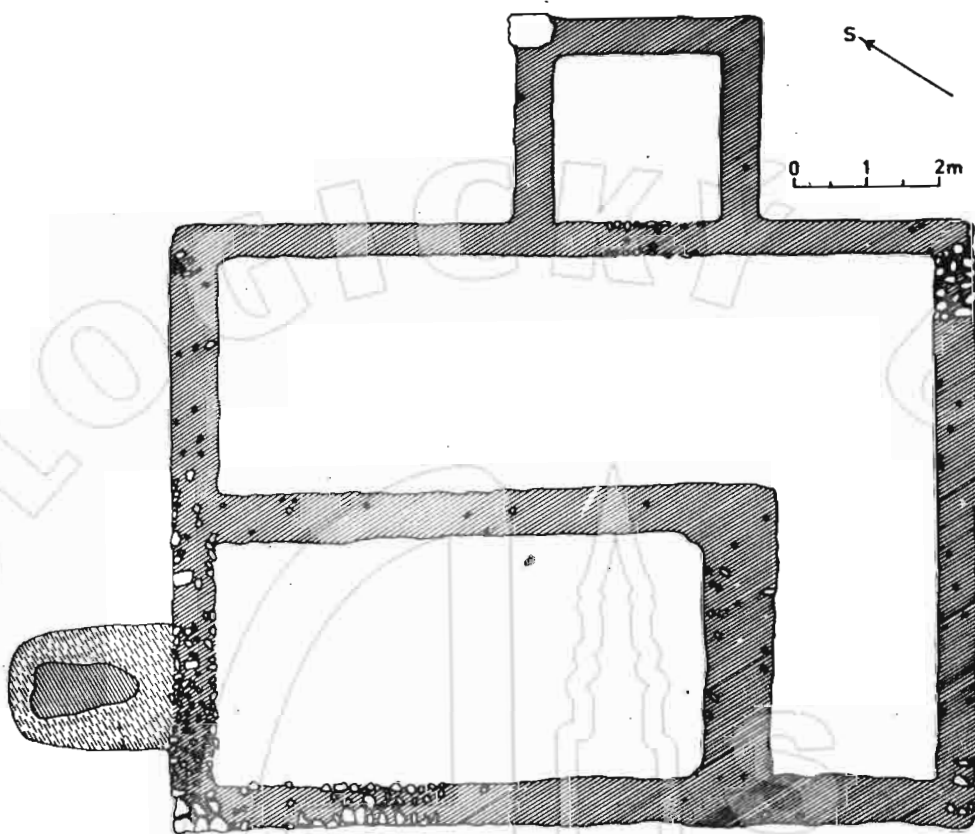
Obr. 31. Cífer-Pác. Příprava rádiom navádzaného letúna systému Rogallo na štart.

Obr. 32. Cífer-Pác. Štart snímkovacieho letúna /F. Štěrbák, Geografický ústav ČSAV, Brno/.

Obr. 33. Cifer-Pac, Neskororínska stanica. Pôdorys stavby I a okolie.

Obr. 34. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Pôdorys stavby II.

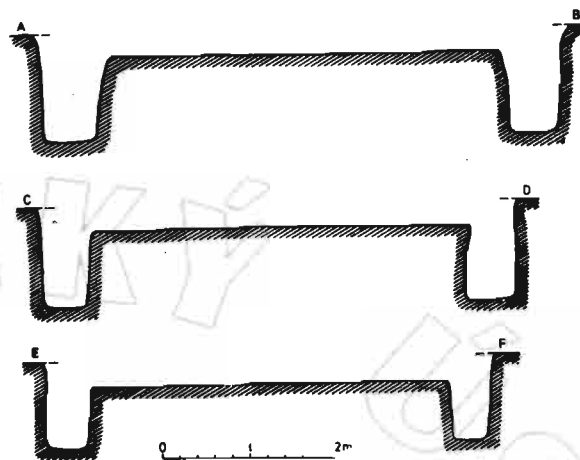
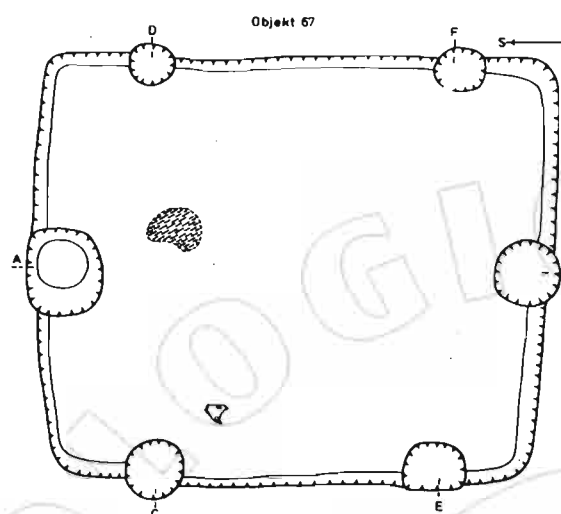
Obr. 35. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Pôdorys drevených barakov na ploche medzi stavbou I a II.

Obr. 36. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Objekt 69 /studňa so zvyškami drevenej zrubovej konštrukcie/.

Obr. 37. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Objekt 70 /studňa so zvyškami kamenných múrikov v hornej časti/.

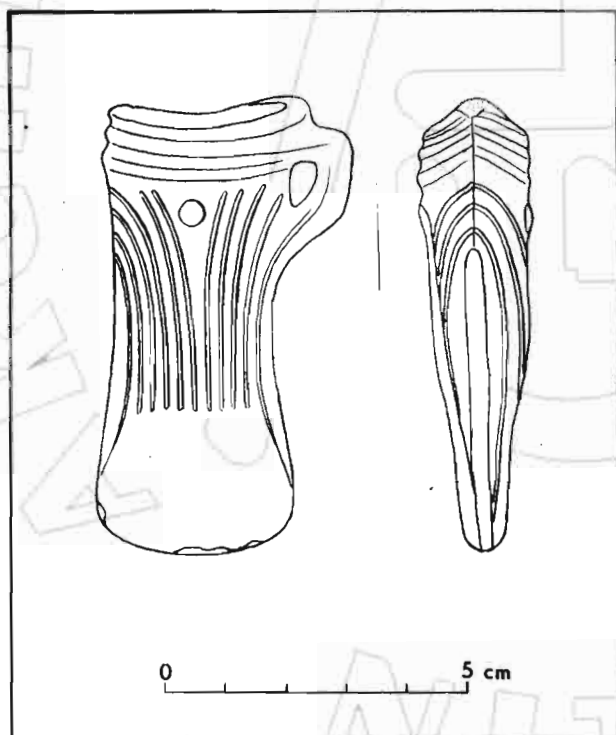
Obr. 38. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Objekt 67 /zahĺbená germánska chata/.

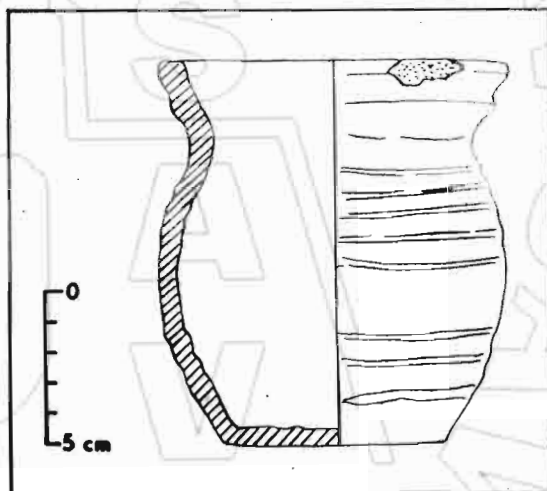
Obr. 39. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Objekt 58 /zahĺbená tkáčska dielňa/.

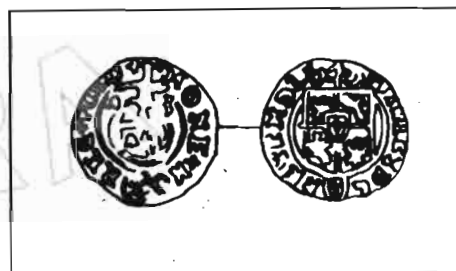
Obr. 40. Cífer-Pác. Neskororímska stanica. Tkáčske hlinené závažia z objektu 60.

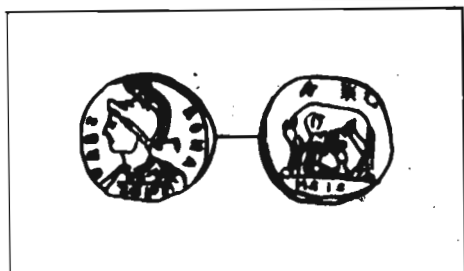
Obr. 41. Ďurčiná. Bronzová sekerka.

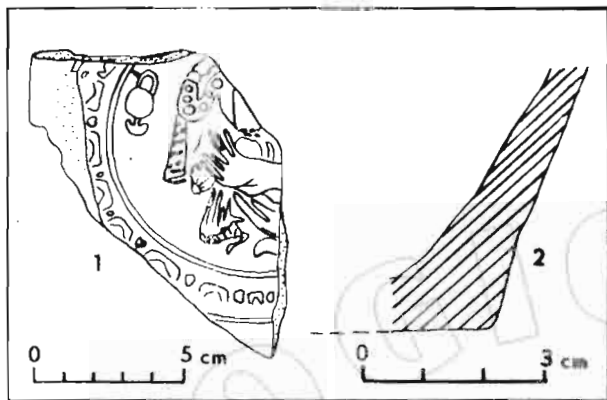
Obr. 42. Jasenové. Stredoveká nádoba /14. stor./.

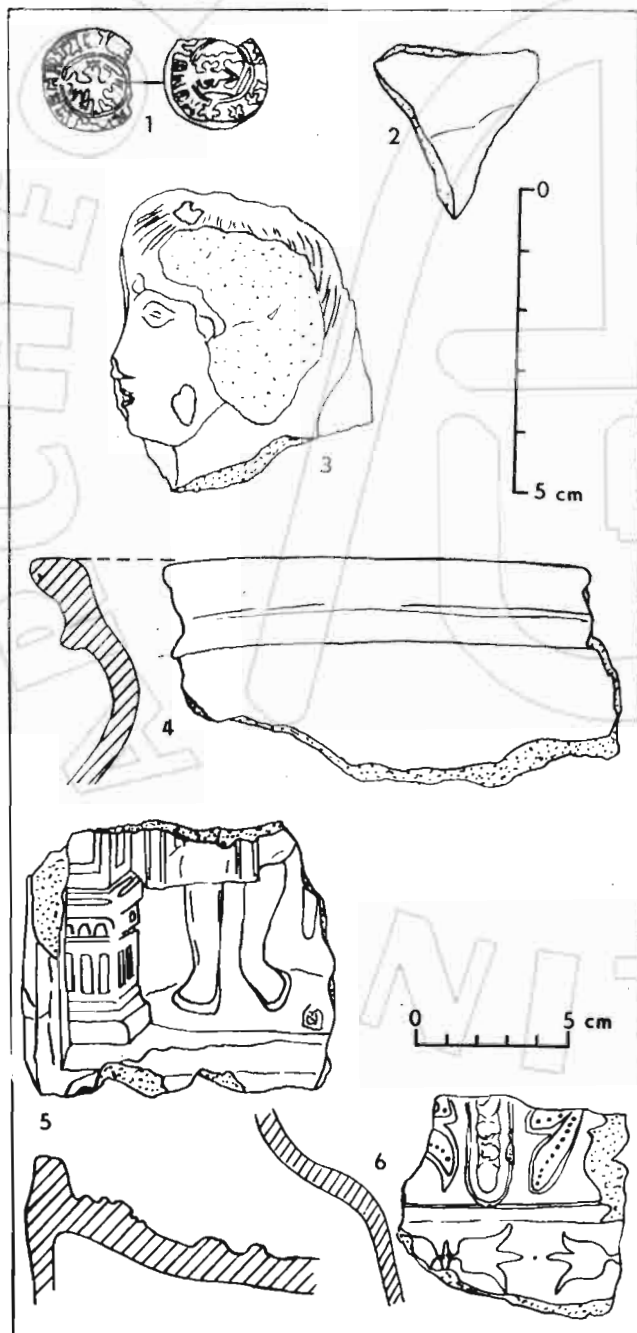
Obr. 43. Varín. Trojgroš poľského kráľa Žigmunda III. z r. 1623.

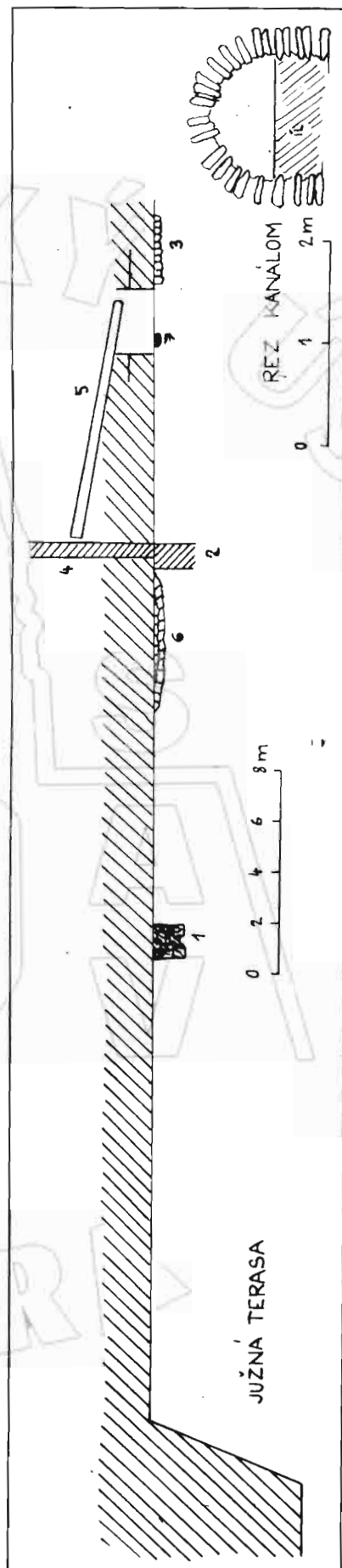
Obr. 44. Žilina /?/. Bronzová rímska minca /4. stor./

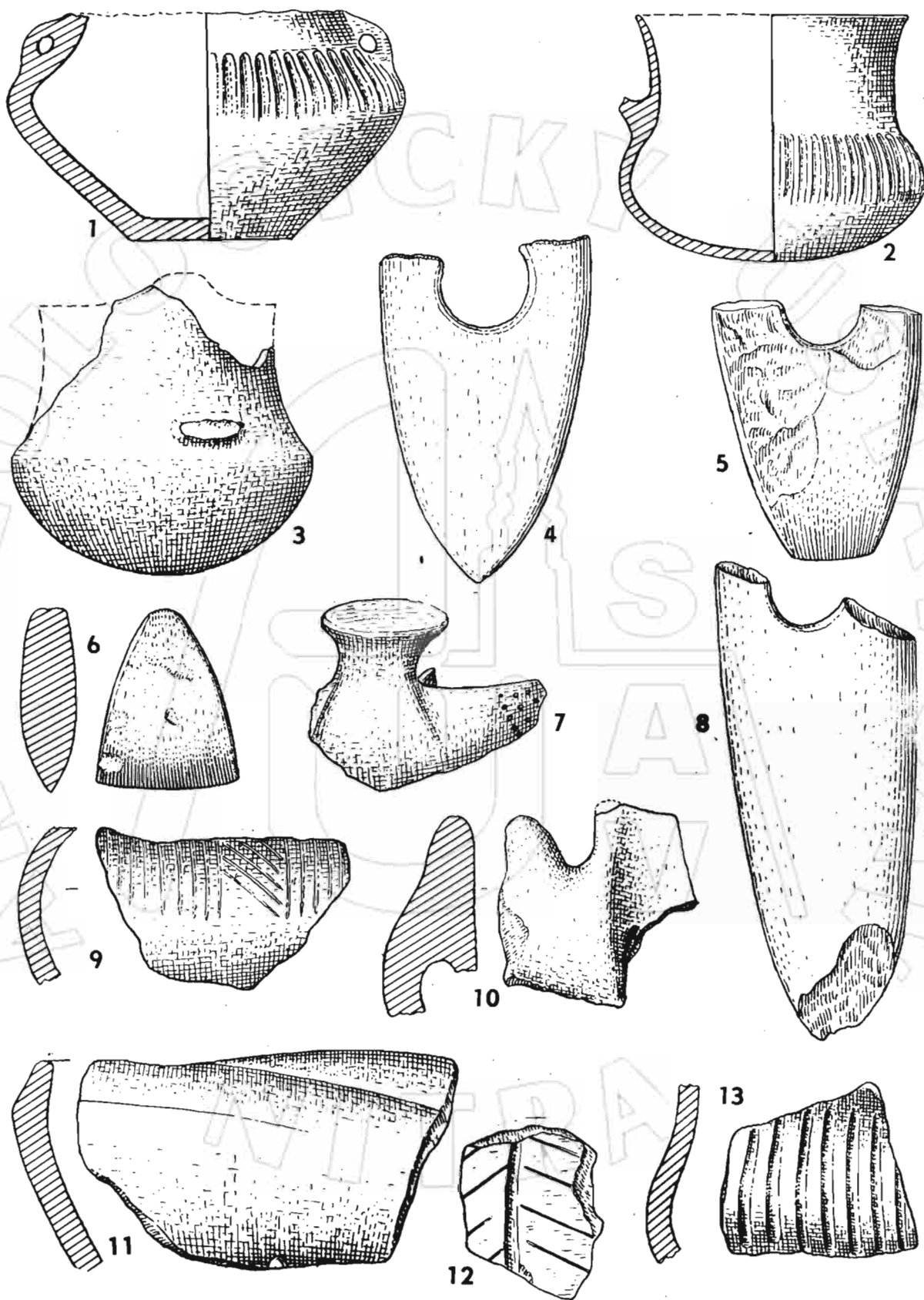
Obr. 45. Žilina. Stredoveká keramika, 1 - časť kachlice s figurálnym motívom; 2 - črep z dna nádoby.

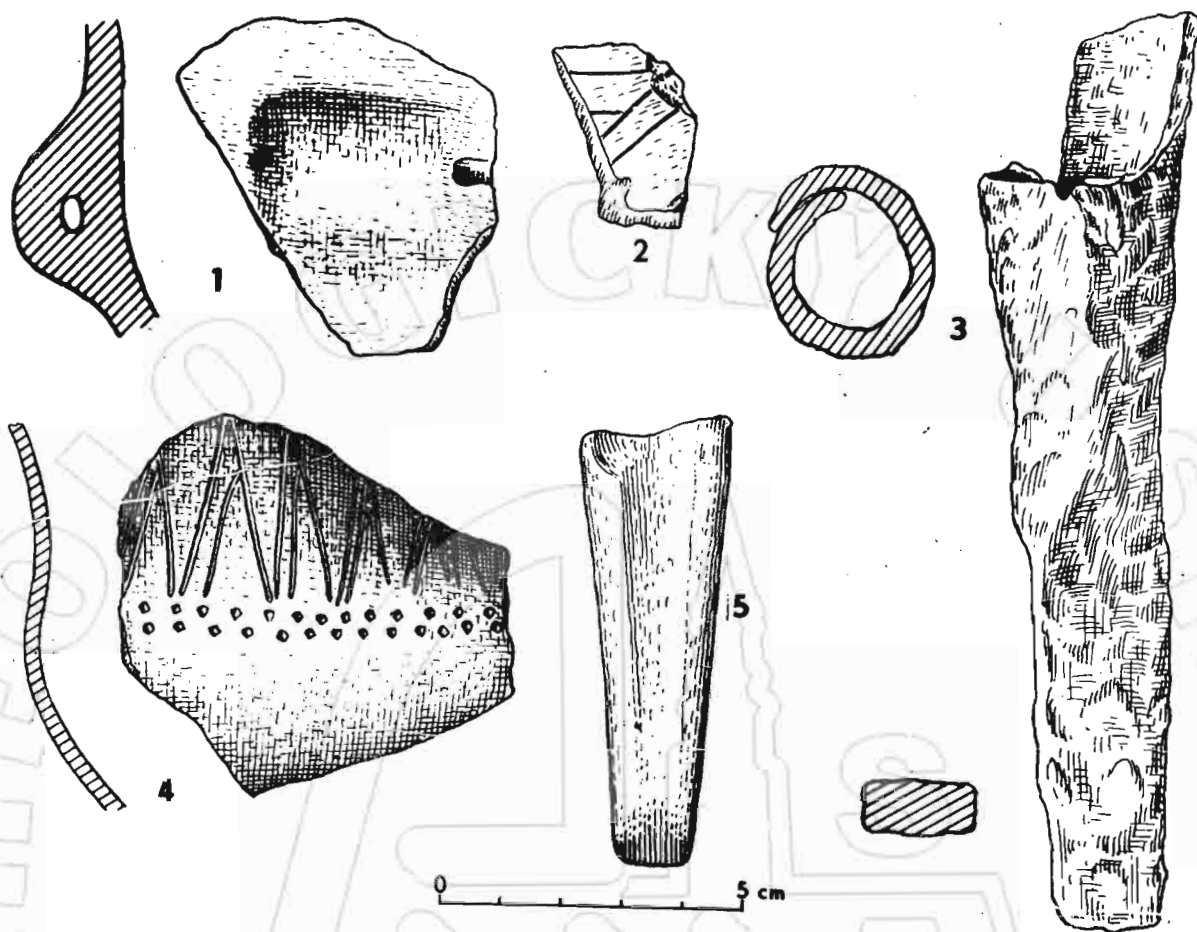
Obr. 47. Žilina-Budatín. Budatínsky zámok. Nálezy z roku 1974.

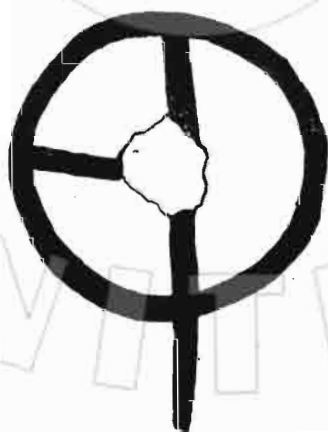
Obr. 46. Žilina-Budatín. Budatínsky zámok. 1 - južná terasa; 2 - rez kanálom.

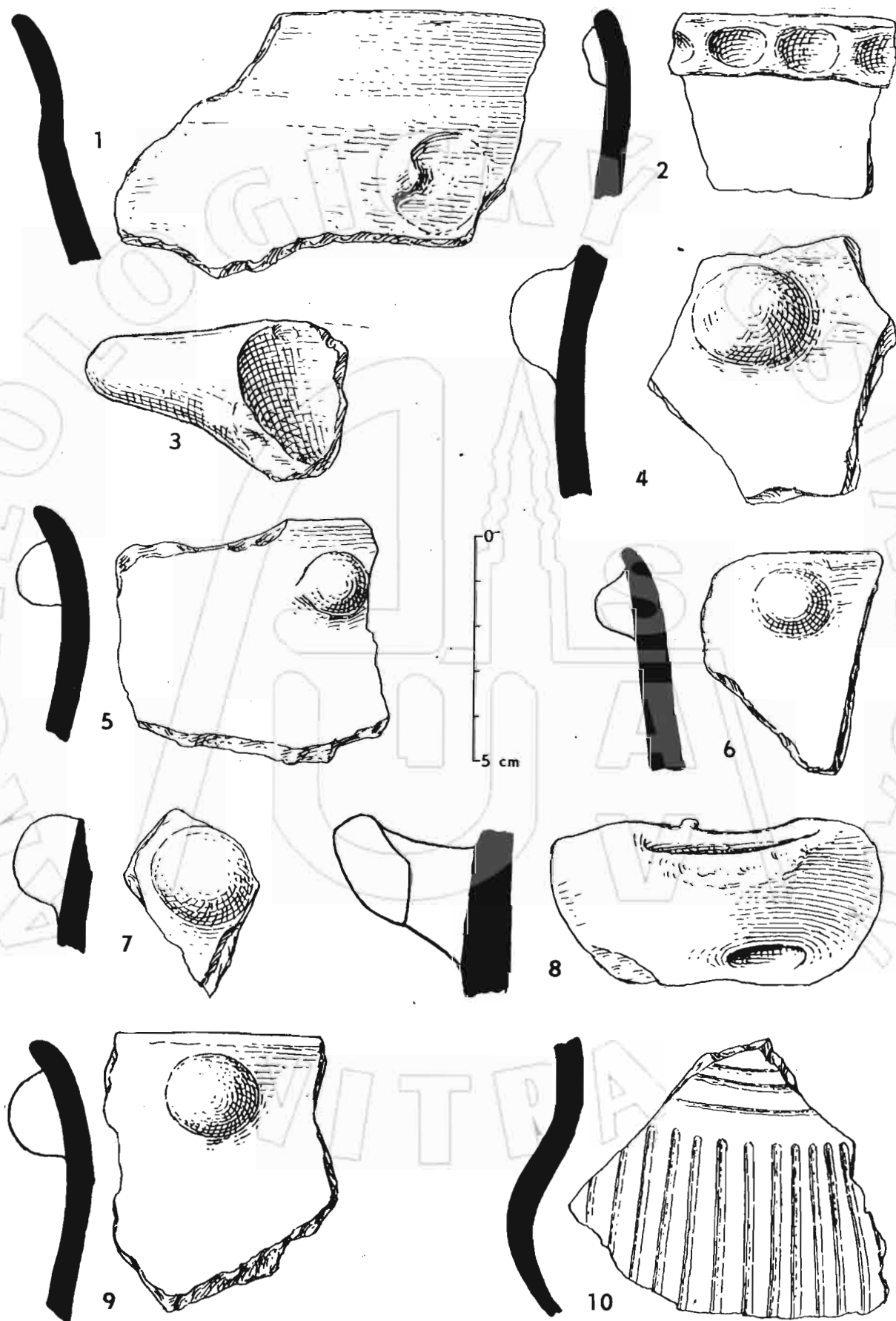
Obr. 48. Levice. Výber keramiky a kamennej industrie.

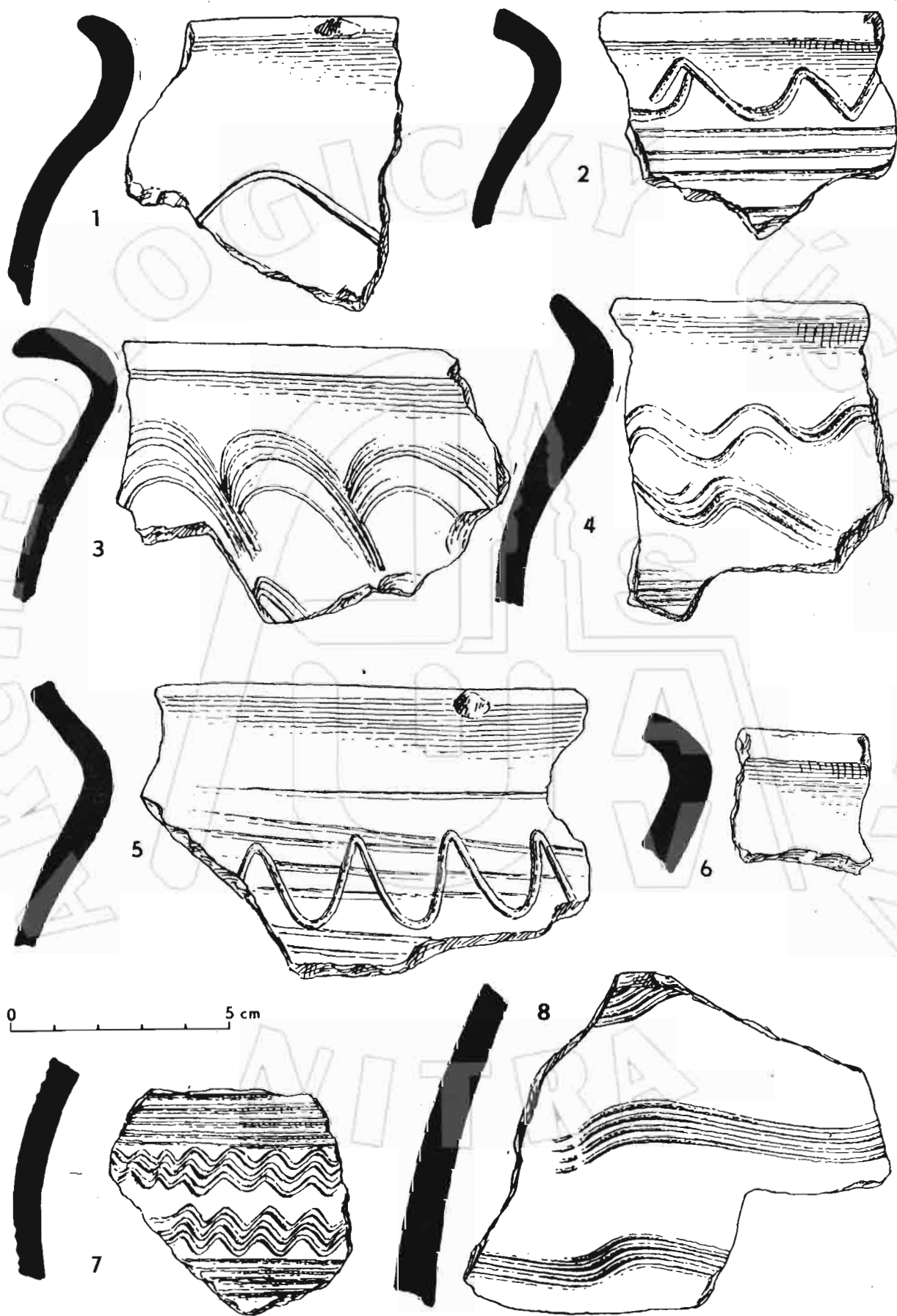
Obr. 49. Levice. Fragmenty nádob /1, 4 - kanelovaná keramika, 2 - železovská keramika/; nálezy z laténskej pece /3 - železný predmet, 5 - kostný nástroj/.

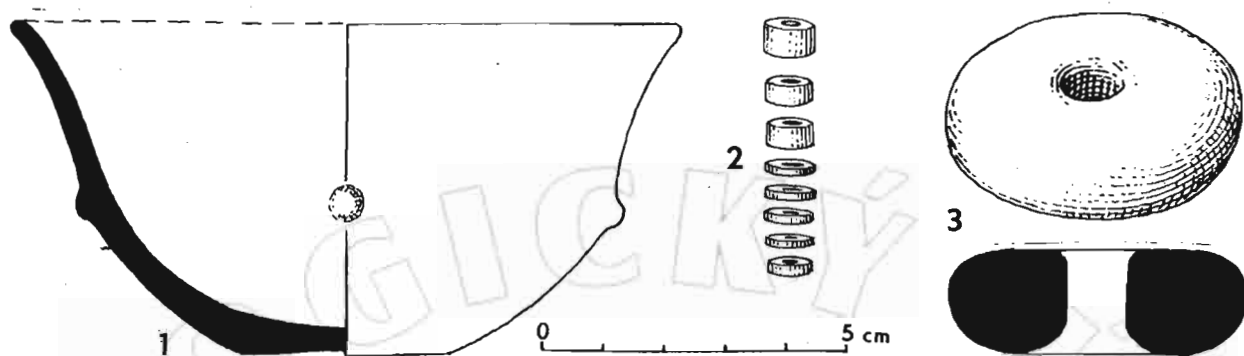
Obr. 50. Vlčkovce. Značka na nádobe.

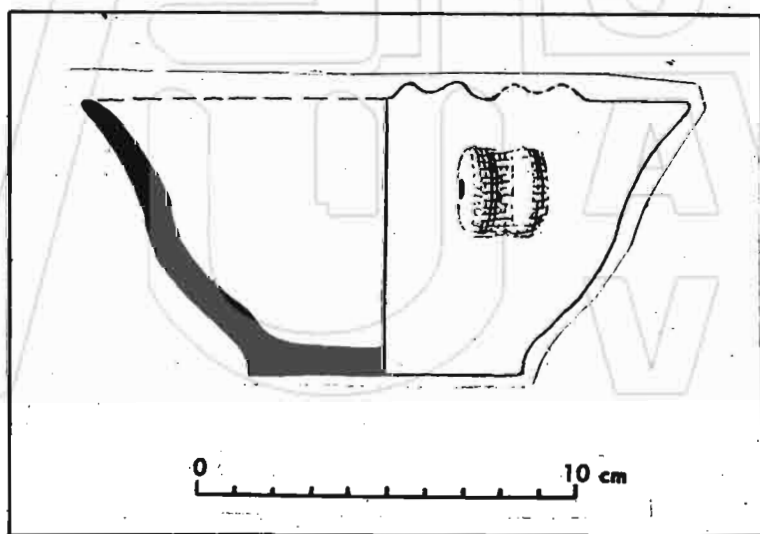
Obr. 51. Komjatice. Nálezy fragmentov keramiky. 1-9 - lengyelská kultúra;
10 - badenská kultúra.

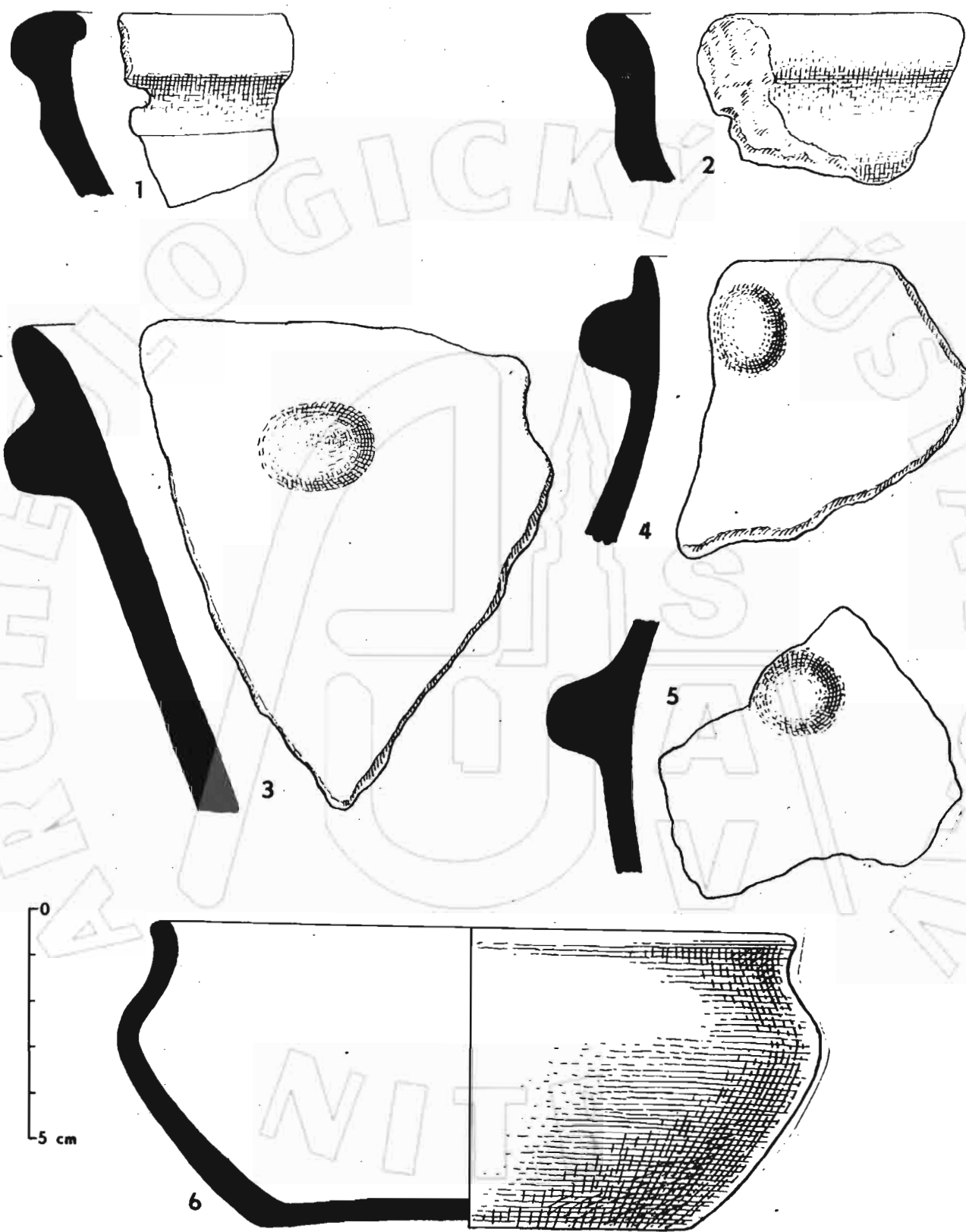
Obr. 52'. Komjatice. Výber fragmentov slovanskej keramiky.

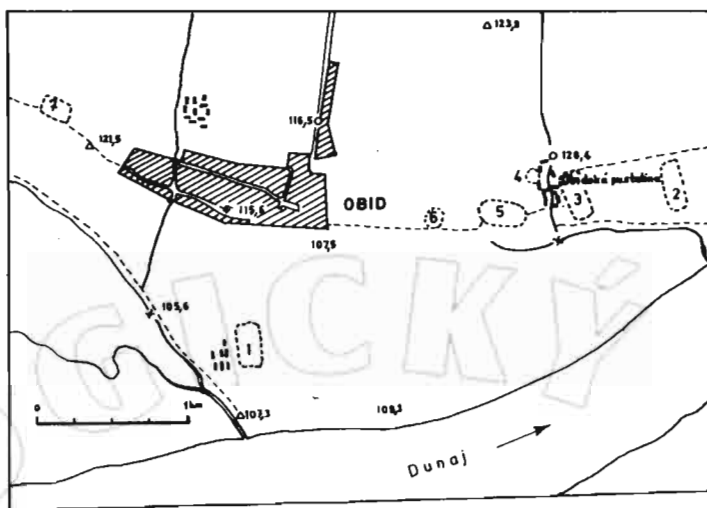
Obr. 53. Komjatice. Nálezy z hrobu ludanickej skupiny /1, 2/ a hlinené závažie.

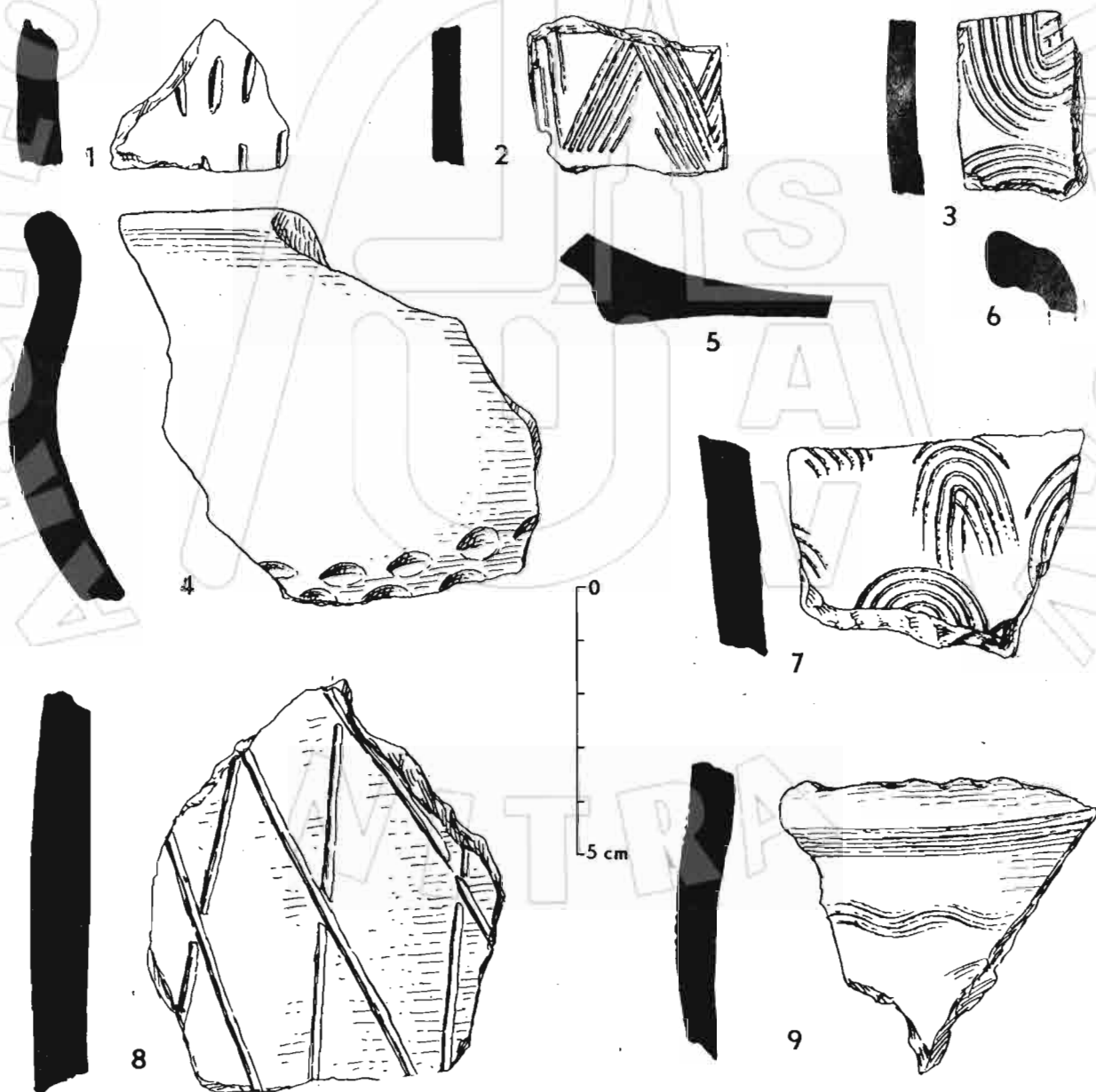
Obr. 54. Levice. Misa badenskej kultúry.

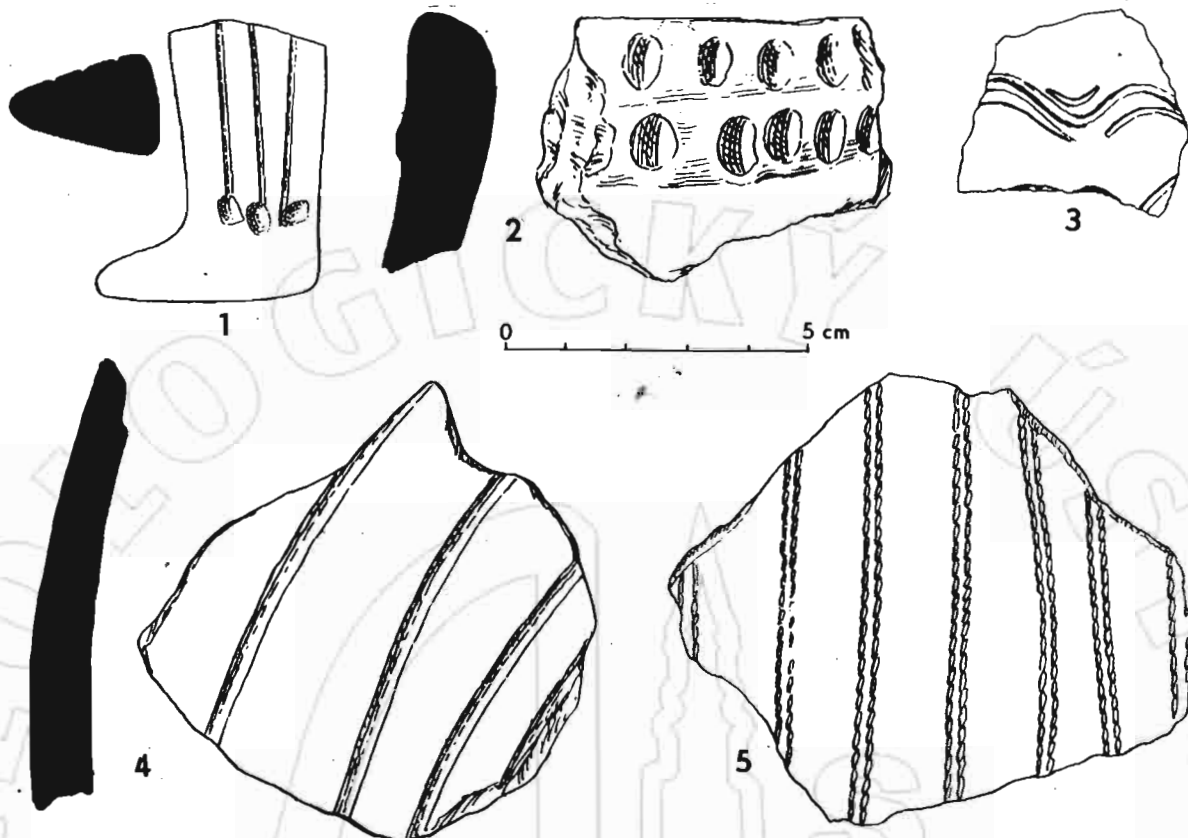
Obr. 55. Komjatice. Keramika. 1, 2 - doba laténska; 3-5 - lengyelská kultúra;
6 - staršia doba rímska.

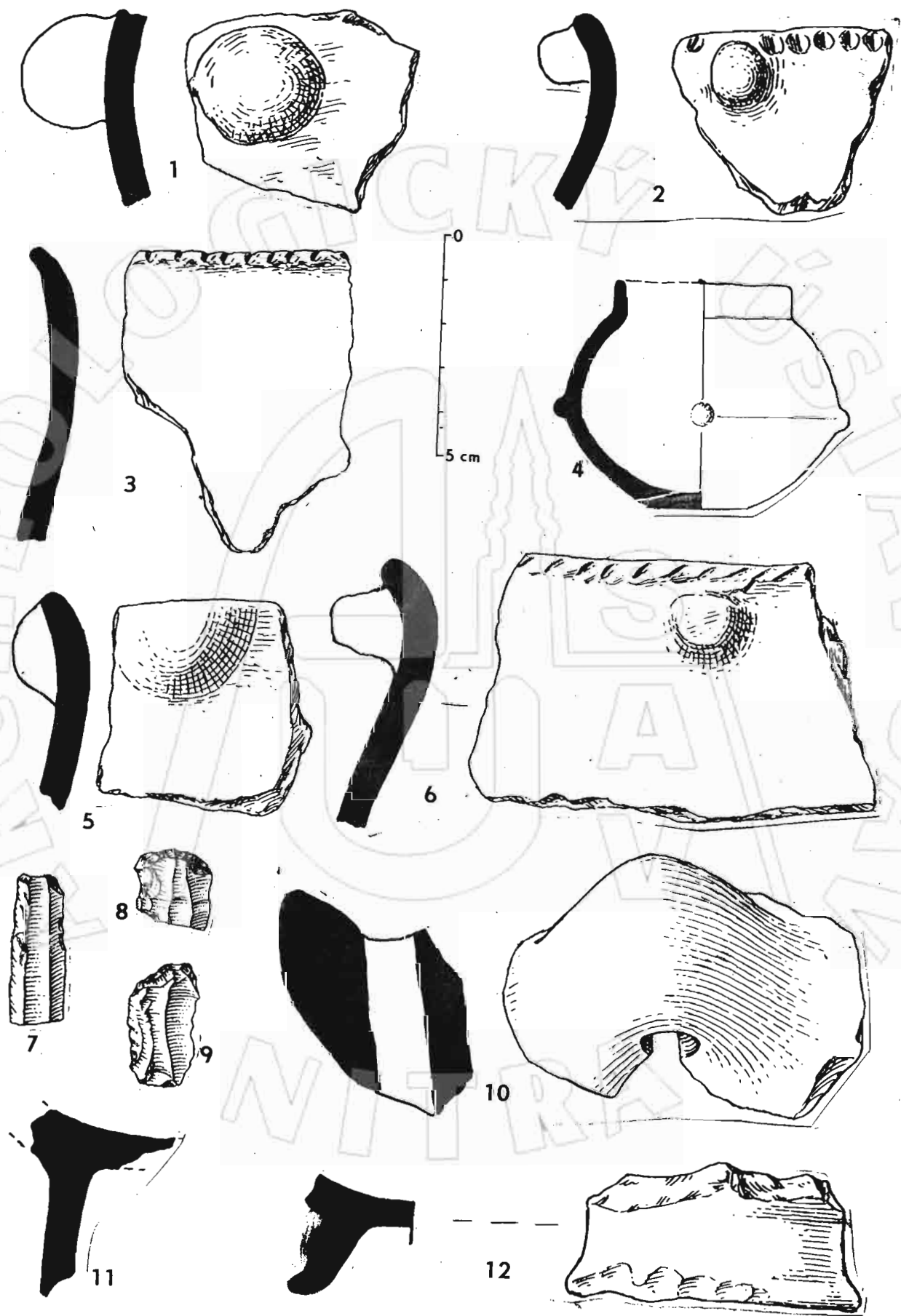
Obr. 56. Obid. Situačný náčrt s vyznačenými náleziskami 1-7.

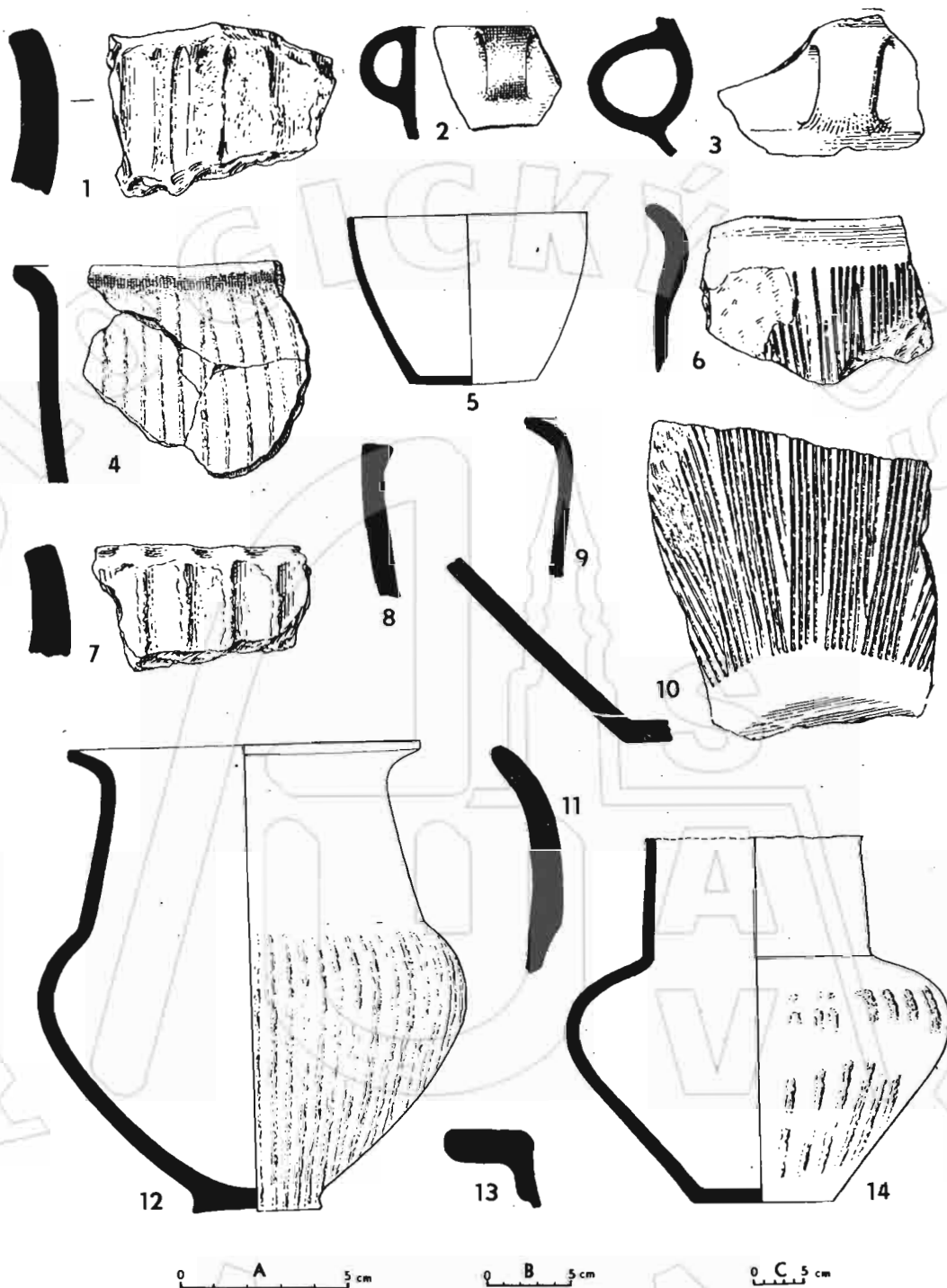
Obr. 57. Obid. Keramika zo staršej doby rímskej. 1-5 - nálezisko 5; 6-9 - nálezisko 3.

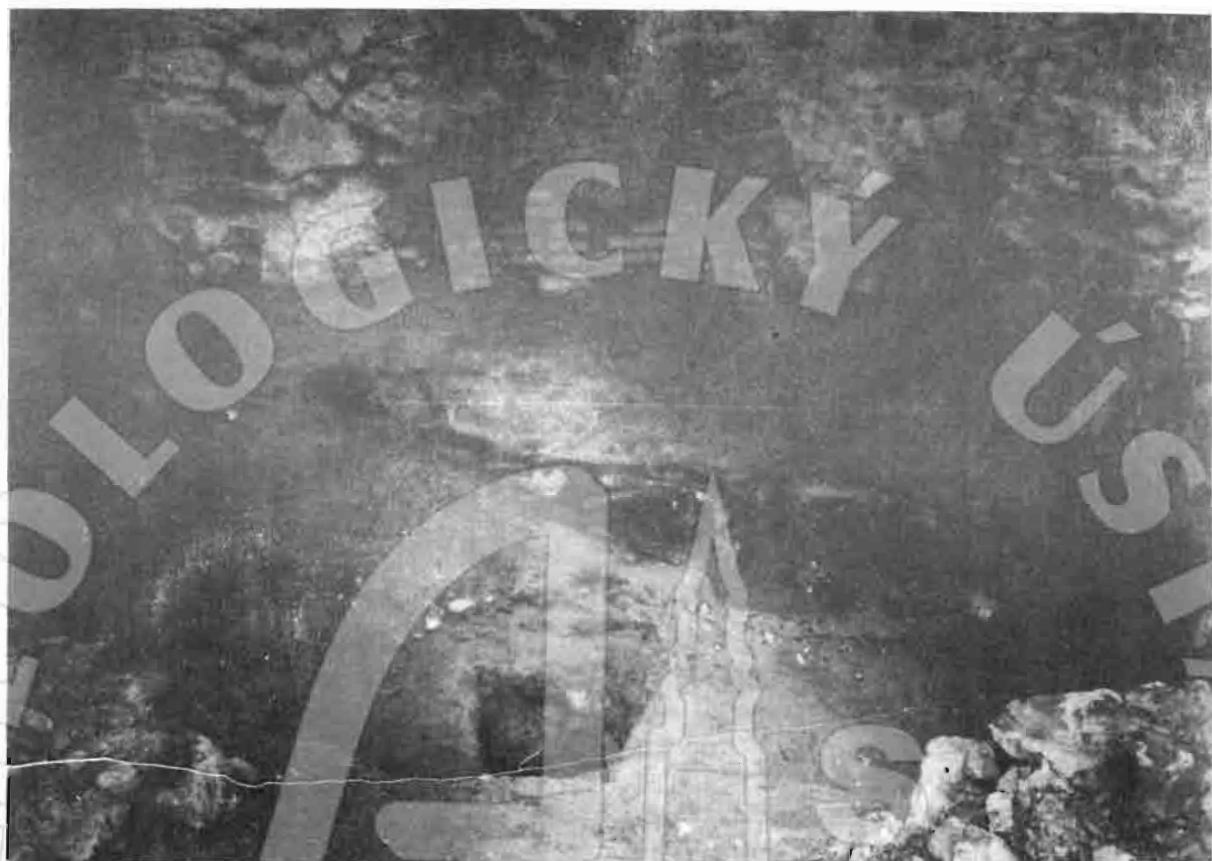
Obr. 58. Pečeňady. Výber nálezov.

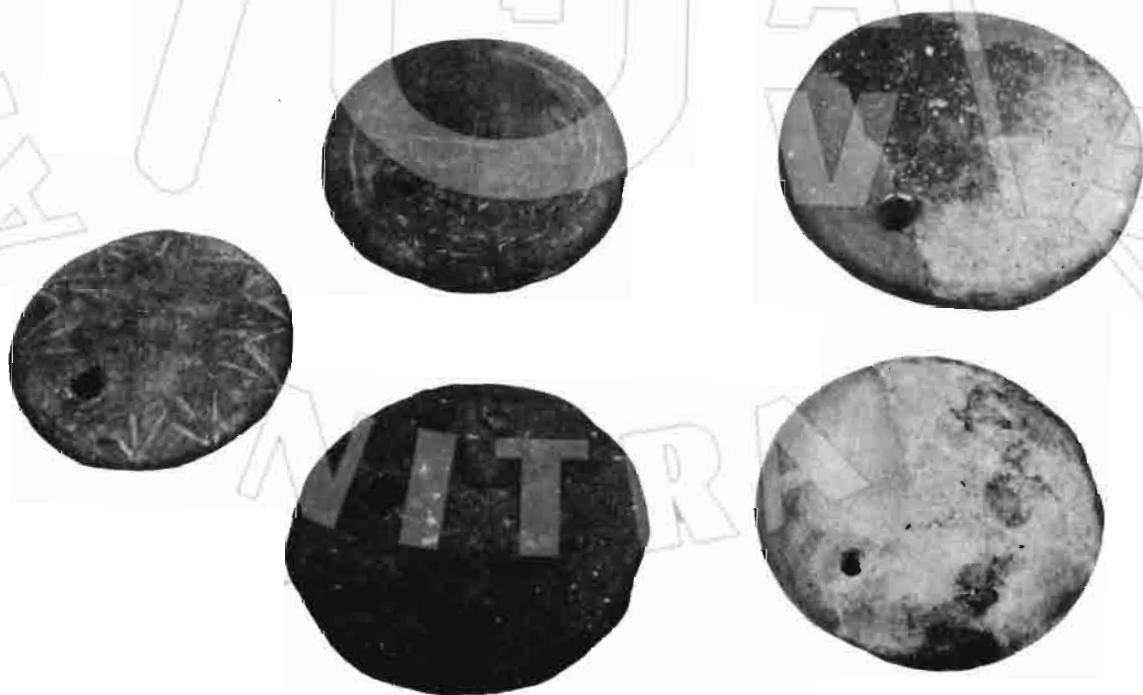
Obr. 59. Pečeňady. Výber nálezov lengyelskej kultúry.

Obr. 60. Pečeňady. Výber keramiky /mierka A: 1, 3, 6-8, 10, 11, 13; mierka B: 2, 4, 5, 9; mierka C: 12, 14/.

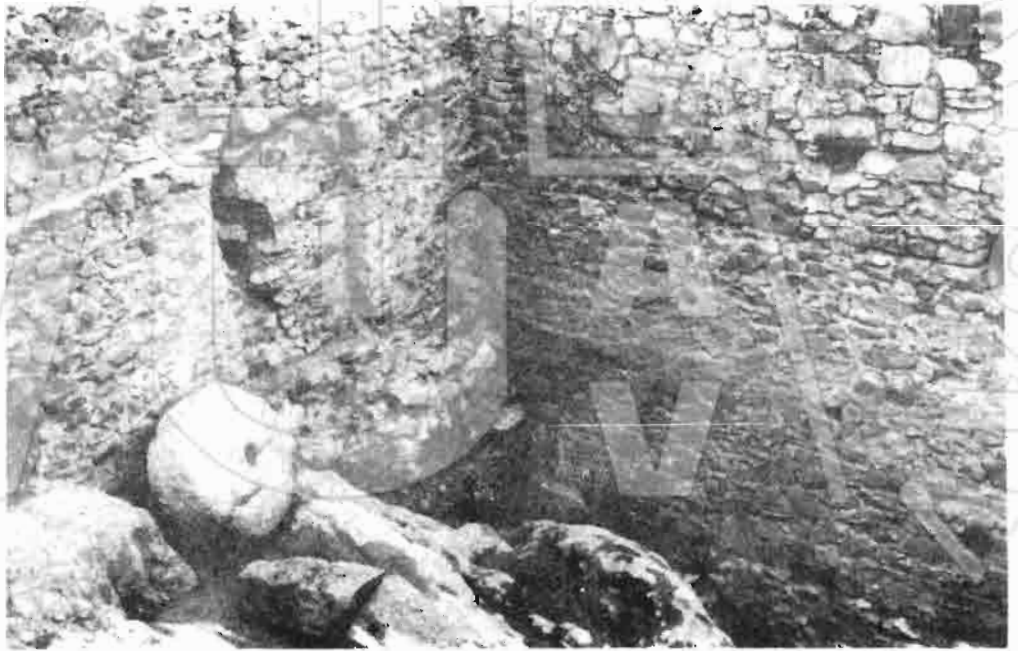
Obr. 61. Devín - hrad, Exteriér renesančného paláca, Halštatský objekt.

Obr. 62. Devín - hrad, Terčovitité závesky z halštatského objektu v exteriéri renesančného paláca.

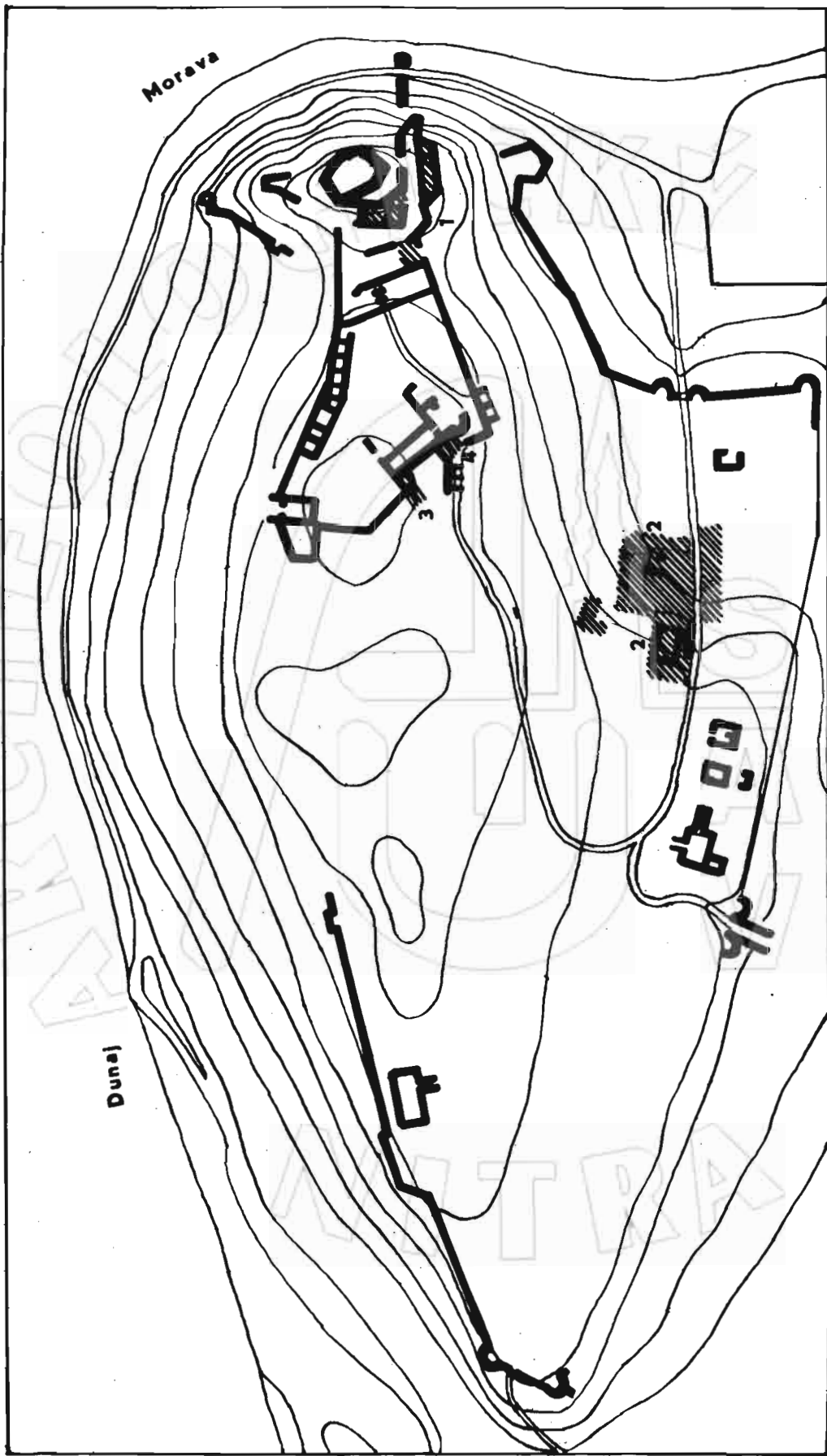
Obr. 63. Devín - hrad. Objekty z 11. -12. storočia v sektoroch 10 a 11.

Obr. 64. Devín - horný hrad. Interiér zo 17. storočia.

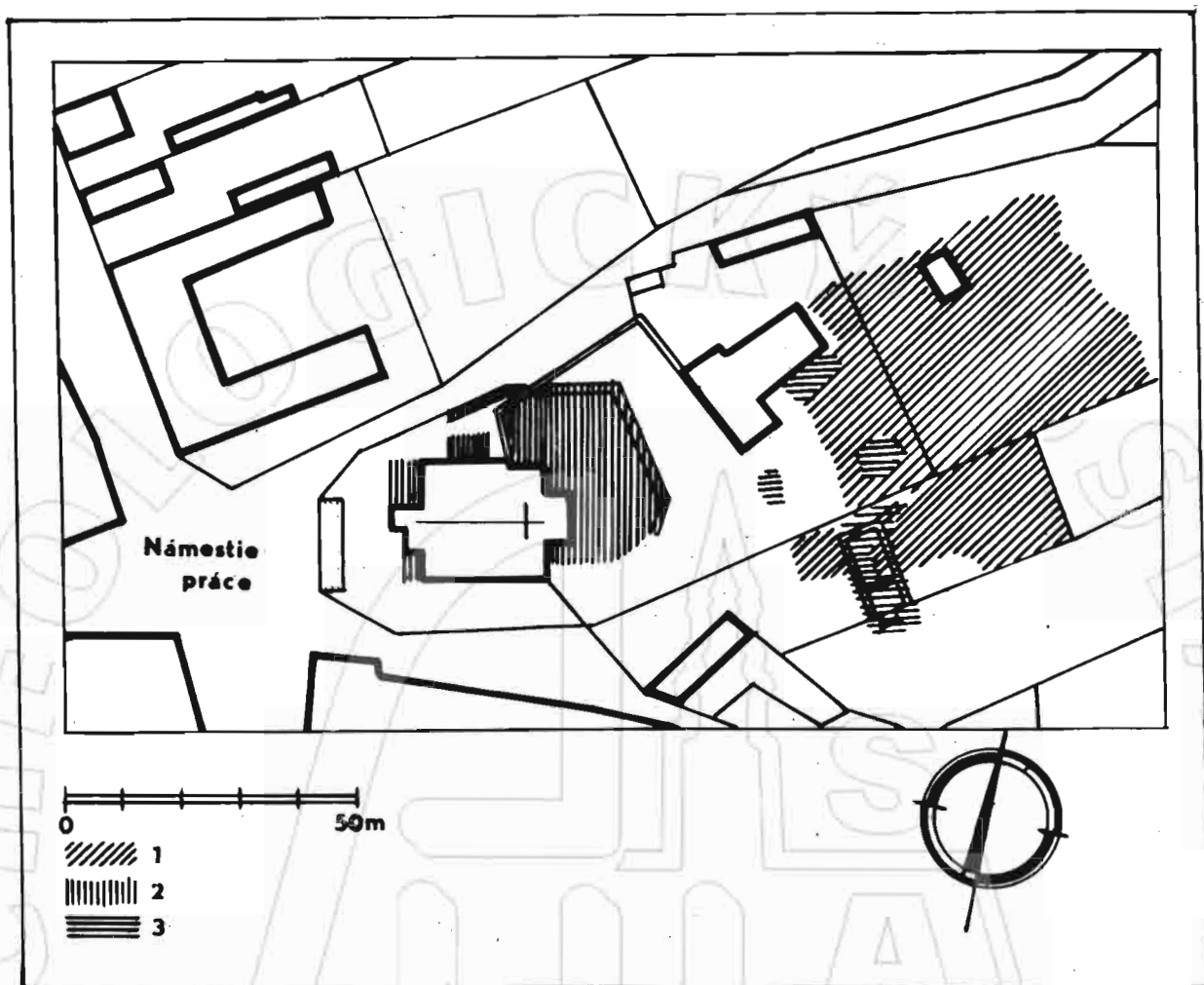

Obr. 65. Devín - hrad. Bradatica zo 17. storočia, nájdená v polygonálnej bašte.

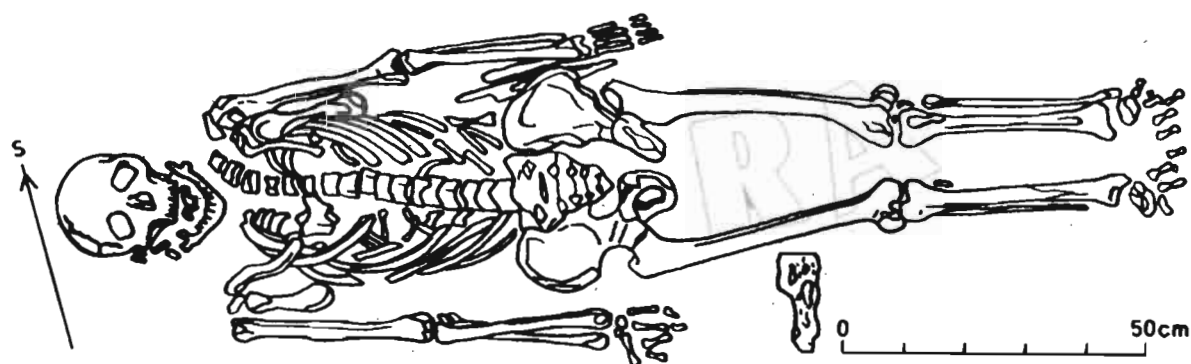

/// PLOCHY SKÚMANÉ V R. 1974

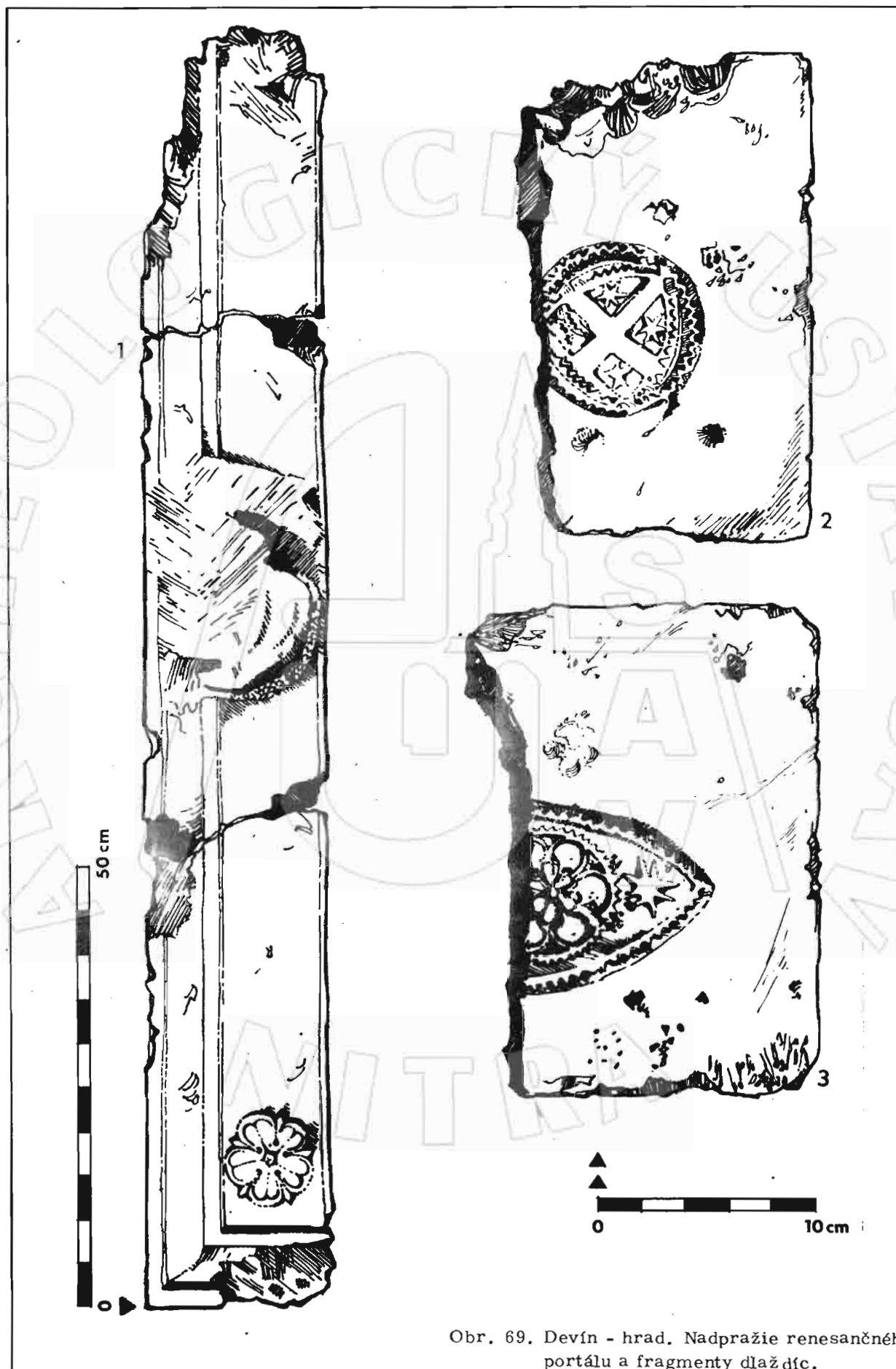
Obr. 66. Devínsky hrad. Situačný náčrt. 1 - severozápadné opevnenie horného hradu; 2 - objekty z 11.-12. storočia; 3 - eneolit; 4 - doba halštatská.

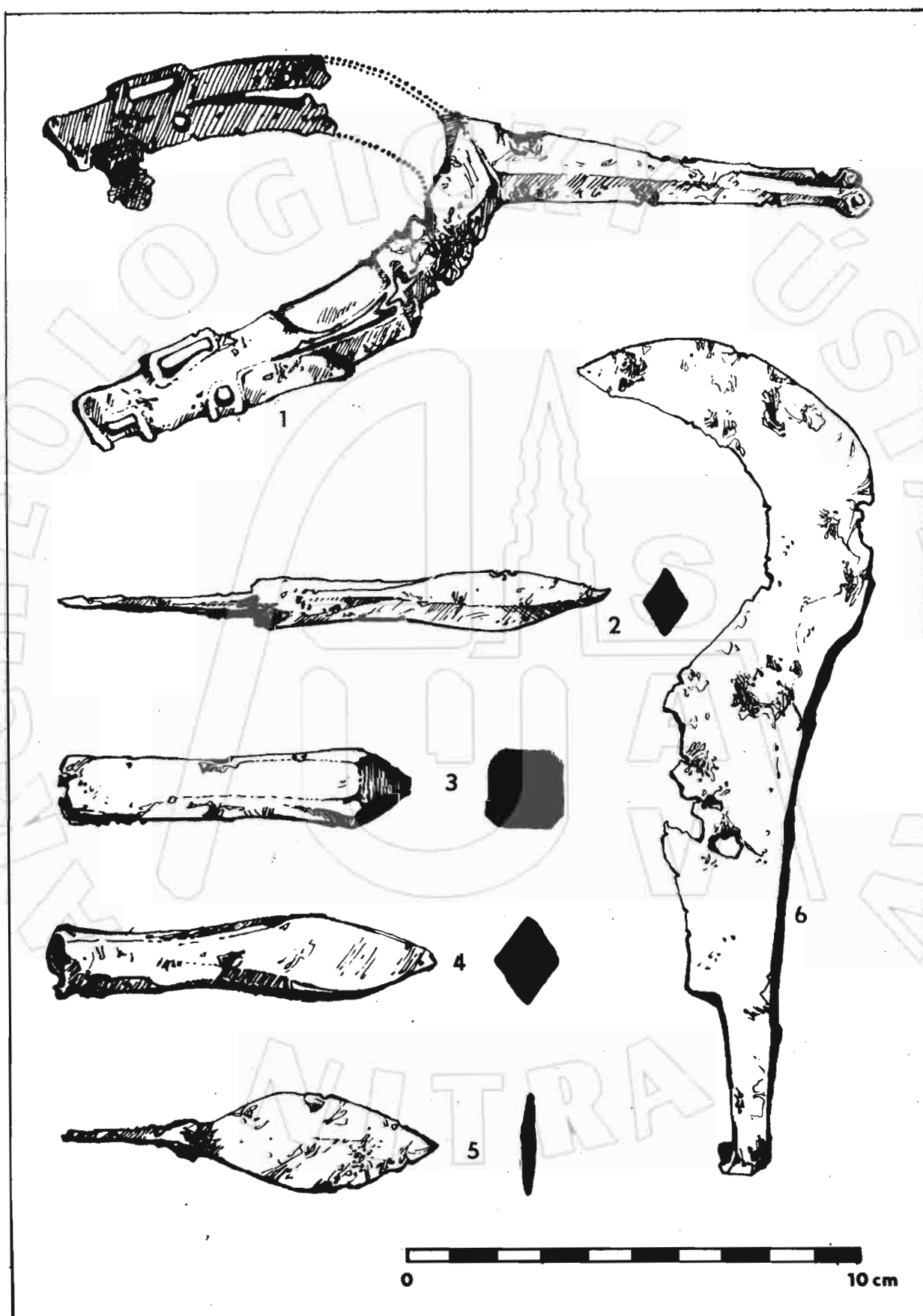
Obr. 67. Devín - "Za kostolom". 1 - veľkomoravské pohrebisko; 2 - kostolný múr a časť cintorína; 3 - stredoveké sídliskové objekty.

Obr. 68. Devín - "Za kostolom". Veľkomoravský hrob 111.

Obr. 69. Devín - hrad. Nadpražie renesančného portálu a fragmenty dlaždíc.

Obr. 70. Devín - hrad. Výber stredovekých železných predmetov.

Obr. 71. Čakajovce. Pohrebisko z 11. storočia. Náhrdelník z hrobu 4.

Obr. 72. Čakajovce. Pohrebisko z 11. storočia. Výber esovitých záušníc /z hrobov 7, 10, 16, 26, 33/.

Obr. 73. Čakajovce. Pohrebisko z 11. storočia. Strieborné prstene /z hrobov 10, 19 a 40/.

Obr. 74. Čakajovce. Pohrebisko z 11. storočia. Prstene /z hrobov 18, 31 a 33/.

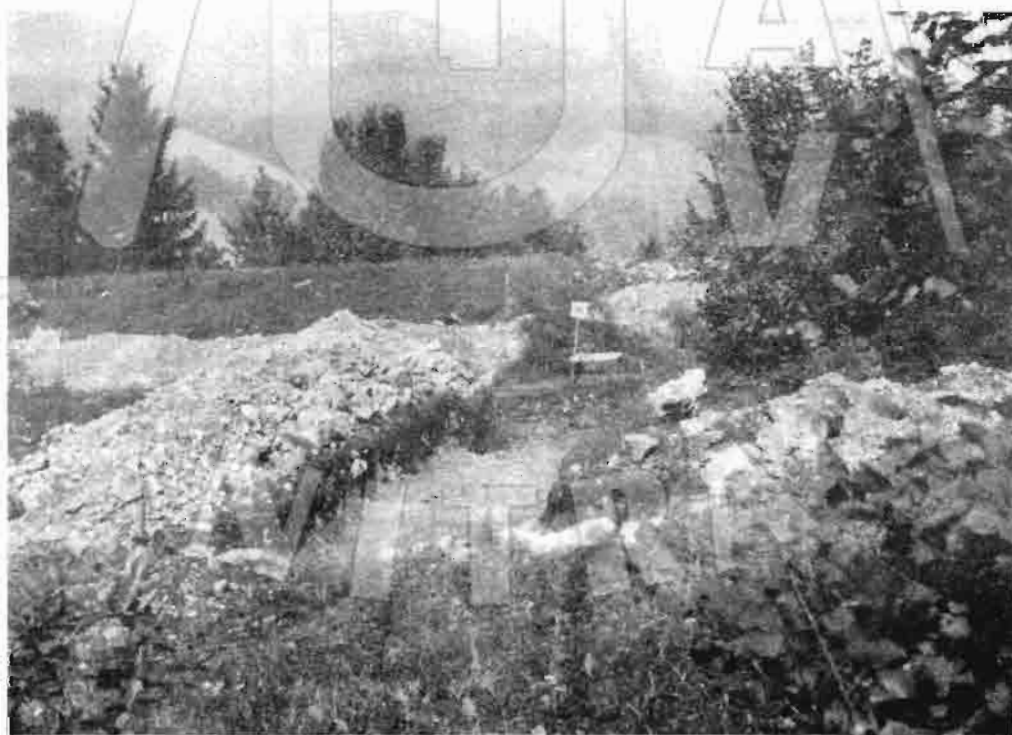
Obr. 75. Zemné. Pohrebisko z 10. storočia. Výber šperkov /z hrobov 16, 18 a 45/.

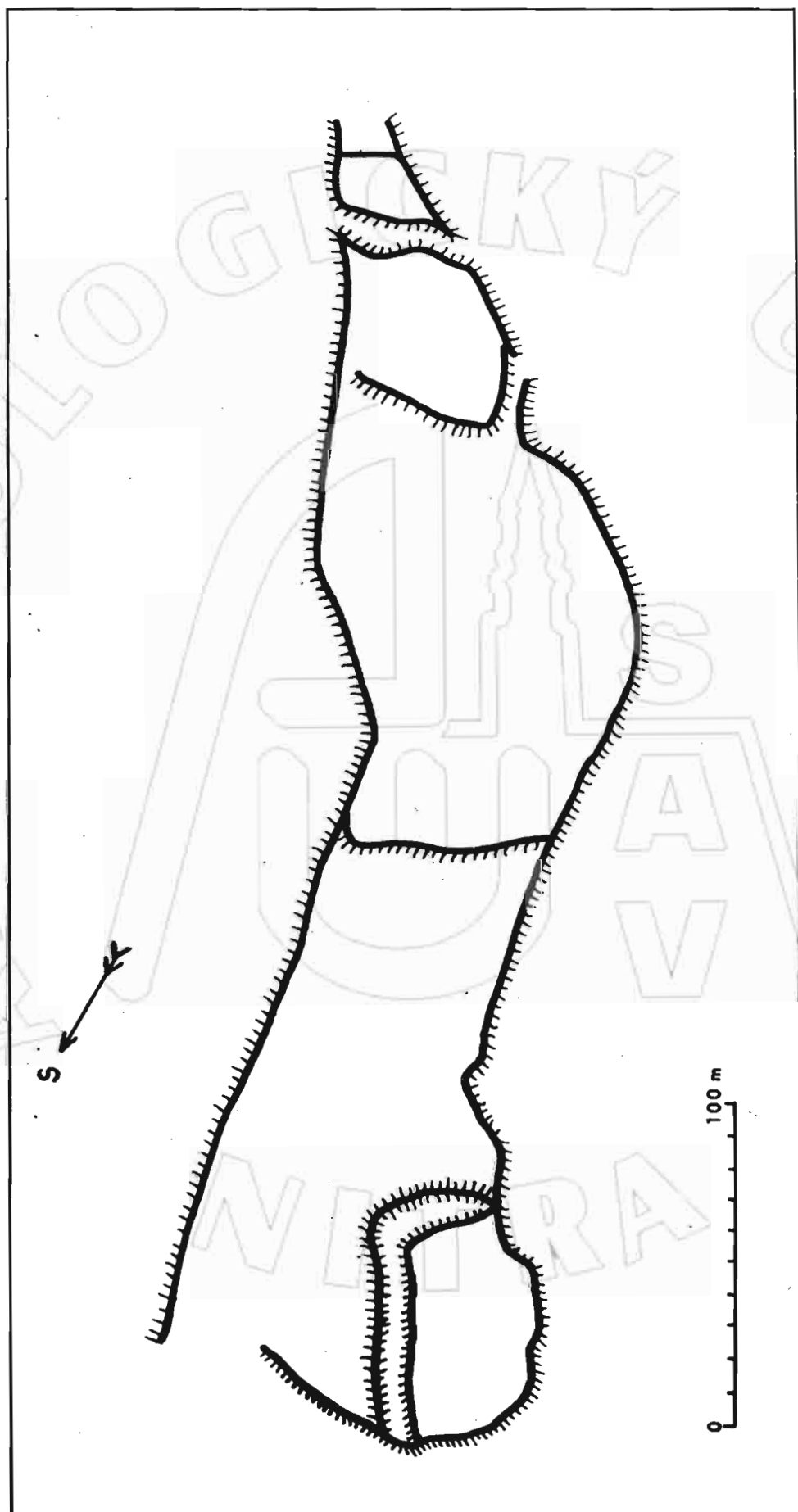
Obr. 76. Zemné. Pohrebisko z 10. storočia. Strieborné pozlátené nášivky a kovania so záveskom z hrobu 15.

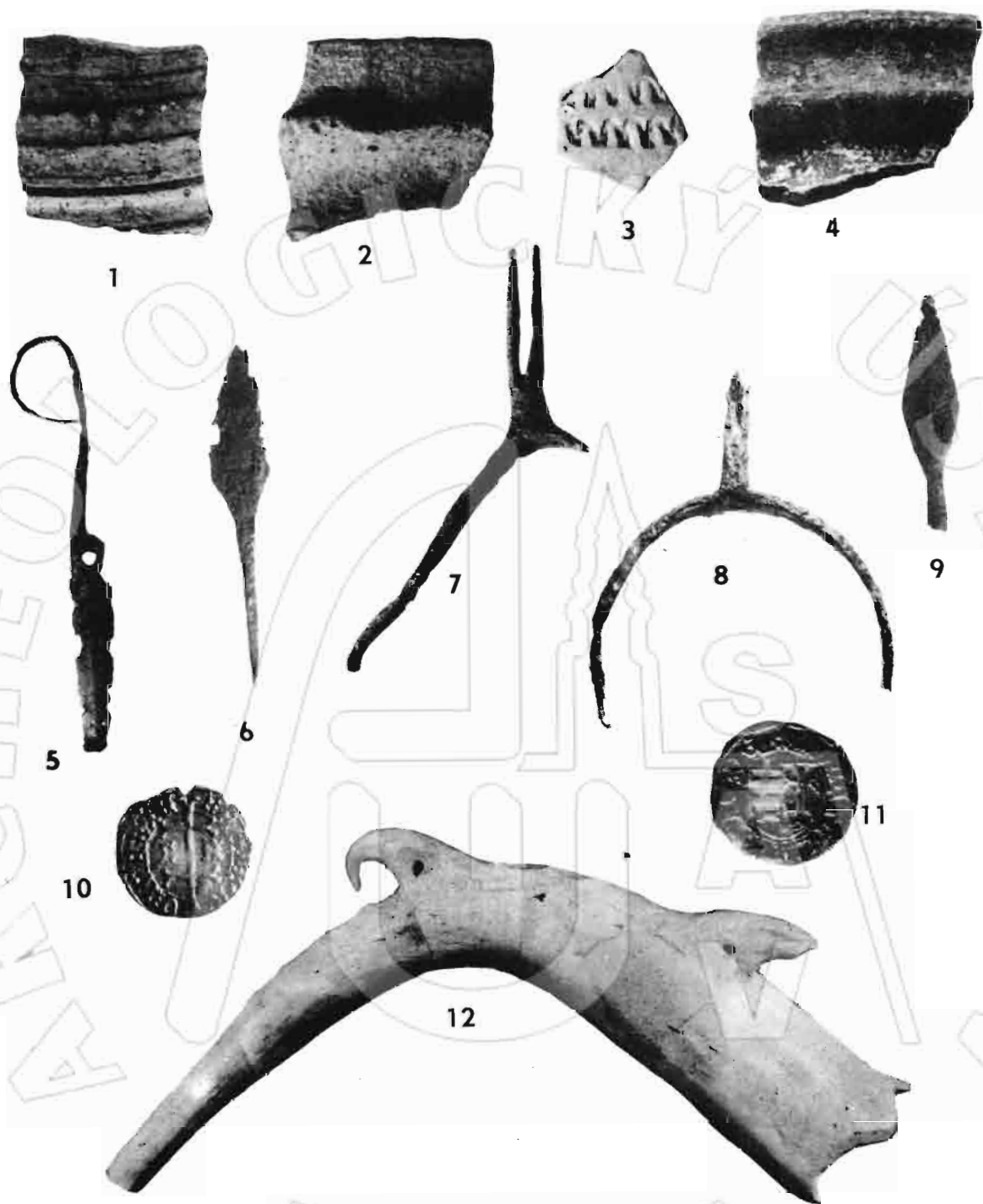
Obr. 77. Hradisko Vyšehrad pri Jasenove. Výskum 1974.

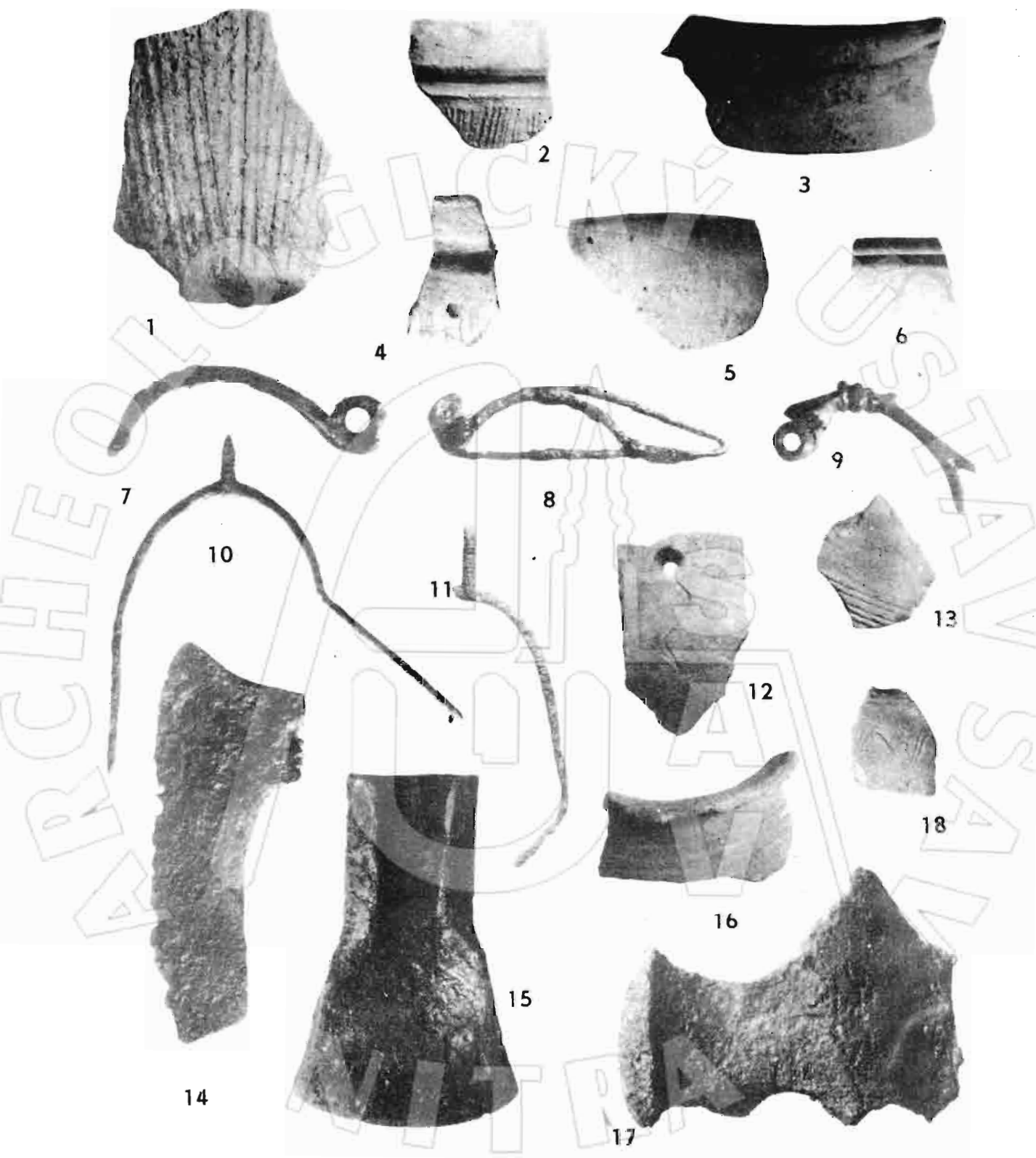
Obr. 78. Hradisko Vyšehrad pri Jasenove. Výskum 1974.

Obr. 79. Hradisko Vyšehrad pri Jasenove. Situačný plán.

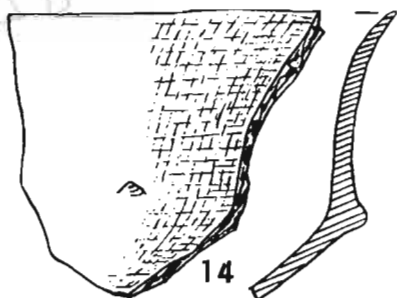
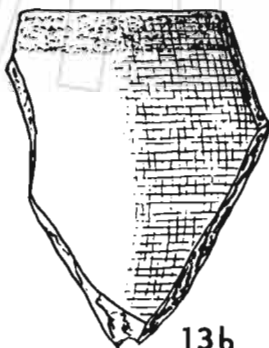
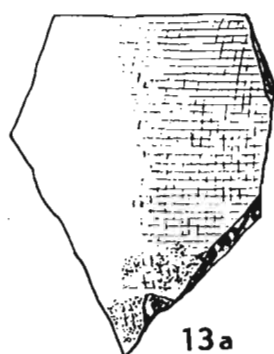
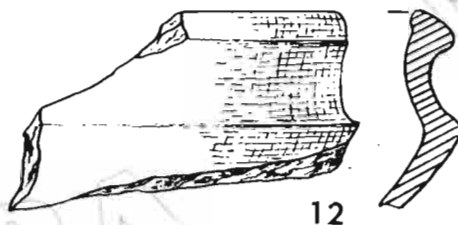
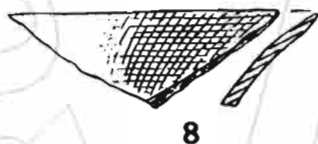
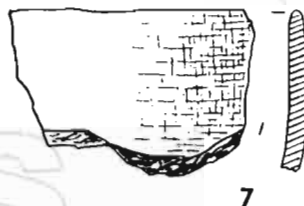
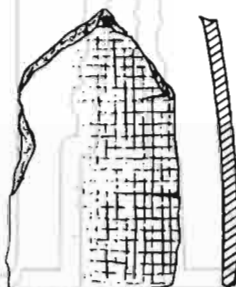
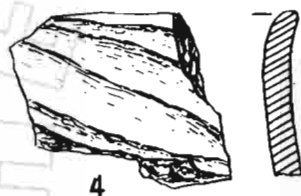
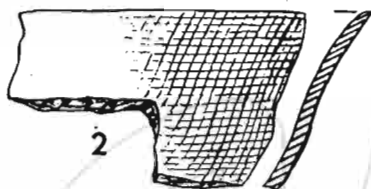
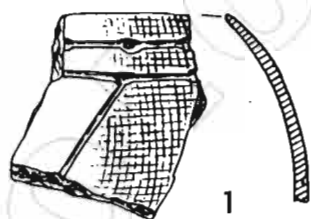
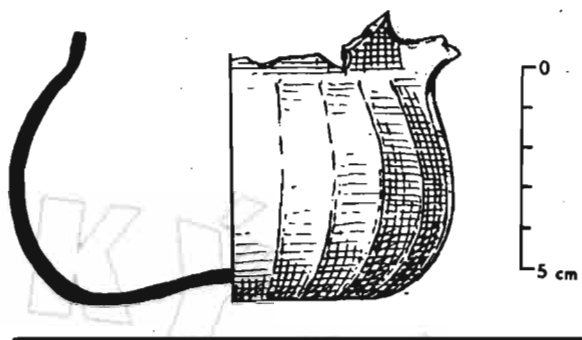

Obr. 80. Hradisko Vyšehrad pri Jasenove. Výber stredovekých nálezov. 1-4 - keramika; 5-9 - železné predmety; 10, 11 - mince kráľa Mateja /1458-1490/; keramický lesný roh.

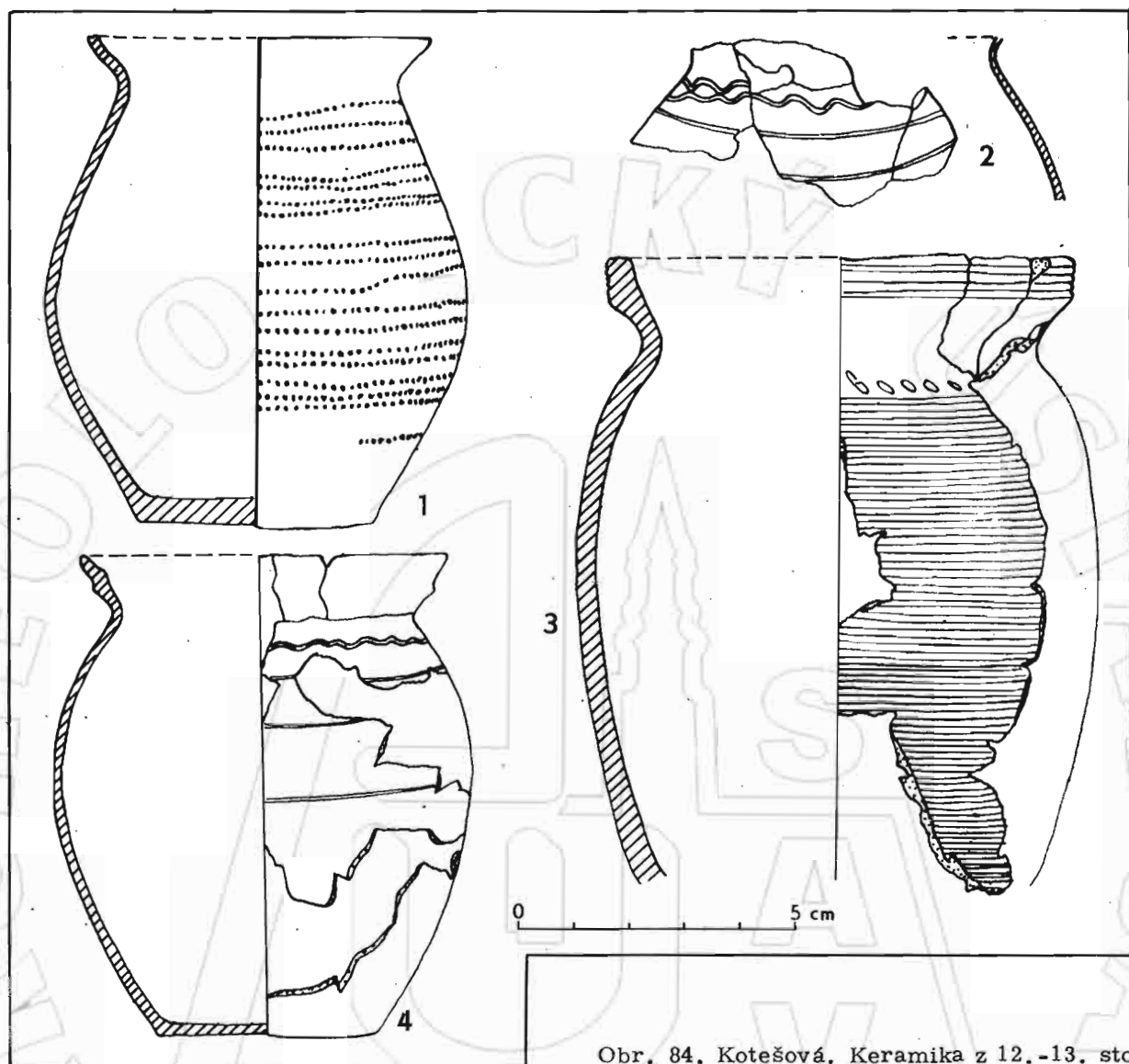

Obr. 81. Hradisko Vyšehrad pri Jasenove. Výber nálezov. 1-9 - laténska keramika a spony;
10-17 - slovanský nálezový materiál.

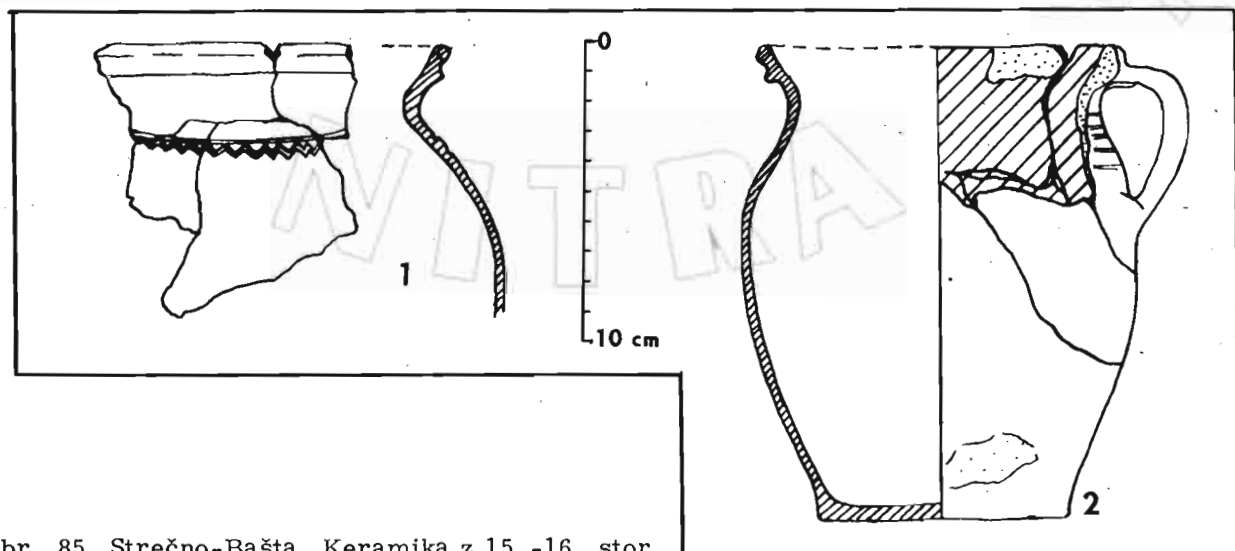
Obr. 82. Petrova Ves. Džbánok stredodunajskej
monylovej kultúry.

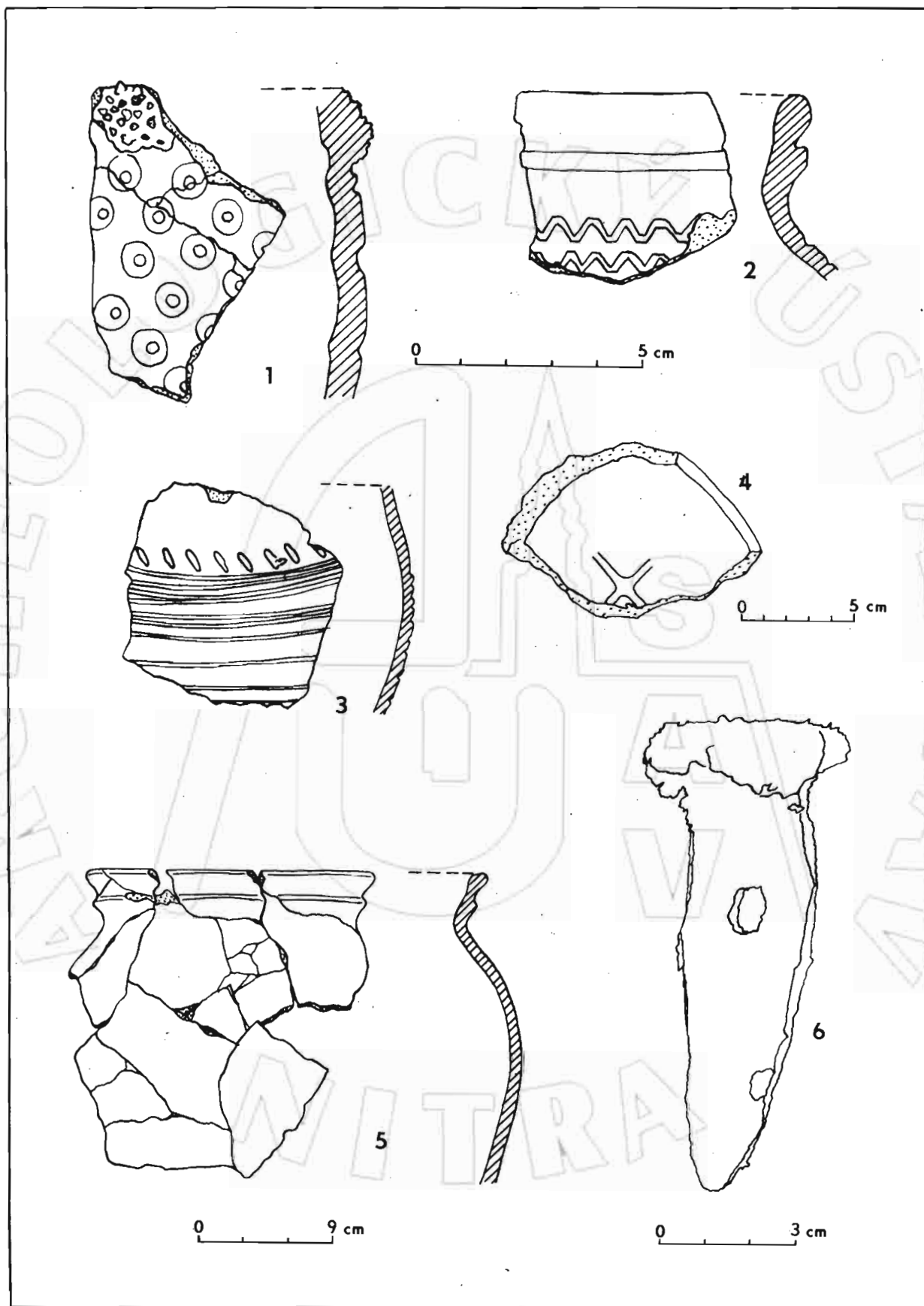
Obr. 83. Krakovany. Výber nálezov keramiky /zber/.

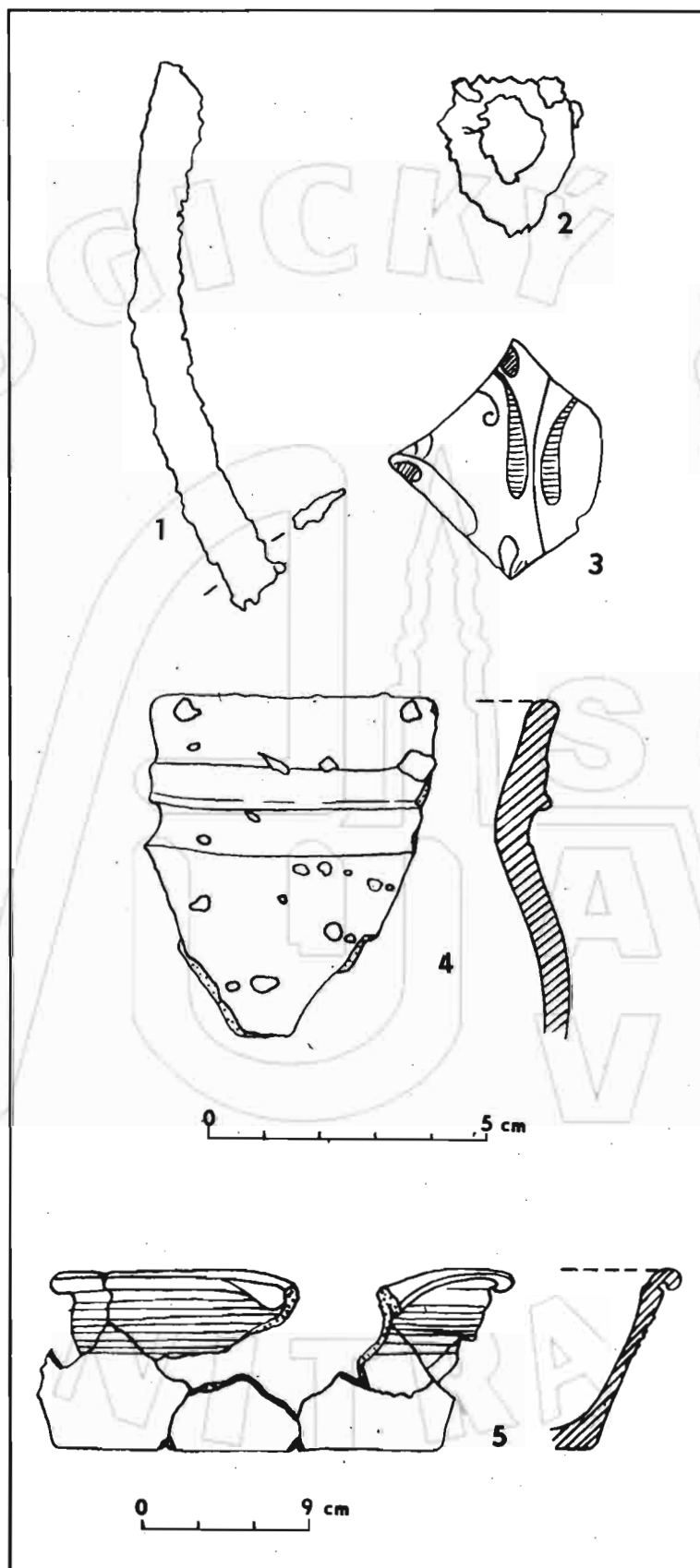
Obr. 84. Kotešová. Keramika z 12.-13. stor.

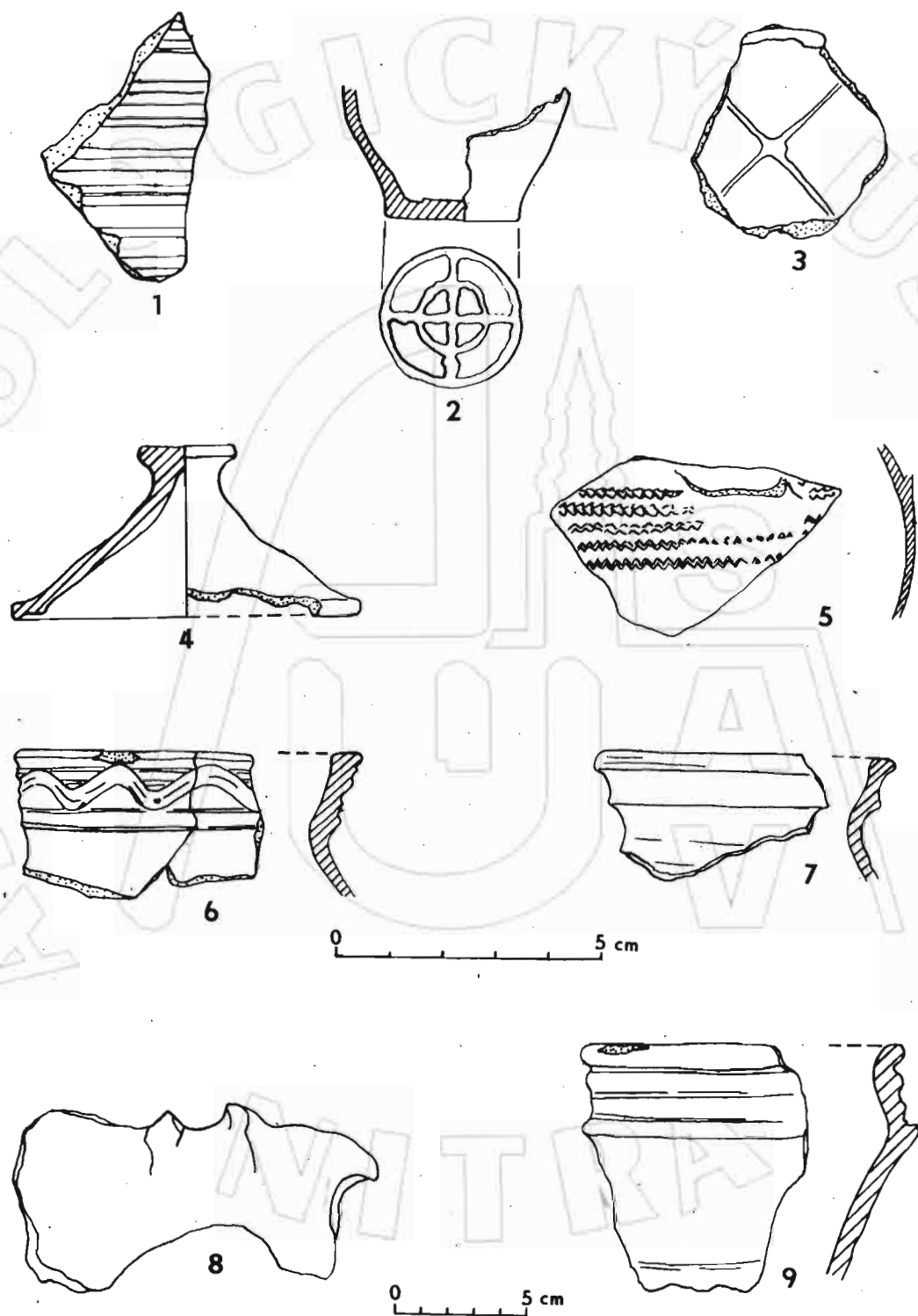
Obr. 85. Strečno-Bašta. Keramika z 15.-16. stor.

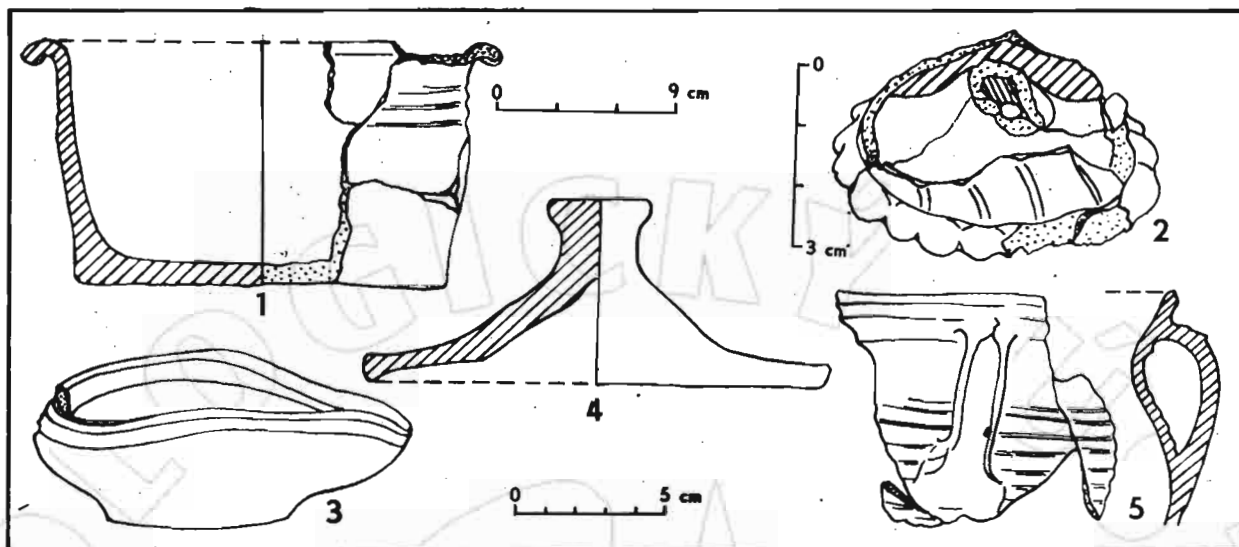
Obr. 86. Střečno - hrad. Středověké nálezy.

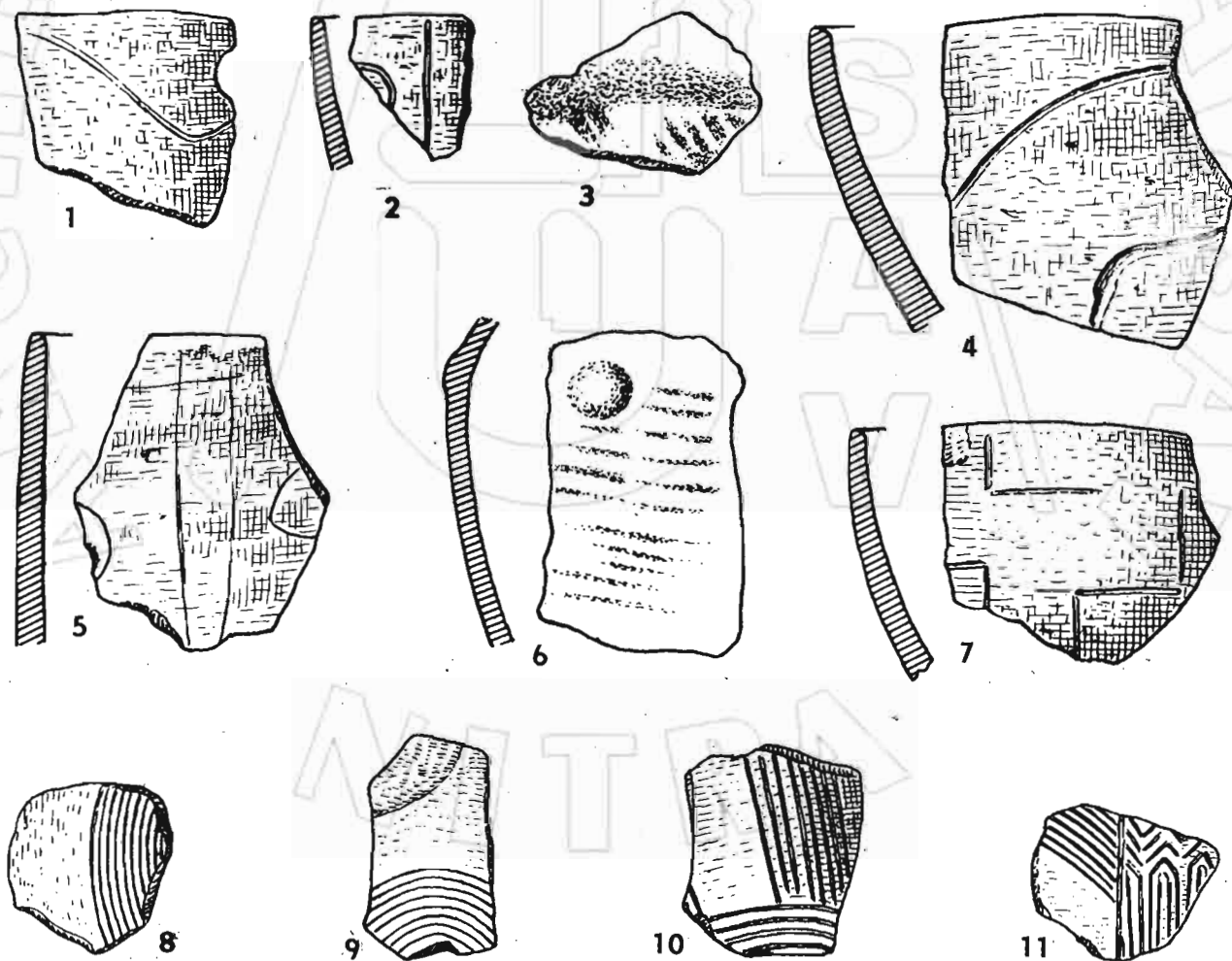
Obr. 87. Strečno - hrad. Stredoveké nálezy.

Obr. 88. Žilina. Keramické nálezy z areálu starého mesta.

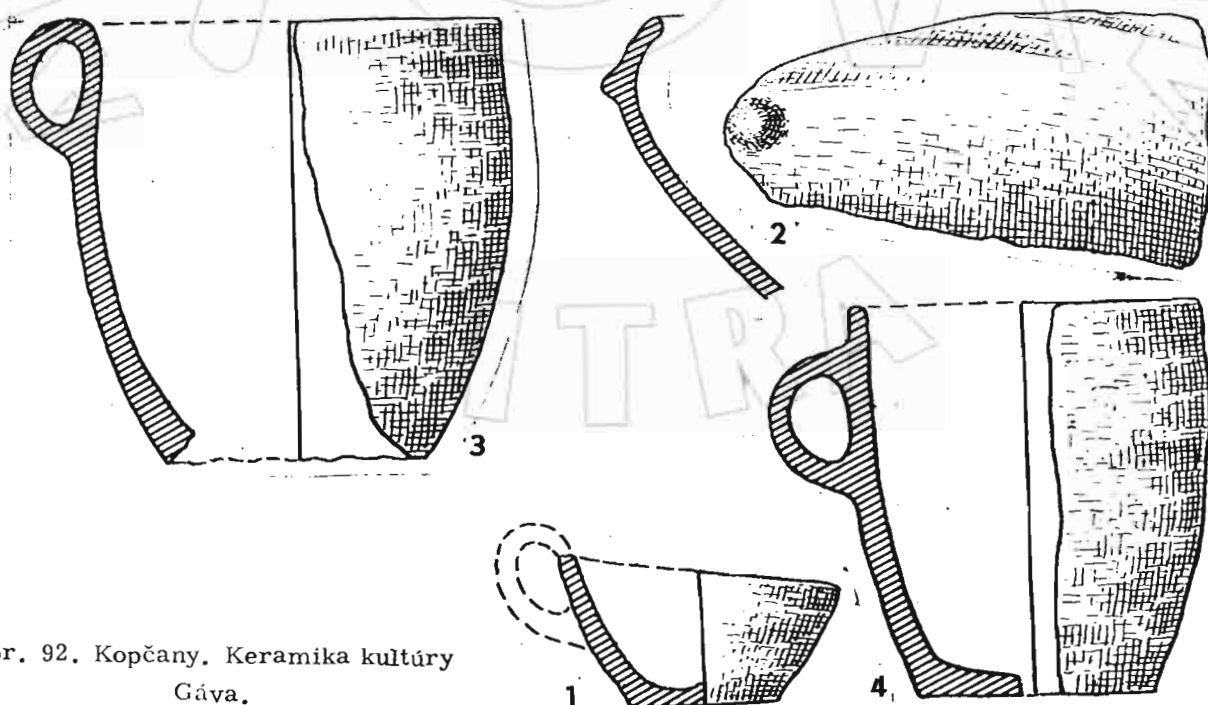
Obr. 89. Žilina, Radničná ulica. Keramika zo 16.-17. stor.

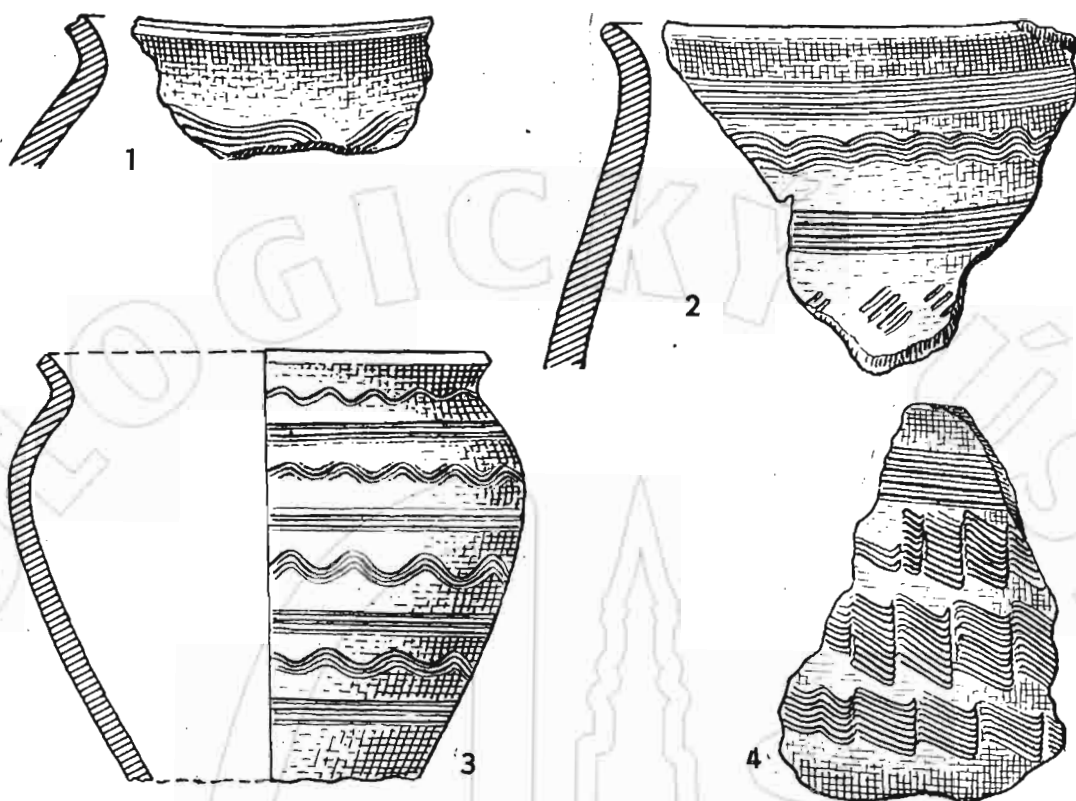
Obr. 90. Kopčany. Nálezy keramiky. 1-7 - kultúra s lineárnou keramikou;
8-11 - bukovohorská kultúra.

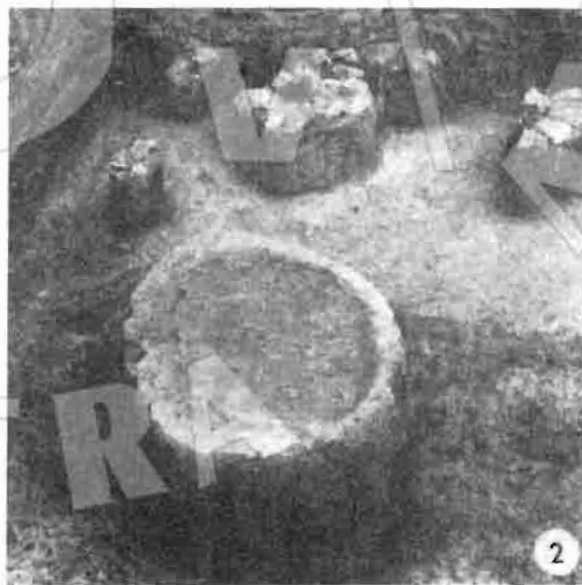
Obr. 91. Koptany. Nálezy kultúry
s kanelovanou keramikou.

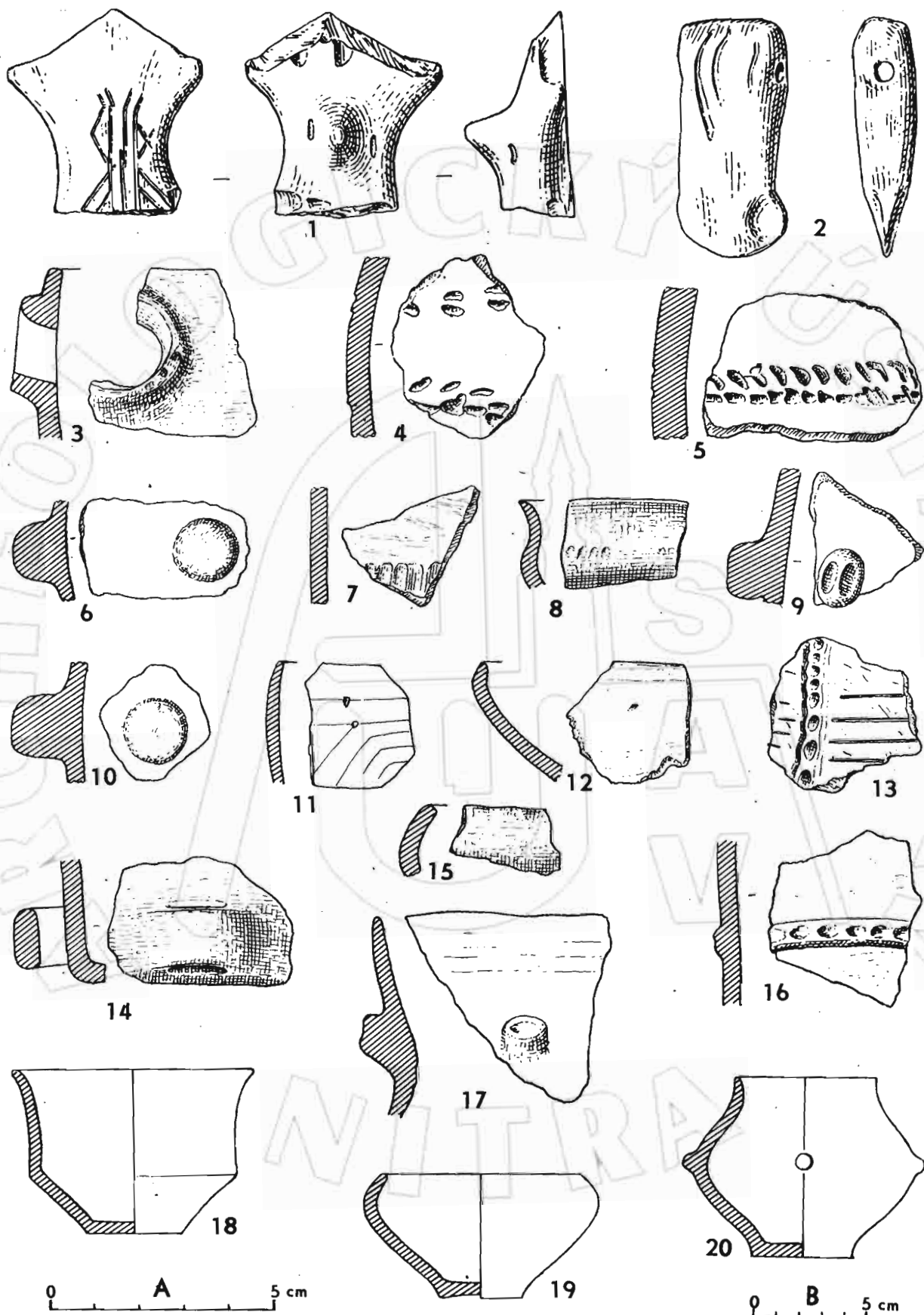
Obr. 92. Koptany. Keramika kultúry
Gáva.

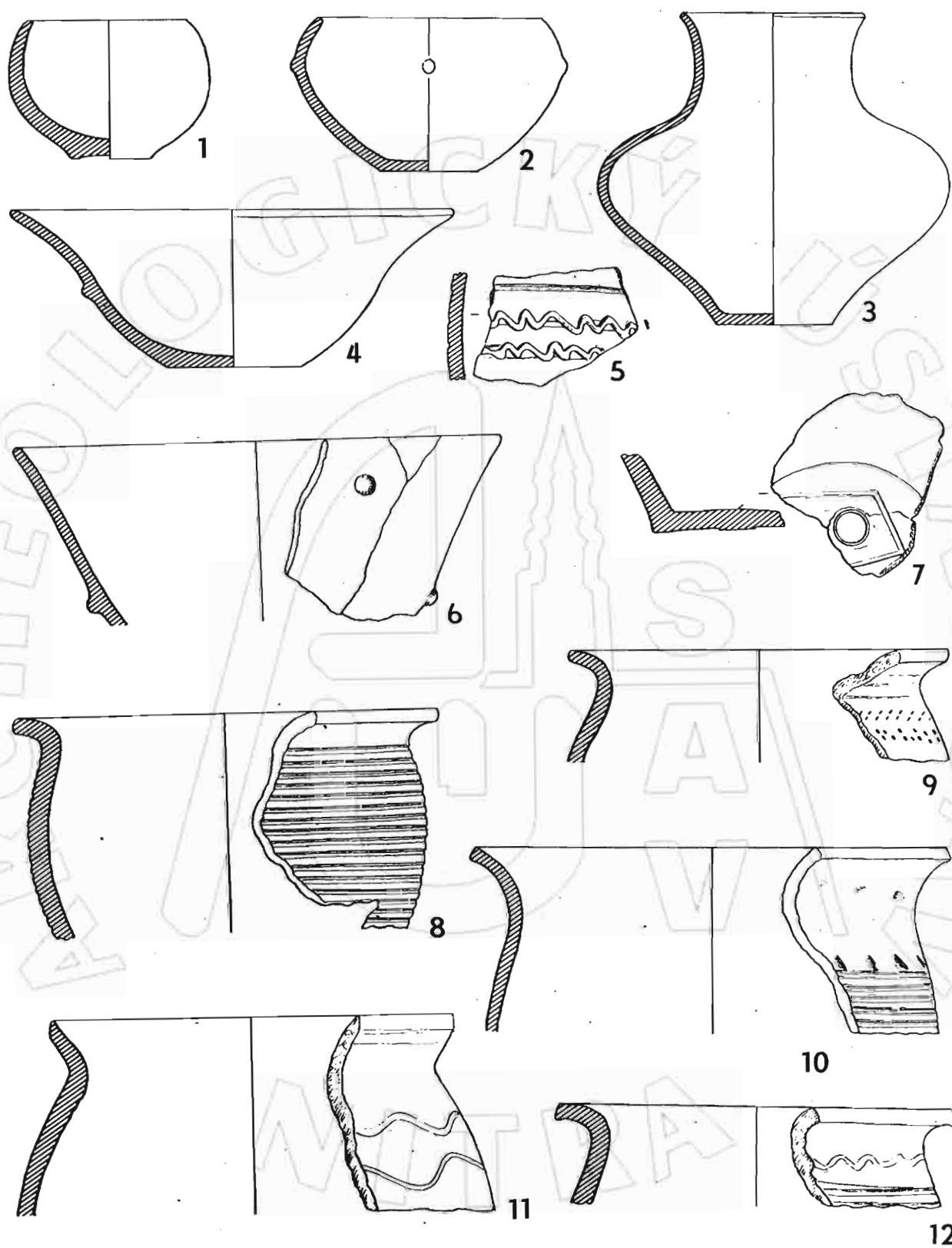
Obr. 93. Kopčany. Slovanská keramika.

Obr. 94. Kopčany. 1 - objekt 31 /spodná časť slovanskej pece, pod ňou objekt kultúry s kanelovanou keramikou/; 2 - objekt 32 /deštrukcia slovanskej pece/.

Obr. 95. Čierne Kľačany.

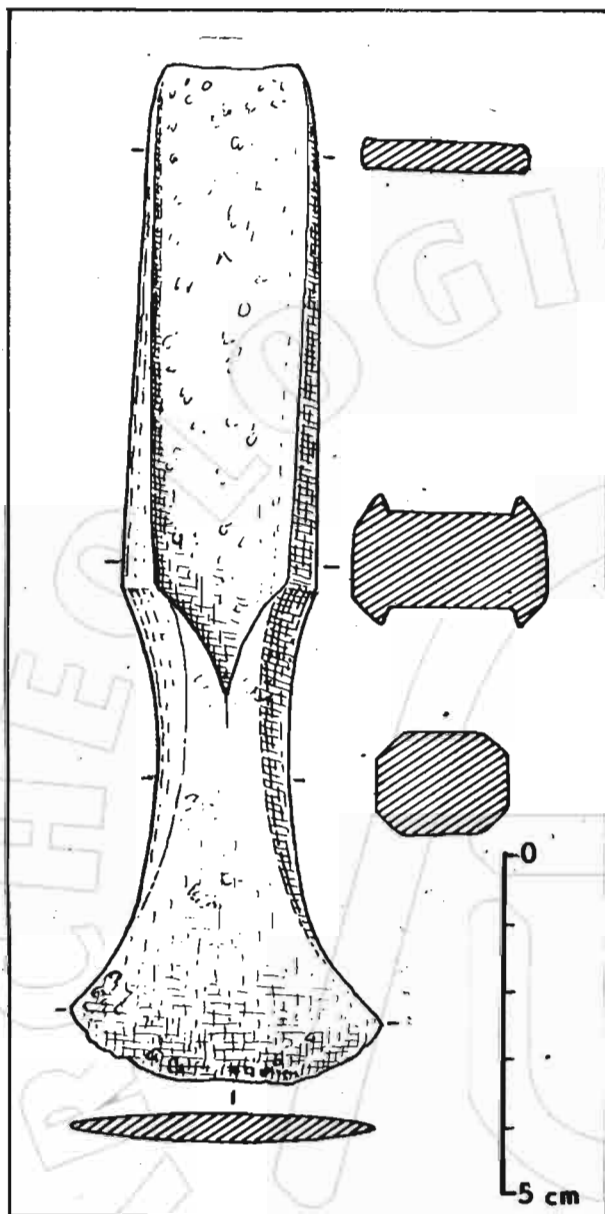

0 A 10 cm

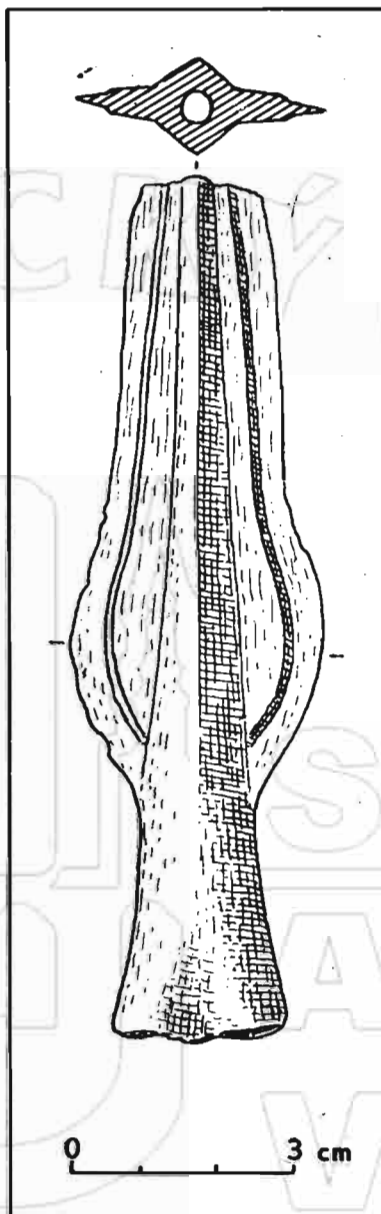
0 B 10 cm

0 C 10 cm

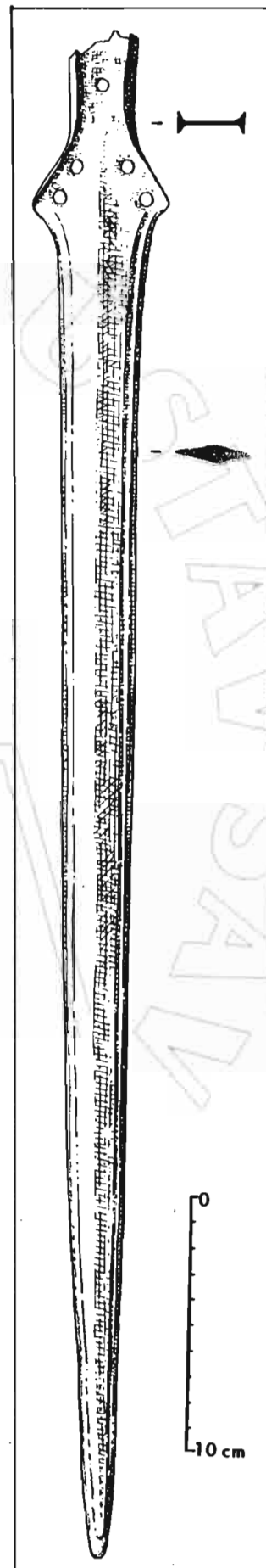
Obr. 96. Čierne Kľačany.

Obr. 97. Branč. Sekerka zo strednej doby bronzovej.

Obr. 98. Lúčnica nad Žitavou -Vajka. Kopija z mladšej doby bronzovej.

Obr. 99. Západné Slovensko /lokalita neznáma/. Meč z mladšej doby bronzovej.

Vydané ako rukopis.

Vytlačili Nitrianske tlačiarne, národný podnik, Nitra, Jašíkova 26.

